

male peto, ita & fidejussor non tenetur ipso jure in majorem quantitatem, quam reus condemnari potest.

5. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

SI quid a fidejussore petetur, æquissimum est, eligere fidejussorem, quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit: sed &, si utrumque velit compensare, audiendus est.

Naturale debitum compensari potest.

6. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

ETiam quod natura debetur, venit in compensationem.

In diem debitum, ante diem compensari non potest. 1. Non admittitur compensatione utrum salvo moneat petitio.

7. IDEM lib. 28. ad Edictum.

QUod in 9 diem debetur, non compensabitur, antequam dies venit, quanquam dari oporteat. §. 1. Si rationem compensationis iudex non habuerit, salva manet petitio: nec enim rei iudicata exceptio objici potest: Aliud dicam, si reprobavit penfationem, quasi non existente debito: tunc enim rei iudicatæ mihi nocet exceptio.

De litis contestatione.

8. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

IN compensationem etiam id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est, ne diligentior quisque deterioris conditionis habeatur, si compensatio ei denegetur.

De debito peculiari. 1. De eo, quod patri rei debetur.

9. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

SI cum filiofamilias aut servo contracta sit societas, & agat dominus vel pater, solidum per compensationem servamus: quamvis, si ageremus, duntaxat de peculio præstaretur. §. 1. Sed si cum filiofamilias agatur, an, quæ patri debeantur, filius compensare possit, quaeritur? Et magis est admittendum: quia unus contractus est: sed cum conditione, ut caveat, patrem suum ratum habiturum: id est, non exacturum, quod is compensaverit.

De sociis. 1. De conditione indebiti. 2. De maleficiis. 3. De stipulationibus prætoriiis.

10. ULPIANUS lib. 63. ad Edictum.

SI ambo socii parem negligentiam societati adhibuimus, dicendum est, definire nos invicem esse obligatos, ipso jure compensatione negligentia facta. Simili modo probatur, si alter ex re communi aliquid percepit, alter tantam negligentiam exhibuerit, quæ eadem quantitate aestimatur, compensationem factam videri, & ipso jure invicem liberationem. §. 1. Si quis igitur compensare potens, solverit, condicere poterit, quasi indebitum soluto. §. 2. Quotiens ex maleficio oritur actio, ut puta ex causa furtiva, cæterorumque maleficiorum, si de ea pecuniarie agitur, compensatio locum habet. Idem est & si condicatur ex causa furtiva. Sed & qui noxali iudicio convenitur, compensationem opponere potest.

§. 3. In stipulationibus quoque, quæ instar actionum habent, [id est, prætoriiis.] compensatio locum habet: & secundum Julianum, tam in ipsa stipulatione quam in ex stipulatu actione poterit objici compensatio.

De usuris. De fisco.

11. IDEM lib. 32. ad Edictum.

1 Fidejussoris interest compensare potius, quam solvere, & post solutum repetere. Hac ratione colligitur, fidejussorem in negotio, causave principalis debitoris testimonium dicere non posse, cum ejus causa liquæ proprie esse videatur. adde l. omnib. 10. C. de testibus. 2 Ipso jure non obligari in majorem quantitatem, est, non teneri in majorem quantitatem, non modo in iudicio, sed & si extra iudicium verferis, quamvis extra iudicium facta denunciatione, compensationem posse objici, ut ex ea extra iudicium etiam facta, obligationem tolli ipso jure videatur. 3 Fidejussor in majorem quantitatem obligari, quam reus ipse debeat, non potest. 4 Vide §. 5. inf. de fidejussoribus. 5 l. 4. sup. eod. 6 Eodem modo pater filio debitum, ut & dominus, quod servo suo debetur, l. 9. inf. eod. & procurator in rem suam, quod eadem debitum tuit tribus casibus, l. 18. inf. eod. ut & socius, quod socio debetur, l. 10. inf. de duobus rebus. compensare potest: alias aliena debita non compensantur. l. 9. C. h. t. 7 Compensari potest etiam id, quod sola natura debetur. Goth. Vid. ad hanc leg. Joan. Robert. sentent. lib. 1. cap. 6. S. L. 8 Nisi exceptio peremptoria perimi possit, l. 14. inf. eod. veluti si debitum præscriptione vel sententia absolutoria inane redditum sit. Castrenf. 9 Compensari id, quod in diem debetur, potest, sed non antequam dies venerit: statim quidem debetur, l. cedere diem. 213. inf. de verbor. significat. sed non ante diem compensatur. 10 l. 16. §. 1. inf. eod. 11 Compensatio fit liquidi tantum confessi & presentis, ut hic. l. 10. §. 2. l. 22. inf. eod. l. ult. C. h. t. 12 Compensatio a iudice repudiata, post objici non potest, omittitur. l. 8. §. 2. sup. de negot. l. 1. §. 4. inf. de contrar. tutel. l. 18. in fin. sup. commodat. Goth. Rationem compensationis jure non habet iudex, si expedire probari non potest, invicem deberi. l. ult. C. h. t. vide l. auferunt. inf. de jur. fisco. Mod. 13 Sententia dicta in principali, non præjudicat incidenti: nisi sua sententia incidenti quoque præjudicium facere iudex voluerit. 14 Adde l. 9. inf. de except. rei. jud. 15 Officio iudicis. l. 7. sup. eod. 16 Id est, id, cujus nomine. 17 Litem contestantis deterior esse conditio non debet, quam non contestantis. 18 Olim se. vel in alio iudicio. 19 In compensationibus deterioris conditionis esse non debet diligens, quam negligens. l. 29. inf. de novationibus. l. 86. inf. de regulis juris. 20 Diligentioris causa melior. 21 Vide l. 5. sup. eod. 22 Compensationem filius potest suo nomine objicere ejus, quod patri debetur, dummodo de rato caveat. 23 Compensatio in societate ipso jure locum habet. 24 Compensatio in delictis ipso jure fit. Negligentia ad negligentiam fit compensatio, ut hic. sic dolus dolo compensatur, l. 36. §. de dolo. arg. l. 4. §. 13. J. de doli mali & met. except. & delictum. vide §. 2. inf. eod. 25 Ipso jure fit compensatio, etiam ab homine non objicitur. 26 Si qui compensare potuit, nec tamen compensavit, sed solvit, solum potest condicere: nam ubi lege compensatio fit, solum repetitur, tanquam indebitum. 27 l. 5. §. pen. inf. de impens. si modo res talis sit, ut compensari possit. vide l. 30. §. de condit. indub. 28 Conditio furtiva oritur ex maleficio, ut hic. licet alii putent ex variis causis figuris oriri. l. 1. inf. de obligat. 29 Vel rebus amotis. l. 1. C. rerum amot. l. 7. §. ab donationes. inf. soluto. 30 Id significat pecuniarie actioni ex maleficio, compensationem opponi, non penali, id est, criminali. Hic quaeri potest, an injuria (ut si fur appellatus a Titio, eum latronem appellaverit) compensari debeant? Id textus affirmare videtur, ut Bart. & lex 25. si de procur. purgare convitium cuique permitti, idque eo magis, quod vita & fama æquivalentur, l. 9. inf. de manumiss. vind. & retorquere crimem in alium sit permittum. Ad hanc leg. l. 4. §. 6. inf. de ban. libert. l. 39. inf. soluto, tradit, paria delicta inuicem inter virum & uxorem compensari: sed superioribus obstat lex 19. C. qui accus. quæ negat facultatem accusatis recriminandi in pari vel majore crimine: ideoque notat Speculator, eo casu quemlibet de injuria sibi illata agere posse. 31 Id est, Cujac. 13. obs. 37. idque confirmari Basilicis ait, quæ ita habent, ὁ ἐνοχὸς ἀποδοῦναι, ἢ ἐνοχὸς ἀποδοῦναι, ἢ ἐνοχὸς ἀποδοῦναι, τῆ τῆ ἐνοχὸς ἀποδοῦναι, ἢ ἐνοχὸς ἀποδοῦναι. 32 Stipulationes prætorie instar iudiciorum habent, quod ab inventis extorqueantur, l. 1. §. cautionales. 2. inf. de prætoriiis stipul. 33 Subaudi, interponenda. 34 Hoc est, interposita jam stipulatione. 35 Compensare qui potest,

Cum alter alteri pecuniam sine usuris, alter usurariam debet, constitutum est a Divo Severo, concurrentis apud utrumque quantitatis usuras non esse præstandas.

12. IDEM lib. 64. ad Edictum.

IDem juris est non solum in privatis, verumetiam in causa fisci constitutum. Sed & si invicem sit usuraria pecunia, diversæ tamen [sint] usuræ, compensatio nihilominus locum habet ejus, quod invicem debetur.

Si sæpius objiciatur compensatio.

13. IDEM lib. 66. ad Edictum.

QUod Labeo ait, non est sine ratione: ut, si cui petitioni specialiter destinata est compensatio, in cæteris non objiciatur.

De obligatione, cui obstat exceptio.

14. JAVOLENUS lib. 15. ex Cassio.

QUæcunque per exceptionem perimi possunt, in compensationem non veniunt.

De eo, quod certo loco.

15. IDEM lib. 2. Epistolarum.

PECuniam certo loco a Titio dari stipulatus sum: is petit a me, quam ei debeo, pecuniam: Quæro, an hoc quoque persolvendum sit, quanti mea interfuit, certo loco dari? Respondit, Si Titius petit, eam quoque pecuniam, quam certo loco promisit, in compensationem deduci oportet: sed cum sua causa; id est, ut ratio habeatur, quanti Titii interfuit, eo loco, quo convenit, pecuniam dari.

De eo, quod alius quam actor debet. 1. De re iudicata.

16. PAPINIANUS lib. 3. Quæstionum.

Cum militi castrensium bonorum alius, cæterorum alius heres existit, & debitor alteri heredum obligatus, vult compensare, quod ab alio debetur, non audietur. §. 1. Cum intra diem ad iudicium executionem datum iudicatus Titio agit cum eodem Titio, qui & ipse pridem illi iudicatus est, compensatio admittetur: aliud est enim, diem obligationis non venisse: aliud humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis.

De Edili condemnato ob arctiorem annonam præbitam.

17. IDEM lib. 1. Responforum.

IDEo condemnatus, quod arctiorem annonam Edilitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non videbitur: & ideo compensationem habebit.

De procuratore in rem suam. 1. De eo, quod alii quam reo debetur.

18. IDEM lib. 3. Responforum.

IN rem suam procurator datus, post litis contestationem si vice mutua conveniatur, æquitate compensationis utetur. §. 1. Creditor compensare non cogitur, quod alii quam debitori suo debet: quamvis creditor ejus pro eo, qui convenitur ob debitum proprium, velit compensare.

De pecunia soluta servo publico.

19. IDEM lib. 11. Responforum.

DEbitor pecuniam publicam servo publico citra voluntatem eorum solvit, quibus debitum recte solvi potuit: obligatio pristina manebit, sed dabitur ei compensatio peculii fini, quod servus publicus habebit.

usuras non præstat, five eas ex mora, five ex stipulatione debuit (ut notat hic Alberic. Quid, qui compensandi jus habet, num etiam poenam, quam debere potest: compensare potest? Richardus Malumbranus ita censuit exemplo superiore usurarum, l. lecta. 40. sup. de reb. c. 1. Cuius. 11. inf. de usuris. l. pen. sup. de condit. indub. c. constitutus. extr. de penis. unæ dicitur. Emphyteutam, moram in solvendo canone admittit, emphyteuti non dedere, si quid ei vicissim a domino debeatur, si moram suam cum mora sibi debiti compensare possit. 36 Id est, Alexandro. Cujac. 8. obs. 16. 37 Vide l. 4. l. 5. C. h. t. l. 1. inf. qua sent. sine app. l. 7. C. de solut. 38 Murus in iudicio (licet strictum iudicium sit) fit etiam compensatio ipso jure. vide l. 21. inf. eod. 39 Compensatur usuraria debita hinc inde ut in privatis negotiis, ita & in fiscalibus. 40 Vide l. 1. C. h. t. 41 Compensationes plures fieri non possunt ejusdem debiti: vel ita, Compensatio quæ unicuique debiti perimit, alii debito objici non potest: cum semel effectum suum fit sortita. Non potest autem una causa diversos effectus sortiri. 42 Una causa non potest operari circa diversos effectus. Bart. 43 Compensationem nemo recte petit eorum, quæ petere quidem potest stricto jure, non potest tamen cum effectu petere, cum exceptione possit repelli. Goth. V. in hanc leg. Bellon. lib. 2. supput. c. 1. S. L. 44 Vid. l. 6. sup. eod. 45 Compensari ubique potest, quod certo loco debetur, si modo præstetur adversario id, quod ejus interest debiti suo loco solvi, unde notant Compensationes non modo sortis, sed & eorum quæ sorti accedunt, puta ejus, quod interest, posse peti: & breviter, necdum liquida debita interdum compensari. Goth. Vide in hanc l. Ant. Augustin. lib. 2. emend. c. 1. S. L. 46 Quanti tua vulgava, quæ lectio deserta a Molino, tractatus de eo, quod interest. num. 10. Quanti tua autem hic est, quanti tua, qui agis, interest. 47 l. 2. §. ult. sup. de eo, quod certo loco. 48 Al. restituiri: Florentina, datur: Antonius Augustinus datur. 49 Si cum militi vulg. Haloand. 50 Id est, non castrensium paganorum. 51 Vide l. 18. §. 1. inf. eod. 52 Tempus ad iudicium executionem datum iudicatis primus fuit unius mensis: tum, duorum: ad extremum, quatuor. vide l. 2. C. de usuris rei judic. 53 Vide l. 2. in fin. C. h. t. 54 Pridem, pro quatuor mensibus hic accipi notat post Richardum Baldum. 55 Compensationem non impedit tempus, quod humanitatis gratia indulgetur. 56 Ut & Græci dicunt πρὸς πρὸς ἀλλήλων. Cujac. ad l. 118. J. de verb. oblig. 57 Compensatio criminali condemnationi objicitur ex debito civili. Bald. Goth. Vid. in hanc l. Duaren. lib. 1. disp. annivers. cap. 25. Cujac. lib. 2. obs. cap. 23. l. lib. 14. cap. 13. & Joan. Robert. lib. 3. sent. jur. cap. 26. S. L. 58 Arctiorem annonam præbet, qui de ea frumenti quantitate subducit, quam viritim populo præberi oportet. Robert. 3. sent. ult. de quo vide l. 53. sup. de jud. Livius 25. Advidendo diutius arctiorem annonam locis, quam hosti faciebat. Interim nota, Edilem a Curatore rei frumentariæ differre: hic, si ex curationis causa condemnatur, compensatione uti non potest, l. 20. inf. eod. Edilis vero, quam curator annonam redegerit, in ea præbenda ipse operam navat: & si annonam fraudavit, compensationem adversus hunc uti potest. d. l. 53. Præterea curator pecunia datur: Edili annoxa, non pecunia. vide Cujac. 2. obs. 23. in fin. 59 Budæus, Alciatus & Holoander legunt adulterii: quo vocabulo intelligunt, verum edulium largitionem & præbitionem fieri solitam a Principe tempore carioris annoxa. Lamp. Alexand. vide Duar. disp. 25. & male: Adulterii tenore, hic est, cum in adulterio. Cujac. 2. obs. 23. in τῷ ἀγορανομίῳ. Cujac. 14. obs. 13. ex Basilic. ubi reprehendit Duarenum, monetque apud Lampridium legendum esse adulterii: & veteres adulterium & adulterium promittitque scripsisse. Hinc illud Tertulliani in Apologético, Philotophi tyrannidem affectant, Christianus vero nec adulterium. 60 Compensare procurator in rem suam potest, quod ei debetur ex mandato, cæteraque ei actione. 61 Vide Cujac. 24. obs. 37. 62 Vide Rom. singul. 634. incipiente Debitor meus. 63 Vide l. 9. C. h. t. l. 16. sup. eod. 64 l. 12. C. de solut. 65 Imo in solidum. l. 9. sup. eod. Cæterum peculii fini compensationem dari, hic nihil aliud est, quam ad quantitatem peculii dari. l. 15. §. 4. inf. ad l. Fale. 66 Qua, Duaren. 1. disput. 12.

Si detur in dotem seruo, & sub titulo depositi in cautionem conferatur.

27. IDEM lib. 7. Responsum.

Lucius Titius, cum haberet filiam in potestate Seiam, Pamphilo seruo alieno in matrimonium collocavit: cui etiam dotem dedit, quam sub titulo depositi in cautionem contulit, & postea, nulla demanatione a domino facta, pater decessit: mox & Pamphilus servus: Quæro, qua actione Seia pecuniam petere possit, cum ipsa patri heres existerit? *Paulus respondit*, quoniam dos constitui non potuit, ex causa depositi actione de peculio pecuniam repetendam.

De usuris.

28. SCÆVOLA lib. 1. Responsum.

Quintus Cæcilius Candidus ad Paccium Rogatianum epistolam scripsit in verba infra scripta: *Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano suo salutem. Viginti quinque nummorum, quos apud me esse voluisti, notum tibi [ita] hac epistola facta, ad ratiunculam meam ea pervenisse, quibus ut primum prospiciam, ne vacua tibi sint, [id est, ut usuras eorum accipias], cura habeo. Quæsitum est, an ex ea epistola etiam usurae peti possint? Respondi, deberi ex bona fidei iudicio [usuras], sive percepti, sive pecunia in re sua usus est.*

De contractatione. 1. Et usu rei depositæ. De usuris.

29. PAULUS lib. 2. Sententiarum 13.

Si facculum vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito contractaverit, & depositi & furti actio mihi in eum competit. §. 1. Si [ex] permissu meo deposita pecunia is, penes quem deposita est, utatur, ut in cæteris bonæ fidei iudiciis, usuras ejus nomine præstare mihi cogitur.

De litis æstimatione.

30. NERATIUS lib. 1. Responsum.

Si fidejussor pro te, apud quem depositum est, litis æstimatione damnatus sit, rem tuam fieri.

Bona fides quomodo accipitur. 1. De re deposita apud dominum.

31. TRYPHONINUS lib. 9. Disputationum.

Bona fides, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderat. Sed eam utrum æstimamus ad merum jus gentium, an vero cum præceptis civilibus, & prætorii: vel uti reus capitalis iudicii deposuit apud te centum, is deportatus est, bona ejus publicata sunt; utrumne ipsi hæc reddenda, an in publicum deferenda sint? Si tantum naturale jus & gentium intuemur, ei, qui dedit, restituenda sunt: si civile jus, & legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt: Nam male meritis

id caput non protestatus est, intelligitur eam epistolæ partem comprobasse. *arg. l. filiusfamilias. supr. ad SC. Macedonian. sic tamen, ut eo casu plurimum posse iudicis arbitrium dicamus. infr. eod. iudicium æstimaturum. hic adde, quæ tradit Socinus regula 136. Goth. An liber scribens pro scribente probet, v. Fachia. contr. lib. 11. c. 33. Anf. Et Epistola an & quando probet pro, aut contra scribentem, vid. Johann. de Passerib. de privat. scriptura. lib. 3. c. 1. S. L.*

1 Vide l. unie. C. de SC. Claudiano. 11. Ulpian. 11. 2 Vide Titulum Cod. plus valere, quod agitur, quam quod simulate concipitur. 3 Nulla denunciatio domino facta. Hotom. §. obs. 23. ex l. 3. C. de murilegulis. & Tertull. 2. ad uxorem. 4 An liber fuerit, v. Nov. 22. c. 10. 5 Nupti enim libera seruo: quo casu dos non est. §. ult. Infr. de nupt. 6 V. quæ scripti ad l. 24. supr. eod. 7 Vacua pecunia, otiosa, ut l. 13. infr. de usuris. 8 Curam depositæ pecuniæ intra certum tempus seneranda promittens, usuras ejus pecuniam præstat. 9 Epistola usurae constitui possunt. 10 Depositarus usuras debet, si usuras ex deposito percepit, aut rebus depositi usus fuit. Idem & in aliis bonæ fidei iudiciis. *Synops. Basl. 13. tit. 2. c. 28. in pr. 11 l. 29. §. 1. infr. eod. 12 l. 25. in fin. supr. eod. l. 3. C. eod. 13 Tit.*

12. §. 1. 14 Σακκον, Ecloga ibidem. facellum. tit. 10. collationis legum Mosaicarum, ut sit sensus, eum, qui deposito a me argento, vel facco signato utatur præter voluntatem meam, tam depositi, quam furti in duplum teneri. *Synops. ibid. c. 28. in fin. §. 23. Infr. de act. 15 l. 3. C. h. t. 16 Nec enim aliter potest, sine furti vitio. §. 6. Infr. de oblig. ex delicto. 17 Dic ut in l. 28. in fin. supr. eod.*

18 Vide l. 46. supr. de rei vindic. 19 Bona fides in contractibus æquitatem summam desiderat, hoc est, id exigit, ut res deposita deponenti restituatur, nisi extrinseca & specialis ratio id impediat. 20 l. 4. C. de oblig. 21 Merum jus, ipsum jus. 22 Gentium jus, quod naturale etiam paulo post appellatur.

23 Bona fides in deposito, an æstimanda sit ex jure gentium, civili, vel prætorio? 24 Depositum, an sit restituendum reo capitalis iudicii, deportato & bonis ejus publicatis? 25 Ante inquisitionem bonorum rei. v. quæ notavi ad l. 4. §. ultim. supr. de condit. ob turpem.

26 Juris naturalis seu gentium cum civili hæc pugna est: Naturali jure, depositum ei, qui deposuit, reddendum: civili jure, non est reddendum, si reus capitis damnatus sit, & bona ejus publicata: Depositum quippe eo casu in publicum deferendum est: Jus civile publicum, præfertur privato. Ita debitores hominis damnati, cuius bona publicata sunt, fisco, non privato, solvere debent.

27 Quod prævalet, preferendumque est. 28 Æquitas non ex mero jure naturali, & gentium, cuique consideranda, sed ex jure civili potius, & prætorio.

29 Vide l. 6. in fin. infr. de custodia. l. 1. in pr. C. ad legem Juliam repetund. 30 Pænarum exemplo a delictis homines deterrentur. 31 Officium iudicis bonæ fidei actioni deserviens, ultra personas actoris, & rei porrigitur. 32 Extraneæ personæ in iudiciis admittuntur ex æquo & bono, puta, si eorum interest.

33 Ut in Novell. 88. c. 1. 34 l. 1. §. 39. supr. eod. 35 Deponenti latroni dominus præferendus est, hoc est, depositum vero domino potius restituendum, quam latroni, qui deposuit. 36 Notanda est hic æqui & boni pugna.

37 l. 11. supr. eod. 38 Domino sc. non prædoni. 39 Imo, deponenti po-

publice, ut exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet. §. 1. Incurrit hic & alia inspectio, an bonam fidem inter eos tantum, inter quos contractum est, nullo extrinsecus adsumpto, æstimare debeamus, an respectu etiam aliarum personarum, ad quas id, quod geritur, pertinet; exempli loco, latro spolia, [quæ] mihi abstulit, posuit apud Seium inscium de malitia deponentis, utrum latroni, an mihi restituere Seius debeat? Si per se dantem, accipientemque intuemur, hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is, qui dedit: Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quo facto scelestissimo adempta sunt: & probo hanc esse justitiam, quæ summi cuique ita tribuit, ut non distrabatur a nullius persona justiore repetitione.

Quod si ego ad petenda ea non veniam, nihilominus ei restituenda sunt, qui deposuit, quamvis male quæsitæ deposuit: Quod & Marcellus in prædone & fure scribit. Si tamen ignorans latro, cujus filio, vel seruo rem abstulisset, apud patrem dominum ejus deposuit ignorantem, nec ex jure gentium consistet depositum; cujus hæc est potestas, ut alii, non domino sua ipsius res quasi aliena servanda detur: Et si rem meam fur, quam me ignorante subripuit, apud me etiam nunc delictum ejus ignorantem deposuerit, recte dicitur non contrahi depositum: quia non est ex fide bona, rem suam dominum prædoni restituere compelli: sed & si etiam nunc ab ignorante domino tradita sit, quasi ex causa depositi, tamen indebiti dati conditio competet.

De lata culpa.

32. CELSUS lib. 11. Digestorum.

Quod Nerva diceret, latrorem culpam dolum esse, Proculo displicebat, mihi verissimum videtur. Nam & si quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tamen ad suum quem modum curam in deposito præstat, fraude non caret: nec enim falva fide minorem iis, quam suis rebus, diligentiam præstabit.

De seruo deponente apud sequestrem.

33. LABEO lib. 6. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.

Servus tuus pecuniam cum Attio in sequestre deposuit apud Mævium, ea conditione, ut ea tibi redderetur, si tuam esse probasses: si minus, ut Attio redderetur: Posses dixi cum eo, apud quem deposita esset, incerti agere, id est, ad exhibendum, & exhibitam vindicare: quia servus in deponendo tuum jus deterius facere non potuisset.

De deposito non gratis reddito.

34. IDEM lib. 2. Pithanon.

Potes agere depositi cum eo, qui tibi non aliter, quam nummis a te acceptis depositum reddere voluerit, quamvis sine mora & incorruptum reddiderit.

tius, quam domino, restituenda res videtur. *arg. l. 1. §. pen. supr. nauta, cauponas. 40 Vid. l. 15. supr. eod. 41 Comparativus pro positivo hic sumitur. Zaf. gloss. in hanc legem. & Corral. 4. Miscell. Est tamen qui legat, leviorum. Hotom. 3. obs. 2. inceptissime: Hic enim agitur de latrore, id est, lata culpa. vers. Nam & si quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est. infr. eod. quæ latioris culpe definitio est. Quemadmodum & lata culpa speciem polliis dicere, hanc vocem tantum, sine consequentibus legisse: quod is facit, qui pro latrore culpa leviorum hic substituit. Veteres interpretes quinque Culparum species constituunt, latissimam, latrorem, latam, levem, levissimam; quod Zafius reprehendit, quod majus & minus non constituunt diversas species. Oldendorpius levem, & leviorum: Corralius levem, leviorum, levissimam, ibid. admittit. Goth. Vide in hanc l. Loriot. Butrij. & Charond. verissimil. lib. 3. cap. 9. Anf. Adde Corral. lib. 4. miscell. cap. 1. 2. Joann. Robert. recept. lect. cap. 7. & Cagnol. ad l. contractas. 23. ff. de reg. jur. S. L. Adde Zalium lib. 1. sing. respons. c. 2. Benedictum Capram in Reg. concl. 78. Curtium Brug. ad fratrem lib. 2. c. 2. Charondam lib. 3. verissimil. c. 9. Joann. Robertum lib. 2. recept. juris civil. lect. c. 7. Mod. 42 Hanc negativam, sive relinquant, sive expungas, sensus est, Latam culpam duobus iudiciis deprehendi: Primo, si quis quid non ad eum modum faciat, quo omnes homines faciunt: altero, si quis non eodem modo in re aliena, ac in suis rebus, veretur. ut infr. eod. utrumque dolo proximum est. Levis est, quoties eandem in alienis, quam in suis rebus diligentiam, & fidem præstat, non tamen eam, quam circumspiciunt homines, & diligentissimi adhibent: Et ut paucis dicam, levis culpa est conducta in rebus suis & alienis negligentia, l. 22. §. 3. infr. ad SC. Trebell. Lata, est in suis diligentia, in alienis negligentia. Levissima, si quæ est, ex imperitia non affectata nascitur. Similis est, quæ ratione ætatis, sexus, rusticitatis, facile excusatur. 43 Omnium sc. 44 Quem in suis rebus servat. 45 Fraude caret. Hotom. 3. observ. 1. Et hic alterum quoque erratum est, dempta negatione hunc locum adfirmatione substituta legere, cum hoc disertum velit Jurisconsultus, Eum, qui non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens sit, fraude non carere: Generalis hæc sententia est, a qua hunc casum illico Jurisconsultus excipit, nisi tamen ad suum modum curam in deposito præstat. Vides, quisquis hæc lecturus es, Lector, apertam Jurisconsulti sententiam esse, fraude non carere, qui non ad eum modum diligens sit, quem hominum natura desiderat; & tamen fraudem in aliena re & deposito excusari, si quis ad suum modum curam in deposito custodiendo præstat, hoc est, si non minorem in deposito, quam in suis rebus diligentiam præstat, ut hic. Sed hæc satis.*

46 Qui in deposito non præstat eam diligentiam, quam in suis rebus, dolum committit. *Synops. Basl. 13. tit. 2. c. 3. Harm. 9. §. 14. 47 Deposita apud sequestrem per servum potest ipse servi dominus petere. 48 In sequestre, est apud sequestrem. 49 l. 38. supr. de peculio. 50 Vide l. 27. §. 1. supr. ad SC. Velleian. l. 122. §. 1. infr. de verb. oblig. l. 133. infr. de reg. jur. 51 Quem in finem? ut pecuniam, quam apud eum deposuisti, recipias. 52 Depositum tenetur, qui pecuniam accepit, ut depositum redderet. 53 l. 2. §. 1. supr. de condit. ob turpem.*

omne nominis periculum debere ad mandatarem pertinere. §. 15. Idem ait, si tutor mandat, *suscipi vel probari nomen*¹, quod fecerat, teneri eum mandati, scilicet quondam pupillo suo vel curatori ejus.

§. 16. Si mandavero exigendam pecuniam, deinde voluntatem mutavero², an sit mandati actio vel mihi, vel heredi meo? Et ait Marcellus, cessare mandati actionem, quia extinctum est mandatum, finita voluntate: quod si mandaveris exigendam, deinde prohibuisti, exactamque recepisti, debitor liberabitur. §. 17. Idem Marcellus scribit, Si, ut *post mortem sibi monumentum feret*, quis mandavit, heres ejus poterit mandati agere³: illum vero, qui mandatum suscepit, si sua pecunia fecit, puto agere mandati, si non ita ei mandatum est, ut sua pecunia faceret monumentum: potuit enim agere etiam cum eo, qui mandavit, ut *7 sibi pecuniam daret ad faciendum*: maxime⁴, si jam quaedam ad faciendum paravit.

De fundo heredibus emendo.

13. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Idem est & si mandavi tibi, *ut post mortem meam hereditas meis emeris fundum*.

Si heres fidejussoris aut emptor hereditatis solverit. 1. *Si heres fidejussoris a coherede emens hereditatem, totum solverit.*

14. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Hereditas¹⁰ fidejussoris¹¹, si solverit, habere mandati actionem dubium non est. † Sed si vendiderit hereditatem, & emptor¹² solverit, an habeat mandati actionem, quaeritur? Et Julianus lib. XIII. scribit, idcirco hereditatem habere mandati actionem¹³, quia *14 tenetur judicio ex empto*¹⁵, ut praestet actiones¹⁶ suas, idcircoque competere ex empto actionem, quia *17 potest praestare*. §. 1. Si fidejussori duo heredes existierint, & alter eorum a coherede emerit hereditatem, deinde omne, quod defunctus fidejusserat, stipulatori solverit, habebit aut ex stipulatu aut ex empto obligatum coheredem suum: idcirco is¹⁸ mandati actionem habebit.

De revocatione mandati.

15. PAULUS lib. 2. ad Sabinum.

SI mandatum¹⁹ tibi, *ut fundum emeris*, postea scripsissem, *ne emeris*, tu antequam²⁰ scias me vetuisse, emissem, mandati tibi obligatus ero: ne damno adficiatur is, qui suscipit mandatum.

De mandato, ut quid fiat in loco mandatarii.

16. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

SI quis [mihi] mandaverit, *in meo*²¹ *aliquid facere*, & fecero: Quaesitum est, an sit mandati actio²²? Et ait Celsus lib. VII. Digestorum, hoc respondisse se, cum Aurelius Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, *ut in hortis ejus, quos Ravenna habebat, in quos omnibus annis sedere solebat, sphaeristerium*²³, & *hypocaustum*²⁴, & *quaedam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret*: Deducto igitur, quanto sua aedificia pretiosiora fecisset, quod amplius impendisset, posse eum mandati judicio persequi.

Quo tempore spectatur, an mandatarius exegerit.

17. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

SI mandavero tibi, *ut a Titio decem exigeres*, &, ante exacta ea, mandati tecum egero: si ante²⁵ rem judicatam exegeris, condemnationem te esse constat.

De tacito consensu.

18. ULPIANUS lib. 40. ad Sabinum.

QUI²⁶ patitur²⁷ ab alio mandari, *ut sibi credatur*, mandare intelligitur.

Si servus se emi mandaverit.

19. IDEM lib. 43. ad Sabinum.

Servus meus *si de semet*²⁸ *emendo* mandaret, ut redimatur, Pomponius eleganter tractat, an is, qui servum redemerit ultro, conve-

nire possit venditorum²⁹, ut servum recipiat: quoniam mandati actio ultro³⁰ citroque est? Sed esse iniquissimum Pomponius ait, ex³¹ facto servi mei cogi me servum recipere, quem in perpetuum alienari volueram: nec magis in hunc casum debeo mandati teneri, quam ut eum tibi venderem.

De lucro vel damno mandatarii. 1. De fidejussore absentis.

20. PAULUS lib. 11. ad Sabinum.

EX mandato, apud eum, qui mandatum suscepit, nihil³² remanere oportet, sicuti nec damnum pati debet, si exigere fecerat pecuniam non potuit. §. 1. Fidejussori negotiorum gestorum³³ est actio, si pro³⁴ absente fidejusserit³⁵: nam mandati actio non potest competere, cum non antecesserit mandatum³⁶.

Si quis pro aliquo, mandato alieno, fidejusserit vel sponderit.

21. ULPIANUS lib. 47. ad Sabinum.

Cum, mandatu alieno³⁷, pro te³⁸ fidejusserim, non possum adversus te habere actionem mandati, quemadmodum qui alienum mandatum intuitus, spondit: sed si non utique unius, sed utriusque mandatum intuitus id fecerim, habebō mandati actionem etiam adversus te: quemadmodum si duo mihi mandassent, *ut tibi crederem*, utrumque haberem obligatum.

De fidejussore solvente ante diem. 2. Si mandetur de re mandatarii.

5. *De mandato ejus, cuius bona publicata sunt*. 6. *De re turpi*. 7. *De pecunia data, ut alteri detur*. 8. *Si debitor servo creditoris mandet, ut solvat*. 9. *De re empti a servo fugitivo & tradita extraneo*. 10. *De venditione bonorum, & de creditoribus, tam presentibus, quam absentibus*. 11. *De mandato suscipiendo & implendo vel rennunciando*.

22. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

SI mandavero tibi, *ut pro me in diem fidejubeas*, tuque³⁹ pure⁴⁰ fidejusseris, & solveris, utilis respondebitur, interim non esse tibi mandati actionem: sed cum⁴¹ dies venerit. §. 1. Item tractatum est, si, cum in diem deberem, mandatu meo in diem fidejusseris, & ante diem solveris, an statim habeas mandati actionem? Et quidam putant⁴², presentem quidem esse mandati actionem, sed tanti minorem, quanti mea intersit, superveniente die solutum fuisse: sed⁴³ melius est dici, interim⁴⁴ nec hujus summam mandati agi posse: quando nonnullum adhuc commodum meum sit, ut⁴⁵ nec hoc ante diem solvam. §. 2. Interdum evenit, ut meum negotium geram⁴⁶, & tamen⁴⁷ utilem habeam mandati actionem, veluti, cum debitor meus periculo suo debitorem suum mihi delegat, aut cum⁴⁸ rogatu fidejussoris sum reo exipior: nam quamvis debitum meum perfequar, nihilominus & illius negotium gero: igitur, quod minus servavero: confequr mandati actionem. §. 3. Si hi⁴⁹, quorum res veneunt, quas pignori dederunt, supposuerunt emptores, & eis emendas res mandent, mandatum intelligitur⁵⁰: licet, quantum ad meram rationem, mandatum non consistit: nam cum rem tuam emas, nulla⁵¹ emptio est in tua persona rei tuae. §. 4. Julianus scripsit, mandati obligationem consistere etiam⁵² in rem ejus, qui mandatum suscipit, ex eo maxime probari: quod si pluribus heredibus vendentibus uni mandavero⁵³, ut rem hereditariam emeret, etiam pro⁵⁴ ea parte, qua heres sit, obligatur mandati⁵⁵ actione, & obligat⁵⁶: & sane, si ille propter hoc extraneo rem non addixerit, quod mandatum susceperat, ex bona fide esse, praestare ei pretium, quanti vendere poterat: & contra, si emptor ad emptionem rei sibi necessariae idcirco non accesserat, quod heredi⁵⁷ praecipisset, *se ei empturum*, aequissimum esse, mandati judicio praestari, quanti ejus interfuit, emptam rem habere.

§. 5. Is, cujus bona publicata sunt⁵⁸, mandare alicui potest, ut ea emat, & si emerit, utilis erit mandati actio, si non praestet fidem: quod ideo receptum est, quia publicatis⁵⁹ bonis, quicquid postea adquiratur, non sequitur fiscum⁶⁰. §. 6. Qui aedem⁶¹ sacram spoliandam, hominem vulnerandum, occidendum, mandatum suscipiat, nihil mandati judicio consequi potest, propter turpitudinem mandati. §. 7. Si tibi centum dederō, *ut*⁶² *ea Titio dares*, tuque⁶³

1 Ut in l. 16. infr. de adminis. & peric. tut. 2 Non sufficit tamen mandatarem mutasse voluntatem: requiritur amplius, ut mandatario voluntatis indicetur mutatio: alias qui coepit gerere negotium, post revocatum etiam mandatum recte agere poterit. 3 Mandatum extinguitur voluntate finita. 4 v. l. 31. in fn. sup. de petit. hered. 5 Mandatum, quod post mortem confertur, etiam non finitur. 6 l. 12. §. 3. sup. de religiof. 7 Procurator agit mandati, ut pecuniam consequatur, ad negotii mandati executionem. 8 Mandati agit fidejussor, si solvit: imo non tantum fidejussor, sed & ejus heres. 9 Contraria mandati actione mandatarius non solum exliciendo reputat sumptus, & usuras, sed etiam eas persequitur per actionem: quinimo agere potest, ut pecuniam a mandatore accipiat ad exequendum mandatum. 10 Atqui mandatum morte finitur. l. 26. infr. eod. 11 Et tutoris. l. penult. infr. de contr. tutela. 12 Revocati mandati iusta ignorantia procuratori mandatum exequenti non nocet. adde l. 12. §. 2. infr. de siltationibus. 13 Adversus reum principalem, debendi scilicet. 14 Conventus hypothecaria. 15 Eadem est ratio in l. 8. §. 3. sup. eod. 16 Emptori scilicet. l. 11. in princ. infr. de act. empt. 17 Quae scilicet post hujusmodi solutionem factam, non prius, fidejussori in mandatorem competere ceperunt. hinc collige, in emptore hereditatis transferri eas tantum actiones, quae tunc temporis competebant, cum hereditas ei venderetur. Bart. hic. Et licet cessiones non sint stricti iuris, sed extendantur ad suas consequencias, hoc tamen intelligi oportet de his consequentiis, quae tempore venditionis existebant, non de aliis, quae postea ceperunt competere: Bald. ad l. 6. C. de solut. notat tamen Bartolus dicto loco, hodie in contractibus emptionis & venditionis venditorem cedere jus omne, quod habet, & habere sperat. 18 Ait. 19 Al. mandassim. 20 l. 11. §. 2. infr. de act. empt. 21 Mandatum, ut in meo aedem ad tuum commodum, mandati actionem parit: atque ita vel in re mandantis mandatum consistit. 22 Est: sed quomodo? vide l. 22. §. 2. infr. eod. 23 Sphaeristerium, & hypocaustum, apta valetudini, utrumque recte balneis jungitur: s. Plinius epist. 6. Ibidem: Cubiculum, hyeme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur; cohaeret hypocaustum, & si dies nubilus, immisus vapor, solis vicem supplet. Inde apodysterium balnei laxum excipit cella frigidaria. & post: Apodysterio hypocaustum est sphaeristerium, quod plura genera exercitationis pluresque circulos capit, nec procul a balneo scilicet. Erat ergo locus balnei rotundus, in quo veteres friciones suas, & varia exercitationum genera facere solebant. Sueton. in Vespasiano c. 20: Valetudine prope maxima utilis est, quamvis ad tunc eam nihil amplius, quam fauces ceteraque membra sibi exercitum aptissimum. Lamprid. in Alexandro: post lectionem operam palaestrae, aut sphaeristerio, aut cursui aut lucaminibus dabat. 24 De Hypocaustis vide l. 55. §. 3. infr. de legatis. 3. 25 Actio superveniens pendente judicio ex causa praeterita, actori ad condemnationem rei prodest. 26 Mandat, qui patitur ab alio mandari, ut sibi credatur. 27 Patientia habetur pro mandato & consensu in his, quae utilis sunt ei, qui patitur: ideo mandati tenetur. l. 6. §. 2. sup. eod. l. 6. C. eod. l. 53. infr. eod. l. 60. infr. de reg. jur. l. 5. §. 10. sup. de his, qui effuderint. l. 1. §. 5. sup. de exercit. l. 1. §. fin. infr. de juminibus. 28 l. 54. infr. eod. 29 Subaudi, mandati

non dederis, sed consumpseris, & mandati 1 & furti teneri te, Proculus ait: Aut si ita dederim, ut quae velles, dares 2, mandati tantummodo 3.

§. 8. Si mandaverim servo tuo 4, ut quod tibi debeam, solveret meo nomine, Neratius scribit, quamvis mutatus servus pecuniam, rationibus tuis quasi a me receptam intulerit, tamen si nummos a creditore non ita acceperit, ut meo nomine daret 5, nec liberari me 6, nec te mandati 7 mecum acturum: quod si sic mutuatus sit, ut pecuniam meo nomine daret, utrumque contra esse 8: nec referre 9, alius [quis], an idem ipse servus nomine tuo, quod pro me solvebatur, acceperit: & hoc verius est, quoniam 10, quotiens suos 11 nummos accipit creditor, non contingit liberatio debitoris.

§. 9. Fugitivus meus, cum apud furem esset, pecuniam adquisivit, & ex ea servos paravit, eosque Titius per traditionem a venditore accepit: Mela ait, mandati actione me consecuturum, ut restituat mihi Titius: quia servus meus mandasse Titio videbatur, ut per traditionem acciperet, si modo 12 rogatu servi hoc fecerit: quod si sine voluntate ejus venditor Titio tradiderit, tunc posse me ex empto agere, ut mihi eos venditor traderet, venditoremque per conditionem 13 a Titio repetiturum, si servos tradiderit Titio, quos non debuerit, cum debere se existimaret.

§. 10. Si 14 curator 15 bonorum venditionem quidem fecerit, pecuniam autem creditoribus non solverit, Trebatius, Ofilius, Labeo responderunt, his, qui praesentes fuerunt, competere adversus eum mandati actionem: his autem, qui absentes fuerunt, negotiorum gestorum actionem esse: Atquin si praesentium mandatum executus, id egit, negotiorum gestorum actio absentibus non est, nisi 16 forte adversus eos, qui mandaverunt curatori, tanquam si negotia absentium gesserint: quod si, cum soli 17 creditores se existimarent, id mandaverint, in factum actio absentibus danda est in eos, qui mandaverint.

§. 11. Sicut 18 autem liberum 19 est, mandatum non suscipere, ita susceptum consummari oportet, nisi renunciatum sit. Renunciari autem ita 20 potest, ut integrum 21 jus mandatori referretur, vel per se, vel per alium eandem rem commode explicandi, aut si [non,] redundet in eum captio, qui suscepit mandatum. Et quidem si is, cui mandatum est, ut aliquid mercaretur 22, mercatus non sit, neque renunciaverit, se non empturum, idque sua non alterius culpa fecerit: mandati actione teneri eum convenit: hoc amplius tenebitur (sicuti Mela quoque scripsit) si eo tempore per fraudem renunciaverit, cum jam recte emere non posset.

23. HERMOGENIANUS lib. 2. juris Epitomarum.

Sane 23 si valetudinis 24 adversariae 25 vel capitalium inimicitarum,

24. PAULUS lib. 2. Sententiarum 26.

Seu ob inanes 27 rei actiones,

25. HERMOGENIANUS lib. 2. juris Epitomarum.

Seu [ob] aliam 28 justam causam excusationes alleget, audendus est.

De morte mandantis. 2. De fidejussore delegante, 3. Vel per donationem liberato, 4. Vel solvente, 5. Procuratori creditoris. 6. De damno fortuito. 7. Si servus ex mandato emptus mandatario furtum fecerit. 8. De servo empto, edocto, & vendito a mandatario.

26. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Inter causas omittendi mandati etiam mors 29 mandatoris est: nam mandatum solvitur morte: si tamen per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis 30 causa dicitur. Julianus quoque scripsit, mandatoris morte solvi mandatum: sed 31 obligationem aliquando 32 durare. §. 1. Si quis debitori suo mandaverit, ut Titio solveret, & debitor, mortuo 33 eo, cum 34 id ignoraret, solverit, liberari eum oportet. §. 2. Absesse intelligitur pecunia fidejussori, etiam 35

si debitor ab eo delegatus 36 sit creditori: licet is solvendo non fuerit: quia bonum 37 nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum 38. §. 3. Si is, qui fidejussori donare vult, creditorem ejus habeat debitorem suum, eumque liberaverit, continuo ager 39 fidejussor mandati: quatenus 40 nihil intersit, utrum nummos solverit creditori, an eum liberaverit.

§. 4. Praeterea sciendum est, non 41 plus fidejussorem consequi debere mandati judicio 42, quam [quod] solverit. §. 5. Mandatu tuo fidejussi in decem, & procuratori creditoris solvi: si verus procurator fuit, statim mandati agam: quod si 43 procurator non est, repetam ab 44 eo. §. 6. Non 45 omnia 46 quae impensurus non fuit, mandatori imputabit, veluti quod spoliatus 47 fit a latronibus, aut naufragio res amiserit, vel languore suo suorumque adprehensus, quaedam erogaverit: nam 48 haec magis casibus quam mandato imputari oportet.

§. 7. Sed cum servus, quem mandatu meo emerat, furtum tibi fecisset, Neratius ait, mandati actione te 49 consecuturum, ut servus tibi noxae dederat: si tamen sine culpa tua 50 id acciderit: quod si ego scissem talem esse servum, nec praedixissem, ut possis praecavere, tunc 51, quanti tua intersit 52, tantum tibi praestari oportet. §. 8. Faber mandatu amici sui emit servum decem, & fabricam docuit: deinde vendidit eum viginti 53, quos mandati judicio coactus esseolvere: mox, quasi homo non erat sanus, emptori damnatus est 54. Mela ait, non praestaturum 55 id ei mandatore, nisi posteaquam emisset, sine dolo malo ejus hoc vitium habere coeperit servus: sed si 56 jussu mandatoris eum docuerit, contra fore 57, tunc enim & mercedem & cibaria consecuturum: nisi [si], ut gratis doceret, rogatus sit.

De liberatione. 1. De manumissione. De poenitentia mandantis. 2. De mandato implendo vel renunciando. 3. De morte mandatarii. 4. De impensis a mandatario factis. 5. De mutuo.

27. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale. Si quis alicui scripserit, ut 58 debitorem suum liberet, seque eam pecuniam, quam is debuerit, solviturum; mandati actione tenetur. §. 1. Si servum ea lege tibi tradidero 59, ut eum post 60 mortem meam manumitteres, constituit obligatio: potest autem & in mea quoque persona agendi causa intervenire, veluti si, poenitentia acta 61, servum recuperare velim. §. 2. Qui mandatum suscepit, si potest id explere 62, deferere promissum officium 63 non debet: alioquin, quanti 64 mandatoris intersit, damnabitur: si vero intelligit explere se id officium non posse, idipsum, cum primum poterit, debet mandatori nunciare: ut is, si velit, alterius opera utatur: quod si, cum possit nunciare, cessaverit, quanti mandatoris intersit, tenebitur: si aliqua 65 ex causa non poterit nunciare, securus erit. §. 3. Morte 66 quoque 67 ejus, cui mandatum est, si is integro adhuc mandato decesserit, solvitur mandatum 68: & ob id heres ejus, licet executus fuerit mandatum, non habet mandati actionem. §. 4. Impendia 69, mandati exsequendi gratia facta, si bona fide facta sunt, restitui omnimodo debent: nec 70 ad rem pertinet 71, quod is, qui mandasset, potuisset, si ipse negotium gereret, minus impendere. §. 5. Si, mandatu 72 meo Titio credideris, & mecum mandati egeris, non aliter condemnari debeo, quam 73 si actiones 74 tuas, quas adversus Titium habes, mihi praestiteris: sed si cum Titio egeris, ego 75 quidem non liberabor, sed in 76 id duntaxat tibi obligatus ero, quod a Titio servare non potueris.

De mandatore solvente.

28. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

Papinianus lib. III. Quaestionum ait, mandatorem debitoris solventem, ipso jure 77 reum non liberare: propter 78 mandatum enim suum 79 solvit & suo nomine: ideoque mandatori actiones putat adversus reum cedi debere.

De mandatore solvente.

28. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

solvit falso creditoris procuratori. 44 Conditione ob causam. l. 14. in fin. supr. de condit. causa data. 45 Mandatarius non repetit ea, quibus spoliatus est a latronibus, vel quae naufragio amisit, vel quae in suorum morbum erogavit. Nam haec casu, non ex mandato acciderunt. Synopsi Basilic. l. 4. tit. 1. lib. 53. tit. 1. cap. 35. §. 3. 46 Quaedam tamen. §. 7. infr. cod. 47 Mandatarius, mandatum exsequendo, si quid damni (captivitate puta, vel similibus) senserit, mandatori non imputat, licet alias (si mandatum illi non fuisset) id damni percepturus non erat, ut hic non idem est in causa societatis. l. 52. §. 4. infr. pro socio. Placet tamen, quod Accursius hic notat, hunc paragraphum de curialitate, ut loquitur, non observari, id est, a bono & honesto mandato negligi. 48 Mandati actione procurator non consequitur damna, quae magis casu, quam ex mandato causa accipit. 49 Justissime enim procurator allegat, se id damni non fuisse passurum, si id non fuisset mandatum. l. 61. §. 5. infr. de furtis. 50 Mela: ita emendat Anton. Faber, 3. conjecit. §. Simili errore putat, in l. 45. §. 7. infr. cod. legendum, tuam, pro meam. 51 Mandatu meo a te emptus servus si tibi furtum fecerit (me furem eum esse ignorante, noxae tui dedendo liberor: si furem esse scivi, nec praedixi, quanti tua intersit, teneor. 52 Praeter servum noxae tibi deditum scilicet. 53 Vulgari sc. servorum pretio. l. 1. c. de communi servis manumissis. 54 Per actionem redhibitoriam. 55 Id est, mandatarius mandator pretium servum restituit eo casu: si modo sine dolo mandatarii, is servus tale vitium contraxerit. facit l. 3. in fin. supr. cod. 56 Mandatum docendi suscipiens, intelligitur mandatum ea lege suscepisse, ut ne gratis doceret, sed mercede accepta. 57 Id est, tenebitur mandatario, etiam si ante emptionem fuerit vitiosus. Quid ita? quia factum mandatarii videtur approbasse mandator, cum de servo empto sc. docendo, mandatarius rogare facit. Joann. Accursi. 58 Mandatario, quod ei mandati nomine absit, mandator praestare cogitur. 59 Qui tradit, dominum facit. 60 Talia mandati possunt. l. 12. in fin. l. 13. supr. cod. 61 Finitur enim mandatum mutata voluntate. l. 12. §. pen. l. 22. §. ult. supr. cod. huc refer l. 2. §. 2. supr. de condit. causa data. 62 l. 5. §. 1. supr. cod. 63 Officium praestatur mandatori procurator. 64 Mandatum deferens, quanti mandatoris intersit, tenetur. 65 Impotentia non denunciare tenetur. 66 Morte mandatum revocatur, ut hic l. 25. supr. cod. l. 57. infr. cod. l. 15. c. §. 10. Infr. cod. l. ult. infr. de solut. l. 8. c. de oblig. & act. Quid, si res desit esse integra? Aut mandatum interposito jurejurando factum? Aut ejus rei sit, quam tradi necesse est? Quid, si mandatum factum est a iudice? Aut ad pias causas? Quid, si mandator procuratori, seu mandatario factus dedit, cum eo casu res integra delibuisse videatur? Aut mandatum in post mortem tempus collatum? Quid, si institutor mandatum, ut l. si quis mancipis. l. 17. §. si impubes. 2. supr. de institutis? Mandatum morte non revocari, notat Socin. reg. 254. 67 Hoc est, non tantum mandatoris, ut l. 26. supr. cod. Mandatum finitur morte mandatarii, ut mandatoris. 68 Vide tamen l. 58. supr. cod. 69 l. 12. §. 9. supr. cod. Goth. Adde l. 45. §. 6. infr. cod. Etiam si negotium aliquo casu implere non potuerit, l. 55. in fin. infr. cod. l. etiam si. C. cod. Anst. 70 Mandatarius impensas bona fide factas repetit, licet mandator minoris fecisset. 71 Imo insipientiendum est, quod dominus facere solitus est. l. 54. supr. de petit. hered. l. 38. supr. de rei vindicat. l. 12. supr. de pignorat. Goth. Confer. l. 10. §. 1. supr. de negot. gest. l. 25. supr. de pignor. act. Anst. 72 Vide l. 7. C. h. t. 73 l. 36. in fin. infr. de fidejuss. 74 Cedendae sunt mandatori actiones a mandatario adversus reum principalem. 75 l. 71. §. 2. infr. de fidejuss. 76 vide l. 13. j. de fidejuss. 77 Sed per exceptionem. adde l. 38. j. de fidejuss. Goth. Vide Gerd. de contrah. stip. c. 9. n. 119. & 126. Anst. 78 Eadem est ratio in l. 31. §. de petit. hered. 79 Praesumitur quilibet suo nomine facere, quod facit, etiam si id potuit alieno quoque nomine facere. arg. l. pro herede. 20. infr. de acqu. vel omitt. hered.

hoc est si 1 quod lucrum ex emptioe, venditione, locatione, condu- ctione descendit.

De quaestu.

8. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Quaestus enim intelligitur, qui ex opera 2 cujusque descendit.)

9. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Nec adjecit Sabinus, hereditatem 3, vel legatum, vel donationes mortis causa, five non mortis causa: Fortassis hac ideo, quia 4 non sine causa obveniunt, sed ob 5 meritum 6 aliquod accedunt.

10. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

ET quia plerumque vel a parente vel a liberto, quasi 7 debitum nobis hereditas obvenit.

11. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

ET ita de hereditate, legato, donatione, Quintus Mucius scribit.

12. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

SED nec aes 8 alienum, nisi quod ex quaestu pendeat, veniet in rationem societatis.

De lucro.

13. IDEM lib. 32. ad Edictum.

SED et si adjiciatur, ut 9 quaestus 10 & lucrum socii sunt, verum est, non ad aliud lucrum, quam quod ex quaestu venit, hanc quoque adje- ctionem pertinere.

De pacto, ne res dividatur, aut ne abeat a societate.

14. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

SI convenerit inter socios, ne 10 intra certum tempus communis res dividatur, non videtur convenisse, ne societate abeat. Quid tamen, si hoc convenit, ne 11 abeat? an valet? Eleganter Pomponius scripsit, frustra hoc convenire: nam etsi non convenit, si tamen intemptive 12 renunciatur societati, esse pro socio actionem: sed etsi convenit, ne 13 intra certum tempus societate abeat, & ante tempus renunciatur, potest rationem habere renunciatio, nec 14 tenebitur pro socio, qui ideo renunciavit, quia conditio 15 quaedam, qua societas erat coita, ei non praestatur: aut quid, si ita [injurious 16 &] damnosus socius sit, ut non expediatur eum pati?

15. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

VEL quod 17 ea re frui non liceat, cujus gratia negotiatio suscepta sit?

1. Jus excipiendi transit contra singularem successorem, b. d. cum princ. l. seq. Bartol.

16. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Idemque erit dicendum, si 18 socius renunciaverit societati, qui Reipublicae 19 causa diu, & invitus sit abfuturus, quamvis nonnunquam ei objici possit, quia potuit & per alium societatem administrare vel socio committere: sed hoc non alias, nisi valde sit idoneus socius, aut facilius 20 abfuturo etiam per alium societatis administratio. §. 1. Qui igitur paciscitur, ne dividat 21, nisi aliqua justa 22 ratio intercedat, nec 23 vendere poterit, nec alia 24 ratione efficiet, ut dividatur: Et 25 sane potest dici venditionem quidem non impediri, sed exceptionem 26 adversus emptorem locum habere, si ante dividat, quam divideret is, qui vendidit.

1. Si renunciatur absentis. 2. Pactum de renunciatione.

17. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

SED & socius, qui alienaverit, contra pactum accipit 27, committit, & tenetur societatis, aut 28 communi dividendo judicio.

§. 1. Si 29 absentis renunciata societas sit, quoad 30 is scierit, quod is adquisivit, qui renunciavit, in commune redigi; detrimentum autem solius ejus esse, qui renunciaverit: sed quod absens adquisit, ad 31 solum eum pertinere; detrimentum ab eo factum, commune esse. §. 2. In societate autem coeunda, nihil attinet de renunciatione cavere [eundem], quia ipso 32 jure societatis intemptiva 33 renunciatio in aestimationem venit.

De renunciatione societatis a servo contracta.

18. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

SI servus societatem coerit, non 34 sufficiet, si jubeatur a domino servus abire a societate: sed socio renunciandum est.

1 Quaestus lucrum continet. 2 Ergo & ex causa militia factus quaestus continebitur. Quid, si thesaurus inventus sit? alibi dicam. Quid, si nulla opera intercessit, sed amicitia impellente, vel sponte aliquis nobis donaverit? non communicabitur. l. 9. infr. eod. adde l. 45. §. 2. infr. de acq. vel omitt. hered. 3 l. 71. in fin. infr. eod. 4 Beneficium praesupponit ac praesumit merita. Bart. 5 Imo interdum sine merito venit hereditas. l. 43. §. 1. infr. de her. inst. Dic extraneis non sine merito obvenire: suis, quodam semper merito. d. §. 1. l. 10. infr. eod. 6 Praesumitur liberalitas conferri in meritum. ut hic. ut nota in demerito. adde l. Centurio. 27. infr. de milit. testam. 7 Hereditas parentum, liberis; libertorum, patronis quasi debita. adde l. 6. infr. de bon. lib. 8 V. l. 27. infr. eod. 9 Lucrum, alias generale vocabulum, hic restringitur ratione adjuncti sui, puta quaestus. 10 Pactum ne intra certum tempus res communis dividatur, hoc praestat, ut ne sine justa causa ante id tempus renunciari possit societati. 11 Pactum, ne a societate discedatur, hoc praestat, ut ne a societate discedatur sine justa & legitima causa. 12 l. 17. in fin. l. 65. §. 5. infr. eod. 13 l. 14. §. 2. §. 3. infr. comm. divid. 14 Fidem frangentem fidem servari non est necesse. v. l. 21. c. de pact. 15 Conditio tacita inest societati, ut hinc inde fides servetur. Quid, si non servetur? poterit abiri a societate, quasi conditio non servata; etiamsi ita contracta fuerit societas, ne abeat. 16 Societati injurious hominis & damnosi socii renunciari licet. adde l. 7. infr. de reb. cor. 17 Hac, & superior causa, fratribus diligenter notanda gravata a patre, ne dividant. Bart. 18 Absentia diuturna, justa causa est dissolvenda ante tempus societatis, si, qui abfuturus est, societatis negotia per alium aequo commode explicare non possit. 19 Sponsalibus ob hanc causam ut renunciat, v. l. 2. c. de repud. 20 Excusator, qui procuratorem non misit, si facile nancisci procuratorem non potuit. Id hinc Bald. colligit. 21 Ne dividatur. Hal. 22 Generalis promissio justas semper exceptiones admittit. 23 Cum aliquid prohibetur, prohibentur etiam media ad illud tendentia. l. 18. infr. de sponsalib. 24 Prohibita societatis dissolutione, prohibentur & omnia, quae ad eam dividendam pertinent. 25 Et, ad sed. 26 Excipiendi jus transit in singularem successorem. v. l. 17. §. 5. infr. de pact. 27 Contra pactum committit. Hal. 28 Quoties scil. res desinit esse sociorum communis. l. 1. infr. comm. dividendo. 29 Absenti socio renunciata societate, quaecumque renunciatus adquisit, quoad absens scierit, in commune rediguntur: licet detrimentum non sit commune, sed ejus tantum, qui renunciavit. Per contrarium, quod absens ille socius lucrum facit, sibi tantum, non socio facit; detrimentum commune. Synops. eod. c. 17. 30 Renunciatio socio renunciandi praesudicatur ita: absentis, non ante, quam renunciacionis fuerit admonitus. 31 l. 67. §. 1. infr. eod. 32 Κατά τὴν τῆς κοινοτικῆς &c. natura societatis tenetur, qui intemptive societati renunciavit. Synops. ibid. 33 V. l. 14. infr. eod. 34 Societatem servi jussu domini non dissolvit, cum ea res etiam factum ipsius servi

De socio socii. De servo praeposito societati, de compensatione lucri & damni.

19. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

QUI admittitur socius, ei 35 tantum socius est, qui admittit, & recte: cum enim societas consensu 36 contrahatur, socius mihi esse non potest, quem ego socium esse nolui: Quid ergo, si socius meus eum admittit? Ei soli socius est:

20. IDEM lib. 31. ad Edictum.

NAM socii 37 mei socius, meus socius non est 38;

21. IDEM lib. 30. ad Sabinum.

ET quidquid fuerit de societate nostra consecutus, cum illo, qui eum adsumpsit, communicabit: nos [ei] cum eo communicabimus: sed factum ejus praestabitur societati, id est, ager socius, & societati praestabit, quod fuerit consecutus.

22. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

EX contrario factum quoque sociorum debet ei praestare, sicuti suum: quia ipse adversus eos habet actionem. Item certum est, nihil vetare, prius [quam] inter eum, qui admiserit, & eum, qui admittitur fuerit, societatis iudicio agi, quam agi incipiat inter ceteros, & eum, qui 39 admiserit.

1. Qui tenetur ratione culpa, non liberatur cedendo actionem; & lucrum contingens ex industria, non compensatur cum damno contingente ex culpa. Bald.

23. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

DE illo Pomponius dubitat, utrum actionem eum mandare sociis sufficit, ut, si facere ille non possit, nihil ultra sociis praestet: an vero indemnes eos praestare debeat: & puto, omnimodo 40 eum teneri ejus nomine, quem ipse solus admittit, quia difficile est negare, culpa ipsius admittit. §. 1. Idem quaerit, an 41 commodum, quod propter admittit socium accessit, compensari cum damno, quod culpa praebet, debeat: Et ait, compensandum: Quod non 42 est verum 43: Nam & Marcellus lib. VI. Digestorum scribit, si servus unius ex sociis, societati a domino praepositus, negligenter 44 versatus sit, dominum societati, qui praeposuerit, praestaturum: nec compensandum commodum, quod per servum 45 societati accessit, cum damno: Et ita Divum Marcum pronuntiasset: nec 46 posse dici 47 socio, abstinere commodo, quod per servum accessit [si] damnum 48 petis 49.

24. IDEM lib. 31. ad Edictum.

PLANE si ambo socii servum alterius praeposuerint, non tenebitur dominus ejus nomine, nisi duntaxat de peculio 50: commune 51 enim periculum esse oportet; cum ambo eum praeposuerint.

25. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

NON ob eam rem minus ad periculum socii pertinet, quod negligentia 53 ejus periisset, quod in plerisque aliis industria ejus societas aucta fuisset: Et hoc ex appellatione Imperator pronuntiavit.

26. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

ET ideo, si socius quaedam negligenter in societate egisset, in plerisque autem societatem auxisset, non compensatur compendium cum negligentia, ut Marcellus lib. VI. Digestorum scripsit.

De ere alieno.

27. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

OMNE aes alienum 54, quod manente societate contractum 55 est, de communi solvendum est 56: licet, posteaquam societas distracta est, solum sit 57: igitur & si sub conditione promiserat 58, & distracta societate, conditio extitit, ex communi solvendum est: ideoque si interim societas dirimatur, cautiones 59 interponenda sunt.

28. IDEM lib. 60. ad Edictum.

SI socii sumus, & unus ex die pecuniam debeat 60, & dividatur 61 societas, non debet hoc deducere socius, quemadmodum praesens debet, sed omnes dividere, & cavere 62, cum dies venerit defensum iri socium.

De partibus lucri & damni.

29. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

SI non fuerint partes 63 societati adjectae, aequas 64 eas esse constat 65. Si vero placuerit, ut quis duas partes vel tres habeat, alius

exigat. 35 Socii socius, non est mihi socius. l. 20. eod. l. 105. infr. de verb. sign. l. 47. §. fin. infr. de reg. jur. 36 l. 31. 32. l. 37. l. 43. infr. eod. Anl. 37 Socio socii, non est socius meus, ut hic. sic libertus liberti, non est meus libertus: vasallus vasalli, non est meus vasallus. Doctores in l. Pater. 38. §. duob. 1. infr. de leg. 3. Contra, amicus inimici, aut inimicus amici, inimicus esse videri potest. facit. l. 1. §. cum patronatus. supr. de off. praef. urb. 38 Nec enim potest socius mihi invito socium parare, ut hic. non potest servitute fundo communi imponere, l. 2. supr. de servit. (contra est in usufructu. l. 5. supr. de usufruct.) rem communem celare, amovere, l. 45. l. 46. alienare plus parte sua, l. 68. damnum in ea dare, l. 47. 48. 49. in eam, nisi sit sepulchrum, mortuum interire, l. 39. nec socium obligare aris recepti, nisi as in communem arcam intulerit, l. 82. an & filiam dotare ex communi pecunia? vide l. 31. hoc tit. potest tamen partem rei communis pro indiviso alteri donare, l. 12. c. de donationib. ad non parietem demoliri, & reficere. l. 8. supr. de servit. praed. urban. Item prohibere potius quam facere potest. l. 11. supr. si servit. vind. 39 Quem Florentina. 40 Cedendo actiones, non liberatur, qui culpa sua obligatus est. 41 Lucrum industria contingens non compensatur cum damno contingente ex culpa. 42 Imo est, & est compensatio. l. 6. supr. de compensat. 43 Imo, verum est. l. 11. in fin. supr. de negotiis. 44 Ita ut ejus negligentia obfuerit societati. 45 Id est, per industriam servi. 46 Socio in hoc casu dici non potest. Si vis me universim damnum servi per me praepositi negligentia contractum subire, commode per eum adquisito abstinere, ut hic. nec enim cum lucro negligentia compensatur. 12. Eclog. l. cap. 125. 47 Sub per eum, qui servum praeposuit. 48 Id est, quod interest. 49 Al non petis. 50 Si damnum culpa intulit societati. 51 Cum praeposuerint. Halo. 52 Negligentia socii in uno non excusatur, quod in aliis rebus diligens fuerit. Ex hac lege & sequenti restitui potest cap. 25. 12. Eclog. tit. 1. quod inutile esse constat. 54 l. 12. supr. eod. l. 213. §. 1. infr. de verb. signif. 55 Ab uno sociorum, in societatem commodum. 56 Vide tamen l. 82. infr. eod. 57 Sub pretium rei in societatem emptae. 58 Societate constante contractum debitum, ea dissoluta, creditor solvendum est in praesenti, si purum est debitum: si vero sub conditione, vel in diem, interponitur cautio. 59 De socio sc. defendendo eveniente condicione, sub qua obligatus est nomine societatis. l. 28. l. 35. l. 67. infr. eod. 60 Sub societatis causa. 61 Pendente die. 62 Sub socio in diem obligato. 63 Lucri, & damni. 64 Praesumitur aequis partibus coita societas, ut hic. Synops. eod. c. 29. Ita lex partes tacite colligit, quae expressa a contractantibus non sunt. 65 Si aequale fuit capitale, id est, si uterque eandem sortis pecuniae quantitatem vel eandem operas contulit: Si inaequale fuit, partes lucri & damni inaequales erunt juxta quantitatem capitalis, five sortis: id enim tacite actum intelligitur. l. 6. in fin. supr. eod. l. 80. in fin. infr. eod.

unam, an valeat? Placet valere: si modo aliquid plus contulit societati vel pecuniæ, vel operæ, vel cuiuscunque alterius rei [causa].

§. 1. Ita coiri societatem posse, ut nullius partem ¹ damni ² alter sentiat, lucrum vero commune sit, Cassius putat: Quod ita ³ demum valebit (ut & Sabinus scribit ⁴) si tanti sit opera, quanti damnus est: plerumque enim tanta est industria socii, ut ⁵ plus societati conferat, quam pecunia: Item si solus naviget, si solus peregrinetur, periculo ⁶ subeat solus.

§. 2. Aristo refert, Cassium respondisse, societatem ⁷ talem coiri non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnus sentiret: & hanc societatem *leoninam* ⁸ solitum appellare: Et nos consentimus, talem societatem nullam esse, ut alter lucrum sentiret, alter vero nullum lucrum, sed damnus sentiret. Iniquissimum enim genus societatis est, ex qua quis damnus, non ⁹ etiam lucrum spectet ¹⁰.

Lucrum dicitur deducto damno, & damnus dicitur deducto lucro. Bald.

30. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

MUCIUS lib. XIV. scribit, non posse societatem coiri, ut aliam damni, aliam lucri partem socius ferat. Servius in notatis Mucii ait, nec posse societatem ita contrahi: neque enim lucrum intelligitur, nisi omni damno ¹¹ deducto ¹²; neque damnus, nisi omni lucro deducto: Sed potest coiri societas ita, ut ejus lucri, quod reliquum in societate sit, omni damno deducto, pars alia feratur: & ejus damni, quod similiter relinquatur, pars alia capiatur.

De actione pro socio, & judiciis divisiis.

31. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

UT sit pro socio actio, societatem intercedere oportet: nec enim sufficit, rem esse communem, nisi societas intercedat: Communiter autem res agi potest etiam citra ¹³ societatem: [ut] puta cum non affectione societatis incidimus in communionem, ut evenit in re duobus legata: item ¹⁴ si a duobus simul empti res sit: aut si hereditas vel donatio communiter nobis obvenit: aut si a duobus separatim emimus partes eorum, non socii futuri.

32. IDEM lib. 2. ad Edictum.

NAM cum ¹⁵ tractatu ¹⁷ habito societas coita est, pro socio actio est: cum sine tractatu, in re ipsa & negotio communiter gestum videtur:

33. IDEM lib. 31. ad Edictum.

UT in conductionibus publicorum ¹⁸, item in emptionibus: nam qui nolunt inter se contendere, solent per nuncium rem emere in commune: Quod a societate longe remotum est, & ideo societate sine tutoris auctoritate coita, pupillus non ¹⁹ tenetur: attamen ²⁰ communiter gesto tenetur.

34. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

QUIBUS casibus, si quid forte unus in eam rem impenderit, sive fructus mercedive unus perceperit, vel deteriorem fecerit rem, non societatis iudicio locus est: sed inter coheredes quidem familiae eriscundae iudicio agitur: inter ceteros, communi dividundo.

† Inter ²¹ eos quoque, quibus hereditario jure communis res est, posse & communi dividundo agi.

De hereditibus.

35. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

NEMO potest societatem heredi ²² suo sic parere ²³, ut ipse heres socius sit. † In heredem ²⁴ autem socii proponitur actio, ut ²⁵ bonam fidem præstet;

36. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

ET acti etiam culpam ²⁶, quam is præstaret, in cuius locum successit, licet ²⁷ socius (non) sit.

37. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

PLANE si hi, qui sociis heredes exstiterint, animum inierint ²⁸ societatis in ea hereditate novo consensu; quod postea gesserint, efficitur, ut in pro socio actionem deducatur.

Cautiones de futuro damno, vel lucro. 1. De impensis & fructibus.

38. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

PRO socio arbiter ²⁹ prospicere ³⁰ debet cautionibus ³¹ in futuro damno vel lucro pendente ex ea societate: Quod Sabinus in ³²

omnibus bonæ fidei iudiciis existimavit: sive generalia ³³ sunt, veluti pro socio, negotiorum gestorum, tutelæ: sive specialia, veluti mandati, commodati, depositi. §. 1. Si tecum societas ³⁴ mihi sit, & res ex societate communes, quam impensam ³⁵ in eas fecero, quosve fructus ex his rebus ceperis, vel pro socio, vel communi dividundo ³⁶, me consecuturum; & altera actione alteram tolli ³⁷ Proculus ait.

39. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

SI fundus mihi tecum communis sit, & in eum mortuum intuleris, agam ³⁸ tecum pro socio ³⁹.

De herede.

40. IDEM lib. 17. ad Sabinum.

HERES socii, quamvis ⁴⁰ socius non est, tamen ea, quæ per defunctum inchoata sunt, per heredem explicari debent ⁴¹: in quibus ⁴² dolus ⁴³ ejus admitti potest ⁴⁴.

De stipulatione pœnali.

41. ULPIANUS lib. 20. ad Edictum.

SI quis a socio pœnam ⁴⁵ stipulatus sit, pro socio non aget, si ⁴⁶ tantumdem in pœnam sit, quantum ejus interfuit.

42. IDEM lib. 45. ad Sabinum.

QUOD si ex stipulatu ⁴⁷ eam consecutus sit, postea pro socio agendo, hoc minus accipiet: pœna ei ⁴⁸ in fortem imputata.

De concursu actionis pro socio, & communi dividundo.

43. IDEM lib. 28. ad Edictum.

SI actum sit communi dividundo ⁴⁹, non tollitur pro socio actio, quoniam ⁵⁰ pro socio & nominum ⁵¹ rationem habet ⁵², & adjudicationem non admittit ⁵³: sed si postea pro socio agatur, hoc minus ex ea actione consequitur, quam ex prima actione consecutus est.

De re vendenda data.

44. IDEM lib. 31. ad Edictum.

SI margarita tibi vendenda dederim, ut, si ea decem vendidisset, redderes mihi decem: si pluris, quod excedit, tu haberes, mihi videtur, si ⁵⁴ animo ⁵⁵ contrahenda ⁵⁶ societatis id actum sit, pro socio esse actionem: si minus, præscriptis verbis ⁵⁷.

45. IDEM lib. 30. ad Sabinum.

REI communis nomine cum socio furti ⁵⁸ agi potest, si per fallaciam dolove malo amovit, vel rem communem celandi animo contractet: sed ⁵⁹ & pro socio actione obstrictus est: nec ⁶⁰ altera actio alteram tollit ⁶¹: Idemque in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum est.

46. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

DEM est & ⁶² in colono ⁶³, & in eo, qui negotia gerit ⁶⁴, & qui mandatum nostrum exequitur, & in tutore ⁶⁵.

1. *De damno dato in re communi.*

47. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

SED si ex causa furtiva condixero, cessabit pro socio actio, nisi si pluris mea interfit. §. 1. Si damnus ⁶⁶ in re communi socius dedit, Aquila ⁶⁷ teneri eum, & Celsus, & Julianus, & Pomponius scribunt:

48. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

SED nihilominus & pro socio tenetur.

49. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

SI hoc factio societatem læsit: si verbi gratia negotiatorem servum vulneraverit, vel occidit ⁶⁸.

50. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

SED actione pro socio consequitur, ut altera ⁶⁹ actione contentus esse debeat, quia utraque actio ad rei perfectionem respicit: non, ut furti, ad pœnam duntaxat.

De furto. 1. De plagio.

51. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

MERITO autem adjectum est ⁷⁰, ita demum furti actionem ⁷¹ esse ⁷²,

1 Ut nullam partem. Hal. 2 Pecuniæ ab alio socio collatæ, ut si ea pereat, socio non tenetur: cum tuas operas in vicem rei pecuniæve per socium collatæ perdidit. Nam & si ea duntaxat salva fuerit, tota revertetur ad eum, qui eam contulit. At enim, iniquis, te operam perdidisti: Res ita est: sed alter vicissim pecuniam otiosam in societate habuit. 3 Vide Theophilum, §. 2. *Inf. eod.* 4 Societas potest ita iniri, ut nullam partem damni sentias, & tamen lucri partem sentias, si tanti opera tua est, quanti damnus, veluti si solus naviges, peregrineris, vel pericula subeas. *Synops. ibid. c. 29. in fin.* 5 *I. C. h. t. l. 5. §. 1. *supr. eod.* l. 30. *infr. eod.* §. 2. *Inf. eod.* 6 *Al. pericula.* 7 Societas ea pactione contrahi non potest, ut tu damnus tantum capias, alter lucrum. *Synops. d. c. 29.* 8 Nam leo (ut est in Apolo) communem ex venatione prædam sic dividebat cum vulpe, ut sibi ferme totam retineret, vulpi vix minimam concedens partem: Seneca 2. *epist. ult.* sine amico vilcera- tionem leonis ac lupi vita est. *Goth.* De societate Leonina vide *Mantic. de iacit. & ambig. lib. 6. tit. 8. An.* 9 *Vide l. 55. in fin. *infr. eod.** 10 *Al. iheret.* 11 Lucri norma, damnus: damni, lucrum: *Lucrum* est, quod damno deducto superest: *damnus*, quidquid lucro deducto reliqui est. 12 *Sub. casuali, fortuito.* 13 Imo, lucrum percipitur damno non deducto. *l. 23. in fin. *supr. eod.** 14 Actio pro socio oritur ex contractu, non ex nuda communiione: & ex antecedenti conventio- ne sit, non ex incidenti. *l. 2. *supr. eod.* *commun. divid. l. 4. C. *commun. divid.* §. 3. *Instit. de oblig. ex quasi contr.** 15 *l. 2. C. h. t.* 16 Societas seu *κοινωνία* sit tractatu habito, seu conventionione: *κοινωνία* sit, seu communiter gestum, sine tractatu, & conventionione. *Synops. eod. cap. 32. §. 3. Harm. 10. §. 3.* 17 Id est, quoties conventio contractum præcedit, *ἀπὸ προπαιεσεως.* *Synops. eod. cap. 32.* 18 Puta vestigialium ut *l. 5. *supr. eod.* l. 63. §. 8. *infr. eod.** 19 Cur ita? *vid. l. 110. §. 2. *infr. de reg. jur.** 20 Cur ita? collige ex *l. 29. *vers. denique. *supr. eod.* *commun. divid.* l. 46. *infr. de oblig. & act.** 21 *l. 20. §. 4. l. 44. *supr. famil.** 22 Societas ad heredem non transit, nisi dictum sit. *l. 59. *infr. eod.** 23 *Al. parere.* 24 *l. 63. §. 8. *infr. eod.** 25 Socie- tas non transit ad heredem, licet eo, quod ipse gesserit, teneatur, & cæpta a defuncto per- ficere teneatur: hæc enim bonæ fidei propria sunt. *l. 40. *infr. eod.** 26 *l. 40. *infr. eod.** 27 *l. 1. §. 8. *infr. eod.** 28 *Adde l. 44. *infr. eod.** 29 Datus a Prætoribus. *vide l. 18. in fin. *supr. qui satisf. dæ.** 30 Futuri cautio ad Judicem pertinet in iudiciis, sive generalia sint, sive specialia, scilicet, quoties æquitas suadet. 31 *l. 27. in fin. *supr. eod.** 32 *Vide l. 41. *supr. de iudiciis.** 33 Iudiciorum bonæ fidei alia generalia, alia specialia. 34 *Sub. conventionalis.* 35 *l. 52. §. 4. *infr. eod.** Pro socio actione expensas pro socio factas socius consequitur. 36 *l. 43. v. l. 47. *infr. eod.** 37 *l. 41. l. 50. in fin. *infr. eod.** 38 An ut tollas mortuum? An ut partem fundi æstimatatio præstetur? An potius, ut omne damnus, quodque mea plane interest? 39 *Alibi in factum, l. 6. §. 6. *supr. *commun. dividundo.******

40 Heres socius non est. *l. 36. in fin. *supr. l. 63. §. 8. *infr. eod.*** 41 Ut & heres tutoris & negotiorum gestoris. *l. 1. l. qui heredes. C. de hered. tut. l. 21. §. 2. *supr. de negot. gest. An.** Imo non cogitur. *l. 19. *infr. de accusacionibus.** 42 *Sub. explicandis.* 43 *Dist.* *l. 36.* 44 Ideo tenetur. 45 Pœna conventionalis succedit loco rei: ideoque pœna exacta, res: ut per contrarium, re exacta, pœna peti non potest, nisi plus in re, quam in pœna sit. *vide l. ult. *supr. de rebus cred. Goth.* Enodationem hujus & præcedentis legis vid. apud Joann. Zanger. *de excep. part. 3. cap. 5. n. 108. An.* 46 Cur ita? *vide l. 39. in fin. *supr. eod.** 47 Hoc est, certi conditione ex stipula- tione, si certa: ex stipulatu, si incerta. 48 Imo, quod pœna nomine a debitor exactum est, lucro debet cedere creditoris. *l. 74. *infr. de solut. v. l. 4. §. 7. *infr. de dol. male. & met. except.*** 49 *l. 38. in fin. *supr. eod.* v. l. 47. *infr. eod.** 50 Pro socio ratio- nis, & communi dividundo, hæc differentia est: pro socio actio, qua nominum rationem habet a socio contractum, ea parte superat actionem communi dividundo: qua vero adjudicationem non admittit, in eo superatur a communi dividundo actione. 51 Ab uno sociorum contractum. 52 Possunt enim communicari nomina, non dividi. Interim nota differentias actionis pro socio, & communi dividundo: est enim mutua inter eas relatio, ut excedentis, & excessi. 53 Quia pro socio actio efficit, ut conferatur in communionem, quod antea commune non fuit: ad quam communionem nihil facit adjudicatio. Communi dividundo iudicium versatur circa res, quæ communes sunt, æqualiter dividendas. 54 *Ut l. 37. *supr. eod.** 55 Id est, societas tum demum contrahitur, cum societatis contrahendæ animus adest, qui ex qualitate personæ colligitur. 56 Ut, quia ego rem, tu operam contulisti. 57 Hoc est, do, ut facias. 58 *l. 51. *infr. eod.** 59 Socius & furti & pro socio actione teneri potest, nec alteram altera actio tollit. *Synops. eod. c. 43.* 60 Actio rei persecutoria tollitur alia rei persecutoria, pœnali non tollitur, & contra. 61 Si pluris mea interfit. *l. 47. *infr. eod.** 62 Id est, & in colono. *Cujac. 9. obs. 15. in fin.* 63 *l. si locatum tibi. 42. *infr. locati.** 64 *Sub. sine mandato.* 65 *Vide tamen l. tres tutores. 55. *infr. de administr. & peric. tut.** 66 *l. 59. in fin. *infr. eod.* l. 9. *supr. de serv. corrupt.** 67 Adfina remedia actionis pro socio sunt, legis Aquiliæ, ut hic, communi dividundo. *l. 38. in fin. l. 43. *supr. eod.** & furti actio- nes. *l. 45. *supr. eod.* l. 51. *infr. eod.** 68 *Vide l. 19. *supr. ad l. Aquil.** 69 *Ud. l. 38. *supr. eod.** 70 *l. 45. *supr. eod.** 71 *Sub. contra socium.* 72 Nunquam sit præscriptio delicti, Alciat. *de prescriptionib. reg. 3. præsump. 1. Cravett. conf. 17. n. 6. Felin. ad c. cum dilect. n. 2. extr. de accusat. & ad c. in presentia. n. 13. de probat. ubi etiam Decius n. 57. Marfil. *singul.* 218. Jafon. *ad l. 1. n. 24. C. de serv. fugit.* Fallit in mulieribus. *Cagnol. ad l. famina. n. 9. licet reprobet. *infr. de reg. jur.** Fallit ratione patriæ, Tiraquell. *de legibus connubialib. l. 7. n. 1.* Fallit ratione parentum: idem Tiraquell. *ibidem. n. 8.* Fallit in populo illegitime coadunato, *Abb. ad c. 2. n. 3. ext. de elect. & ad c. cum ecclesia. n. 31. de causis. poss. & propr. Cott. in memorab. in voce Delictum. Socin. reg. 39. Mod.***

emerint, ne luminibus suis officeretur, & alteri tradita sit, nec praestet alteri, quod convenit, pro socio actionem esse. §. 14. Si plures sint inter eisdem societates coitae, ad omnes societates sufficere hoc unum iudicium, constat.

§. 15. Si quis ex sociis propter societatem profectus sit, veluti ad mercem emendas, eos dumtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam penfi sunt. Viatica igitur, & meritoriorum, & stabulorum, iumentorum, carrulorum vecturas, vel sui, vel farinarum suarum gratia, vel mercium, recte imputabit.

§. 16. Socium, universa in societatem conferre debere, Neratius ait, si omnium bonorum socius sit: & ideo, si ob injuriam sibi factam, vel ex lege Aquilia, si ob ipsius sive filii corpori nocitum sit, conferre debere respondit.

§. 17. Ibidem ait, socium omnium bonorum non cogi conferre, quae ex prohibitis causis adquisierit.

§. 18. Per contrarium quoque apud veteres tractatur, an socius omnium bonorum, si quid ob injuriam actionem damnatus praestiterit, ex communi consequatur, ut praestet? At Atilicinus, Sabinus, Cassius responderunt, si injuria iudicis damnatus sit, consecuturum: si ob maleficcium suum, ipsum tantum damnum sentire debere: Cui congruit quod Servium respondisse, Aufidius refert, si socii bonorum fuerint, deinde unus, cum ad iudicium non adesset, damnatus sit, non debere eum de communi id consequi, si vero praesens injuriam iudicis passus sit, de communi faciendum.

53. IDEM lib. 30. ad Sabinum.

Quod autem ex furto, vel ex alio maleficcio quaesitum est, in societatem non oportere conferri palam est: quia delictorum turpis atque foeda communio est: Plane, si in medium collata sit, commune erit lucrum;

54. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

Quod enim ex maleficcio contulerit socius, non aliter recipere debet, quam si damnatus sit.

55. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Si igitur ex hoc conventus fuerit, qui maleficcium admisit: id, quod contulit, aut solum, aut cum poena auferret. [solum auferret,] si mihi proponas, inficiente socio eum in societatis rationem hoc contulisse: quod si sciens, etiam poenam socium agnoscere oportet: aequum est enim, ut cujus participavit lucrum, participet & damnum.

56. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Nec quicquam interest, utrum manente societate praestiterit ob fursum, an dissoluta ea. Idemque est in omnibus turpibus actionibus: veluti injuriarum, vi bonorum raptorum, servi corrupti, & similibus; & in omnibus poenis pecuniariis, quae ex publicis iudiciis accidunt.

De re honesta, vel inhonesta.

57. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Nec praetermittendum esse, Pomponius ait, ita demum hoc esse verum, si honesta & licita rei societas coita sit: ceterum, si maleficcii societas coita sit, constat, nullam esse societatem: Generaliter enim traditur, rerum inhonestarum nullam esse societatem.

De interitu rei in societatem collatae. 2. De emancipatione filii.

3. Vel alienatione servi, qui societatem contraxerat.

58. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Si id, quod quis in societatem contulit, extinctum sit, videndum, an pro socio agere possit? Tractatum ita est apud Celsum lib. VII. Digestorum, ad Epistolam Cornelii Felicis: Cum tres equos haberes, & ego unum, societatem coimus, ut accepto equo meo, quadrigam venderes, & ex pretio quartam mihi redderes: Si igitur ante venditionem equus meus mortuus sit, non putare se Celsus ait, socia-

tem manere, nec ex pretio equorum tuorum partem deberi: non enim habenda quadriga, sed vendenda coitam societatem: ceterum si id actum dicatur, ut quadriga fieret, eaque communicaretur, tuque in ea tres partes haberes, ego quartam, non dubie adhuc socii sumus.

§. 1. Item Celsus tractat, si pecuniam contuliffemus ad mercem emendam, & mea pecunia perisset, cui perierit ea? Et ait, si post collationem evenit, ut pecunia periret, quod non fieret, nisi societas coita esset, utrique perire; ut puta si pecunia, cum peregre portaretur ad mercem emendam, perierit: si vero ante collationem, posteaquam eam destinasset, tunc perierit, nihil eo nomine consequetur, inquit, quia non societati perierit.

§. 2. Si filiusfamilias societatem coierit: deinde emancipatus a patre fuerit, apud Julianum quaeritur, an eadem societas duret? an vero alia sit, si forte post emancipationem in societatem duratum est? Julianus scripsit lib. XIV. Digestorum, eandem societatem durare: initium enim in his contractibus inspiciendum: duabus autem actionibus agendum esse, una adversus patrem, altera adversus filium: Cum patre, de eo, cujus dies ante emancipationem cessit, nam ejus temporis, quo post emancipationem societas duravit, nihil praestare patrem oportet: cum filio autem, de utroque tempore, id est, de tota societate: nam & si quid (inquit) socius filii, post emancipationem filii, dolo fecerit, ejus, non patri, sed filio actio danda est.

§. 3. Si servus meus societatem cum Titio coierit, & alienatus in eadem permanferit, potest dici, alienatione servi & priorem societatem finitam, & ex integro alteram inchoatam; atque ideo & mihi, & emptori, actionem pro socio competere: item tam adversus me [quam adversus emptorem], ex his causis, quae ante alienationem inciderunt, dandam actionem: ex reliquis, adversus emptorem solum.

De morte socii. 1. De eo, quod socius male perdidit. De dolo.

59. POMPONIUS lib. 12. ad Sabinum.

Ad morte socii solvitur societas, ut nec ante initio pacisci possimus, ut heres [etiam] succedat societati. Hac [ita] in privatis societatibus ait: In societate vectigalium nihilominus manet societas, & post mortem alicujus: sed ita demum, si pars defuncti ad personam heredis ejus adscripta sit, ut heredi quocunque ferri oporteat: quod ipsum ex causa aestimandum est: Quod enim, si is mortuus sit, propter ejus operam maxime societas coita sit? aut sine quo societas administrari non possit?

§. 1. Quod in alea aut adulterio perdidit socius, ex medio non est laturus: si quid vero dolo nostro socius damni cepit, a nobis repetat.

De usuris, & eo, quod interest. 1. Quae communicantur, vel non.

60. IDEM lib. 13. ad Sabinum.

Socius, qui in eo, quod ex societate luci faceret, reddendo moram adhibuit, cum ea pecunia ipse usus sit, usuras quoque [eum] praestare debere, Labeo ait, sed non quasi usuras, sed quod socii intersit, moram eum non adhibuisse: sed si aut usus ea pecunia non sit, aut moram non fecerit, contra esse. Item post mortem socii nullam talem aestimationem ex facto heredis faciendam; quia morte socii dirimatur societas.

§. 1. Socius, cum resisteret communibus [servis] venalibus ad fugam erumpentibus, vulneratus est: impensam, quam in curando se fecerit, non consecuturum pro socio actione, Labeo ait: quia id non in societatem, quamvis propter societatem, impensum sit, sicuti si propter societatem eum heredem quis instituere desisset, aut legatum praetermisset, aut patrimonium suum negligentius administrasset; nam nec compendium, quod propter societatem ei contigisset, veniret in medium, veluti si propter societatem heres fuisset institutus, aut quid ei donatum esset:

¹ Uno iudicio, ac libello plurium nomine societatis agi potest. ² l. 25. §. 3. sup. fam. l. 10. circa fin. infr. de act. emp. ³ Impensas iudicio societatis consequitur a socio socius. ⁴ Hoc in socio omnium bonorum fallit. Is enim impensas in dotandis filiabus factas societati imputat, v. quae notavi ad l. 31. infr. cod. vide Rolandum a Valle. l. 1. Confil. 91. num. 49. ⁵ Al. stabulariorum. ⁶ Universorum bonorum scilicet idque expressum, l. 3. §. 1. sup. cod. non simpliciter. l. 7. sup. cod. adde & l. 3. l. 73. infr. l. 3. C. cod. ⁷ Socius omnium bonorum societati conferre universa, etiam ea, quae ex injuriarum actione veniunt, & quae sint ex lege Aquilia si ipsius, si ob ipsius corpori nocitum sit, ut hic. non tamen conferre ea, quae ex prohibitis causis adquisierit. §. 17. infr. cod. Synopf. d. cap. 50. l. 53. l. 54. infr. cod. ⁸ Socio, vel injuriarum, vel quod ad iudicium non adfuit, injuria iudicis damnato ex communi societatis, condemnatio praestatur: iuste damnato non praestatur. Synopf. cod. l. c. 50. ⁹ Hinc constat, socio illatam injuriam socium contingere, ut hic. ¹⁰ Infr. cod. in fin. quod non est inter emptorem, & venditorem. l. 51. J. de evict. ¹¹ l. 59. in fin. infr. cod. v. l. 46. l. 203. infr. de reg. jur. l. 20. §. 3. communi divid. ¹² Socius adquisita ex furto, vel maleficcio sociis non communicat: turpis enim delictorum communio est, ut hic. Quid, si contulerit? commune fiet: nec aliter iudicio societatis recipitur, quam si damnatus sit. verf. plane. infr. cod. l. 54. infr. cod. Tunc enim res ita collatas solum auferit, si inficcis sociis intulit: si scientibus, poenam quoque participat. l. 55. J. cod. Synopf. cod. cap. 50. ¹³ Et bonae fidei iudicia. l. 5. J. de usuris. ¹⁴ Atqui inhonestos quaestus possessor hereditatis heredi restituere cogitur. l. 52. §. de pet. hered. ¹⁵ 12. Synopf. Basil. l. c. 50. in fin. adde l. 2. §. 10. J. de hered. vel alt. vend. ¹⁶ Lucrum qui sentit, idem & damnum participare debet. l. 29. in fin. §. cod. l. 2. §. 9. J. de hered. vel alt. vend. l. 10. infr. de reg. jur. ¹⁷ Vid. l. 27. in pr. sup. cod. ¹⁸ Famolae & turpes actiones quae. ¹⁹ Corrupti servi actio famosa. l. 6. infr. de obsequiis. ²⁰ Possumus enim vel civiliter vel criminaliter agere ex publico iudicio. l. 16. l. pen. l. ult. C. ad l. Corn. de falsis. ²¹ Inhonestarum rerum nulla societas est. Seneca 2. de benef. l. 14. ²² l. 52. §. pen. l. 53. l. 54. sup. cod. l. 35. §. 2. infr. de contrah. empt. emptionem, mandatum, l. 1. §. 14. infr. de tutel. & rationib. fideiussionem. l. 70. in fin. infr. de fideiussionib. ²³ l. 63. §. ult. infr. cod. ²⁴ Si res perit, antequam coita societas sit, res ipsa ei, cujus est, perierit: si post perfectam iam societatem, communiter. ²⁵ Sic quadriga legatarum mortuo equo perit. l. 65. §. 1. infr. de legatis. 2. ²⁶ Rei societas, rerum ipsarum collatione perficitur: quae contractu inquit, eo perfecto celebrata intelligitur. ²⁷ Habenda & vendenda quadriga discrimen. Haberi quadriga ante venditionem potest. Interit inrer illa duo: quod societate tantum habenda quadriga inita, ut primum ea habita est, quicquid ex ea perit, societati pereat: vendenda inita, quicquid pereat, non ante pereat societati, quam ipsa quadriga sit vendita, unde Baldus interesse notat, societatis concepta sit pretii futuri, an corporum ipsorum. ²⁸ Pecuniae jam communicatae periculum est commune: communicandae, solius proprietarii, hoc est ejus, cujus pecunia est. ²⁹ Destinatio sola non reponenda, sed nunc primum faciendae alicujus rei, non facit rem esse in actu: ac prout destinata ad agendum, non habenda pro affixis. l. 17. §. pen. §. ult. l. 18. J. de action. empt. sic carbonibus legatis lignum destinatum ad carbonem faciendum, l. 55. §. 7. J. de legatis. 3. argenteo facto, ceptum: libris legatis, cepti. l. 52. §. 4. in fin. infr. de legatis. 3. cincturam appellatam, cingendi: mobilium nostrorum, pecuniae destinatae, ut mutuae darentur, non continetur. l. 79. §. 1. infr. de leg. 3. Hinc Baldus decidit, determinationem non sumi ab eo, quod erit, sed ab eo, quod est. Quod verum esse ait Zasius, nisi destinatio ad rem reponendam in ultimum morem referatur, d. l. 17. nisi res destinata parum abfit, & modicum a sua perfectione distet. Ut liber non-

dum claviculatus, seu malleatus, pro compasto: cingendus proxime, pro cincto, l. penult. infr. de milit. testamento: contractus sponalibus fundus in dotem datus, habeatur pro dotali: eadem ex causa, citra mendacium, & crimen falsi, (de quo l. pen. C. ad leg. Corn. de falsis) destinatus ad officium scribae, vel Doctoris, potest Doctor, & scriba appellari. v. Zafium ad l. 41. in fin. infr. de legat. 1. E contrario, pecunia destinata in emptionem praediorum, praedii naturae, id est, rei immobili comparatur. v. tamen l. 3. §. 6. infr. de contraria tutela. ³⁰ Emancipatione, societatis iudicium non evitat filius. Ideoque societas, cum in potestate esset, nomine contractae tenetur, etiam si emancipatus sit, hoc est, etiam post emancipationem. ³¹ Vid. l. 63. §. 10. infr. cod. adde l. 8. sup. de cap. minut. l. penult. §. 2. sup. de infitor. ³² Initium spectandum. l. 8. §. mandat. Goth. Adde l. 1. in fin. §. mandat. l. 12. sup. ad SC. Macedon. Ant. ³³ l. 52. §. 9. sup. cod. l. 60. l. 63. §. 8. l. 65. §. 9. infr. cod. Goth. Vide Thoring. decis. 13. Cujac. 10. obf. 25. Ant. ³⁴ Imo possimus. l. 65. §. 9. infr. cod. ³⁵ Pacto societas in post mortem tempus prorogari etiam non potest. vid. l. 12. sup. de SC. Macedon. ³⁶ Vid. quae notavi ad l. 52. §. 9. sup. cod. & Cujac. 10. obf. 25. ³⁷ Id est, societas ut ad heredem transeat, requiritur, ut sit vectigalium conductio, ut ea lege facta sit conductio, ut heredes in eadem conditionem succedant, ut hic, addit Accursius, ut persona succedens sit idonea, ut ipsi socii non tantum cum locatore vectigalium, sed id inter se pacifcantur. ³⁸ Morte solvitur societas: nec pacisci permittitur, ut ad heredes transeat, nisi publicis in vectigalibus: quod ipsum cum ratione aestimandum est: quid enim, si propter operam mortui, societas coita sit, & sine ipso administrari non possit? Synopf. Basilic. cod. cap. 53. ³⁹ Alea res turpis. Lucrum alicui socius locio non communicat. ⁴⁰ Cur ita? collige ex l. 52. in fin. sup. cod. ⁴¹ Cur? ex dolo nostro obligamur. ⁴² Usuram lucri socius non praestat, nisi ex mora, vel si lucro usus sit. De herede nihil ejusmodi dicimus, quippe soluta societas est: quin & socius superstes non quasi usuras, sed ut id, quod interest, praestat. Ita Graeci hunc locum explicant. Synopf. Basil. 12. tit. 1. c. 54. adde 3. Harmen. 10. §. 11. vel ita, usurae post moram veram, vel fidam, actione pro socio praestantur a socio, at non ab herede socii. ⁴³ Al. fecit. ⁴⁴ Aut cum Cujac. 13. obf. 15. ⁴⁵ Usurae, & ejus, quod interest, discrimen est. ⁴⁶ Nam si quasi usuras, etiam citra moram, aut abusivem ejus pecuniae proculdubio deberentur. l. 17. §. 3. in fin. infr. de usuris. Cujac. ibid. ⁴⁷ Id est, non paruisse interpellationi, aut non fecisse moram in re ipsa, pecunia versa in suos usus, nam hic mora nomine comprehendere volumus utramque eam, quae fit ex persona, quae proprie est mora, & eam, quae fit ex re ipsa. Cujac. ibid. ⁴⁸ l. 59. sup. cod. ⁴⁹ Impensas vulneris, occasione societatis accepti, socius a socio consequitur, ut l. 61. infr. cod. quae hanc emendat. ⁵⁰ Hoc emendatur l. prox. infr. cod. ⁵¹ In societatem venit, quidam ita legunt. ⁵² In societatem quod impenditur, actione pro socio peti potest: at non continuo, quod propter societatem sit impensum. Haec enim distinguuntur, ut Graeci, *περι την κοινωνίαν, & διὰ την κοινωνίαν*. Synopf. ibid. cap. 54. ⁵³ Propter, causam remotam ostendit, & occasione potius, quam causam. ⁵⁴ Sicuti nec si. Hal. ⁵⁵ Atqui maritus praestare cogitur quicquid ad eum, quasi patrum ex bonis liberti pervenerit. l. 64. §. 5. infr. de legat. adde calum l. 59. in fin. infr. ad SC. Trebell. ⁵⁶ Id est, ex occasione quadam remota societatis, ex sua persona tamen: veluti si occasione quadam socio, vel legato apud Principem, res societatis agentis, caltrum sit donatum: focus si propter societatem, id est, contemplatione societatis: bifariam enim possunt intelligi haec verba. Bart. hic.

61. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

SECUNDUM Julianum ¹ tamen, & quod medicis pro se datum est, recipere potest. Quod verum est.

De pretio rei communis diviso inter verum socium, & opinatum.

62. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

SI Titius, cum quo mihi societas erat, decefferit, egoque, cum putarem ² Titii hereditatem ad Seium pertinere, communiter cum eo res vendiderim, & partem pecunie ex venditione redacta ego, partem Seius abstulerit, te qui revera Titio heres es, partem ad me redacta pecunie societatis judicio non consecuturum, Neratio & Aristoni placebat: quia mea ³ dumtaxat partis pretia percipissem: Neque interesse, utrum per se ⁴ partes meas vendidissem, an communiter cum eo, qui reliquas partes ad se pertinere diceret: alioquin eventurum, ut etiam si duo focii rem vendiderint, unusquisque quod ad se pervenerit, partem alteri societatis judicio prestare debeat: Sed nec te ex parte, quam hereditatis petitione forte a Seio consecuturus sis, quicquam mihi prestare debere: quia quod ad Seium pervenerit, tuarum partium pretium sit: nec ad me, habentem meum, quicquam ex eo redire debeat.

Quatenus condemnatur socius, 1. Vel ejus fidejussor, vel defensor, 2. Vel pater, vel dominus, vel successor. 3. De estimatione ejus, quod socius facere potest. 4. De cautione ejus, quod facere potest. 5. De occupatione. 6. Quo tempore spectatur, an socius facere possit. 7. De estimatione ejus, quod facere potest. 8. De herede. 9. Si socius servo communi legaverit. 10. Quibus modis societas solvitur.

63. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

VERUM est, quod Sabino videtur, etiam ⁵ si non universorum bonorum focii sunt, sed unius rei, attamen in id, quod facere possunt ⁶, quodve dolo malo fecerint, quo minus possint, condemnari oportere: hoc enim summam rationem habet, cum societas jus quodammodo ⁷ fraternitatis ⁸ in se habeat.

§. 1. Videndum est, an & fidejussori focii id prestari debeat? an vero personale beneficium sit? Quod magis verum est: Sed si hic fidejussor, quasi defensor ⁹ focii, judicium suscepit, proderit sibi: namque Julianus lib. XIV. Digestorum scripsit, defensorem focii in id, quod socius facere potest, condemnari oportere.

† Idemque & in patris defensorem accipere debere ait. † Et utique idem erit in universis, qui in id, quod facere possunt, conveniuntur.

§. 2. Patri ¹⁰ autem vel domino focii, si jussu eorum societas contracta sit, non esse hanc exceptionem dandam, quia nec heredi focii ceterisque successoribus hoc prestabitur: quia ¹¹ nec ceterorum ¹² heredibus, successoribusve, quos in id, quod facere possunt, convenimus, idem prestatur.

§. 3. *Id, quod facere socius potest*, quemadmodum ¹³ aestimandum sit? Et placuit, non debere deduci ad alienum, quod debetur a focio: Ita & Marcellus lib. VII. Digestorum scripsit: nisi ¹⁴ forte (inquit) ex ipsa societate debeatur. §. 4. Item videndum, an cautio ¹⁵ veniat in hoc judicium ejus, quod facere socius non possit, sc. ¹⁶ nuda promissio? Quod magis dicendum arbitror.

§. 5. Si cum tres focii essent, egerit cum uno ex sociis socius, & partem suam integram sit consecutus: deinde alius socius cum eodem agat, & partem consequi integram non poterit, quia facere solidum non potest, an hic, qui minus consecutus est, cum eo agere possit, qui solidum accepit, ad ¹⁷ communicandas partes inter eos [id est] exaequandas: quasi iniquum sit, ex eadem societate, alium plus, alium minus consequi? Sed magis est, ut pro focio actione consequi possit, ut utriusque portio exaquetur: Quae sententia habet aequitatem.

§. 6. Tempus autem spectamus, quantum facere socius possit, rei ¹⁸ judicanda. §. 7. Hoc ¹⁹ quoque facere quis posse videtur, quod dolo fecit, quo minus possit: nec ²⁰ enim aequum est, dolum suum quemquam relevare. Quod & ²¹ in ceteris, qui in id, quod facere possunt, conveniuntur, accipiendum est. Si ²² tamen non dolo, sed culpa sua, facere posse desinit, dicendum est, condemnari eum non debere.

§. 8. In heredem ²³ quoque focii pro focio actio competit, quamvis heres ²⁴ socius non sit: licet enim socius non sit, attamen emolumentum successor est: Et circa societates vectigalium ²⁵ ceterorumque idem observamus, ut heres socius non sit, nisi fuerit adscitus: verumtamen omne emolumentum societatis ad eum pertineat, simili modo & damnum agnoscat, quod contingit, sive adhuc vivo focio vectigalis, sive postea. Quod non similiter in voluntaria ²⁶ societate

observatur. §. 9. Si servo ²⁷ communi legatum sine libertate unus ex dominis reliquit, hoc ad solum focium pertinet. An tamen pro focio judicio communicari debeat cum herede focii, quaeritur? Et ait Julianus, Sextum Pomponium referre Sabinum respondentem, non communicari: & posse hanc sententiam defendi, Julianus ait: non enim propter communionem hoc acquisitum est, sed ob suam partem, nec oportet id communicari, quod quis non propter societatem sed propter suam partem adquisierit.

§. 10. Societas solvitur ex personis ²⁸, ex rebus ²⁹, ex voluntate ³⁰, ex actione ³¹. Ideoque sive homines, sive res, sive voluntas, sive actio interierit, distrahi videtur societas.

† Intereunt ³² autem homines quidem maxima aut media capituli deminutione ³³, aut morte. Res ³⁴ vero, cum aut nulla relinquuntur, aut conditionem mutaverint: neque [enim] ejus rei, quae jam nulla sit, quisquam focius est: neque ejus, quae consecrata ³⁵ publicatave ³⁶ sit. † Voluntate ³⁷ distrahitur societas, renunciatione ³⁸.

64. CALLISTRATUS lib. 1. Questionum.

Itaque cum separatim focii agere coeperint, & unusquisque eorum sibi negotietur, sine dubio jus societatis dissolvitur.

2. De morte. 3. De renunciatione. 7. Si procurator renunciet, 8. Aut ei renuncietur. 9. De morte. 10. De negotio finito. 11. De arrogatione, & emancipatione. 12. De publicatione. 13. De impensis. 14. Si cui fociorum quid absit. 15. Quibus casibus manente societate agitur pro focio. 16. De dote.

65. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

ACTIOE ³⁹ distrahitur: cum aut stipulatione ⁴⁰ aut judicio ⁴¹ mutata sit causa societatis: Proculus enim ait, hoc ipso quod judicium ideo dictatum est, ut societas distrahatur, renunciatam societatem: sive totorum bonorum sive unius rei societas coita sit.

§. 1. Item bonis a creditoribus venditis ⁴³ unius focii, distrahi societatem Labeo ait.

§. 2. Si in rem certam emendam conducendamve coita sit societas, tunc etiam post alicujus mortem quicquid lucri detrimentive factum sit, commune esse Labeo ait.

§. 3. Diximus ⁴⁴ dissenso solvi societatem; hoc ita est, si ⁴⁵ omnes dissentiant ⁴⁶: Quid ergo, si unus renunciet? Callius scripsit, eum, qui renunciaverit societati, a se quidem liberare socios suos, se autem ab illis non liberare: Quod utique observandum est, si dolo ⁴⁷ malo renunciatio facta sit, veluti si, cum omnium bonorum societatem inissemus, deinde cum obvenisset uni hereditas, propter hoc renunciavit: ideoque siquidem damnum attulerit hereditas, hoc ad eum, qui renunciavit, pertinebit; commodum autem communicare cogetur actione pro focio: Quod si quid post renunciationem adquisierit, non erit communicandum: quia nec dolus ⁴⁸ admittitur in eo.

§. 4. Item, si societatem ineamus ad aliquam rem emendam, deinde solus volueris eam emere, ideoque renunciaveris societati, ut solus emeris, teneberis, quanti interest mea: Sed si ideo renunciaveris, quia emptio tibi displicebat, non teneberis, quamvis ego emero: quia hic nulla fraus est: Eaque & Julianus placet.

§. 5. Labeo autem posteriorum libris scripsit, si renunciaverit societati unus ex sociis eo ⁴⁹ tempore ⁵⁰, quo interfuit focii non dirimi societatem, committere eum in pro focio actione ⁵¹: nam si emimus mancipia, inita societate, deinde renunciemus mihi eo tempore, quo vendere mancipia non expedit, hoc casu, quia deteriorationem causam meam facis, teneri te pro focio judicio: Proculus hoc ita verum esse, [si] societatis non interfuit dirimi societatem: semper enim non ⁵² id, quod privatim interest unius ex sociis, servari solet, sed quod societati expedit: Haec ita accipienda sunt, si nihil de hoc in coeunda societate convenit.

§. 6. Item qui societatem in tempus coit, eam ante tempus renunciando, socium a se, non se a focio liberat. Itaque, si quid compendii postea factum erit, ejus partem non fert: at si dispendium, aequè praestabit portionem, nisi renunciatio ex necessitate ⁵³ quadam facta sit. Quod si tempus finitum est, liberum est recedere: quia sine dolo [malo] id fiat.

§. 7. Renunciare societati etiam per alios possumus: & ideo dictum est, procuratorem ⁵⁴ quoque posse renunciare societati. † Sed utrum de eo dictum sit, cui omnium bonorum administratio concessa est, an de eo, cui hoc ⁵⁵ ipsum nominatum mandatum est, videamus? An vero per utrumque recte renunciatur? Quod est verius, nisi [si] prohibuerit eum dominus specialiter renunciare. §. 8. Item scriptum est, posse procuratorum ⁵⁶

1 Cujus sententia prevaluit Labonis sententia. de qua l. 60. in fin. supr. eod. 2 Si pretium rei communis cum focio putativo diviserit, a vero focio putativus ille convenitur, non ego: cum partem meam receperim. Bart. 3 Vide l. ult. C. de possi. 4 Id est, separatim. 5 Imo, universorum bonorum focio tantum id privilegii dari videtur. l. 16. in fr. de re jud. 6 Condemnatur socius focio, non in solidum, sed in quantum facere potest, nisi erogaverit bona sua in fraudem futurae actionis. l. 68. in fr. nisi negaverit se socium esse. l. 67. in fin. in fr. nisi agatur adversus ejus fidejussorem. §. 1. J. eod. 7 Societas non est proprie fraternitas, seu communio, sed per societatem inducitur communio iusta iuri, & damni. l. 1. §. plane. in fr. de tutel. & rationib. distrah. jus quodammodo fraternitatis in se continet, non est tamen vera fraternitas. §. Cic. pro Rejicio Amerino. Fraternitatis nomine etiam communitas significatur in Panegyrico Flavienjium nomine: Fratrum quoque nomine, & communitas apparet, & aequalitas dignitatis. Quintilian. de clamat. 320. sacra res est unitas, & quadam fraternitas animorum. 9 V. l. 23. in fr. de re judicata. 10 Privilegium focii (ut ne conveniatur, nisi in quantum facere possit) non transit ad ejus patrem, dominum, heredem. 11 Similium idem est judicium. §. 7. in fr. eod. 12 Puta filii. l. 4. §. 3. in fr. quod cum eo. maric. l. 24. in fin. l. 25. l. 41. in fr. de re jud. 13 Adde l. 49. in fr. de re judicata. 14 Socius, cum in quantum facere potest, convenitur, ad alienum ejus non deducitur, nisi ob ipsam societatem sit contractum. 15 Socius, cum in quantum facere potest, convenitur, cavere debet de solida quantitate praestanda, cum ad meliorem fortunam pervenerit. adde l. 47. §. 2. in fr. de pecul. l. i. in fr. §. 7. C. de res uxoria actione. l. 8. C. soluta. 16 Cautionis verbo nuda promissio intelligitur. 17 l. 67. in fr. eod. 18 Socius utrum solidum facere possit, necne, spectamus tempus rei judicatae. l. 31. in fr. de re judic. 19 Facere posse videtur, qui dolo fecit, ne possit facere: secus si culpa. 20 Dolo proprio nemo relevatur. 21 Similium enim eadem ratio est. §. 2. in fr. eod. 22 Culpa minus puniuntur, quam dolo. 23 l. 35. in fin. l. 36. l. 40. §. 3. eod. l. 65. §. 9. J. eod. l. 3. C. eod. 24 Heres loci non est focius, licet sit emolumentum successor. adde l. 69. §. 3. in fr. eod. 25 l. 3. C. eod. 26 Quid? an non vectigalium ceterorumque societates voluntariae sunt? Respondeo, voluntarias fuisse cum defuncto: nego esse voluntarias cum herede: & ita cum esset inter Sextum Nevium & G. Quintium coita societas rerum, quae in Gallia comparabantur, mortuo Gaius, cum herede ejus P. Quinto non fuit societas voluntaria, sed, ut Cic. loquitur, hereditaria: communio enim necessaria est cum herede, non societas voluntaria. Haec Cuius. 10. obs. 25. 27 Communis servo cum libertate & sine libertate relinqui potest, totumque legatum focio testatoris adquisitur. Paul. 3. sent. 6. §. 4. l. 49. in fr. ad l. Falc. Ulp. 2. tit. 7. 28 Societas solvitur interuentibus personis, rebus, voluntate, vel actione. §. Harm. II. §. 1. 29 Peremptio scilicet vel publicatio. 30 Renunciatione, in fin. in fr. eod. l. 4. §. 1. in fr. eod. l. 5. C. eod. 31 l. 65. in fr. eod. 32 Moritur homo, seu persona, cum da-

mnatus mortis, aut relegationis, aut publicationis poenam subit, aut etiam communis morte decefferit. Harm. ibid. & breviter, mors est a natura, vel lege. 33 Id est, non tantum naturaliter, puta morte, sed etiam civiliter, puta maxima & media capituli deminutione, cum libertatem & jus civitatis amittunt, sic deportati mortuorum loco habentur. vid. l. 1. §. pen. in fr. de B. P. contra tabulas. 34 Moritur res, cum profusus nulla relicta est, aut conditionem mutat. Murat autem, si consecrata, vel publicata. Harm. ibid. 35 Adde l. 2. in fr. de religiois. 36 Vide l. 65. §. 12. in fr. eod. 37 Societas voluntate distrahitur expresse, vel tacite. Expresse, si focii renunciaverint societati, ut hic. Tacite, cum separatim unusquisque libi negotiari coeperit. l. 64. in fr. eod. Harm. ib. 38 Expressa, l. 65. §. 3. in fr. eod. vel tacita l. 64. in fr. eod. male fit absenti, l. 17. §. 1. in fr. eod. absens autem non est, qui procuratorem reliquit; ideoque procuratori absenti renunciari potest societas, l. 65. §. 8. in fr. eod. male fit etiam ante tempus conventum, nisi focius contra pacia societatis quid faciat, vel rixolus sit, vel damnosus societati, l. 14. in fin. in fr. eod. male fit etiam dolo: qui ut adhibeatur, vid. l. 65. §. 3. in fr. eod. 39 Societas actione dissolvitur, cum aut stipulatione, aut judicio mutatur societatis causa. Qui enim ideo judicium dicitur, ut societas distrahatur, haud dubie societati renunciat. Harm. ibid. 40 Per stipulationem, interrogando, & respondendo, contractus societatis transfunditur in novam obligationem, & conventionis formulam, priore perempta, l. 1. in fr. de novationibus. vel si alius focus delegetur. l. 11. in fin. in fr. de novationibus. 41 Idque, si actio pro focio ideo dicitur, ut societas distrahatur. Oldendorp. 4. C. l. 20. n. 8. 42 Societas unius etiam rei esse potest: cujusmodi frequens est inter venaliterios. l. 44. §. 1. J. de adilitio. Inst. de societate. in pr. 43 Vel cessione bonorum. §. 8. Inst. eod. 44 l. 65. in fr. eod. c. 59. §. 3. 45 Societas solvitur, si omnes focii renunciant, ut hic. Synops. B. P. in hoc exemplo, & §. 4. in fr. eod. & l. 17. §. 1. in fr. eod. §. 4. Inst. eod. 46 Hoc est, consentium, ut a societate recedatur. 47 Ut in hoc futuro, de quibus cogitatum non erit, extendi hinc colligit Baldus. 48 Locum ad futu. l. 1. §. 1. in fr. eod. 49 Societatis renunciat, etiam intemptiva, puniuntur: ut res sit, renunciantem non liberat. 50 Vide hic Accurs. 51 Actionem. Hal. 52 Societati quid expedit, non quod uni sigillatim ex focis expedit, spectamus. Synops. dist. §. 3. Societatem ipsam spectamus, non singulos focios. Sic utilitas communis privata praefertur. adde l. 21. in fr. commun. divid. 53 Ut l. 14. in fin. in fr. eod. vel si contraxit matrimonium, vel pater ei mortuus fuerit. Bart. 54 Procurator, sive specialis, sive generalis sit, societati renunciare potest, nisi prohibitus sit renunciare. l. ult. C. eod. Quidam etiam hic legunt, per procuratorem posse renunciare. 55 Profectio potest heri per procuratorem, si iusta causa sit, etiam non habeat speciale mandatum. Bart. adde l. 20. §. 11. in fr. de pet. hered. l. 2. in fin. in fr. de divortio. 56 Procuratori societas renunciari potest.

quoque meo socium meum renunciare : Quod Servius apud Alfenum ita notat esse in potestate domini, cum procuratori eius renunciatum est, an vellet ratam habere renunciationem : igitur is, cuius procuratori renunciatum est, liberatus esse videbitur: An autem ipse quoque, [qui] renunciavit procuratori, liberetur, in potestate eius erit: quemadmodum diximus in eo, qui socio renunciat. §. 9. Morte unius societas dissolvitur, etsi consensu omnium coita sit, plures vero supersint: nisi in coeunda societate aliter convenierit, nec heres socii succedit: Sed quod ex re communi postea quaesitum est: item dolus & culpa in eo, quod ex ante gesto pendet, tam ab herede, quam heredi, praestandum est. §. 10. Item si alicujus rei societas sit, & finis negotio impositus, finitur societas: Quod si, integris omnibus manentibus, alter decesserit, deinde tunc sequatur res, de qua societatem coierunt, tunc eadem distinctione utemur, qua in mandato; ut si quidem ignota fuerit mors alterius, valeat societas: si nota, non valeat. §. 11. Societas quemadmodum ad heredem socii non transit, ita nec ad adrogatorem: ne alioquin invitum quis socius efficiatur, cui non vult: Ipse autem adrogatus socius permanet, nam etsi filiusfamilias emancipatus fuerit, permanebit socius. §. 12. Publicatione quoque distrahi societatem diximus, quod videtur spectare ad univerforum bonorum publicationem, si socii bona publicentur: nam, cum in ejus locum alius succedat, pro mortuo habetur. §. 13. Si post distractam societatem aliquis in rem communem impenderit, Socius actione pro socio id non consequitur: quia non est verum, pro socio, communiterve, id gestum esse: sed communi dividundo iudicio hujus quoque rei ratio habebitur: nam etsi distracta esset societas, nihilominus divisio rerum superest.

§. 14. Si communis pecunia penes aliquem sociorum sit, & alicujus sociorum quid absit, cum eo solo agendum, penes quem ea pecunia sit: qua deducta, de reliquo, quod cuique debeatur, omnes agere possunt. §. 15. Nonnunquam necessarium est & manente societate agi pro socio, veluti cum societas vectigalium causa coita est: propterque varios contractus neutri expediat recedere a societate, nec refertur in medium, quod ad alterum pervenerit. §. 16. Si unus ex sociis maritus sit, & distractatur societas manente matrimonio, dotem maritus praecipere debet, quia apud eum esse debet, qui onera sustinet: Quod si jam dissoluto matrimonio societas distractatur, eadem die recipienda est dos, qua & solvi debet.

66. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Quod si eo tempore, quo dividitur societas, in ea causa dos sit, ut certum sit, eam, vel partem ejus reddi non oportere, dividere eam inter socios Iudex debet.

De venditione rei communis. 1. De usaris. 2. De impensis. 3. Quatenus socius condemnatur.

67. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

SI unus ex sociis rem communem vendiderit consensu sociorum, pretium dividi debet ita, ut ei caveatur, indemmem esse futurum. Quod si jam damnus passus est, hoc ei praestabitur: Sed si pretium communicatum sit sine cautione, & aliquid praestiterit is, qui vendidit, an, si non omnes socii solvendo sint, quod a quibusdam servari non potest, a caeteris debeat ferre? Sed Proculus putat, hoc ad caeterorum onus pertinere, quod ab aliquibus servari non potest: rationeque defendi posse: quoniam societas cum contrahitur, tam lucri,

1 Ratihabito domini interdum necessaria est, ubi procurator intervenit. 2 Morte unius socii societas extinguitur, etiam quod ad alios, & superfluit socios, nisi actum fuerit, ut avarat. Durat tamen communitio, & agitatur communi dividendo. l. 1. in pr. l. 4. §. 1. l. 52. §. 9. l. 59. supr. cod. Goth. Vide Cujac. lib. 10. obs. cap. 26. Anf. 31. §. 9. supr. cod. Morte unius socii societas omnium dissolvitur, & si plurimum consensu coita sit, plures vero sic Cujac. 10. obs. 26. l. 35. supr. cod. Atque conventio id effici non potest. l. 52. §. 9. l. 59. supr. cod. §. 1. §. 8. supr. cod. atque reliqui contra dunt legem ex conventionem accipiunt, & active ac passive ad heredes transeunt: quin, unusquisque sibi & successoribus prospicere recte potest: Cur tam varie? Faber existimat, societatem ad heredem non transire, vel ideo quod societas discordiam pariat (sit autem discordia legibus inimica) neve libertas testandi tollatur. l. 52. §. 9. supr. cod. Fallit tamen superior regula in societate vectigalium, l. 59. in pr. ad. nisi quis societatem pro se, & suis heredibus iuramento inierit, idque iure canonico. Faber per e. contigat. extr. de jur. jur. addo & restrictionem l. 63. §. 8. supr. cod. Societas, mutata persona, ad alium non transit. 7 Invitus nemo fit socius. 8 Post societatem ab eo contractam. §. l. 63. in fin. supr. cod. §. 7. in pr. ad. & sic egestate. l. 4. in fin. supr. cod. vide §. 7. in pr. ad. ad de l. 1. in fin. de bonis damnatorum. 10 Mors civilis, & naturalis comparatur, si eundem effectum habeat. 11 Pro mortuo is habetur, cui vivo etiam succedatur, ut hic. Deportato, cui omnia bona confiscata sunt, fiscus succedit. 12 Adde l. 31. supr. comm. divid. 13 Aliquid. Hal. 14 Quae remanserunt in communi dividendo. 15 Hoc Albericus refert ad massarium & caeterarum societatis, arg. l. verum. §. si cum pro. supr. cod. 16 Al. alicui. 17 Adde l. 6. §. 1. supr. de edendo. 18 Is etiam, qui egit pro expensis factis. 19 Sub. contra eundem. 20 Aliud ergo regulariter. 21 l. 5. l. 63. §. 8. supr. cod. 22 Vel, ut olim, non liceat. v. l. 11. in fin. in fr. de publi. canis. 23 In communem societatis utilitatem. 24 Societas distracta manente matrimonio socius dotem uxoris praecipiam auferat: dissoluto matrimonio, distracta societate, dotem ea die percipit maritus, qua dotem ipsam uxori restitueret debet, ut hic. quod si dos uxori reddi non debet, dividatur inter socios. l. pro. in pr. ad. 25 l. 81. in pr. ad. l. 2. C. familiae excusand. 26 Sub. ex ipsa societate, de communi. Dos apud eum esse debet, qui onera matrimonii sustinet. 27 l. 20. §. 2. l. 46. in fin. l. 51. supr. familia. l. 7. in pr. ad. l. 56. §. 1. in fr. de iura dotium. l. 2. C. famil. adde l. 10. §. de regulat. jur. in fr. de legit. patr. aut. 28 Ergo a contrario, ut socius dotem socio adquisitam lucrat, ejus quoque filiam dotare ex communi pecunia cogitur. 29 Socius vendens rem communem, pretium ex venditione redactum sociis communicare cogitur. 30 Unus ex sociis tenetur pro alio, quando non est solvendo. Bald. 31 Tunc duo rei dicuntur socii. Arstin. Bart. 32 Usuras ex honore perceptas sociis non communicat socius particularis: nisi communi nomine societatis foveraverit. 33 Quod socius non univerforum bonorum emit, vel mercato est, vel mutuum dedit nomine communi, ex pecunia communi alteri socio adquiretur pro sua parte: si proprio nomine adquisivit, non communicabit, ut hic. in fr. cod. ad. l. 52. §. 6. supr. cod. adde l. 17. §. 1. supr. cod. l. 62. in fin. pr. supr. de rei vind. l. 10. §. 8. supr. mandat. 34 Usuras is solus sibi percipit, qui suo periculo forte tenori datam habet. 35 Usuras nomine societatis a se depernas socius a sociis repetit. l. 52. §. 10. supr. cod. 36 Sub usuris mutuum accipere, societatis explicandae causa socius potest. 37 Usuras propriis pecunia nomine societatis numerata socius a sociis consequitur: quas nimirum habere potuisset, si alii mutuum dedisset. 38 De eo dixi l. 63. §. 1. supr. cod. 39 Igitur si se socium negaverit, ultra id, quam facere potest, condemnabitur, ut hic. ita mendacii ratione fideiussor beneficium divisionis amittit. l. 10. §. 1. in fr. de fideiussor. 40 Vel adscriptus in societatem fuisse. l. 63. §. 6. supr. cod. 41 Hoc locum habet, quoties unus est in dolo, l. 63. supr. cod. & ceteri contradicunt. Bart. ideoque haec lex locum non habet in socio, filiam suam ex communi pecunia dotante, nec enim dolum committit, qui filiam dotat. vide ad l. 81. in fr. cod. vide l. 12. supr. comm. divid. l. 16. in fin. supr. de reb. cred. 42 Socius partem suam alienare, & de ea transigere cum extraneo potest, ut hic. §. l. 16. supr. de reb. credit. Cujus rei elegantiam tractatum vide apud Ciceronem, pro Roscio Comodo. 43 Mercium scilicet, atque venalium rerum: & quidem dolo, contradicentibus reliquis sociis: In aliis rebus non venalibus nullo modo potest, nisi procuratoris generalis exemplo, cui tantum

quam 31 damni communitio inest. §. 1. Si unus ex sociis, qui non 32 totorum bonorum socii erant, communem pecuniam foveraverit, usurasque perceperit, ita demum usuras partiri debet, si societatis 33 nomine foveraverit: nam si suo nomine, quoniam 34 fortis periculum ad eum pertinet, usuras ipsum retinere oportet. §. 2. Si quid unus ex sociis necessario de suo impendit in communi negotio, iudicio societatis servabit; & usuras 35, si forte mutuatus 36 sub usuris, dedit: Sed & si suam pecuniam dedit, non sine causa dicitur, quod usuras quoque percipere debeat, quas 37 possit habere, si alii mutuum dedisset. §. 3. Non alias socius in id 38, quod facere potest, condemnatur, quam 39 si confitetur se socium fuisse 40.

De alienatione. 1. Quid sit facere, quo minus facere possit.

68. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Nemo ex sociis plus 41 parte 42 sua 43 potest alienare, etsi 44 totorum bonorum socii sint. §. 1. Illud quaeritur, utrum is demum facere videtur, quo minus facere possit, qui erogat bona sua in fraudem futurae actionis; an & qui occasione 45 adquirendi 46 non utitur? Sed verius est, de eo sentire Proconsulem, qui erogat bona sua: Idque ex interdictis colligere possumus, in quibus ita est, quod dolo fecisti, ut desineres possidere.

De societate ad emendum, & epulis praestandis.

69. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Cum societas ad emendum 47 coieretur, & conveniret, ut unus reliquis mundinas (id est epulas) praestaret 49, eosque a negotio dimitteret 50, si eas eis non solverit 51, & pro socio 52, & ex vendito 53 cum eo agendum est.

De tempore societatis.

70. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

Nulla societatis 54 in aeternum 55 coitio 56 est 57.

De stipulatione penali. 1. De lucro, quaestu, compendio.

71. IDEM lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

DUO societatem coierunt, ut 58 Grammatica 59 docerent, & quod ex eo artificio 60 quaestus fecissent, commune eorum esset: de ea re, qua voluerunt fieri, in pacto convento societatis proscriperunt 61: deinde inter se his verbis stipulati sunt, Haec, quae supra scripta sunt, ea ita dari, fieri, neque adversus ea fieri: si ea ita data, facta non erunt, tum viginti millia dari: Quaestum est, an, si quid contra factum esset, societatis actione agi posset? Respondit, si quidem pacto convento inter eos [de] societate facto ita stipulati essent, haec ita dari, fieri spondes? futurum fuisse, ut 62, si novationis causa id fecissent, pro socio agi non possit, sed tota res in stipulationem translata videretur: sed quoniam non ita essent stipulati, ea ita dari, fieri spondes? sed si ea ita facta non essent, decem dari, non videri sibi, rem in stipulationem pervenisse, sed duntaxat penam: non enim utriusque rei promissore obligari, ut ea daret, faceret: & si non fecisset, penam suffereret, & ideo societatis iudicio agi posse.

§. 1. Duo colliberti societatem coierunt lucri 64, quaestus 65, compendii: postea unus ex his a patrono heres institutus est, alteri legatum datum est: Neutrum 66 horum in medium referre debere respondit.

permittitur, res, quae servando sacvari non possunt, diminueret: Ideoque licet socii inter se a lege tacitum mandatum gerendi habere videantur, hujusmodi tamen mandatum porrigitur ad ea tantum faciendae, quae societati expedit, suntque utilia. Bart. 44 Multo igitur minus, si quorundam tantum bonorum, l. 16. supr. de reb. credit. 45 Vide l. 30. §. 4. in fr. de legat. 3. socius non affectare praesumitur, quominus facere possit, occasione adquirendi non utendo, sed bona sua tantum erogando, l. 6. in fr. quae in fraud. ex. cipe l. 25. §. 8. supr. de petit. hered. 46 Adquirere socius non cogitur: non tenetur denique socius socio ex eo, quod non adquisivit: hoc tantum praestat, quod erogavit, alienavit, dissipavit. 47 Ut l. 52. §. 11. supr. cod. 48 Mundinas, pro epulis nundinalibus. Ita Graecis ἀγοραὶ sunt species annuarum, Polyb. lib. 1. princ. 27. ἀγορας, καὶ ὁμοίως συνεκτικὰς τὰς ἀγοράς, apud Xenophontem in ascensu Cyri lib. 6. τὰν ἀγοράν αὐτῶ ἀνασκηναίσειν, quod minus recte docti vertunt, forum ad urbem transseunt, cum sensus sit, omnes annuarum species intra moenia comportatas. Polybio & passim Graecis ἀγοραὶ, non quaestus annuus, sed quae venum exposita: in eodem libro Xenophontis leges ἀγορὰν πάντα τὸν ἀνασκηναίσειν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Thucydides in 7. dixit, τὴν ἀγοράν τῶν πόλεων, annonam promericalem, & addidit: καὶ ἔστι τις ἐξ αὐτῶν ἐὼς ἀνομιὰ, significans de Esculentis proprie intelligi ἀγοράν. Julius Frontinus Graecos imitatus vocem commercium ita accipit lib. 5. certior factus hostem inopem commercio laborare, in fructu quibusdam communibus esculentis deservit. Commercio laborare est τὰς ἀγοράς ἢ ἔχειν, sive σπανίσειν ἀγοράν. Guntherus Ligurini q. neque enim commercia rerum Indigens afflicto sperabat miles ab hoste. Ad vocem ἀγορά accedit proprie adhuc magis mercatores vox, quae etiam pro annona ultraparatur a posterioribus Latinis scriptoribus: mercatores conferre in appendice Frisingensis, plane quod Thucydidi, Xenophonti, aliis ἀγοράς παρῆχεν, Frid. Imp. in epistola ad Ottomem Frisingensem, ibi dum a Mediolanensibus mercatores quaeramus, & ipsi nobis dum negarent: sic Gr. historia vetus αἰτεῖν ἀγοράς καὶ ἀγορὰν δεῦρο Otto de gestis Frederici, lib. 1. super litibus ejus, unde mercatores expectabimus, oppida parva. Sic Galli nos mundinas vocamus dona, quae nundinarum occasione vel tempore fiunt, danner la foire. 49 Subaudi, caeteris ad negotiandum euntibus. 50 Ut unus reliquis nundinarias epulas praestaret, eosque ad negotium admitteret. Hal. dimitteret. Cuj. quem v. 4. obs. 17. adde tamen Anton. Fab. 5. cons. 4. 51 Subaudi, pretio epularum sibi solito, vel satisfacto. 52 Subaudi, actione informata tali pretio. 53 Cur ex vendito? Empium, quod socio communicat socii, ei vendidisse videntur. l. 74. in fr. cod. 54 Vel communio. l. 14. §. 2. supr. communi. divid. 55 Aeterna nulla societas esse potest: in perpetuum tamen, id est, dum vivent socii, esse potest. l. 1. supr. cod. 56 Al. conventio, ut l. 14. §. si convenit. supr. comm. divid. Graecis est συνίκατος. Synops. cod. v. 63. Verum coitio societatis dici recte potest. l. 1. supr. cod. 57 Est enim ex consensu, nec re, ut communio, pericitur. 58 Societas professionis & artificis esse potest. Simile quiddam est apud Ciceronem orat. pro Roscio Comodo. 59 Ita Flor. ad. Grammaticam. 60 Grammaticae professio, artificium dicitur, ut hic. unde colligitur, Quasi castrensis non esse, quae ex Grammaticae professione quaerita sit. 61 Huic pacto stipulatio subjicitur. 62 Pacto stipulatio incontinenti adiecta, novum contractum parit, seu novationem inducit, si hoc actum fuerit, si novandi animus non fuit, tantum est penaliter. Priori casu & res principalis, & pena, quae in pacto, & subsequente stipulatione comprehensa fuerit, petitur: altero penam tantum. 63 Nota diversitas harum formularum, prior puta, novatio est, & in ea res pacto comprehensa continetur: altera, ut mere penalis non novat: nec rem pacti continet, sed penam tantum. Unde colligitur nonnulli, penalem stipulationem non semper censeri novationem. v. l. 23. in fr. de act. emp. 64 Vide l. 13. supr. cod. l. 45. §. 2. in fr. de adq. vel. accit. her. 65 Societas lucri, quaestus, & compendii, subsecquentibus, unde voluit generale verbum restringi per speciale: genus denique per speciem subsecquentem restringi. Quid, si genus antecedit, individua sequantur? genus restringitur ad individua expressa. vid. Dignum. c. generis. de reg. in l. 66 l. 9. supr. cod.

De culpa.

72. GAJUS lib. 2. Cottidianarum rerum, [five Aureorum.]

Socius socio etiam ¹ culpæ nomine tenetur, id ² est, desidia, atque negligentia. *Culpa* ³ autem non ⁴ ad exactissimam ⁵ diligentiam dirigenda est: sufficit etenim talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet; quia qui parum diligentem sibi socium acquirit, de se queri debet.

De societate univrsarum fortunarum.

73. ULPIANUS lib. 1. Responsorum Maximino respondit.

SI ⁶ societatem univrsarum ⁷ fortunarum coierint ⁸, id est, earum quoque rerum, quæ postea cuique acquiruntur, hereditatem cuiusvis eorum delatam, in commune redigendam ⁹. † Idem Maximina respondit, si societatem univrsarum fortunarum ita coierint, ut quidquid erogaretur, vel quaeretur ¹⁰, communis lucri atque impendii esset, ea quoque, quæ in honorem alterius liberorum erogata sunt, utrinque imputanda.

De re emptæ a socio.

74. PAULUS lib. 62. ad Edictum.

SI quis societatem contraxerit, quod emit ¹¹, ipsius fit, non ¹² commune: sed societatis iudicio cogitur rem communicare ¹³.

De partibus societatis collatis in arbitrium alterius.

75. CELSUS lib. 15. Digestorum.

SI coita sit societas ex his partibus quas Titius arbitratus fuerit; si Titius, antequam arbitraretur, decesserit, nihil agit ¹⁴: nam idipsum ¹⁵ actum est, ne alter societas sit, quam ut Titius arbitratus sit.

Sententia arbitri omnino est parendum: Sententia vero arbitratoris reducitur ad arbitrium boni viri. Bart.

76. PROCULUS lib. 5. Epistolarum.

Societatem mecum coisti, ea conditione, ut ¹⁶ Nerva amicus communis partem societatis constitueret: Nerva constituit, ut tu ex triente socius esses, ego ex besse: Quæris, utrum ¹⁷ ratum id iure societatis sit, an nihilominus ex æquis partibus socii sumus? existimo autem melius te quaesiturum fuisse, utrum ex his partibus socii essemus, quas is constitueret, an ex his, quas virum ¹⁸ bonum constitueret oportuisset: Arbitrorum ¹⁹ enim genera sunt duo, unum ²⁰ ejusmodi, ut ²¹ si æquum sit, sive iniquum, parere debeamus; quod observatur, cum ex compromisso ad arbitrum itum est: alterum ejusmodi, ut ad boni ²² viri arbitrium redigi debeat; et si nominatim ²³ persona sit comprehensa, cujus arbitratu fiat:

77. PAULUS lib. 4. Quaestionum.

VELUTI cum lege locationis ²⁴ comprehensum est, ut opus arbitrio locatoris fiat.

78. PROCULUS lib. 5. Epistolarum.

IN proposito autem quaestione arbitrium viri boni existimo sequendum esse: eo ²⁵ magis, quod iudicium pro socio bonæ ²⁶ fidei est.

79. PAULUS lib. 4. Quaestionum.

1 Id est, non tantum doli, sed & culpæ. l. 52. §. 2. *infr. eod. §. ult. Instit. eod.*
2 *Culpa* est desidia, atque negligentia, hoc est, levis: id enim *culpa* verbum in dubio inuenit.
3 *Culpam* levem, non levisimam socio præstat socius.
4 Socius socio magnam diligentiam non præstat, sed qualem suis rebus adhibet, *Synops. eod. cap. 65.*
5 Μεγάλην. *Eclog. cap. 65.*
6 Societate inita omnium rerum, etiam futurarum, hereditas, ut hic, lucrum, & damnum, etiam quod in honorem liberorum unius erogatum est omnibus imputabitur. §. 1. *infr. eod. Synops. eod. c. 66.*
7 Non simplex, ut l. 7. *supr. eod.*
8 Aliquis. §. 1. *infr. eod. Synops. eod. c. 66.*
9 Cur ita? v. l. 3. §. 1. l. 52. §. 16. *supr. eod.*
10 *Eclog. 16. c. 66.*
11 vide l. 67. §. 1. *supr. eod.*
12 Ipso iure, dixi l. 8. C. si quis alteri vel sibi. l. 47. §. 6. *infr. de admin. & peric. tutor.*
13 Imo, non tenetur communicare. l. 4. C. *comm. utriusque jud.*
14 Idem est in emptione, l. ult. in fin. C. de *contr. empt. in locatione*, l. 25. §. locat. & stipulatione. l. 43. l. 44. §. de verb. oblig.
15 Ita arbitrium hoc, licet in contractu bonæ fidei, stricte interpretabimur: nempe, qui ita convenit, vide quæ scripti ad l. 76. *infr. eod.*
16 In arbitrium tertii, tanquam boni viri, modus & forma contractus conferri potest.
17 Arbitri sententiæ standum: arbitratoris vero fieri non est necesse, cum possit reduci ad arbitrium boni viri.
18 l. 24. §. locati.
19 Arbitrium (qui & arbitratus, Græcis δὲμοκρασία, & δὲμοκρασία) duplex: Merum, quod stricte accipitur; & arbitrium boni viri: Merum in personam certam confertur: Boni viri, modo in certam, modo in incertam. Mero adstringuntur, etiam iniquo, qui se illi subjecerunt: Boni viri, non adstringuntur, ut hic, illius iniquitas non corrigitur: nisi doli adversarii intervenerit. l. 3. C. de arbitri. l. ita dēmum. §. 1. *supr. de recept. qui arbitr.* Hujus iniquitas qualibet corrigitur. Illud personam non egrēditur. l. in *compromissis*. 45. *supr. de recept. qui arbitr.* Hoc egrēdit personam potest, quia est certæ personæ nomen inferatur, tamen non tam personæ, quam ipsum æquitas arbitrium inferi videtur. Æquitas autem certis personis non circumscribitur. Igitur si hic, cuius nomen inferrum est, æquum non stauerit, alium adire licebit. l. ult. C. de *contrah. stipul. l. ult. §. sed & si quis. C. comm. de legatis*. In stipulationibus stricte, in bonæ fidei contractibus (nisi aliud convenit. l. si certa. 75. *supr. eod.* aut natura rei sit incerta, l. ult. C. de *contrah. empt.*) & testamentis, (nisi poena sit adscripta: poenas enim stricte accipimus, ut hic, adde Cujac. ad l. 43. *infr. de verb. oblig.*) arbitrium latius accipimus, ut hic, adde Cujac. ad l. 43. *infr. de verb. oblig.*
20 vide l. 13. §. 2. §. de *recept. qui arbitr.*
21 vide l. 27. §. 2. §. de *recept. qui arbitr.*
22 vide l. 18. §. *judicat. solvi.*
23 Ut in l. 43. *infr. de verb. oblig.* Priores, ut iudices ordinem iudicium serviant in procedendo & definiendo: Secundi non ut iudices eliguntur, nec servant ordinem iudicium, sed ex æquo & bono iudicant: Coram eis non est iudicium, ideoque, vel ipse principalis adversarius arbitrator esse potest, non arbiter, aut iudex, C. ne quis in sua causa. l. pen. *supr. de recept. qui arbitr.* ab eis ideo non appellatur (nisi ex justa causa, ut vult Bart.): sed eorum sententiæ reducitur ad arbitrium boni viri: in qua reductione gravatus observare tempora appellationis non cogitur. Ferrar. *formul. 19. summar. 14. n. 4. vers. de arbitrii, & arbitratorib.* vid. hic Bart. & Corral. *novam opinion. 4. Miscell. 18.*
24 vide l. 25. *infr. locati.*
25 Præsumimus viri boni arbitrium intercedere debere in bonæ fidei iudiciis.
26 l. 52. §. 1. *supr. eod. l. 3. C. eod. §. 23. Inf. de act.*
27 Arbitratus iniquus ad boni viri arbitrium reduci potest ex eo contractu, quo prius agi poterat.
28 Enormiter læsus quis dicitur, quando sit ultra dimidiam partem excessus, vid. l. 27. §. 2. *supr. de recept. qui arbitr.* & ultra dimidiam partem læsus est. l. 2. l. 8. C. de *rescind.*
29 Ex duabus l. 6. *supr. eod.* ut l. 2. §. 1. *supr. eod.*
30 Postea quam Hal.
31 Ergo a contrario sensu colligitur, filiam unius socii non esse dotandam de communi, nisi ex pacto ita actum sit inter socios, ut de communi dos constitueretur, & hic, ut dotandi facultas non ex ipso iure societatis sed pacti

Unde si Nervæ arbitrium ita pravum est, ut manifesta iniquitas ejus appareat, corrigi potest per ²⁷ iudicium bonæ fidei.

80. PROCULUS lib. 5. Epistolarum.

Quid enim, si Nerva constituisse, ut alter ex millesima parte, alter, ex duabus ²⁸ millesimis [partibus] socius esset? Illud potest conveniens esse viri boni arbitrio, ut non utique ex æquis partibus socii sumus, veluti si alter ²⁹ plus operæ, industriæ, gratiæ, pecuniæ in societatem collaturus erat.

Pactum de filia dotanda ex pecunia communi.

81. PAPINIANUS lib. 9. Quaestionum.

SI socius pro filia dotem promisit, & prius, quam solveret, herede ea relicta decessit, quæ postea ³⁰ cum marito de exigenda dote egit, accepto liberata est: Quæsitum est, an si pro socio ageret, dotis quantitatem præcipere deberet, si forte ³¹ convenisset inter socios, ut ³² de communi dos constitueretur? Dixi, pactum non esse iniquum, utique si ³³ non de alterius tantum filia convenit: nam si commune hoc pactum fuit, non interesse, quod alter solus filiam habuit: cæterum, si numeratam dotem pater, defuncta in matrimonio filia, recuperasset, reddi pecuniam societati debuisset; pactum ex æquitate sic nobis interpretantibus: quod si, salva societate, divortio matrimonium solutum foret, cum ³⁴ sua causa dotem recuperari, sci-licet ut ea vel alii ³⁵ marito dari possit, nec, si prior maritus facere non posset, denuo de societate constituendam dotem: nisi [si] nominatim ita convenisset. Verum in proposito largiter esse ³⁶ videbatur, dos numerata ³⁷ esset, an vero promissa: nam si filia datam dotem, posteaquam patri heres extitit, jure suo recepisset, non esse referendam pecuniam societati, quam ³⁸ mulier habitura fuit, est aliud heres extitisset: quod si accepto a marito liberata esset, nequam imputari posse societati, non solutam pecuniam.

De are alieno.

82. IDEM lib. 3. Responsorum.

Jure societatis per socium are alieno socius non obligatur: nisi ³⁹ in communem arcam ⁴⁰ pecuniæ versæ sunt ⁴¹.

De bis, quæ erant in confinio, exemptis.

83. PAULUS lib. 1. Manualium.

Illud quaerendum est, arbor ⁴² quæ in confinio ⁴³ nata est, item lapis, qui per utrumque fundum extenditur, an cum succisa arbor est vel lapis exemptus [ejus sit], cujus fundus, pro ea quoque parte singulorum esse debeat, pro qua parte in fundo fuerat: an, qua ⁴⁴ ratione duabus massis ⁴⁵ duorum dominorum conflatis, tota massa communis est, ita arbor hoc ipso, quo separatur a solo, propriamque substantiam in unum corpus redactam accipit, multo magis pro indiviso ⁴⁶ communis sit ⁴⁷, quam massa? sed naturali convenit rationi, & postea tantam ⁴⁸ partem utrumque habere, tam in lapide, quam in arbore, quantum & in terra habebat.

De societate jussu alicujus contracta.

84. LABEO lib. 6. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.

Quoties jussu alicujus vel cum filio ejus, vel cum extraneo societas coitur, directo ⁴⁹ cum illius persona agi posse, cujus persona in contrahenda societate spectata sit.

descendat, l. fin. C. de *dotis promiss.* cum onus dotandæ filie personæ patris cohæreat, eamque afficiat, l. fin. C. de *dotis promiss.* (talia ad alium non transeunt): quin etiam, cum in communem arcam ea pecunia non veratur, nec directe vel indirecte societatis ad commodum pertineat, l. 52. §. 15. *supr. eod. l. 32. infr. eod.* cum ei personæ præterit, quæ operas societati non tribuit, l. 8. *supr. eod.* cum nemo alterius partem, aut plus sua parte donare possit, l. 68. *supr. eod.* cum socius quinque filiarum parens contra legem societatis inæqualitatem servet quinque filias dotando in præjudicium alterius socii, trium tantum filiarum, aut forte nullius parentis. Hæc inæqualitas magis perspicitur, quod illæ quinque filie dotem suam præcipuum habituræ sint: & præterea, mortuo suo parente, æqualiter res societatis cum socio dividentur. Adhæc, expensis profutas pro fratris studio ab altero fratre socio factas non imputari societati: eamque pene communem esse opinionem refert Roland. a Valle, l. conf. 91. num. 1. ad §. a qua tanquam idem mox discedit. Movetur autem, quod omnis impena societati imputetur, arg. l. 52. in fin. *supr. eod.* ergo & dotis: sed & ea, quæ in honorem alterius liberorum erogantur, l. 73. *supr. eod.* Non esse novum, ut socius unus non proveniens ex societate, sed ex facto fratris, etiam sentiat, l. 39. §. 3. *fam. &*, quod magis est, quod actione injuriarum socius præterit, d. l. 52. in fin. *supr. eod.* socio omnium bonorum, spe saltim, & jure, acquirit hereditatem socio delatam, l. 3. §. 1. *supr. eod.* & consequenter onus hereditatis, puta dotandæ filie socii, ad eum delate transferendum: & ex hujus legis hinc, ibi non esse referendam pecuniam societati, perspicit filiam, etiam citra pactum inirum a parente cum ejus socio, dotem præcipuum habere, si modo ei soluta fuerit: Amplius, in societate bonorum omnium non attendi, utrum unus plus lucretur, quam alius, vel unus plus impendat, quam alter, sed omnia generaliter partientia: dotem ab uno sociorum adquisitam socio communicari, l. 65. eadem lege dotata ab uno sociorum filia, hujusmodi onus societati imputandum: familias sociorum ex communibus alendis, ergo & dotandas: nam qui tenetur alere, tenetur & dotare, quod de uno ad aliud argumentum valeat. l. fin. *infr. de his, quib. ut indigna*. Idem Roland. n. 45. fulsime ostendit, hæc esse communem opinionem, ut in societate omnium bonorum hæc lex habeat locum, citra pactum. Qui hæc opinionem negent vel admittant, v. Masuerium apud Ferrarient. *hoc tit.*
32 Pactum in unum inter socios, ut filia dotetur de communi, validum est.
33 Tunc enim æqualitas inter socios servatur, ut l. 21. §. pen. *supr. de recept. qui arbit. l. ult. C. de fructib. & lit. expens.*
34 l. 65. in fin. *supr. eod.*
35 Dotem priorem, seu eandem viduæ filie pater reddere tenetur, si secundas nuptias contrahat. vid. l. 68. *infr. de jur. dot.*
36 Al. in *ereffe.*
37 Dotis numerata & promissa differentia. Dos ex ipsa societate soluta matrimonio per mortem soluto ad societatem redit: secus, si promissa tantum.
38 Nam filia exheredata dotem semper præcipuum habet. l. un. §. 11. C. de rei ux. act.
39 Et non eis rō p̄v̄on̄, nisi in commune pecuniæ venerint. *Synops. eod. c. 75.* Extra societatem gesta socios vel confortes non obligant, sed ipsos tantum contrahentes.
40 Arcam communem socii habere possunt, licet non sint collegiati, licet non faciant collegium. adde l. verum. 63. §. si cum. *supr. eod. l. 1. §. quib. sup. quod cuiuscunque univrs.*
41 Et sic intellige l. 27. *supr. eod.*
42 Quantum partem quis in solo ac terra habet, tantam in arboribus, & lapidibus separatim habet. adde l. arbor. 19. *supr. comm. divid.* Goth. In hæc leg. vid. Fdm. Merill. *lib. sing. differ. cap. 8.* Roland. a Valle, *lib. 1. conf. 9. num. 1. Anl.*
43 Duorum fundorum.
44 Separatio aliud a specificatione.
45 Distingue, ut in §. 25. *Inf. de rer. divis.*
46 Sicut dum terra cohærebat, communis erat pro indiviso.
47 Fiat.
48 l. 19. *supr. comm. divid. l. 7. in fin. l. 8. infr. de acq. rer. dom.*
49 Directo agi potest cum eo, qui iussit. §. ult. *Inf. quod cum eo.* Inde notant, jubentem in contractibus non esse interpretatione tantum sed etiam directo teneri: In delictis secus. l. 1. §. de *cessis. 12. J. de vi, & vi armat.*

LIBER OCTAVUS DECIMUS.

TIT. I.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, ET DE PACTIS INTER EMPTOREM, ET VENDITOREM COMPOSITIS, ET QUAE RES VENIRE NON POSSUNT.

De origine emptionis et venditionis, ejusque permutationis differentia. De nummis. I. Quibus modis emptio contrahitur.

I. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

ORigo emendi vendendique a permutationibus coepit: olim enim non ita erat nummus: neque aliud merx, aliud pretium vocabatur: sed unusquisque secundum necessitatem temporum, ac rerum, utilibus inutilibusque permutabat, quando plerumque evenit, ut, quod alteri superest, alteri deficit: Sed quia non semper, nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum, aequalitate quantitatis subvenirat: ea [que] materia publica percutsa, usum dominique non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate: nec ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur.

§. I. Sed an sine nummis venditio dici hodieque possit, dubitatur, veluti si ego togam dedi, ut tunicam acciperem? Sabinus & Cassius esse emptionem & venditionem putant: Nerva & Proculus permutationem, non emptionem hoc esse: Sabinus Homero teste utitur, qui exercitum Graecorum aere, ferro, hominibusque vinum emere refert his verbis:

Εἶθ' ἄρ' ἐπιζῶντο κερκαμόωντες Ἀχαιοί,
 Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἰθῶνι σιδῆρῳ,
 Ἄλλοι δὲ βίβοις, ἄλλοι δ' ἀνθρώπων βίβοισιν.
 Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

Id est,

Hinc quidem vinum emebant comati Achivi:
 Alii quidem aere, alii autem splendido ferro,
 Alii vero pellibus, alii autem ipsis vaccis,
 Alii autem mancipiis. --

Sed hi versus permutationem significare videntur, non emptionem, sicut illi:

Εὐθ' αὐτὲ Γλαυκῷ Κρονίδῃς Σέρνας ἐξήλετο Ζεὺς,
 Ὅς πρὸς Τυδείδῃν Διομήδῃ τευχὲ ἀμείβων.

Id est,

Hinc rursus Glauco Saturnius mentes exemit Jupiter,
 Qui cum Tydide Diomede arma mutavit.

1 L. 4. Cod. 38. §. 3. Inst. 24. Eclog. 39. tit. 1. 3. Harm. 3. §. 3. Extra. 17. Goth. Epitomen hujus tit. v. apud Charond. verisimil. lib. 3. cap. 11. & Petr. Loriot. h. t. Ant. 2 4. Cod. 40. 4 Origines notare, & ab origine res qualesque repetere, ut contractus, l. ex hoc jure. §. sup. de iustitia. Magistratus, & familia, jurisconsulti, & legistatores etiam solent. l. 2. sup. de origine juris. Goth. De intellectu juris l. 1. v. Covarruv. de veter. numismat. collat. cap. 7. num. 2. Anl. Adde Muzardum, de contract. rubr. de empt. & vend. Forcatul. in Necyomant. jur. dialog. 48. S. L. 5 Hinc permutationis & emptio dicuntur vicinæ, l. 2. inf. de rer. perm. non sunt autem eadem. §. 1. in fin. J. cod. l. 1. J. de rerum perm. l. 5. §. 1. J. de prescriptis, ut altera ab altera dici non possit, vide quæ notavi ad l. 6. §. 2. J. de act. empt. 6 Nummus initio non ita fuit, ut nunc est. Quid? hocne innuitur, nummus initio non fuisse ex argenteo vel metallo? Jafon ex corio primum fuisse censet, atque ita jure gentium nummus fuisse. Verum coriaceus nihil plus, quam metallicus, a jure gentium est. sed nec in nummo hic substantia inspicitur. Coriaceorum autem meminit Sen. 5. de benefic. 14. quis & usus Lacedæmonios scribit. Ita coriacea moneta sub Friderico II. cusa, Pandulphus Colonicus, Antonius Chronic. ann. 1230. addit. ad Chronic. Ursperg. Naucl. generat. 42. Helimoldus Chronic. c. 395. refert, apud Ralos, panno lineo commercia intri. Quid? & num dicemus potius id significari, Nummos ab initio non ita fuisse, hoc est, nullo modo? nam & hæc verba, non ita, alibi fumantur pro nullo modo. l. adit. 38. §. sed enim. 7. inf. de aditio. Graecorum interperatio mihi multo simplicior videtur, Olim permutationem rebus hinc inde traditis constitit: postea sequentem fuisse venditionem nummis subministratis. Synops. Basl. 19. tit. 1. c. 7. De nummi usu & inventione v. Aristot. 1. Polit. 9. & 5. Ethic. 5. A Græca voce νόμος dicitur, nempe quod a lege sit, non a natura. Lydis inventionem nummi tribuit Herodotus lib. 1. Indubie constat, apud alias atque alias gentes citius ac tardius nummorum ulum receptum esse. Vix sane nummi usum apud Germanos, seculo Taciti, ut ipse Tacitus refert libello de morib. German. 8 Notanda est differentia utriusque. In permutatione species certa pro specie: in venditione, pretium in genere, pro specie datur. 9 Inutilia nobis nullibus contrahendo & permutando acquirere solemus. Est vero inutile, quod nobis superest: quod aut penitus inutile, aut minus utile. Vicilium quod permutatione ab alio accipio, ut mihi utile, adversario minus est utile. Ita necessitate atque penuria effectum est, ut quod nobis deficit, utiliter apud alios quæreremus: per contrarium ut a nobis alius quaerat, quod sibi deficit: quaerat, inquam, inutilis cum utili permutatione. 10 Nummus cur inventus? ἐξ ἀνάγκης ἢ τῆς νομισματικῆς ἐπιβουλῆς χρεῖσιν. Aristot. 1. Pol. 9. 11 In nummo hæc spectamus, materiam, seu substantiam, æstimationem ejus, & quidem publicam & perpetuam, ut hic. formam publicam, usum. 12 Perpetua æstimatio hic non est generalis, ut putat Accursius, sed nullo tempore mutabilis: ne si mutetur in horas, ipsis possessorijs nummorum usus noceat. 13 Permutatio fit difficilius, quam emptio. Fuit tamen & initio in nummis & venditione sua difficultas, mensurabant enim, expendebantur, appendebantur, metiebantur pro trutinam, cujus rei vestigium hoc refert Varro, trutinam id genus in æde Saturni mansisse. Hinc Ennius, Pæni stipendia pendunt, & apud Livium extat locus elegans de aere Gallis appenso. Ex ambigua illa consuetudine scribens in venditionibus & testamentis adhibitus. §. 1. Inst. de testamentis. 14 Nummi usum in eo versatur, ut cum re permutatus æquitate quantitatis tantum præstet venditori emptor, quantum ipse venditor emptori tradidit: æquitate quantitatis id perficitur, ut hic. non tam ex substantia, quam ex quantitate. inf. cod. Quantitas nummi, ipsa æstimatio est publica, & perpetua. sup. cod. Igitur æquitate quantitatis, non sua substantia nummus venditori id, quasi re præstat, quod ipse emptori tradit, æquitate, inquam, quam fieri potest maxime: interdu enim ulus exigit, ut ab ea recedi possit. l. 2. C. de rescind. vend. 15 Materia nummi, metallum: forma publica, non tantum figura nummi, aut effigies insculpta, sed æstimatio publicæ, l. 2. C. de falsa moneta.) aut adultera est. 17 Monetam seu nummos cudere non cuiusvis est, non privati, non cuiusvis civitatis, sed ejus tantum, qui Magistratum gerit. Id enim jus inter regalia jura censetur, l. 1. l. 2. C. de falsa moneta. tit. Quæ sint regalia in feudis. Et sic. C. de veteris numismatis potestate. 18 A permutatione distinguitur emptio, & venditio. Permutatio est ipsa substantia usum præbet: nummus, ex quantitate. 19 Substantia, cui opponitur hic quantitas, paulo ante materia dicta est, ut l. 4. §. 20. inf. de usurpat. 20 vide l. 94. §. 1. inf. de solut. Qualitate. Budæus. Florentinam defendit Duaren. 1. dist. 6. aique, quantitatem hic significare æstimationem publicam, & pecunie valorem: cuius signum & nota fit character nummi impressus: alii hac voce pondus nummi intelligunt. Ferrandus 1. Explic. 19. putat nummum non ex sua substantia, sed ex sua qualitate æstimari: ut quo maior sit ejus qualitas, eo majorem usum præbeat. Sed Robert. 3. sent. 6. quantitas nomine, illam metiendi vice æstimandi vim, quo nummo tributa sit, intelligit. Hujus disputationis progrellum Aristot. 1. Polit. 9. sic definit, τὸ μὲν πρῶτος ἀπλῶς ἐπιπέδῳ μέγεθός τε καὶ σφαιρῶς, τὸ δὲ τελευταίου καὶ χροακτικῆς ἐπιπέδων, ἵνα ἀπολύθῃ τῆς περισσεύσεως αὐτῆς. ὁ γὰρ χροακτικῆς ἐπέδῳ τῷ πρῶτῳ σφαιρῶν. 21 Venditio in hæc quoque differt a permutatione, quod in

Magis autem pro hac ³¹ sententia illud diceretur, quod alias idem Poeta dicit ³².

-- πρῶτος κτείνεσθαι εἶδῳ. id est,
 -- emit possessionibus suis.

Sed verior est Nervæ & Proculi sententia: nam ut aliud est vendere ³³, aliud emere, aliud emptor, aliud venditor, sic aliud est pretium, aliud merx, quod in permutatione discerni non potest ³⁴, uter emptor, uter venditor sit. §. 2. Est autem emptio juris gentium ³⁵: & ideo ³⁶ consensu ³⁷ peragitur: & inter ³⁸ abientes contrahi potest, & per nuncium ³⁹, & per literas.

De patre & filio. 1. De pretio.

2. ULPIANUS lib. 1. ad Sabinum.

Inter ⁴⁰ patrem & filium ⁴¹ contrahi emptio non ⁴² potest ⁴³: sed ⁴⁴ de rebus castrensibus ⁴⁵ potest. §. 1. Sine ⁴⁶ pretio ⁴⁷ nulla venditio est. Non ⁴⁸ autem pretii numeratio, sed conventio perficit sine scriptis ⁴⁹ habitam emptionem.

De pacto, ut, si res displicuisset, esset inempta.

3. IDEM lib. 28. ad Sabinum.

SI res ita distracta sit, ut ⁵⁰ si displicuisset, inempta esset, constat, non esse sub conditione ⁵¹ distractam, sed resolvi ⁵² emptionem sub conditione ⁵³.

De his, quæ non sunt in commercio.

4. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

ET liberi hominis, & loci sacri, & religiosi, qui haberi non potest, emptio intelligitur, si ⁵⁴ ab ignorante emitur.

5. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

QUia difficile ⁵⁵ dignosci potest liber homo a servo.

1. De lege commissoria. 2. De pactis contrariis.

6. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SED Celsus filius ait, hominem liberum ⁵⁶ scientem ⁵⁷ te emere non posse: nec cujuscunque ⁵⁸ rei, [si] scias alienationem [non] esse ⁵⁹, ut ⁶⁰, sacra ⁶¹, & ⁶² religiosa loca, aut quorum commercium non sit, ut publica, quæ non in ⁶³ pecunia populi, sed in publico usu habeantur, ut est Campus Martius. §. 1. Si fundus annua ⁶⁴, bima, trima die, ea ⁶⁵ lege venisset ⁶⁶, ut si in diem statutum pecunia soluta non esset, fundus inemptus foret: & ut, si interim emptor fundum coluerit, fructusque ex eo perciperit, inempto eo facta restituerentur, & [ut] quanti minoris postea alii venisset, ut id emptor venditori præstaret, ad diem pecunia non soluta, placet venditori ⁶⁷ ex vendito eo nomine actionem esse: nec

permutationem utrumque merx sit: in venditione unum merx, alterum vero pretium. 22 Venditio enim sine nummis fuit. An hodie esse possit? Sabinus & Cassius ajunt: Nerva & Proculus negant. Illi & olim, & hodie, sine nummis putabant: Illi etiam, at non hodie, sine nummis posse perfici existimabant. Goth. Vide Alciat. lib. 9. parerg. cap. 17. S. L. 23 Hodie non potest, ut l. per. C. de rer. perm. 24 De hæreditibus Castrenorum, Sabinianorum, & Proculianorum adde l. 2. in fin. sup. de origine juris, l. 40. §. de petitione hered. l. 7. §. 7. inf. de acquirend. rer. l. 3. §. 3. J. de acquirend. vel annt. posses. 25 Speciebus, non nummis. 26 Διὰ τὸν. vers. 482. 27 Venditionem sine nummis dici posse ex hoc verbo ἐπιζῶντο, & alio sequente πρῶτος, probabat Sabinus, aut potius permutationem esse emptionem. Potest Sabinus sententia ex eo quoque probari, quod emptio sit juris gentium. l. ex hoc. §. sup. de iustitia. Nummus autem a jure civili, sup. cod. ibid. forma publica. & Pinius, 7. c. 56. emptionis antiquam esse originem refert. Idem procurator ex verbis Ulyssis in Cyclope, ubi narrat Ulysses Sitemum agrum pro Ieypho uno tibi vendidisse, & Justinus 2. refert Ieycurum statuisse, ut omnia emerentur compensatione mercium: licet Virgilius Mutandi verbum pro Emendi voce usurpat, teste Servio 3. Georgicor. ibi, velleræ mutantur, & eo sensu mutandi verbum apud Plinium est, cap. 56. Vice versa, Permutatio cum pecunia signata esse potest. l. ult. §. de condit. causæ data. 28 Cave de nummo bene intelligas cum Budæo, & Alciat. 9. Parerg. 17. Nam manifesta hic esset plane venditio; de quo tamen dubitatur. vide Pollucem lib. 6. 29 Hoc est, comprobare sententiam Nervæ & Proculi. 30 Διὰ τὸν. versu 234. 31 Hoc est, Sabinus & Cassius. 32 Οὐδὲς. a. versu 430. 33 In quibus conveniant, vide l. 2. C. de rer. perm. 34 Hæc fit prima differentia. Secunda, emptionem consensu, permutationem re perfici. l. 1. §. 2. J. de rer. perm. Item, emptio, nominatus: permutatio, innominatus (hoc tamen non fatetur Corralius): contractus est. l. 7. §. 2. §. de pactis. In hoc, re integra admittitur penitentia: in illo, non æque. l. 5. §. de condit. causæ data. Præterea venditor, re tradita, emptore pretium non solvente, ad pretium tantum agit, non ad rem ipsam, l. 2. C. de rei vind. in permutatione secus. d. l. 5. Et l. 1. inf. J. de rei perm. 35 l. 5. sup. de iustit. Et jure. 36 Synops. Basl. 19. tit. 1. cap. 1. Harmen. 3. §. ἀγοραστία. facit l. 7. in princ. sup. de pactis. Quæ juris sunt gentium, & consensu, & inter abientes, & per nuncium, & per literas possunt contrahi. 37 vide l. 2. Et l. 48. J. de oblig. Et actionib. 38 l. ult. C. si quis alteri, vel sibi. 39 Διὰ μέσσην, per intermediam personam. Synops. ib. 40 Synops. cod. c. 2. 3. Harm. 3. 41 Subaudi, in potestate positum. 42 Imo potest: nam & mutuum potest contrahi. l. 40. sup. de reb. cred. Ut obligatio vel actio cum effectu nascatur: nisi in castrensi peculio. l. 5. l. 53. sup. de jud. S. L. 44 d. l. 4. Inf. cod. in fin. princ. 45 Venditio inter patrem & filium non contrahitur, nisi de re castrensi vel quasi, ut hic. Cur in castrensi vel quasi? filiusfamilias in id genus peculii vicem parrisfamilias obtinet. l. 2. sup. de S. C. Macedon. 46 vide l. 9. C. h. t. Synops. ibid. & Harmenop. Ideoque si instrumentum factam fuisse venditionem continet, nec pretii mentionem facit, tale instrumentum venditionem non probat. Hinc etiam innuitur, quod ubicunque in aliqua dispositione fit mentio pretii, intelligitur proprie de emptione & venditione. 47 Venditio sine pretio nulla est. Pretium nota emptionis, & hic. Vel, conditionis: aut potius nummus in conditione non est pretium, sed merces. 48 Venditio sine scripto contracta, nuda etiam conventionione pretii perficitur, neque requirit traditionem pretii, ut hic. Quæ scripto contrahitur, alias & majores solemnitates requirit. l. 17. C. de fide instrum. Synops. Basl. 19. tit. 1. c. 2. Et ibi Scholiastes. 3. Harmenop. 3. 49 Potest enim sine scripto fieri. vide l. 10. C. de fide instrumentorum. 50 l. 4. C. de adit. actionib. 51 Conditio, quæ emptionis dissolutionem spectat, non ipsam emptionem; contractum ipsum conditionalem non reddit, sed purum esse finit. 52 l. 2. inf. de in diem adit. 53 Quid, quod dicrimen est emptionis puræ, & sub conditione contractæ? In pura, emptor fructus lucratur & præscribit. l. 2. l. 3. inf. de in diem adit. 54 Venditor ignoranti potest liber homo, locus sacer, religiosus, res denique, cujus non est commercium: vendi, inquam, non ut transferatur res in emptorem (nec enim possunt res hujusmodi in alium transferri), sed ut venditor teneatur emptori in id, quod interest. §. ult. inf. cod. vide l. 70. inf. cod. 55 Difficultas cognoscendi excusat: quo jure exculari censent eum, qui bannitus receperit, cum difficile sit bannitus & servos ab aliis distinguere. 56 l. 34. §. 2. inf. cod. 57 Emere rem, cujus non sit commercium, sciens emptor non potest. 58 l. 34. §. 1. inf. cod. 59 Vel prohibitam esse. Harloand. al. esse 60 In commercio non sunt sacra, religiosa, publica. 61 Adde l. 22. l. 23. inf. cod. 62 Sacra. 63 In pecunia populi non esse dicuntur, quæ non sunt singulorum, sed in publico tantum usu. 64 Anna, bima, trima die. adde l. si necessarias. 8. §. si annua. sup. de pign. 65 Tria hæc pada adjunguntur. 66 Id est, lege commissoria. l. 38. sup. de minorib. l. 2. inf. de divers. temporalib. præscriptionib. 67 Ubi contractus ex conventionione resolvitur, agitur actione ex eo contractu ad id, quod actum est. vide l. 4. inf. de lege commissoria.

conturbari debemus, quod inempto fundo facta dicatur, actionem ex vendito futuram esse: in emptis enim & venditis potius id, quod actum est, quam id, quod dictum sit, sequendum est...

De conditione in arbitrium collata. 1. De emptione, quanti emisti, vel quantum pretii in arca habeo. 2. Vel centum & quanto pluris ab emptore vendetur.

7. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Hec venditio servi, si rationes domini computasset arbitrio, conditionalis est: conditionales autem venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. Sed utrum hac est venditionis conditio, si ipse dominus putasset suo arbitrio? an vero, si arbitrio viri boni? nam si arbitrium domini accipiamus, venditio nulla est...

§. 1. Huiusmodi emptio, quanti tu emisti, quantum pretii in arca habeo, valet: nec enim incertum est pretium tam evidenti venditione: magis enim ignoratur, quanti emptus sit, quam in rei veritate incertum est.

De re vendita, de re futura. 1. De spe.

8. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Nec emptio nec venditio sine re, quae veniat, potest intelligi: Et tamen fructus & partus futuri recte emuntur; ut, cum editus esset partus, jam tunc, [cum contractum esset negotium], venditio facta intelligatur: sed si id egerit venditor, ne nascantur, aut fiant, ex empto agi posse.

De consensu & dissensu, & errore contrahentium.

9. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

In venditionibus & emptionibus consensum debere intercedere palmam est: Ceterum si in ipsa emptione dissentient, si in pretio, si in quo alio, emptio imperfecta est: Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti, quia in corpore dissentimus, emptio nulla est.

I Id quod actum, in contractibus, nihil aliud, quam veritas: dictum vero id, quod quocumque modo dictum est, & simulatum esse potest...

dere putasti: nam cum in corpore dissentiat, apparet nullam esse emptionem. §. 1. Si in nomine dissentiamus, verum de corpore constat, nulla dubitatio est, quin valeat emptio & venditio: nihil enim facit error nominis...

§. 2. Inde queritur, si in ipso corpore non erratur, sed in substantia error sit, ut puta si acetum pro vino veniat, as pro auro, vel plumbum pro argento, vel quid aliud argento simile, an emptio & venditio sit? Marcellus scripsit lib. vi. Digestorum, emptionem esse & venditionem, quia in corpus consensum est, etsi in materia sit erratum: Ego in vino quidem consentio, quia eadem prope est, id est, substantia est, si modo vinum acuit: ceterum si vinum non acuit, sed ab initio acetum fuit, ut embamma, id est, intinctus, aliud pro alio venisse videtur: in ceteris autem nullam esse venditionem puto, quotiens in materia erratur.

10. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Liter, atque si aurum quidem fuerit, deterius autem quam emptor existimaret: tunc enim emptio valet:

11. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Alioquin quid dicemus, si caecus emptor fuit? vel si in materia erratur? vel si in minus perito discernendarum materiarum? In corpus eos consensisse dicemus? Et quemadmodum consensum, qui non vidit? §. 1. Quod si ego me virginem emere putarem, cum esset jam mulier, emptio valebit: in sexu enim non est erratum. Ceterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est.

Inspicitur dissensus vel consensus contrahentium: non autem illorum, quibus acquiritur. Bald.

12. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

In huiusmodi autem quaestionibus persona eumentium & vendentium spectari debent, non eorum, quibus acquiritur ex eo contractu actio: nam si servus meus vel filius, qui in mea potestate est, me praesente, suo nomine emat, non est quaerendum, quid ego existimem: sed quid ille, qui contrahit.

13. IDEM lib. 9. ad Sabinum.

[Sed] si servo meo, vel ei, cui mandavero, vendas sciens fugitivum, illo, ignorante, me sciente: non teneri te ex empto verum est.

14. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Quid tamen dicemus, si in materia & qualitate ambo errant? ut puta si & ego me vendere aurum putarem, & tu emere, cum as esset? ut puta coheredes viriolam, quae aurea dicebatur, pretio exquisito uni heredi vendidissent, eaque inventa esset magna ex parte aenea? Venditionem esse constat: ideo, quia auri aliquid habuit: nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, valet venditio: si autem auro pro auro veniat, non valet.

De interitu rei. 1. De ignorantia emptoris. 2. De emptione rei sua.

15. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Etsi consensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante venditionem esse desierit, nulla emptio est. §. 1. Ignorantia emptori prodest, quae non in lupinum hominem cadit.

§. 2. Si rem meam mihi ignoranti vendideris, & iussu meo alii

vide l. 4. C. de testam. 47 Quia rei venditae corpus certum est. 48 Substantia, quae & materia, & essentia. J. eod. materia in l. 3. §. 20. J. de usurpat. quid esset. di xi ad l. 9. §. 3. sup. ad exhibendum. sane, hic distinguitur a corpore ipso. Goth. vide Forcat. in penult. jur. cap. 9. Cuiac. lib. 27. obs. c. 40. S. L. 49 Recte prope adiect.

Licet autem venditori, meliore allata conditione, addicere priori: nisi prior paratus sit plus adjicere.

Monendus emptor meliore conditione allata.

8. IDEM lib. 33. ad Edictum.

Necesse autem habebit venditor, meliore conditione allata, priorem emptorem certiorum facere, ut, si quid aliud adjicit, ipse quoque adjicere possit.

De effectu adjectionis.

9. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Sabinus scribit, licere venditori meliorem conditionem oblatam abjicere, sequique primam, quasi meliorem. Et ita utimur. Quid tamen, si hoc erat nominatum actum, ut liceret resillire emptori meliore conditione allata? Dicendum erit, dissolutam priorem emptionem, etiam si venditor sequentem non admittat.

De distractione pignoris.

10. JULIANUS lib. 13. Digestorum.

Sed si proponatur, a creditore pignus in diem addictum, non potest videri bona fide negotium agi, nisi adjectio recipiatur. Quid ergo est, si inops emptor, & impedienda tantummodo venditionis causa intervenit? Potest creditor, sine periculo, priori emptori addicere.

An res addicta possit iterum addi. 1. De pluribus venditoribus.

11. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Quod autem Sabinus scribit, Fundum in diem addictum non posse rursum, qui semel fuerit in diem addictus, ratione ejusmodi defendit: quia prioris, inquit, emptoris statim fit, scilicet quasi non videatur melior conditio allata, si non secundo emptori fundus addicitur, sed alia licitatio prospicitur. Sed Julianus lib. xv. Digestorum scripsit, interesse multum, quid inter contrahentes actum sit, nec impedire quicquam, vel hoc agi, ut sapius [fundus] colloceatur: dum vel prima, vel secunda, vel tertia adjectione res a venditore discedat.

§. 1. Item quod Sabinus ait, si, tribus venditionibus, duo posteriori addixerint, unus non admiserit adjectionem, hujus partem priori, duorum posteriori emptam, ita demum verum est, si variis pretiis partes suas distinxerunt.

12. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Etsi dispares partes vendentium fuerint.

13. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Quod si uno pretio vendiderint, dicendum est, totam priori emptam manere: quemadmodum si quis mihi totum fundum ad diem addidisset, postea vero pretio adjecto, dimidium alii addiderit. Celsus quoque lib. VIII. Digestorum refert, Mucium Brutum, Labeonem, quod Sabinum exstimare. Ipse quoque Celsus idem probat: & adjicit, mirari se, a nemine animadvertum, quod si prior emptor ita contraxit, ut nisi totum fundum emptum nollet habere, non habere eum eam partem emptam, quam unus ex sociis posteriori emptori addicere noluit.

§. 1. Verum est autem, vel unum ex venditoribus posse meliorem adferre conditionem: emere enim cum tota re etiam nostram partem possumus.

De adjectione simulata. 1. De emptore non idoneo. 3. De pupillo, vel filiofamiliari, vel seruo plus offerentibus. 5. De fructibus.

14. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Si venditor simulaverit meliorem allatam conditionem, cum minoris, vel etiam tantidem alii venderet, utrique emptori in solidum erit obligatus. Sed si emptor alium non idoneum subjecerit, eique fundus addictus est, non video (inquit) quemadmodum priori sit emptus, cum alia venditio, & vera postea subsecuta sit: Sed verum est, venditorem deceptum ex vendito actionem habere cum priore emptore, quanti sua interfit, id non esse factum: per quam actionem & fructus, quos prior emptor percepit, & quo deterior res culpa vel dolo malo ejus facta sit, recipiet venditor: Et ita Labeoni & Nervæ placet. Sed si neuter subjecit emptorem, majore autem pretio addictum est prædium ei, qui solvendo non est, abutum est a priore emptione, quia ea melior intelligitur, quam venditor comprobavit, cui licuit non addicere: §. 3. Sed

& si pupillus postea sine tutoris auctoritate pluri emerit, consentientia venditore abibitur a priore emptione. Item & de seruo alieno. Aliter atque si servo suo, vel filio, quem in potestate habet, vel domino rei per errorem id addiderit: quia non est emptio his casibus. Quod si alieno seruo, quem putaverit liberum esse, addiderit, contra se habebit, & erit hic similis egentis. §. 4. Emptorem, qui meliorem conditionem attulerit, præter corpus nihil sequitur, quod venierit. §. 5. Non tamen ideo, si tantundem pretium alius det, hoc ipso, quod fructus eum non sequantur, qui secutura essent priorem emptorem, melior conditio videtur allata, quia non id agitur inter emptorem, & venditorem.

De morte venditoris ante adjectionem. 1. Quid sit meliorem conditionem asserere.

15. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Si prædium in diem addicto, ante diem venditor mortuus sit, sive post diem heres ei existat, sive omnino non existat, priori prædium emptum est: quia melior conditio allata, quæ domino placeat, intelligi non potest, cum is, qui vendat, non existat: Quod si intra diem adjectionis heres existat, melior conditio ei adferri potest.

§. 1. Si fundus in diem addictus fuerit pluri, ut quædam ei accedant, quæ non accesserint priori emptori, si non minoris sint hæ res, quam quo pluri postea fundus venierit, prior venditio valet: quasi melior conditio allata non sit, si minoris sint. Idemque æstimandum est, si dies longior pretii solvendi data fuerit; ut quærat, quantum ex usura ejus temporis capi potuerit.

De fructibus, & sumptibus.

16. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Imperator Severus rescriptit, Sicut fructus in diem addictæ domus, cum melior conditio fuerat allata, venditori restitui necesse est, ita rursum quæ prior emptor medio tempore necessario probaverit erogata, de reditu retineri: vel, si non sufficiat, solui æquum est: Et credo sensisse Principem de empti venditi actione.

De duobus rebus duobus separatim addictis.

17. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

Cum duo servi duobus separatim denis in diem addicti sint, & exstiterit, qui pro utroque triginta det, refert, unius pretio decem, an singulorum quina adiciat: Secundum superiore adjectionem, si servus inemptus erit, cujus pretio adjectio facta fuerit: secundum posteriore [adjectionem], uterque ad posteriorem emptorem pertinebit: Quod si incertum sit, ad utrius pretium addiderit, a priore emptione non videbitur esse difcessum.

De re in diem addicta duobus sociis.

18. AFRICANUS lib. 3. 37. Questionum.

Cum in diem duobus sociis fundus sit addictus, uno ex his pretium adjiciente, etiam pro ipsius parte a priore venditione difcedi rectius existimatur.

Si præter rem in diem addictam alia quoque veneat.

19. JAVOLENUS lib. 2. ex Plautio.

Fundo in diem addicto, si postea pretium adjectum est, & venditor, alio fundo applicito, eum ipsum fundum posteriori emptori addixit, & id sine dolo malo fecit, priori emptori obligatus non erit: nam quamvis non id tantum, quod in diem addictum erat, sed aliud quoque cum eo venierit, tamen si venditor dolo caret, prioris emptoris causa absoluta est: id enim solum intuentum est, an priori venditori bona fide facta sit adjectio.

Actio priori emptori contra secundum an detur, ob pretii partem prorogatum.

20. PAPINIANUS lib. 3. Responsorum.

Prior emptor post meliorem conditionem allatam, ob pecuniam in exordio venditori de pretio solutam, contra secundum emptorem, citra delegationem jure stipulationis interpositam, agere non potest.

TIT. III.

DE 46 LEGE 47 COMMISSORIA 48.

Effectus.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

1 Προσκαρῶν, 19. Synops. 2. cap. περί ὑπερβατικῶν. & ibidem Scholiaſtes. & 3. Harmen. 3. §. 108. 2 Imo plus licet adiciat, venditor eam conditionem abjicere potest. v. l. 9. infr. cod. 3 ὑπερβατικῶν, Synops. ibid. 4 Adde casum l. 35. supr. de minorib.

5 Pactum adjectionis nonnunquam favore venditoris: nonnunquam emptoris adicitur: Venditoris, in dubio, & generaliter: emptoris, si ita convenerit, ut liceret emptori resillire ab emptione, meliore conditione allata. Multum igitur interest, cujus causa pactum adjectionis sit adjectum. 6 Id est, adjectionem non recipere (v. quæ notavi ad epigraphen hujus tituli.) id est, suo beneficio renunciare. l. 3. infr. de lege commiss. l. pen. C. de pactis. 7 Adjicere pretio, aut plus offerre, nemo intelligitur, nisi qui magis idoneus sit ad solvendum. adde l. 4. circa fin. supr. cod. 8 Eclog. cap. 8. 9 Potest & illi, qui plus adjicit, rursum in diem quis addicere: ut adimatur scilicet ei res vendita, si alius adjiciat: idque ad tertium usque emptorem. Synops. cod. cap. 8. Pactum adjectionis in diem semel, iterum, ac sæpius potest adici. 10 Collocare est addicere ei, qui licitatione vicerit: lic enim legendum est in l. 35. supr. de minor. Varro 4. de lingua. ab eo præco dicitur locare, quoad usque res emitur, quoad in aliquo consistit pretium. Cujac. ad l. 35. Hoc verbum reperitur in l. 4. C. de vestigalib. l. 1. l. 5. C. de locat. prœd. civil. l. 9. infr. de sponsalib. Cujac. ad d. l. 5. 11 Partem scilicet al. dimidium. 12 Unitas pretii id est, ut integer contractus maneat: Que tota atque integra tantum emere volumus, ea pro parte nobis offerri non possunt. Nam ut individua fuit stipulatio, ita præstatio est. 13 Adde l. 47. in fin. supr. de minorib. 14 Ex duobus sociis rem communem vendentibus, & adjectentibus in diem, unus ex eis potest adjicere: atque ita cum tota re, etiam suam partem emere, ut hic. An idem in duobus sociis ementibus? v. l. 18. infr. cod. 15 Secus si separatim. l. 17. supr. comm. divid. l. 40. supr. de pignorat. l. 16. supr. de contrah. empt. l. 59. §. 4. infr. de leg. 2. 16 Simulato contractu, a vero recedi non potest: vero iustoque contractu, a vero recedi potest. 17 Simulatio substantia in hoc contractu non admittitur, sed quantitas. 18 Nec enim a prima est difcessum. l. 4. §. 5. supr. cod. 19 Comprobat, qui malum scienter eligit. 20 Quemadmodum id fiat, v. l. 1. infr. de novat. 21 Verus contractus non resolvitur per contractum, qui jure non tenet: secus si teneret quoquo jure. 22 Emptio non est inter servum, & dominum, filium, & patrem. 23 Emptori, cui plus adjicenti res addicatur, solum rei corpus addicatur: præter corpus rei, nihil consequitur, adde §. 1. supr. cod. 24 Vide l. 6. supr. cod. 25 Adde l. 3. supr. cod. & morte finitur voluntas, nolle autem non dicitur, qui velle non potest. l. 4. infr. de adq. vel omitt. hereditat. 26 Ant. Augustin. lib. 2. Emendat. cap. 3. veretur ne in Florentina lectione redecatur adjectionis, pro adjectionis: quod tamen non placet, arg. l. 7. supr. cod. S. l. 27 Si de novo res accesserit ei, qui plus adjicit, quæ res non minoris sit, quam id, quod ab ipso adjectum est, prior venditio non rescinditur: quemadmodum & die longiore pretii

solvendi concessio, non tanta capi usura poterit, quanti est facta accessio. Synopsi Basil. cod. c. 11. 3. Harmen. 3. §. 111. 29 l. 19. J. cod. 29 v. l. 6. §. cod. 30 Fructus percepti per emptorem, ut meliore conditione oblata restituuntur venditori, ita primo eidem emptori restitui oportet, quod bona fide impendit. 31 Sumptus necessarii restitui debent emptori, cui res auferuntur. 32 Argumentum a Tituli dispositione. Ita lex quoque ad eam actionem referenda, de qua titulus ipse loquitur. 33 Sic dicitur empti venditi. 34 De ratione & intellectu hujus legis vide Hercul. S. ad l. solut. matr. col. 19. in fin. licet uno verbo tangat clarus Socius Jun. ad l. ita stipulatus. n. 90. versic. ad l. cum duo. de verb. oblig. Mod. 35 Cui dux res venduntur duplici pretio, hoc pacto, ut aliquid addatur ad pretium, illius venditio resolvitur, ad cuius pretium fuit additum: quod si non appareat, neutra. vide l. 34. J. de adilit. l. 29. infr. de verbor. obligat. 36 Incertitudinis ratione, actus irritus efficitur. 37 V. Cujac. 3. ad Afric. fol. 30. 38 Duobus sociis ementibus, quibus res in diem communiter addicitur, unus ex eis adicere potest, ac similiter cum tota re partem suam emere, ut hic. adde l. 13. §. 1. supr. cod. 39 Commodius hunc locum ita legemus, si postea pretium adjectum est alio fundo applicito, & venditor eum ipsum fundum posteriori emptori addidit, & id sine dolo malo fecit, priori emptori obligatus non erit. Hac sententia, licet venditor priori emptori fundum in diem addiderit, potest tamen venditor, fundo ita vendito alium applicare, eoque ita applicato, novum emptorem, qui plus pretio adiciat, quaerere: Id, inquam, potest venditor facere bona fide. In hac specie, id solum intuentum est, an posteriori a venditore bona fide facta sit adjectio: lic enim videtur legendum in fine hujus legis. 40 Ut in l. 15. §. 1. supr. cod. 41 Sub venditor. 42 Id est, a prima venditione videtur recessum esse. 43 Ita videtur legendum, an posteriori, subaudi, emptori a venditore bona fide facta sit adjectio: id est, id solum suspicimus in hac hypotheti, an venditor bona fide fundo priori emptori vendito, fundum alium adjecerit, ut priorum melius venderet: si bona fide id fecerit, nullum dubium est, a priori venditione recessum esse. 44 Prior emptor, cui in diem res addicta est a venditore, licet ipse venditori pretium rei solverit, contra secundum emptorem (cui plus adjicenti res a venditore addicta est) agere non potest, nisi ei stipulanti venditor secundum ipsum emptorem delegaverit. Cur prior emptor in secundum experiri non potest? quia personalis actio fundum non sequitur. 45 Nisi in subsidium, venditor non solvendo. l. 2. 3. 4. C. quando sese. vel privat. 46 19. Eclog. 3. facit 2. Paul. sent. 3. C. L. 4. C. 54. l. 3. 47 Id est conventionem commissoria: ideo minus Latine dicitur pactum legis commissoria. Duraenus, Lex enim est conventio, quæ contrañu adicitur. Cujac. hic. 48 Lex commissoria, ut stipulatio committitur, cum adversus stipulationem aliquid factum est. Hæc pactio olim & veteribus dicebatur fiducia. Est autem fiducia pignus, quod creditori mancipatur, aut

SI fundus commissio in lege venierit, magis est, ut sub conditione resolvatur emptio, quam sub conditione contrahi videatur.

De electione venditoris.

2. POMPONIUS lib. 35. ad Sabinum.

CUm venditor fundi in lege ita caverit, si ad diem pecunia soluta non sit, [ut] fundus inemptus sit, ita accipitur inemptus esse fundus, si venditor inemptum eum esse velit, quia id venditoris causa caveretur: nam si aliter acciperetur, exusta villa in potestate emptoris futurum, ut non dando pecuniam inemptum faceret fundum, qui ejus periculo fuisset.

3. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

NAm legem commissoriam, quae in venditionibus adjicitur, si volent, venditor exercebit: non etiam invitus.

Qua actio datur venditori, resoluta venditione. 1. De fructibus. 2. De electione venditoris. 3. De pacto, ut quanto minoris res vendatur, exigatur a priore emptore. 4. Quo casu locus est commissoria.

4. IDEM lib. 32. ad Edictum.

SI fundus lege commissoria venierit, hoc est, ut nisi intra certum diem pretium sit exsolutum, inemptus fiet: videamus, quemadmodum venditor agat tam de fundo, quam de his, quae ex fundo percepta sunt? itemque si deterior fundus effectus sit factio emptoris? Et quidem finita est emptio; sed jam decisa quaestio est, ex vendito actionem competere, ut rescriptis Imperatoris Antonini & D. Severi declaratur. §. 1. Sed, quod ait Neratius, habet rationem, ut interdum fructus [emptor] lucretur, cum pretium, quod numeravit, perdidit. Igitur sententia Neratii tunc habet locum, quae est humana, quando emptor aliquam partem pretii dedit.

§. 2. Eleganter Papinianus lib. III. Responsoforum scribit, statim atque commissoria lex est, statuere venditorem debere, utrum commissoriam velit exercere, an potius pretium petere: nec posse, si commissoriam elegit, postea variare. §. 3. In commissoriam etiam hoc solet convenire, ut si venditor eundem fundum venderet, quanto minoris venderit, id a priore emptore exigat. Erit itaque adversus eum ex vendito actio. §. 4. Marcellus lib. XX. dubitat, commissoria utrum tunc locum habeat, si interpellatus non solvat, an vero si non obtulerit? Et magis arbitror, offerre eum debere, si vult se legis commissoriae potestate solvere: quod si non habet, cui offerat, posse esse securum.

De fructibus.

5. NERATIUS lib. 5. Membranarum.

LEge fundo vendito dicta, ut si intra certum tempus pretium solutum non sit, res inempta sit, de fructibus, quos interim emptor perciperet, hoc agi intelligendum est, ut emptor interim eos sibi suo quoque jure perciperet; sed si fundus revenisset, Aristoteli existimabat, venditori de his iudicium in emptorem dandum esse: quia nihil penes eum residere oporteret ex re, in qua fidem secessisset.

De resolutione emptionis, & eo, quod datum est a venditore. 1. De accessionibus. 2. De tacita renunciatione.

in iure ceditur, ea lege, ut soluta ad diem pecunia remancipetur; non soluta, creditori pleno iure committatur, vide Cujac. apud Paul. 2. sent. 13. Commissoria dicitur, quia idem auctor hic docet, quod qui in eam committitur, in universam venditionem committat. Ideoque statim atque haec commissoria lex est, cum per culpam emptoris, qui eam committit, locum habere capit pactum, puta, elapso die in ea comprehendo statuere debet venditor, atque eligere, utrum commissoriam exercere velit adversus emptorem, an potius verum pretium petere, nec potest post electionem variare. Goth. Ad hunc tit. v. Caspar Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quae. 2. n. 25. Et seqq. Anf.

1 Formulam commissoriae legis v. in l. 2. l. 4. l. 5. l. 8. inf. eod. 2 Quid? pignus potestine lege commissoria contrahi, ut venditio? non potest. Pactum commissorium, seu lex commissoria in pignoris reprobatur, ne feneratoribus grastrandis via pateat. l. ult. C. de pact. pignor. 3 Sub conditione resoluta, & contrahitur, differunt. Sub conditione contrahitur venditio, quae ab initio est conditionalis: sub conditione vero resolvitur, quae ab initio pura est, exitu conditionalis. 4 Illud omnium longe utilissimum est queri: An ita resoluta venditione, venditor sit immunitis a laudimio domino ac patrono praestandis? Molinax l. consuet. §. 23. n. 10. Et sequentibus tradit, venditione facta sub clausula resoluta cadente in legem commissoriam, pecunia in diem non soluta, resolvitur contractum: ideoque omnia ejus accessoria, & ab illo dependantia resoluta esse: Consequens esse, ut eo casu, iura feudalia ex eodem contractu orta, exceptionibus huius, vel actionis ope resolvantur. Hoc enim, per non solutionem, venditionem ipso jure retro annullatam esse, & ad non causam redactam: Quod idem Molinax confirmat, 2. consuet. §. 55. gloss. l. n. 162. ubi n. 165. 166. 167. tradit superiora intelligi, quando lex commissoria ad modicum tempus relata est: tunc enim non dicit alienatum, quod brevi revertitur: tunc si in septennium, vel amplius haec lex sit concepta, tunc enim ex conditione tam insolentem fraudem praesumi: & aliud agi videri, ut dominus directus toto decennio, nec tute retrahere possit, nec ullo modo laudimia petere, tunc autem statim, & litem jura dominicalia de venditione deberi, non de resolutione. Quid, si laudimia per errorem soluta, an repetentur? vide quae notavi ad l. 4. C. de pact. inter empt. §. 1. 2. §. 3. inf. pro emptore. interim tamen est pura. Loriot. hic. 6 De formula legis commissoriae adde l. 1. l. 2. C. de pact. pignor. l. Fenidor. 27. Et 2. tit. §. 5. l. 4. l. 5. l. 8. inf. eod. Goth. vide ad hanc leg. Leonin. Emen-dat. lib. 4. c. 17. n. 8. Anf. 7 Avv. 202555 Synops. 19. tit. 3. c. 1. Inempti verbum solenne in lege commissoria. l. 4. l. 5. l. ult. inf. eod. l. Emilia. 38. sup. de minor. l. sed. Cel-sus. 6. §. si fundus. l. sup. de contr. empt. l. si a nobis. 6. §. 1. inf. de divers. temp. praeser. l. trajanensis. inf. de obl. ut & Inventi vox l. ut. §. 1. inf. de rescindenda vendit. sed & illud usitatum, ut res reddatur, si displicerit. l. 6. inf. de rescindenda. aut si contractus rescindetur. Syn. Basf. 19. tit. 3. Idem dicendum est, si aliis verbis directis (lex enim nudis verbis non est imponenda. l. 2. C. commun. de legat.) ita conventum fuit, res habeatur pro infesta, vel res sit inempta. Utrumque enim verbum est directum: consequenter idem fuerit, si verba executionem factam demonstrant, vel importancia addita fuerint: talia namque resolutionem ipso facto testantur, & arguunt: ut si ita conventum sit, vendi non posse sine ministerio iustitiae, se reinsinuare, id est, reassumere, remque possidere & ea propria auctoritate trui. Idem dicendum, si ita venditio concepra fuerit, si ad diem pecunia non soluta sit, alteri vendere mihi licebit: quia expresse effectus, pariter ipsius efficiens censetur expressum. Ut hinc constat haec verba, sit inemptus, non esse formalia; cum sufficiant quaecunque importancia resolutionem contractus ipso jure. Molinax l. consuet. §. 23. n. 10. Et seqq. 8 Adde l. 6. sup. de pignoratitia. quae est ex eodem libro Pomponii ad Sabinum. vide l. 6. C. de legibus. 9 Interpretationes abridgenda vitandae. 10 Si venditor legem commissoriam non exercet invitus, ea uti liberum est venditori. Pactum legis commissoriae adjicitur gratia venditoris. 11 Alias quod in favorem ejus introducum fuisset, in ejus injuriam retorqueri iniquum esset, l. 6. C. de legibus. volens tamen et renunciare, potest. l. penult. C. de pactis. 12 vid. l. 2. sup. eod. 13 vide l. 6. §. 1. inf. de serv. exportand. 14 Lex enim commissoria conditionalis emptionem non facit, sed eam puram eventiente conditione resolvit. Balz. 15 Lex commissoria venditioni adiecta, & emptore intra statutum tempus pretium non solvente, finita intelligitur emptio, ut sup. Rem autem

6. SCAEVOLA lib. 2. Responsoforum.

DE lege commissoria interrogatus ita respondit, si per emptorem factum sit, quo minus legi pareretur, & ea lege uti venditor velit, fundos inemptos fore, & id, quod arrhae 31, vel alio nomine datum esset, apud venditorem remansurum. §. 1. Idem respondit, si ex lege inempti sint fundi, nec 32 id, quod accessurum dictum est, emptori deberi. §. 2. Post 33 diem lege commissoria comprehensum, venditor partem reliquae pecuniae accepit: Respondit, si post statutum diem reliquae pecuniae, venditor legem dictam non exercuisset, & partem reliqui debiti accepisset, videri recessum a commissoria.

7. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

POST diem commissoriae legi praestitutum, si venditor pretium petat, legi commissoriae renunciatum videtur, nec variare, & ad hanc redire potest.

De emptore, qui ex justa causa non solvit.

8. SCAEVOLA lib. 7. Digestorum.

Mulier fundos Gaii Scio vendidit, & acceptis arrhae nomine certis pecuniis, statuta sunt tempora solutioni reliquae pecuniae, quibus si non paruisset emptor, pactus est, ut arrham perderet, & inempta villa essent: die statuta emptor testatus est, se pecuniam omnem reliquam paratam fuisse exsolvere, & facculum cum pecunia signatorum signis obliquavit; defuisse autem venditricem: posteriore autem die nomine fisci testato conventum emptorem, ne ante mulieri pecuniam exsolveret, quam fisco satisfaceret: Quaesitum est, an fundi non sint in ea causa, ut a venditrice vindicari debeant ex conventionem venditoris? Respondit, secundum ea, quae proponerentur, non commississe in legem venditionis emptorem.

TIT. IV.

DE HEREDITATE, VEL ACTIONE VENDITA.

De hereditate, quae non est.

1. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SI hereditas venierit ejus qui vivit, aut nullus sit, nihil esse acti: quia in rerum natura non sit, quod venierit.

De satisfactione a venditore hereditatis praestanda. 1. Quo tempore spectatur quantitas hereditatis. 2. De hereditate testatoris, & impuberis. 3. De eo, quod ad venditorem hereditatis vel ad ejus heredem pervenit, 5. Vel ob eorum dolum aut latam culpam non pervenit. De re deperdita aut deminuta. 6. De eo, quod servus filiusve venditoris defunctio debuit. 7. De indebito, quod heres exegit, vel solvit. 8. De obligationibus & actionibus hereditariis, vel ab herede constitutis. 9. De lucro, & damno. 10. De re hereditaria ab herede vendita. 11. Si quid absit venditori hereditatis, vel non. 12. De servo excepto sine peculio. 13. vel cum peculio. 14. De adibus, quarum nomine damni infecti promissum fuerat, exceptis. 15. De venditore hereditatis, qui emptori successit, & ejus hereditatem vendidit. 16. De vestigalibus, & tributis. 17. De impensa funeris. 18. De eo, qui vendit hereditatem debitoris sui. 19. De servitutibus. 20. De venditore obligato propter hereditatem.

ipsum, rei fructus, damna rei illata ab emptore venditor repetit actione ex vendito, ut hic. & ita Sabinus tenuit, l. 6. inf. de rescindenda. Proculiani vero, ut & Paulus, in factum dabant. d. l. 6. sed res est jam decisa, ex pacto legis commissoriae dari ex empto venditio actiones, ut hic. & ita verbum accisa hic accipere. Pro Ulpiano etiam facit l. 2. C. de pactis inter emptor. Quid, si partem pretii emptor venditori numeravit? fructus lucratur eo casu. §. 1. inf. eod. & ita obtinuisse refert Romanus singul. §. 38. §. 40. l. 6. §. 1. inf. de contrah. empt. l. 3. C. de pact. inter empt. 17 Nota humanum esse, emptorem fructus lucrari, si pretii partem perdidit. Quid, si partem pretii intulit, & nullos fructus percipit? partem fructuum amittit. Est igitur lex commissoria odiosa. 18 Lex commissoria itam uti debet venditor: statim, inquam, seu cum primum lex ipsa commissa est. 19 Commissoriam elegit, qui pretii viaras petiit, aut percipit, ideoque hujusmodi petitione commissoriae renunciare videtur. v. l. 4. C. de pact. inter empt. 20 Variatio regulariter prohibita. l. 7. inf. eod. quia electione jus est quodlibet emptori, quod variatione venditoris interverti illi nequit. v. l. 20. inf. de optione legat. 21 Consuetudo adhi contrahitur, non praesumi adiecta, si aliquid adhiat obligationi, hinc notat Bald. ad l. ult. C. de paejus. l. sciendum. 30. inf. de verb. oblig. 22 l. 6. §. 1. inf. de contrah. empt. 23 Lex commissoria qui vult se liberare emptor, intra statutum solutionis tempus solutionem offerre debet: neque exigatur, ut a venditore, solutionis nomine interpellatur: cum primum ad diem statutum solutum pretium non est, statim venditio committitur, & fit irrita, neque convalescit oblato postea pretio, nisi oblatus accipiat venditor, vel non oblatus petat. l. 6. l. 7. inf. eod. 24 Dies enim interpellat, ut hic. ut & eum, qui huc pacta aliquid debet. l. 12. C. de contrah. & committ. stipul. vel sub usufru. l. 9. §. ult. inf. de usufru. vel ex causa emphyteusos. l. 2. circa fin. C. de jur. emphyteus. Eodem modo iudex appellanti, licet non petenti, apostolos concedere debet. l. 6. in fin. C. de appellacionibus. 25 Si non imputabitur, neque dicitur lex esse commissoria. v. l. ult. in fin. inf. eod. l. cum quidam. 17. §. si pupillo. 3. inf. de usufru. l. si reus. 73. sup. de procurat. 26 Ea lex est commissoria. l. 2. sup. eod. 27 Fructus, dum legis commissoriae tempus expectatur, sunt temporis: lege tamen commissoria resoluta sunt venditori: Resolutio contractus, fructus restituendi sunt venditori. vide l. 6. sup. de in diem addit. ubi dixi. 28 Revenire dicitur res, quae revertitur. 29 Excipe l. 4. §. 1. sup. eod. 30 Fidem qui secessit, omni commo indignus est. 31 Commissoria electa a venditore emptor, quod arrhae aut pretii nomine dedit, amittit, l. 4. sup. eod. ut hic. facit l. 25. in pr. sup. de pet. her. 32 Ratio: nempe ejus est, ut cum rescissa sit in principali emptio, non teneat in accessorio. 33 Praesumitur venditor remittere legem commissoriam emptori, cum ab eo post diem statutum solutionis, solutionem seu rei pretium recipit, ut hic. Eadem ratione remitti legem commissoriam vasallo notant, si post statutum tempus hominum, seu homagium a vasallo recipit dominus. 34 vid. l. 4. C. de pact. int. empt. 35 Renunciare legi commissoriae videtur, qui post legem commissoriae pretium rei vendit exigit. vide l. 4. C. de pactis inter empt. 36 Imo non videtur. l. 2. in verb. licere. C. de jur. emphyteus. 37 vid. l. 4. §. 2. in fin. sup. eod. 38 Arrhae nomine interdum certa summa, ut hic. interdum etiam annulus dabatur. l. 11. §. 6. inf. de act. empt. 39 l. ult. C. quando liceat ab emptione. 40 l. 1. C. de pactis inter empt. 41 vide quae scripsi ad l. 2. sup. eod. 42 vide quae notavi ad l. 39. inf. de solutionibus. 43 l. 4. in fin. sup. eod. 44 Protestatio facta per iudicem, vel officialem debitori, ne solvat creditores, excusat eum, ne in moram incidat. Quid, si a privato? idem videtur; si iusta causa inhibendi fuerit. l. 4. in fin. inf. quae res pignori. l. 3. C. de novationibus. alias non ita valet facta protestatio, vel inhibitio. l. 14. sup. de Publiciana. l. 27. sup. de confis. 45 Dixi ad Authenticam Sed jam. l. 11. C. de depositis. 46 Quia per eum non stetit, quominus antea solveret. l. 23. circa finem. inf. de obligat. & actionibus.

47 L. 4. Cod. 39. Ecl. 19. tit. 4. 48 Viventis hereditas non est, ut hic. Et l. 1. J. pro herede. 49 Aut nullius sit, Haloand. puro legendum esse, aut quae nulla sit, ex l. 7. Et l. 8. inf. eod. quod etiam extrema hujusce legis verba satis innotuit: vel hanc vocem accipere, pro eo, qui nunquam fuerit. vide l. 29. §. 1. inf. de lib. & posth. ubi dixi. 50 Quod in rerum natura non est, aut esse non potest, vendi non potest.

2. ULPIA-

2. ULPIANUS lib. 49. ad Sabinum.

Venditor hereditatis satisficere de evictione non debet: cum [id] inter eumentem & vendentem agatur, ut neque amplius, neque minus juris emptor habeat, quam apud heredem futurum esset: Plane, de facto suo venditor satisficere cogendus est.

§. 1. In hereditate vendita utrum ea quantitas spectatur, quæ fuit mortis tempore, an ea, quæ fuit, cum aditur hereditas? an ea, quæ fuit, cum hereditas venditur, videndum erit? Et verius est, hoc esse servandum, quod actum est: plerumque autem hoc agi videtur, ut quod ex hereditate pervenit, in id tempus, quo venditio fit, id videatur venisse.

§. 2. Illud potest queri, si etiam impuberi sit substitutus is, qui vendidit hereditatem testatoris, an etiam id, quod ex impuberis hereditate ad eum, qui vendidit hereditatem, pervenit, ex empto actioni locum faciat? Et magis est, ne veniat: quia alia hereditas est: licet enim unum testamentum sit, alia tamen, atque alia hereditas est. Plane, si hoc actum sit, dicendum erit, etiam impuberis hereditatem in venditionem venire, maxime si jam delata impuberis hereditate venerit hereditas.

§. 3. Pervenisse ad venditorem hereditatis quomodo videatur, queritur: Et ego puto, antequam quidem corpora rerum hereditariarum nactus venditor fuerit, hæc tamen videri ad eum pervenisse, quatenus mandare potest earum rerum perfectionem, actionesque tribuere: enimvero ubi corpora nactus est, vel debita exegit, plenius ad eum videri pervenisse. Sed & si rerum venditarum ante hereditatem venditam pretia fuerit consecutus, palam est ad eum pretia rerum pervenisse. Illud retinendum est, cum effectu videri pervenisse, non prima ratione: idcirco quod legatorum nomine quis præstitit, non videtur ad eum pervenisse: sed & si quid æris alieni est, vel cujus alterius oneris hereditarii, pervenisse merito negabitur. Sed & rerum ante venditionem donatarum pretia præstari, æquitatis ratio exigit.

§. 4. Non tantum autem quod ad venditorem hereditatis [pervenit], sed & quod ad heredem ejus ex hereditate pervenit, emptori restituendum est: Et non solum quod jam pervenit, sed & quod quandoque pervenerit, restituendum est.

§. 5. Sed & si quid dolo malo eorum factum est, quo minus ad eos perveniat, & hoc emptori præstandum est: Fecisse autem dolo malo, quo minus perveniat, videtur, [sive] alienavit hereditatem, vel etiam accepto quem liberavit, vel id exit dolo malo, ne de hereditate acquireretur, vel ne possessionem adipisceretur, quam possit adipisci. Sed & si non dolo malo sed lata culpa admisit aliquid, utique tenebitur. Deperdit autem & deminuta sine dolo malo venditoris non præstabitur.

§. 6. Illud quaeritur, si venditor hereditatis ob debitum a filio suo, qui in potestate ejus esset, servove, ei cujus hereditatem vendidisset, præstare debeat emptori? Et visum est, quidquid duntaxat de peculio filii, servive, aut in suam rem versum inveniat, præstare eum debere.

§. 7. Solet queri, an & si quid lucri occasione hereditatis venditor senserit, emptori restituere id debeat? Et est apud Julianum hæc quaestio tractata lib. vi. Digestorum, & ait, quod non debitum exegerit, retinere heredem: & quod non debitum solverit, non reputare: nam hoc servari, ut heres emptori non præstet, quod non debitum exegerit: neque ab eo consequatur, quod non debitum præstiterit: Si autem condemnatus præstiterit, hoc solum heredi sufficit, esse eum condemnatum sine dolo malo suo, etiam si maxime creditor non fuerit is, cui condemnatus est heres: Quæ sententia mihi placet.

§. 8. Non solum autem hereditarias actiones, sed etiam eas obligationes, quas ipse heres constituit, dicendum erit præstari emptori debere: Itaque & si fidejussorem accepit ab hereditario debitore, ipsam [hanc] actionem, quam habet heres, præstare [emptori] debet: sed & si novaverit, vel in judicium deduxerit actionem: præstare debet hanc ipsam actionem,

quam nactus est.

§. 9. Sicuti lucrum omne ad emptorem hereditatis respicit, ita damnum quoque debet ad eundem respicere.

§. 10. Denique si rem hereditariam heres vendiderit, ac per hoc fuerit condemnatus, non habet contra emptorem actionem: quia non ideo condemnatur, quod heres esset, sed quod vendiderit. Sed si premium rei distractæ emptori hereditatis dedit, videamus, an locus sit ex vendito actioni? Et putem esse.

§. 11. Sive ipse venditor dederit aliquid pro hereditate, sive procurator ejus, sive alius quis pro eo, dum negotium ejus gerit, locus erit ex vendito actioni: dum modo aliquid abest venditori hereditatis: cæterum, si nihil abest venditori, consequens erit dicere, non competere ei actionem.

§. 12. Apud Julianum scriptum est, si venditor hereditatis exceperit servum sine peculio, & ejus nomine cum eo fuerit actum de peculio, & in rem verso, id duntaxat eum consequi, quod præstiterit ejus peculii nomine, quod emptorem sequi debeat, aut quod in rem defuncti versum est: His enim casibus æs alienum emptoris solvit: ex cæteris causis suo nomine condemnatur.

§. 13. Quid ergo, si servum cum peculio exceperit venditor hereditatis, conventusque de peculio præstitit? Marcellus lib. vi. Digestorum, non petere eum scripsit, si modo hoc actum est, ut, quod supervenisset ex peculio, hoc haberet: at si contra actum est, recte repetere eum posse ait: si vero nihil expressim inter eos convenit, sed tantummodo peculii mentio facta est, cessare ex vendito actionem constat.

§. 14. Si venditor hereditatis a se ipsis exceperit, quorum nomine damni infecti promissum fuerat, interest, quid acti sit: nam si ita exceperit, ut damni quoque infecti stipulationis onus sustineret, nihil ab emptore consequetur: Si vero id actum erit, ut emptor hoc æs alienum exsolveret, ad illum onus stipulationis pertinebit: si non apparebit quid acti sit, verisimile erit, id actum, ut ejus quidem damni nomine, quod ante venditionem datum fuerit, onus ad emptorem, alterius temporis ad heredem pertineat.

§. 15. Si Titius Mævii hereditatem seio vendiderit, & a seio heres institutus, eam hereditatem Attio vendiderit, an ex priora venditione hereditatis cum Attio agi possit? Et ait Julianus, quod venditor hereditatis petere a quolibet extraneo herede potuisset, id ab hereditatis emptore consequatur: & certe, si seio alius heres existisset, quicquid venditor Mævianæ hereditatis nomine præstiterit, id ex vendito actione consequi ab eo potuisset: nam & si duplam hominis a seio stipulatus fuisset, & ei heres existisset, eamque hereditatem Titio vendidisset, evicto homine, rem a Titio servarem.

§. 16. Si quid publici vectigalis nomine præstiterit venditor hereditatis, consequens erit dicere, agnoscere emptorem [ei] hoc debere: namque hereditaria onera [etiam] hæc sunt: & si forte tributorum nomine aliquid dependat, idem erit dicendum.

§. 17. Quod si funere facto heres vendidisset hereditatem, an impensam funeris ab emptore consequatur? Et ait Labeo, emptorem impensam funeris præstare debere: quia & ea, inquit, impensa hereditaria est: cujus sententiam & Javolenus putat veram: & ego arbitror.

§. 18. Cum quis debitori suo heres existit, confusione creditor esse definit: sed si vendidit hereditatem, æquissimum videtur, emptorem hereditatis vicem heredis obtinere, & idcirco teneri venditori hereditatis, sive cum moritur, testator debuit, quamvis post mortem debere desit, adita a venditore hereditate, sive quid in diem debeatur, sive sub conditione, & postea conditio existisset: ita tamen, si ejus debiti adversus heredem actio esse poterat, ne forte etiam ex his causis, ex quibus heres cum herede actio non est, cum emptore agatur.

§. 19. Et si servitutes amittit heres institutus adita hereditate, ex vendito poterit experiri adversus emptorem, ut servitutes ei restituantur.

§. 20. Sed & si quid venditor nondum præstiterit, sed quoquo nomine obligatus sit propter hereditatem, nihilominus agere potest cum emptore.

1 Id est, cavere, fidejussorem dare: nam neque alias venditor de evictione dat fidejussorem. Goth. Vid. Cujac. lib. 2. obs. 30. S. L.

2 Evictionem emptori non præstat hereditatis venditor, de facto tamen suo satisficere, ut hic. Cur non præstat evictionem? quia quoniam hereditas venditur, id tacite agitur inter emptorem, & venditorem, ut jus omne venditoris penes emptorem sit, ut hic.

3 l. 23. infr. eod. l. 5. C. eod. l. 95. infr. de legat. 3.

4 De facto suo satisficere, de se factis, & promissis, adde l. da tuo. 9. supr. mandat. de dolo suo. §. 5. infr. eod.

5 Vide l. 9. supr. mandat.

6 Repromittere: Repromissionis verba illa sunt, Quanta pecunia ex hereditate &c. vide l. 50. j. de verbor. oblig. vide Cujac. 2. obs. 30. venditor enim est, qui præstare debeat hereditatem esse, & se heredem esse, si quid tamen ex corporibus hereditariis evincatur, ut eo nomine cavere non debet, ita nec eo nomine tenetur, quoniam hoc agitur, ut id ea tantum venditio emptor habeat, quantum habituras foret venditor. Cujac. ibid.

7 Tempus contractæ venditionis hic inspicitur, at non mortis defuncti, aut adita hereditatis, ut l. 69. l. 77. supr. de contrah. empt. in hereditatis venditionem veniunt, non ea tantum, quæ fuerunt mortis, vel aditionis tempore, sed etiam, quæ post mortem aut aditionem accesserunt. Quid, si heredis facti quid decesserit, ante factam venditionem, puta venditio sit, vel donatum? Pretium ejus præstare debet. Ex his apparet, in inquirenda quantitate hereditatis ita venditionis tempus spectari, ut accessiones hereditatem augent, decessiones vero heredis facti contingentes, diminuant: Quod in ponenda ratione legis Falcidiae non observatur, in qua mortis tempus inspicitur, nec vel accessio-nibus augetur, vel decessionibus minuitur hereditas. Tempus quidem mortis hoc etiam casu, vel saltem aditionis spectari conveniebat, ut in lege Falcidia, sed ideo venditionis tempus inspicitur, quia plerumque id inter venditorem & eumentem agi videtur. Cujac. ibid.

8 Venditor hereditatis, jus institutionis, quod habet in ea hereditate, in dubio non intelligitur vendere. Cur non intelligitur vendere? quia alia est hereditas. Quid, si hoc actum sit, ut veniret? venditio censetur, maxime si jam delata impuberis hereditate venerit, ut hic.

9 Hereditas substitutione delata, non est hereditas testatoris, sed instituti; alia est a tutoris hereditate, licet uno testimonio sit delata.

10 l. 17. supr. quod metus. l. 23. §. 1. supr. de petit. hered. l. 171. infr. de verb. sign.

11 l. 51. in fin. supr. de pecul. pervenisse res ad aliquem videtur, si ejus perfectionem & actionem mandare potest.

12 Pervenisse plenius, seu cum effectu ad aliquem res videtur, cujus corpus ipsum possessor nactus est, ut hic. aut si premium rei nactus sit, vers. sed est. infr. eod. minus plene, qui rei perfectionem, & actionem tantum mandare potest. supr. eod.

13 Pervenisse cum effectu res dicitur, cujus corpus aut premium ad aliquem pervenit: sine effectu, si perfectio, aut actio. l. 164. in fin. j. de verb. sign.

14 Pervenisse id ad heredem videtur, quod alii restituere coactus est, titulo vel legati, vel mui, vel alterius oneris hereditarii. l. 165. infr. de verb. sign.

15 Hereditatis venditor, si quid ante venditionem ipsius hereditatis ex eadem donaverit, rei ita donatae premium emptori præstare cogitur.

16 Hereditatis venditoris heres etiam emptori tenetur id omne, quod ad eum pervenit, aut quomodocumque pervenerit, restituere, ut hic. imo & id, quod dolo malo ad eum non pervenerit, restituendum est emptori.

17 Vide l. 4. infr. rerum amotar.

18 Dolo malo facit, ne ad se res perveniat, qui alienat, vel accepto liberat; qui non acquirit hereditatem, quam potest, aut non adipiscitur possessionem, quam potest adipisci.

19 Adquirendi occasionem omittere, doli species est. vide tamen l. 134. infr. de reg. jur. 20 l. 7. §. 3. supr. de tributor. l. 44. supr. mandat.

21 Hereditatis venditor latam culpam præstat in non adquisitis. Est vero lata culpa dolo proxima.

22 Hereditatis venditor, non præstat emptori res deperditas, aut diminutas sine dolo suo.

23 Guterius resolut. part. 1. cap. 42. num. 3. Mod.

24 Si creditor filii patrem heredem scripsit,

& is porro hereditatem vendiderit, emptori de peculio tenebitur, quod fuit venditionis tempore. l. 37. supr. de peculio.

25 Præstandi verbum solemne est stipulationis emptoræ & venditæ hereditatis, & actionis ex empto, dixi in l. pen. infr. eod.

26 Id est, verum durat. v. l. 10. §. 6. supr. de in rem vers.

27 l. 20. §. 18. in fin. supr. de pet. hered.

28 Venditor hereditatis id, quod indebitum exegit, emptori non præstat, & breviter, injusta lucra emptori non restituunt.

29 Venditor hereditatis id, quod indebitum solvit, emptori non imputat, ut hic. nisi sine dolo suo condemnatus, & sententia judicis coactus, indebitum solverit, vers. fin. autem condemnatus. Ita injusta sententia in causa hereditatis vendite lata, nocet emptori, at non venditori: hoc ideo, quod omne periculum hereditatis ad emptorem pertinet.

30 Fidejussorem condemnatum indebitum solvere, id a reo principali posse repetere, hoc ex loco notant.

31 Aliud, si dolo. §. 10. infr. eod.

32 Venditor hereditatis emptori, non solum actiones in hereditate repositas cedere debet, sed etiam actiones proprias ex suo, ac proprio facto competentes. Bald. ut si quid constituit, novavit, in judicium deduxit.

33 Lucri & damni par ratio. v. l. 55. in fin. supr. pro socio. l. fin. §. 3. C. de furt.

34 §. 7. in fin. supr. eod.

35 Hereditatis emptor venditori tenetur pretium, quod ab eo accepit rei hereditariæ alicuius distractæ, restituere, si venditor per judicem id restituere damnatus fuerit.

36 Pura, quod sit obligatus. §. ult. infr. eod.

37 Hereditatis venditor, qui servum excipit sine peculio, quidquid actione de peculio, servi nomine, alii præstiterit, ab emptore hereditatis recuperat. Goth. Ad hunc §. v. Revard. lib. 2. variar. cap. 13. S. L.

38 Aut venditor solvit pro onere, quod sequi debet emptorem; & repetit: aut pro onere, quod sequi ipsum venditorem debet: & non repetit.

39 Hereditatis venditor, qui servum excipit cum peculio, quatenus onera peculii agnoscit, eatenus non repetit ab emptore quidquid ei venditor hereditatis solvit pro onere: quod emptorem sequitur, id ab emptore potest repetere: quod pro re ad illum & proprium onus pertinet, id non repetit, ut hic.

40 Dubitationis enim tollendæ causa, quæ contractibus inseruntur, jus commune non hædunt. l. 56. in pr. supr. mandat.

41 Verisimilia magis in interpretationibus sunt spectanda.

42 Vide l. 1. in fin. C. de periculo.

43 Damnum ante & post venditionem contingens, an & quando periculo sit emptoris, vel venditoris.

44 Hereditatis emptor id venditori præstat, quod extraneus heres præstaret.

45 Cui hereditatem non vendidisset.

46 Hinc collige, defunctum, si venditori quid debuit, hoc ab emptore posse repetere, & venditorem hereditatis ea duntaxat bona alienare, quæ in hereditate fuerunt, non ea autem transferre, quæ sibi debita fuerunt a defuncto. Ea igitur ab emptore hereditatis petere potest, non minus, quam a quovis herede.

47 l. 48. infr. ad leg. Falcid.

48 Hereditatis venditor, quæ vectigalia ac tributa solvit, ab emptore repetit.

49 Vectigalia, & tributa, inter onera hereditaria numerantur, tacit l. 42. §. de pactis, adde l. 45. supr. de condic. indeb.

50 Vel ideo, quod qui in tunus instituitur, contrahere videtur cum defuncto, non cum herede. l. 1. supr. de religiosis.

51 l. 95. §. 2. infr. de solut. l. 7. C. de pactis.

52 Ita fideicommissarius, cui restituta est hereditas, vicem heredis obtinet, l. si filiusfamilias. §. 3. l. supr. quod cum eo. vide l. 1. §. 4. l. quia perinde. 42. infr. ad SC. Trebell.

53 Qui alius est ab emptore bonorum, de quo Caius, & Imperator in Institutionibus. bonorum enim emptor est, qui emitt ea, quæ distractant creditores.

54 Hereditatis emptor vicem heredis obtinet, ut hic. & l. 9. in fin. §. commun. prædiorum. Immo non obtinet. l. 2. C. de l. aris. l. 15. C. de donat.

55 Pura delictis. §. 1. infr. de perpet. & temporalibus.

56 Quæ debebantur a prædio hereditario, prædio venditoris hereditatis. l. 9. §. commu. prædiorum.

57 Emptor hereditatis (utpote quasi heres) quemcumque ejusdem hereditatis fidejussorem tenetur servare. Ergo & ipsum venditorem ejusdem hereditatis, si hereditatis nomine fidejussit. §. 44. §. eod.

De pecunia a venditore hereditatis exacta & perdita.

3. POMPONIUS lib. 27. ad Sabinum.

SI venditor hereditatis exactam pecuniam sine dolo malo & culpa perdidisset, non placet eum emptori teneri.

Quid praestat venditor nominis.

4. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

SI nomen sit distractum, Celsus lib. IX. Digestorum scribit, locupletem esse debitorem, non debere praestare: debitorem autem esse, praestare, nisi aliud convenit.

5. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

ET quidem sine exceptione quoque, nisi in contrarium actum sit: sed, si certae summæ debitor dictus sit, in eam summam tenetur venditor: si incertae, & nihil debeat, quanti interfit emptoris.

6. IDEM lib. 5. Quaestionum.

EMptori nominis etiam pignoris persecutio praestari debet: ejus quoque quod postea venditor accepit, nam beneficium venditoris prodest emptori.

De hereditate, qua non est, vel non ad venditorem pertinet.

7. IDEM lib. 14. ad Plautium.

Cum hereditatem aliquis vendidit, esse debet hereditas, ut sit emptio: nec enim alea emittitur, ut in venatione, & similibus, sed res, quæ si non est, [non] contrahitur emptio, & ideo pretium condicetur.

8. JAVOLENUS lib. 2. ex Plautio.

QUod si nulla hereditas ad venditorem pertinuit, quantum emptori praestare debuit, ita distingui oportebit, ut si est quidem aliqua hereditas, sed ad venditorem non pertinet, ipsa aestimetur; si nulla est, de qua actum videatur, pretium duntaxat; & si quid in eam rem impensum est, emptor a venditore consequatur.

9. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

ET si quid emptoris interest.

10. JAVOLENUS lib. 2. ex Plautio.

QUod si in venditione hereditatis id actum est, si quid juris esset venditoris, venire, nec postea quidquam praestitum iri, quamvis ad venditorem hereditas non pertinuerit, nihil tamen [ab eo] praestabitur, quia id actum esse manifestum est, ut quemadmodum emolumentum negotiationis, ita periculum ad emptorem pertineret.

11. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

nam hoc modo admittitur esse venditionem, si qua sit hereditas, esse tibi empti, & quasi spes hereditatis: ipsum enim incertum rei veneat, ut in retibus.

12. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Hoc autem sic intelligendum est, nisi sciens ad se non pertinere, ita venderit: nam tunc ex dolo tenebitur.

13. PAULUS lib. 14. ad Plautium.

QUod si sit hereditas, [est] non ita convenit, ut quidquid juris haberet venditor, emptor haberet, tunc heredem se esse, praestare debet: illo vero adjecto, liberatur venditor, si ad eum hereditas non pertineat.

De nomine filiam. 1. De rebus hereditariis, & quantitate hereditatis.

14. IDEM lib. 33. ad Edictum.

QUI filiafamilias nomina vendidit, actiones quoque, quas cum patre habet, praestare debet. §. 1. Si hereditas venderit, venditor res hereditarias tradere debet: quanta autem hereditas est, nihil interest.

1 §. 7. in fin. supr. eodem. 2 Cur? res empti perit emptori. 3 Incipit tractare de hujus tituli altera parte, nempe de actione venditi. 4 An quocunque? an injuriarum? sic videtur, quia (licet injuria actio non transmittatur ad heredem ante hujus constitutionem, quod ea non sit in bonis, l. 28. infr. de injuriis, & post factam constitutionem sit res litigiosa, ideoque nullo actu in alium transmitti possit, l. 2. C. de litigiosis.) eam proponimus per nos, & per alios, & talem actionem cedere possumus. arg. l. 17. §. 20. infr. de injuriis. Accur. 5 Emptori nominis, de periculo in substantia, non in qualitate venditor tenetur. l. 5. infr. eod. l. 74. 9. ut. infr. de evict. l. 4. §. 6. infr. de dol. mal. & met. except. 6 Nomen qui vendit, debitorem praestare cogitur: ar non idoneum debitorem, nisi aliud convenit: vendi enim ita potest, ut hic. §. 1. l. 6. l. 17. l. 19. l. 23. §. 1. infr. eod. 7 Creditor improprie dicitur, cui exceptio potest obijci. l. vel obligatus, 20. infr. de liberalit. 8 Nomen certa summæ venditum, ad eam summam, quæ dicta est, praestari debet. 9 Nomen incertæ summæ venditum, nomen aliquod est praestandum: quod si nullum sit nomen, venditor quantum emptoris interere, praestat. 10 Adde l. 9. infr. eod. 11 Pignori persequi potest, qui nomen emit. l. 6. §. 7. C. de oblig. Emptori nominis cedit actio adversus fidejussorem debet. Cui personalis deditur, eadem cedit debet & hypothecaria. 12 Sine cessione hypothecaria non transit in emptorem, quæ a venditore post venditionem factam quaerita est. 13 Beneficium venditoris prodest emptori, ut hic, dum ne sit personale. l. locatio. 9. in fin. infr. de public. 14 l. 5. C. h. t. 15 Vid. l. 1. supr. eod. l. 8. infr. de contrah. empt. excipie l. 10. infr. eod. 16 Hereditatis venditio ab aleæ venditione differat, ut hic. Imo non differat. l. 11. in fin. infr. eod. 17 Id est, non ita est accipienda hereditatis venditio, quasi alea aut spes vendatur, nisi aliud actum sit. l. 10. l. 11. infr. eod. 18 Puta plicatione, l. 12. infr. de act. empt. & sic alea emi potest, ut hic. venatio, ut hic. pilicatio, d. l. 12. spes missillium: ipsi enim emptio est, l. 8. in fin. supr. de contrah. empt. ut ita sine re interdum venditio consistat, ut hic. sed & donari spes potest. l. 3. C. de donationib. 19 Alea debeat. 20 Vid. l. 18. infr. de liberat. legat. 21 l. 5. in fin. supr. eod. si venditor alienam hereditatem vendidit, ad se non pertinentem, ejus estimationem debet, & in id, quod emptoris interest, tenetur. 22 Vendere hereditatem, & quidquid juris habeat in hereditate, differunt: posterior venditio titulum non confert, nisi de iure auctoris sit probatum: Incerto enim auctoris iure, jus successoris incertum est: Emptor iure emptionis uti non potest, nisi de iure venditoris probaverit. 23 Adde l. 12. & 13. infr. eod. 24 Hereditas vendi potest, ut iustus retis. Quum ita venditur hereditas, venditor hereditatem aliquam esse emptori non praestat. 25 Quasi spes hereditatis jam delata vendi potest, etiam incerta sit. 26 l. 8. §. 5. de contrah. empt. 27 Incertum hereditatis vendi potest. l. 1. C. de pact. 28 l. 12. infr. de act. empt. 29 l. 6. in fin. infr. de act. empt. 30 Si prius ita non convenit, ut quidquid juris haberet venditor, id venditum esset, emptor se heredem probare cogitur. Synops. Basil. 19. tit. 4. c. 1. 31 Ut in l. 10. supr. eod. 32 Hoc est, idiplum, quod huiusfamilias debet. 33 l. 23. infr. eod. 34 Nomen debitorem venditum, venditum nomen & adversus ejus fidejussorem intelligi hinc colligitur. Facit l. 23. infr. eod. 35 Fidejussor filii forte vendi pater. l. cum fuisfamilias. 49. infr. de verb. oblig. adde l. 3. §. 8. sed utrum. supr. de minoribus. 36 Si hereditas vendita sit, emptori ad eam tradendam empti actio competit, nisi vivens sit. l. 1. vel nisi hereditas nulla sit, aut ad venditorem non pertineat, l. 7. supr. eod. nisi notandum solum pretium, l. 22. infr. eod. nisi venditor perluatus ab emptore fuerit

15. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Nisi de substantia ejus affirmaverit.

Si fideicommissarius quasi heres vendiderit.

16. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

SI quasi heres vendideris hereditatem, cum tibi ex Senatufconsulto Trebelliano restituta esset hereditas, quanti emptoris interfit, teneberis.

De nominibus sub conditione, vel in diem.

17. ULPIANUS lib. 43. ad Edictum.

Nomina eorum, qui sub conditione vel in diem debent, & emere & vendere solemus: ea enim res est, quæ emi & venire potest.

Si venditor hereditatis pro parte quoque coheredum solverit.

18. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

SI ex pluribus heredibus unus, antequam ceteri adirent hereditatem, pecuniam, quæ sub poena debebatur a testatore, omnem solverit, & hereditatem vendiderit, nec a coheredibus suis propter egestatem eorum quidquam servare poterit, cum emptore hereditatis, vel ex stipulatu, vel ex vendito recte experietur: omnem enim pecuniam hereditario nomine datam, eo manifestius est, quod in judicio familiaris eriscundæ ducitur, per quod nihil amplius unufquisque a coheredibus suis consequi potest, quam quod tanquam heres impenderit.

De conditione.

19. IDEM lib. 25. Digestorum.

Multum interest, sub conditione aliqua obligatio veneat, an cum ipsa obligatio sub conditione sit, pure veniat. Priore casu, deficiente conditione nullam [esse] venditionem: posteriore statim venditionem consistere: nam si Titius tibi decem sub conditione debeat, & ego abs te nomen ejus emam, confestim ex empto vendito agere potero, ut vel acceptum ei facias.

Si venditor hereditatis debitori defuncti successerit. 1. De eo, qui vendidit hereditatem creditoris sui.

20. AFRICANUS lib. 7. Quaestionum.

SI hereditatem mihi Lucii Titii vendideris, ac post debitoris ejusdem heres exiit, actione ex empto teneberis. §. 1. Quod simplicius etiam in illa propositione procedit, cum quis ipse creditori suo heres exiit, & hereditatem vendidit.

Quid praestat venditor emptori.

21. PAULUS lib. 16. Quaestionum.

Venditor ex hereditate, interposita stipulatione, rem hereditariam persecutus, alii vendidit: Quæritur, quid ex stipulatione praestare debeat: nam bis utique non committitur stipulatio, ut & rem & pretium debeat? Et quidem si, posteaquam rem vendidit heres, intercessit stipulatio, credimus, pretium in stipulationem venisse: quod si antecessit stipulatio, deinde rem nactus est, tunc rem debeat. Si ergo hominem vendiderit, & is decesserit, an pretium ejusdem debeat? non enim deberet Stichus promissor, si eum vendidisset, mortuo eo, si nulla mora processisset: sed ubi hereditatem [vendidit,] & postea rem ex ea vendidit, potest videri, ut negotium ejus agam, quam hereditatis: Sed hoc in re singulari non potest credi: nam si eundem hominem tibi vendidero, & nec dum tradito eo, alii quoque vendidero, pretiumque accepero, mortuo eo; videamus, ne nihil tibi debeam ex empto, quoniam moram in tradendo non feci: pretium enim hominis venditi, non ex re, sed propter negotiationem, percipitur: & sic fit, quasi alii non vendidisset: tibi enim rem debebam, non actionem: at cum hereditas venit, tacite hoc agi videtur, ut si quid tanquam heres feci, id præ-

rit exiguum esse hereditatem, quæ erat alioqui ampla. v. l. 4. C. eod. 37 Quanta hereditas est, tanta præstanda. 38 l. 18. infr. de aditio. 39 Quasi heres est fideicommissarius universalis, cui restituta est ex Senatufconsulto Trebelliano hereditas. 40 Hereditatem, ut heres directus, fideicommissarius vendere non potest. Proinde si eam vendiderit, eo nomine emptori tenebitur in id, quod interest. Unde notant Hereditas nomen in quocunque actu adjectum, directum heredem innuere. 41 Id est, vendens tanquam heres, cum sit fideicommissarius; tenetur in id, quod interest emptoris. Bald. 42 Actio ex empto. 43 l. 19. infr. eod. 44 Nomen conditionalis, vel in diem debitoris, vendi emique potest. 45 Et donare. l. 5. C. de donationib. 46 Qui pecuniam a defuncto debitam sub poena, solvit, vendita hereditate eam pecuniam a suis coheredibus repetit: aut si ij solvendo non sint, ab ipso emptore repetit. 47 Venditor hereditatis, quod a coheredibus suis servare non potest, id omne ab ejusdem hereditatis emptore recuperat, puta expensas, & si quæ familia. 48 Al. deducitur, & ita vulgat. 49 Judicio familiaris eriscundæ nihil amplius unufquisque a coheredibus consequitur, quam quod ut heres impenderit. l. 16. §. 4. in fin. l. 44. §. 3. supr. famil. 50 Pure debitum, sub conditione: debetum sub conditione, pure vendi potest. Priore casu, si conditio defecerit, nulla: Posteriori statim venditio consistit. 51 Obligatio sub conditione vendi potest: potest & obligatio sub conditione pure vendi. Inter hæc duo discrimen est: priore casu, pura obligatio venditur, venditio tamen ipsa conditionalis est. Posteriori, obligatio conditionalis: pura vero venditio. Priore casu autem eventum conditionis emptor agere non potest: posteriore statim potest. 52 Sub conditione contracta sit, ita Fulgofius. 53 Obligatio sub conditione vendita, statim venditio non consistit, sed deficiente conditione nulla est venditio. 54 Obligatio conditionalis, seu nomen conditionale, pure vendi potest. Venditio ita nomine emptor statim agere potest. 55 Actio ex empto, ex empto vendito dicitur nonnunquam, ut l. 33. infr. de act. empt. ubi dixi. 56 Quid, si ex contrario ejus creditori succedat? l. 23. infr. eod. 57 Ut in l. 35. in fin. infr. locati, id est, ruidus, detracta scrupulositate, controversia, distinctione omni: nam scrupulosus in priori parte ex Juliano (quantum existimo) ponitur, tempore venditionis debitum non fuisse consulum. Cujac, 7. ad Afric. in hanc legem. 58 Propositio, hypothesis facti species. l. 20. supr. de reb. cred. Sic Rhetoricam, non dialecticam quaestionem Africanus & Julianus vocant, hic: & d. l. 20. l. 19. §. 1. supr. ad SC. Velleian. l. si pecunia. 6. infr. ut in possess. 59 Aut creditor debitori, aut debitor creditori heres exiitens hereditatem tibi vendidit: Priore casu, licet confusione desiderio esse creditor, tibi tamen teneor, non pristina actione, que confusione sublata est, sed ex empto. Cujac. ibid. 60 Hereditaria res singularis vel ipsa hereditas vendatur, interest. 61 Bis stipulatio non committitur: bis autem committitur, quoties quis & rem & pretium debet. 62 l. 91. infr. de verb. oblig. 63 Potius quam, 4. August. 7. 64 Notanda est differentia inter venditionem hereditatis, & rei singularis. 65 Vide quæ scripti l. 13. §. 1. infr. de action. empt. 66 Imo, pretium rei dicitur esse ex re. l. 68. supr. de procurat. vide quæ scripti ad l. 48. in fin. infr. de furt. 67 Res ab actione distinguitur, ut hic. & infr. eod. 68 Tacite id agi videtur hereditate vendita, ut venditor id præstet emptori, quod ut heres fecerit.

Item emptori, quasi illius negotium agam: quemadmodum fundi venditor fructus præstat bonæ fidei ratione: quamvis, si neglexisset 1, ut alienum, nihil 2 ei imputare possit: nisi culpa ejus argueretur. Quod, si rem, quam vendidit, alio possidente, petii, & liti estimationem accipi: utrum precium illi debeo, an rem? Utrique rem: non enim actionem ei, sed rem, præstare debeo. Et si 3 vi dejectus, vel propter furti actionem duplum abstulero, nihil hoc ad emptorem pertinebit: nam si fine 4 culpa defuit detinere venditor, actiones suas præstare debebit, non rem, & sic estimationem quoque: nam & aream tradere debet, exusto ædificio.

Si pars pretii soluta sit.

22. SCÆVOLA hb. 2. Responsum.

Hæreditatis venditæ pretium pro parte accepit, reliquum emptore non solvente: Quæsitum est, an corpora hereditaria pignoris 5 nomine teneantur? Respondi, nihil proponi, cur non teneantur 6.

Quid præstat venditor actionis.

23. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Venditor actionis 7, quam adversus principalem reum habet, omne jus, quod ex ea causa ei competit, tam adversus ipsum reum 8, quam adversus intercessores hujus debiti cedere debet, nisi aliud actum est. §. 1. Nominis venditor quicquid vel compensatione vel exactione 9 fuerit consecutus, integrum emptori restituere compellatur.

Si hereditatis venditor legatario successerit.

24. LABEO lib. 4. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.

Hæreditatem 10 Cornelii vendidisti: deinde Attius, cui a te herede Cornelius legaverat, prius, quam legatum ab emptore perciperet, te fecit heredem: Recte puto ex vendito te acturum, ut tibi præstetur 11: quia ideo 12 eo minus hereditas venierit, ut id legatum præstaret emptor: Nec quicquam interfit, utrum Attio, qui te heredem fecerit, pecunia debita sit, an legatario.

De eo, quod venditor hereditatis adquiserit nomine fundi excepti.

25. IDEM lib. 2. Pitheonon.

SI, excepto 13 fundo hereditario, venit hereditas, deinde ejus fundi nomine venditor aliquid adquisit, debet id præstare emptori hereditatis. Paulus: Imo semper quæritur in ea re, quid actum fuerit: si autem id non apparebit, præstare eam rem debet emptori venditor: nam id ipsum ex ea hereditate ad eum pervenisse videbitur, non secus, ac si eum fundum in hereditate vendenda non accepisset.

TIT. V.

DE RESCINDENDA 14 VENDITIONE, ET QUANDO LICET 15 AB EMPTIONE DISCEDERE.

De re peculiari.

1. POMPONIUS lib. 15. ad Sabinum.

Celfus filius putabat 16, si vendidisset mihi filiusfamilias rem peculiarem, etiamsi conveniat, ut abeat ab ea venditione, inter patrem & filium, & me convenire debere, ne, si cum patre solo pactus sim, filius non possit liberari: & quaratur, utrumne nihil agatur ex ea pactione, an vero ego quidem liberer, filius maneat obligatus: sicuti 17 si pupillus sine 18 tutoris auctoritate paciscatur, ipse quidem liberatur, non etiam, qui cum eo pactus est: nam quod Aristo dixit, posse ita pacisci, ut unus maneat obligatus, non 19 est verum: quia pro 20 una parte contrahentium abiri pacto ab emptione non possit, & ideo, si ab una parte renovatus sit contractus, dicitur non 21 valere ejusmodi pactionem, sed dicendum est, patre 22 pacifice, & liberato adversario, filium quoque obiter liberari.

De iterata emptione.

2. IDEM lib. 24. ad Sabinum.

SI quam rem a te emi, eandem rursus [a te] pluris minorive emero, discessimus a priore emptione: potest enim, dum 23 res integra est, conventionem nostram, infecta fieri emptio, atque ita consistit

posterior emptio, quasi nulla præcesserit: sed non poterimus eadem ratione uti post 24 pretium solutum emptione repetita, cum post pretium solutum 25 infectam emptionem facere non possimus 26.

De contrario consensu.

3. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

EMPTIO & venditio, sicut 27 consensu contrahitur, ita contrario 28 consensu resolvitur, antequam fuerit res secuta. † Ideoque quæsitum est, si emptor fidejussorem 29 acceperit, vel venditor stipulatus fuerit, an nuda voluntate resolvatur obligatio? Julianus scripsit, ex empto quidem agi non posse, quia bonæ fidei iudicio exceptiones 30 pacti infunt 31: An autem fidejussori utilis sit exceptio, videndum? Et puto, liberato 32 reo & fidejussorem liberari. † Item venditorem ex stipulatu agentem, exceptione summoventi oportet. † Idemque juris esse, si emptor quoque rem in stipulationem deduxerit.

De venditione alternata.

4. Lib. 8. Digestorum Juliano Paulus notat.

SI emptio contracta sit, togæ (puta) aut lancis, & pactus sit venditor, ne alterutrius 33 emptio maneat, puto resolvi obligationem hujus rei nomine duntaxat 34.

De acceptilatione. 1. De nudo consensu. 2. De rei interitu.

5. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

Cum emptor venditori, vel emptori venditor, acceptum faciat 35, voluntas utriusque 36 ostenditur id agentis, ut a negotio discedatur, & perinde habeatur, ac si convenisset inter eos, ut neuter 37 ab altero quicquam peteret: sed ut evidentius appareat, acceptilatio 38 in hac causa non sua natura, sed potestate 39 conventionis, valet.

§. 1. Emptio nuda 40 conventionem diffolvitur, si res secuta non fuerit. §. 2. Mortuo 41 autem homine, perinde habenda est venditio, ac si traditus fuisset: utpote cum venditor liberetur, & emptori homo pereat: quare, nisi iusta 42 conventio intervenerit, actiones ex empto & vendito manebunt.

De re, si displiceat, restituenda.

6. PAULUS lib. 2. ad Edictum.

SI convenit, ut 43 res, que venit, si intra certum tempus displicuerit 44, redderetur, ex empto actio est, ut Sabinus putat, aut proxima 45 empti in factum datur.

De posteriore emptione conditionali. 1. De pupillo emente.

7. IDEM lib. 5. Quæstionum.

SI id quod pure emi, sub 46 conditione rursus emam, nihil agitur posteriore emptione 47. §. 1. Si pupilli persona intervenit, qui ante sine 48 tutoris auctoritate, deinde tutore auctore emi, quamvis venditor jam ei obligatus fuit, tamen, quia pupillus non tenebatur, renovata venditio efficit, ut invicem obligati sint. Quod si ante tutoris auctoritas intervenierit, deinde sine tutore auctore emi, nihil actum est posteriore emptione. † Idem potest quæri, si sine tutoris auctoritate pactus fuerit, ut discedatur ab emptione, an proinde 49 sit, atque si ab initio sine tutoris auctoritate emisset, ut scilicet ipse non teneatur, sed agente eo retentiones competant? Sed nec illud sine ratione dicitur, quoniam initio recte emptio sit contracta, vix bonæ fidei convenire, eo pacto stari, quod alteri captiosum sit: & maxime, si iusto errore 50 sit deceptus.

De subscriptione per errorem facta.

8. SCÆVOLA lib. 2. Responsum.

TITUS SEII procurator, defuncto Seio, ab eo scriptus heres, cum ignoraret, fundum vendente servo hereditario, quasi procurator subscripsit: Quæsitum est, an cognito eo, prius quam emptio perficeretur, a venditione discedere possit? Respondit, Titium, si non ipse vendidit, non idcirco actionibus civilibus teneri, quod servo vendente subscriperat 51, sed servi nomine prætoriam 52 actionem teneri.

1 Negligere alienum quis potest. Unde notant, eum, qui rem actione personali debeat, fructus tollere non cogi: neque de fructibus percipiendis teneri.

2 Qui debet rem actione personali, non tenetur eam tradere, & sic non tenetur de fructibus percipiendis. Bart. 3 Venditor hereditatis quicquid pæne nomine occasione hereditatis consequitur, id emptori ejusdem non præstat. 4 Hinc colligit Molinæus, post Osfredum, vendentem rem duobus, non incidere in crimen falsi, si primus emptor pecuniam non solvit. l. Conf. §. 23. num. 18. 5 Pignoris loco venditor rem venditam retinere potest, donec emptor satisfaciat. l. 31. §. 8. infr. de adilit. l. 13. §. 8. infr. de act. empt. l. 13. §. 1. infr. de furt. dixi ad Novell. 136. cap. 3. 6 Cur ita? collige ex l. 13. §. 3. infr. de act. empt. 7 Actione vendita, jus omne adversus eum, ejusque intercessores venditum intelligitur: Synops. Bassic. 19. tit. 4. c. 20. 8 Ut l. 14. supr. eod. 9 Facit l. 3. in fin. C. de novat. 10 Hereditatem Cornelii vendidisti Titio: Attius (cui legatum reliquerat idem Cornelius) antequam legatum peteret a Titio hereditatis Cornelii emptore, heredem me instituit: quæritur, utrum a Titio (cui hereditatem Cornelii vendidisti) legatum, quod Attio in ea hereditate debebatur, possim petere? Sic sane. At eadem hereditatem (quæ id legatum debet) vendidisti: Sane vendidisti, sed eo minus, ut ea ratione Titius ipse legatum Attio præstaret. Itaque mihi Titius emptor in hac specie tenetur legari nomine, et teneretur, si Attio non legatum esset, sed pecunia ex mutuo vel alio contractu deberetur, versic. nec quicquam interfit. infr. eod. 11 Præstare, verbum solenne stipulationis emptæ, & venditæ hereditatis, & actionis ex empto, ut hic. facit l. 2. §. 6. supr. eod. l. 1. a quo §. 7. supr. de rei vindic. Cicero 3. de legibus: Tu, si tabellariam tuleris, ipse præstabis. Et 3. officiorum: Qui scire debuit de fuga, & furtis, præstat edito Edictum. 12 l. 79. in fin. supr. de contrahend. empt. l. 6. in fin. J. de servis exportandis. 13 Sub. a venditore hereditatis.

14 Lib. 4. Cod. 44. Infr. de empt. in fin. pr. 19. Eleg. §. 2. Harmen. 3. 15 Lib. 4. C. 45. 16 Et male, ut in fin. infr. eod. 17 Contractus interdum non sunt reciproci, neque utriusque obligatorii. 18 l. 7. §. 1. in princ. infr. eod. 19 Imo verum est, l. si convenerit. §. 6. supr. de pactis. 20 Multo minus altero invito, ne quidem rescripto Principis, l. 3. C. de resc. vend. quamvis duplum offeras pretium, l. 6. C. quamvis tu emptioni satis non feceris, l. 14. C. quamvis inæquali pretio res distracha. l. 4. C. eod. 21 Imo, valere videtur hujusmodi pacto. l. 56. supr. de pact. 22 Ab emptione contracta cum solo filio in re peculiari potest recedi pacto inito cum solo patre. 23 Venditio re integra, sola conventionem infecta fieri potest: re non integra, non potest. adde l. pact. 72. §. de contrah. empt. l. 7. §. 6. l. 58. circa fin. §. de pact. §. ult. Instit. quib. mod. solut. l. 1. l. 2. C. quando lic. ab empt.

24 Vel rem traditam. l. 1. C. quando lic. ab empt. 25 Possimus. 26 Possimus. 27 Contractus suis quæque diffolvuntur. Consensu emptio contrahitur, consensu diffolvitur, si res non sit secuta. Nam res secuta, res contrahi dicitur. Goth. vid. Govd. de contrah. stipulat. cap. 8. num. 79. Anf. 28 d. l. 7. d. l. §. 1. §. 6. §. ult. §. de contrah. empt. l. 100. supr. de regulis juris. l. 12. C. de pactis. l. 3. C. de pact. int. empt. §. fin. Inst. quib. mod. tollitur. 29 Integra res esse non desinit, vel fidejussore emptori dato, vel stipulatione a venditore interposita. 30 Id est, habetur a iudice ratio pacti, etiamsi ejus pacti exceptionem reus omiserit. Cujac. 31 Inesse contractus id dicitur, quod nomine exprimi non est necesse: Sic exceptiones pacti bonæ fidei iudicis iuste dicuntur, quia vi sua insunt, licet non sint expresse. 32 Fidejussor liberatur, reo liberato. 33 Venditionis sub alternatione conceptæ pars etiam a tantum conventionem resolvitur potest. 34 Imo, exceptio pacti conventi in totum obstabit. l. 27. §. 6. supr. de pact. 35 l. ult. infr. de acceptilat. 36 In contractibus qui hinc inde obligant, contractum una parte resolutum, & altera quoque parte resolutum intelligitur. 37 Imo, nam petere posse ab altero videtur. l. 56. supr. de pact. 38 Hinc nonnulli colligunt, stipulationem inutilem habere vim pacti: Moventur etiam l. 27. §. pen. supr. de pact. l. 8. l. 19. J. de acceptilat. Sed illa leges loquuntur de acceptilatione, non de stipulatione: stipulatio obligationem parit, acceptilatio liberationem: propensiores sumus ad liberandum, quam ad obligandum. Inutilis acceptilatio habet pactum: inutilis stipulatio non habet pactum. Cujac. ad l. 1. infr. de verb. oblig. 39 Id est, quatenus est acceptilatio, non tollit nisi obligationem verbis contractam: quatenus consentium habet, valet, ut pactum ad exceptionem. 40 Nuda conventio, si res non sit secuta, emptio dissolvi potest, l. 2. §. eod. 41 Ante traditionem. 42 Quæ? ut periculum hominis ante traditionem pertineat ad venditorem. 43 Adde l. 31. §. 22. J. de adilit. Goth. vide Bonell. de prescript. verb. c. 2. n. 2. Anf. 44 Vendebatur res plerumque hunc in modum, ut si displicuisset, redderetur, ut hic. redhiberetur, l. quod nolit. 31. §. si quid ita. 22. J. de adilit. inempta esset. l. 3. supr. de contr. empt. 45 In factum actio proxima empti actioni. vid. que scripta ad l. 3. supr. de leg. commiss. 46 Contractus perus contractum conditionali non resolvitur. Emptum pure, sub conditione emere amplius non possumus. 47 Non idem e contra: quia per plenam a femplena, non per semiplenam a plena emptione receditur, argum. l. 11. in fin. princ. supr. de in diem addit. l. 103. §. 9. J. de leg. 1. vide hic Accurs. 48 l. 1. supr. eod. 49 Perinde. 50 Errans nemo rem suam amittit. l. 35. J. de acq. rer. dom. l. 18. C. de rei vind. 51 Subscribens per errorem, & sic errans in subscribendo, libi non præjudicat, l. 39. supr. de pign. 52 Servi contractum dominus tenetur prætoriam actione, non civili. adde §. in personam. Infr. de act.

De sententia Praefidis.

9. IDEM lib. 4. Digestorum.

FUNDUS, qui Lucii Titii erat, ob vectigale Reipublicae venit: sed cum Lucius Titius debitor professus esset, paratum se esse vectigal exsolvere solidum, cum minore venisset fundus, quam debita summa esset: Praefes provinciae rescidit venditionem, eumque restitui iussit Lucio Titio: Quaesitum est, an post sententiam Praefidis, antequam restitueretur, in bonis Lucii Titii fundus emptus esset? Respondit, non prius quam emptori pretium esset illatum, vel si pretium nondum esset ab emptore solutum, in vectigal satisfactum esset.

De lege commissoria.

10. IDEM lib. 7. Digestorum.

SEIUS a Lucio Titio emit fundum lege dicta, ut si ad diem pecuniam non solvisset, res inempta fieret. Seius, parte pretii praesenti die soluta, defuncto venditore, filiis eius pupillaris aetatis & ipse tutor cum aliis datus, neque contutoribus pretium secundum legem numeravit, nec rationibus tutelae retulit: Quaesitum est, an irrita emptio facta esset? Respondit, secundum ea quae proponerentur, inemptam videri. §. 1. Emptor praediorum, cum suspicaretur Numeriam & Semproniam controversiam moturas, pactus est cum venditore; ut ex pretio aliqua summa apud se maneret, donec emptori fidejussor daretur a venditore: postea venditor eam legem inseruit, ut, si ex die pecunia omnis soluta non esset, & venditor ea praedia venisse nollet, invendita essent: interea de adversariis alteram mulierem venditor superavit, cum altera transegit, ita ut sine ulla quaestione emptor praedia possideret: Quaesitum est, cum neque fidejussor datus [est,] nec omnis pecunia secundum legem suis diebus soluta sit, an praedia invendita sint? Respondit, si convenisset, ut non prius pecunia solveretur, quam fidejussor venditi causa daretur, nec id factum esset, cum per emptorem non staret quo minus fieret, non posse posteriorem legis partem exerceri.

TIT. VI.

DE PERICULO ET COMMODO REI VENDITAE.

De vino. 2. De dolio signato. 3. De die ad metiendum praestituito. 4. De vino doliarum.

I. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

SI vinum venditum acuerit, vel quid aliud vitii sustineat, emptoris erit damnum: quemadmodum si vinum esset effusum, vel vasis contusis, vel qua alia ex causa. Sed si venditor se periculo subiecit, in id tempus periculum sustinebit, quoad se subiecit: Quod si non designavit tempus, eatenus periculum sustinere debet, quoad degustetur vinum: videlicet quasi tunc plenissime veniat, cum fuerit degustatum. Aut igitur convenit, quoad periculum vini sustineat, & eatenus sustinebit: aut non convenit, & usque ad degustationem sustinebit: Sed si nondum sunt degustata, signata tamen ab emptore vasa vel dolia, consequenter dicemus, adhuc periculum esse venditoris: nisi [si] aliud convenit. §. 1. Sed & custodiam ad diem mensurae venditor praestare debet: priusquam enim admetiatur vinum, [prope] quasi nondum venit:

1 Hinc colligit Baldus, subhaestationem semper requiri, ubi res absentis venditur. l. 3. C. de exc. rei jud. Goth. Intellectum huius l. vid. ap. Zanger. de except. part. 3. c. 2. n. 52. An. 2 Rescisso per sententiam contractu petente id venditore potest emptor excipere, atque etiam postulare, ut pretium & expensas recipiat. l. 3. C. de jure fisci. 3 l. 3. C. si adversus fiscum. l. 3. C. si venditor pignore agatur. vide l. 3. C. de jure fisci. 4 Imo Procurator Caesaris. l. 3. C. de jure fisci. Provinciarum aliae Proconulares, aliae Praefidiales. Sueton. in Augusto. I. Harm. 2. In quibus Procurator Caesaris non erat, in eis Praefes erat, quoties de fiscali causa agebatur: ut erret Alcibiatus in d. l. 3. dum in Proconulares, maxime Procuratores missos esse scribit: Nam iudifferenter eis ra eauro id ra te dnuoy, teste Dione 53. Procuratores Caesaris missi fuerunt. 5 Rescissum latis iuperque intelligi contractum, si iudex dixerit, se jubere rescissum esse, hinc colligit Baldus. de quo vide Albericum. 6 Antequam ei. Haloand. 7 vide l. 28. sup. de pign. Hinc colligit Bart. non impediri alienationem & subhaestationem, si quis tantum dicat se paratum offerre pretium: sed requiri, ut pecunia offeratur. 8 Tenetur autem in sua persona, & in se praestare, quoad adversus alios. l. 69. inf. de fideiussorib. Et breviter, solvendi pupillo posttorem tutor habuisse intelligitur, qui contutoribus suis solvere potuit: Ita fiet, ut tutor in legem commissoriam incidere possit, qui intra conditum solutionis ex causa emptionis tempus, partem pretii contutoribus suis non solverit. Alioquin in legem commissoriam non incidit, qui non habuit, cui pretium solveret. 9 Fidejussor ob evitionis suspicionem recte petitur. 10 Interdum tamen conveniebat, ut non venditor vadem fideiussorem daret. dixi ad Varronem 5. de lingua. 11 Inventarii vox nota legis commissoriae: dixi ad l. 2. sup. de lege commissoria. 12 l. 18. S. ult. inf. de peric. & commod. 13 Lib. 4. Cod. 48. 19. Eclog. 6. 14 Interitu sc. & incommodo accidente, vel dolo, vel culpa, vel negligentia, vel casu fortuito. 15 Perfectae aut minus. Baro huius edicti formulam sic restituit, futurum huic titulo vice summae, Ante perfectam emptorem, venditoris: post emptorem perfectam, emptoris (nisi aliud convenit) periculum commodumque erit. 16 Perfecte. l. 8. J. cod. ut in specie l. 35. S. 5. de contrahend. empt. Goth. vid. ad hanc l. Nicol. Burgund. de peric. & culpa. c. 7. n. 23. & Butrigar. h. l. Anf. 17 Vino vendito, periculum est emptoris: Periculum, puta acoris: vitia item, cuiusmodi effusio, vasorum contusio, similis denique causa, ut hic. 18 Pura mucoris, ut superius acoris. l. 4. inf. cod. 19 Joan. Robert. lib. 3. sentent. cap. 12. Anton. Augustin. lib. 3. emendat. cap. 6. Mod. 20 Vini venditi periculum in se venditor potest suscipere. Quid, si succiperit ad certum usque tempus? intra tempus constitutum tantum periculum praestat. non post tempus. Quid, si non designato tempore, vini venditi periculum in se succiperit? eatenus periculum praestabit, quatenus vinum degustatum fuerit. Cur ad vini degustationem usque? quia tunc plenissime vinum venisse intelligitur, ut hic. Ante degustationem igitur plene venditum non videtur. Quid, si non degustatum vinum, sed signata vasa, vel dolia vini fuerint ab emptore? periculum vini est venditoris, nisi aliud convenit, ut hic. Magnum igitur discrimen est degustati vini & vasorum signatorum. Atqui signatio doliolum facta ab emptore, traditum ei vinum censetur. §. 2. inf. cod. proinde ei, ut domino, vinum perierit: Ita Trebatiis sentit, a Labone tamen notatus est, ibidem. 21 Vide l. 78. in fin. sup. de contrah. empt. 22 Degustatio sola non facit vinum esse venditum: degustationem sequi debet voluntas & consensus emendi. Et hoc ita est, si singularim emptae sint vasa amporae. At si quis ad certam mensuram vinum emerit, ita ut in singulas amporas pretium sit statutum, talis emptio generis, non speciei esse videtur, habens eam conditionem, ut quantum ad mensuram fuerit, tantum sit emptum: ita fiet ut ad mensurationem usque periculum sit venditoris non emptoris: Periculum (inquam) non qualitatis (puta acoris, aut mucoris, l. 4. inf. cod.) sed substantiae, ut si vinum pereat, non emptori, cui nihil est ad mensuram, sed venditori pereat: & ita concilianda sunt iura quae hac de re variet loquuntur, hac lex scilicet & l. 4. §. 1. in fin. l. 15. J. cod. l. 34. §. 1. l. 35. §. 8. penult. 3. de contrah. empt. Wesenbec. hic. 23 Quia non videtur tradita: materia contra tradita videtur, quoties signata. l. 14. in fin. J. cod. vid. Horom. quasi. l. 12. 24 vide l. 2. §. 1. inf. cod. 25 Vinoad amporas vel dolia vendito, vini periculum venditor non praestat: neque vinum ad mensurationem usque custodire cogitur: quia non ad mensuram, sed ad amporas & dolia venditum est, ut hic. Sin autem ad mensuram sit venditum, ad diem mensurae, custodiam praestare de-

post mensuram factam, venditoris definit esse periculum, & ante mensuram periculo liberatur, si non ad mensuram vendidit, [sed] forte amporas, vel etiam singula dolia. §. 2. Si dolium signatum sit ab emptore, Trebatiis ait, traditum id videri: Labeo, contra. Quod & verum est: magis enim ne summumur signari solere, quam ut tradere tum videatur. §. 3. Licet autem venditori vel effundere vinum, si diem ad metiendum praestituit, nec intra diem ad mensuram est: effundere autem non statim poterit, prius quam testando denunciet emptori, ut aut tollat vinum, aut sciat futurum, ut vinum effunderetur; si tamen cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius: ea propter mercedem quoque doliolum potest exigere; sed ita demum, si interfuit ejus inania esse vasa, in quibus vinum fuit, veluti si locaturus ea fuisset, vel si necesse habuit alia conducere dolia: commodius est autem conduci vasa, nec reddi vinum, nisi, quanti conduxerit, ab emptore reddatur: aut vendere vinum bona fide, id est, quantum sine ipsius incommodo fieri potest, operam dare, ut quam minimo detrimento sit ea res emptori. §. 4. Si doliolum vinum emeris, nec de tradendo [eo] quicquam convenierit, id videri actum, ut ante evacuarentur, quam ad vindemiam opera eorum futura sit necessaria: quod si non sint evacuata, faciendum, quod Veteres putaverunt, per corbem venditorem mensuram facere, & effundere: Veteres enim hoc propter mensuram fuerunt, si quanta mensura esset, non appareat, videlicet ut appareret quantum emptori perierit.

1. De custodia.

2. GAJUS lib. 2. Cottidianarum rerum.

HOC ita verum est, si is est venditor, cui sine nova vindemia non sint ista vasa necessaria: si vero mercator est, qui emere vina, & vendere solet, is dies spectandus est, quo ex commodo venditoris tolli possunt. §. 1. Custodiam autem ante admetiendi diem qualem praestare venditorem oporteat, utrum plenam, ut & diligentiam praestet, an vero dolum duntaxat, videamus? Et puto, eam diligentiam venditorem exhibere debere, ut fatale damnum, vel vis magna, sit excusatum.

3. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

CUSTODIAM autem venditor talem praestare debet, quam praestant hi quibus res commodata est; ut diligentiam praestet exactiorem, quam in suis rebus adhiberet.

De vino intra diem degustando. 1. De averfione.

4. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

SI quis vina vendiderit, & intra certum diem degustanda dixerit, deinde per venditorem steterit, quo minus degustarentur: utrum praeteritum duntaxat periculum acoris & mucoris venditor praestare debet? an vero etiam die praeterito, ut, si forte corrupta sint, postea quam dies degustandi praeterit, periculum ad venditorem pertineat? an vero magis emptio sit soluta, quasi sub conditione venierint, hoc est, si ante diem illam fuissent degustata? Et intererit, quid actum sit: Ego autem arbitror, si hoc in occulto sit, debere dici, emptionem manere; periculum autem ad venditorem respicere, etiam ultra diem degustando praesinitum, quia per ipsum factum est. §. 1. Si averfione vinum venit, custodia tantum praestanda est: Ex

bet. Hoc enim casu priusquam vinum sit ad mensuram, prope quasi nondum venit, ut J. cod. imo ne quidem venit, quia ad mensuram venditum. 26 l. 2. C. cod. l. 35. §. 5. de contrah. 27 Signatione doliolum facta ab emptore, vinum emptori non intelligitur traditum. Quid ita? Signare vinum emptor non intelligitur, ut vinum est traditum videatur, sed ut ne summumur, ut hic. 28 Submitteretur. Haloand. id est, supponeretur alia pro alia amporae. 29 Tradit. 30 Praedurum quidem, sed ita scriptum est. M. Cato inter leges venditii vini similem refert licentiam: dominus, inquit, vino quod velit, faciet. 31 Al. restato: adde casum. l. 9. inf. de actionib. empt. 32 Atque ita cogere emptorem non potest ut tollat: quia res etiam tunc venditoris est. vid. Zasium ad l. 9. §. 1. inf. de auma. 33 Al. effundatur. 34 Laude dignus est, qui cum, etiam iure, alteri nocere possit non nocet tamen. 35 Vinum igitur non effundit venditor, sed vel mercedem suorum doliolum ab emptore vini exiget (si modo ejus interit vasa esse inania, puta quod vel ea locaturus erat, aut necesse habuit alia novis forte vindemiis, conducere, ita venditor non praestit mercedem doliolum suorum exigit ab emptore, sed illis duobus casibus,) vel alia vasa conducet (qua in specie, vinum emptori reddere non cogetur, quam ab eo conducitur mercedem receperit,) vel vinum ipsum bona fide vendet, quam minimo emptoris adversarii incommodo, ut hic, quo ex loco satis constat, falli & errare eos tota via, qui putant hac specie, venditorem vinum emptoris effundere posse. Major sane religio hic Jurisconsulto fuit, quam ut vinum effundere venditori patiatur. His enim gradibus, ad acquitatem quasi ascendit, ut venditor dolia sua emptori gratis concedat, vel locet: aut si neutrum faciat, aliena locet dolia: si id etiam non procedat, ut vinum vendat bona fide, minimo adversarii detrimento: Neque huic sententiae repugnabit, qui sequitur paragraphus. Quod consilium Jurisconsulti quoties apud me diligentem tractatio, audenter iam dicam, inter Jurisconsultum & virum bonum nihil interesse: certissimam ad celum viam esse nostram juris professionem, si ad aequum & bonum revocetur. 36 Inania vasa, vacua, evacuata, §. 4. 37 Humanius consilium, ne malitiosus indulgeatur. l. 38. circa fin. sup. de rei vind. Ceterum Accursius ait, hoc vocabulo necessitate venditori non imponi, quod improbo: Laudator enim facti & propositi a monitore & suafore minime differt. l. 1. §. 4. sup. de servo corrupto, vide Rob. 3. sent. 12. 38 Doliolum vinum seu de dolio & culpa, novum nondum diffusum ex dolio in amporas & cados. De hac vendendi lege, vide Canonem c. 148. de re rustica. Budrus vero ait, doliolum vinum emi, cum in doliolis emitur sine mensuratione, ad differentiam vini pendentis, quod adhuc in urvis est: ut doliolum vinum sit vinum, quod dolio continetur. 39 Vinum igitur effundere venditori licebit? Facetas hic & jocos, mea sententia, molestissimo lectori reponit Ulpianus: Nam superiore paragrapho dixit venditorem laudandum esse, si non effundat, cum possit effundere: hortatur eum denique, ut dolia gratis concedat, aut si id nolit, locet: si neutrum placeat, aliena conducatur: si ne ista quidem venditori ledeant, ut vinum vendat minimo adversarii detrimento. Ut ad rem redeam, mera hic sigavisia est, quasis illa Virgiliana, I, sequare Italianam ventis. 9. Quintil. 2. 40 Facetas dolum, ac si diceret, per cribrum: corbis enim fit viminibus, colligendis retinendisque liquidis inepta. Varro l. de re rustica 22. & ut maxime fiat ex viminibus (quemadmodum naves fieri Celsar, Plinius, Lucanus auctores sunt) corbis tamen mensurae genus non est: Cujac. 2. observ. 36. quae tamen lententia cuidam anonymo (cujus extant notae ad hanc legem impressae cum reliquis Duarenii) displicet. 41 Praesinitur tempus adjectum, ex qualitate personarum. adde l. nec semel. 12. §. si in habitatione. s. l. Firmio. 26. J. quando dies legit. l. cum quis certarum. 138. J. de verb. oblig. 42 l. 1. §. 1. §. cod. qualem vid. l. 3. J. cod. 43 Plenacustodia non tantum dolum adfuturum, sed & diligentiam continet. 44 Al. ut fatali damno vel vi magna lit excusatus. 45 Fatale damnum excusat. vide l. 31. inf. de act. empt. 46 Al. excusata. al. eum excusiet: vide quae scripsi ad l. 2. C. h. t. 47 Venditor custodiam vini debens, eam diligentiam praestare debet, quam commodatarius in rebus commodatis: quam quisque in suis rebus. 48 l. 11. in fin. J. eod. l. 35. §. 4. de contrah. empt. 49 l. 5. §. 2. de commodati. 50 Venditor vini moram degustando vino adferens, emptori periculum vini praestat, non modo quod ante diem degustando vino praesinitum, sed & post eum diem, quia per ipsum factum est. 51 l. 1. in fin. inf. cod. l. 1. in pr. §. cod. 52 Vide quae notavi ad l. 62. in fin. §. de contrah. empt. 53 Adi Ant. Augustin. lib. 3. emendat. c. 6. Govean. lib. 2. variar. lect. cap. 14. Cujac. lib. 8. observ. cap. 15. Elocotian. observ. in Pandictis lib. 1. cap. 19. Mod. hoc

hoc apparet, si non ita vinum venit, ut degustaretur, neque acorem, neque mucorem, venditorem præstare debere, sed omne periculum ad emptorem pertinere: difficile autem est, ut quisquam sic emat, ut ne degustet: quare si dies degustationi adiectus non erit, quandoque degustare emptor poterit, & quoad degustaverit, periculum acoris & mucoris ad venditorem pertinet: dies enim degustationi præstitus meliorem conditionem emptoris facit.

2. Vino autem per *aversionem* vendito, finis custodia est avveniendi tempus. Quod ita erit accipiendum, si adiectum tempus est: ceterum, si non sit adiectum, vendendum, ne infinitam custodiam non debeat venditor? Et est verius (secundum ea quæ supra ostendimus) aut interesse, quid de tempore actum sit, aut denunciare ei ut tollat vinum: certe, antequam ad vindemiam fuerint dolia necessaria, debet avehi vinum.

Si per emptorem stet, quo minus ad diem vinum tollat.

5. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI per emptorem steterit, quo minus ad diem vinum tolleretur; postea, nisi quod dolo malo venditoris interceptum esset, non debet ab eo præstari: si, verbi gratia, amphora centum ex eo vino, quod in cella esset, venierit, si admenum est: donec admetiatur, omne periculum venditoris est, nisi id per emptorem fiat.

De exceptione facta gratia emptoris.

6. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SI vina emerim, *exceptis acidis, & mucidis*, & mihi expediat, acida quoque accipere, Proculus ait, quamvis id emptoris causa exceptum sit, tamen acida & mucida non venisse: nam quæ in vitis emptor accipere non cogatur, iniquum esse, non permitti venditori vel alii ea vendere.

De alluvione & fluminis occupatione. 1. Quæ cedunt in modum agri.

7. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

ID quod post emptionem fundo accessit per alluvionem, vel perit, ad emptoris commodum incommodumque pertinet: nam & si totus ager post emptionem flumine occupatus esset, periculum esset emptoris: sic igitur & commodum ejus esse debet.

§. 1. Quod venditur, in modum agri cedere debet: nisi [si] id actum est, ne cederet: At quod non venit, in modum cedendum est, si id ipsum actum est, ut cederet, veluti via publica, limites, luci, qui fundum tangunt. Cum vero neutrum dictum est, cedere non debet: & ideo nominatim caveri solet, *ut luci, via publica, quæ in fundo sunt, totæ in modum cedant.*

De perfecta vel imperfecta emptione, & quæ requirantur, ut perfecta dicatur, & quæ sint effecta perfecta venditionis.

8. IDEM lib. 33. ad Edictum.

NEcessario sciendum est, quando perfecta sit emptio: tunc enim sciemus, cujus periculum sit: nam perfecta emptione periculum ad emptorem respiciet. † Et, si id, quod venierit, appareat, quod quale, quantum sit, [sit] & pretium, & pure venit, perfecta est emptio. † Quod si sub conditione res

venierit, si quidem defecerit, conditio, nulla est emptio, sicuti nec stipulatio: Quod si existerit, Proculus & Octavianus emptoris esse periculum aiunt. Idem Pomponius lib. IX. probat. † Quod si pendente conditione, emptor vel venditor decesserit; constat, si existerit conditio, heredes quoque obligatos esse, quasi jam contracta emptione in præteritum. Quod si pendente conditione res tradita sit; emptor non poterit eam ulucapere pro emptore, & quod pretii solutum est, repetetur, & fructus mediæ temporis venditoris sunt: sicuti stipulationes, & legata conditionalia perimuntur, si pendente conditione res extincta fuerit. Sane si existeret res, licet deterior effecta, potest dici, esse damnum emptoris.

§. 1. Si ita venierit, est ille servus emptus, sive navis ex Asia venerit, sive non venerit, Julianus putat, statim esse perfectam emptionem, quoniam certum sit eam contractam.

§. 2. Cum usumfructum mihi vendis, interest, utrum jus utendi fruendi, quod solum tuum sit, vendas, an vero in ipsum corpus quod tuum sit, usumfructum mihi vendas: nam priore casu, etiam si itatim morieris, nihil mihi heres tuus debebit, heredi autem meo debebitur, si tu vivis: posteriore casu, heredi meo nihil debebitur, heres tuus debebit.

De arboribus ante fundi emptionem dejectis.

9. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

SI post inspectum prædium, antequam emptio contraheretur, arbores vento vi dejectæ sunt, an hæc quoque emptori tradi debeant, quaeritur? Et responsum est, non deberi, quia eas non emerit, cum antequam fundum emerit, desierint fundi esse: Sed si ignoravit emptor dejectas esse arbores, venditor autem scivit, nec admittit, quanti emptoris interfuerit, rem assimilandum esse, si modo venit.

De emptione conditionalis, & pacto. 1. De loci interitu ante mensuram.

10. ULPIANUS lib. 8. Disputationum.

SI in venditione conditionalis hoc ipsum convenisset, ut res periculo emptoris servaretur; pacto pactum valere. §. 1. In libro septimo Digestorum Juliano *Scævola notat*: Fundi nomine emptor agere non potest, cum prius, quam mensura fieret, inundatione aquarum, aut chasmate, aliove quo casu pars fundi interierit.

De insula combusta.

11. ALFENUS [Varus] lib. 2. Digestorum.

SI vendita insula combusta esset, cum incendium sine culpa fieri non potest, quid juris sit? Respondit: Quia sine patrisfamilias culpa fieri potest, neque si servorum negligentia factum esset, continuo dominus in culpa erit: Quamobrem si venditor eam diligentiam adhibuisset in insula custodienda, quam debent homines frugi & diligentes præstare, si quid accidisset, nihil ad eum pertinebit.

De lectis in via publica positiss, & ab Edili concisis.

12. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Lectos emptos Edilis, cum in via publica positi essent, condi-

1 Vinum qui ita vendit ut degustetur, hoc est, ut emptum sit cum degustatum fuerit, acorem & mucorem præstare: si non ea lege vendiderit, neutrum præstat, ut hic. 2 Vina, ut supra ea conditione emebantur, ut degustarentur: raro, ut ne degustarentur. 3 Vino degustando die non adiecta, potest emptor quandoque seu quocumque degustare: ita accidit, ut dies degustationi non præstitus (ita paulo post videtur legendum) meliorem conditionem emptoris faciat. 4 Forte legendum, non præstitus, ut paulo ante dixi, & ita quoque legit Cujac. 23. obs. 34. 5 Aversionem vinum vendere quid, dicitur l. 62. in fin. sup. de contrah. empt. 6 Ut in ceteris finis negotii spectatur, dum approbetur, tollatur, evahatur, restituitur. 7 Infinitam custodiam vini aversione venditi venditor non præstat. 8 l. 1. §. 3. cod. 9 Protestatio efficit, ut ne qui protestatus est, infinitam custodiam præstat. 10 Vinum averehere emptor debet, antequam dolia ad vindemiam fuerint necessaria. 11 In eadem causa est is per quem stetit, & cui tradita res; & e contrario, qui tradidit, & qui obtulit. l. 17. J. cod. l. 2. l. 4. C. h. t. 12 l. 17. J. cod. 13 l. 1. §. 1. §. 3. cod. 14 Acetum vino interdum utilius esse potest. Martialis *Amphora Nilivæ ubi sit tibi vilis aceti: Elset cum vinum, vilior ista fuit.* 15 Exceptum emptoris causa non potest emptor invito venditore petere: ita quod ejus favore inducitur, in ejus damnum recidit. 16 Oportet autem æquitatem in contractibus bonæ fidei servare. 17 Vide l. 1. C. h. t. 18 Alluvio perfecta emptione, sive quid adicit, sive quid auferit, emptori prodest vel nocet. l. 10. §. 1. in fr. l. 1. C. h. t. Nam post venditionem fundi, tam lucrum quam damnus emptorem respiciet. Quid enim, si per alluvionem accessio facta sit, vel pars ejus, aut totus adeo flumine sit occupatus? 2. Synops. 19. tit. 6. c. 1. 3. Armen. tit. 3. §. 14. Theophil. §. 3. in fr. de empt. 19 §. 3. in fr. de empt. 20 §. 3. in fr. de empt. l. 10. in fr. de reg. jur. 21 Modus in fundorum venditione plerumque dicebatur, leg. 2. in fr. de act. empt. Aggenus Urbicus, *Soliti erant antiqui in conductibus, & emptionibus modum comprehendere, atque ita cavere, fundum illum, jugera tot, in singulis jugeribus tantum. Itaque si in ea regione agitur, ubi hæc erit consuetudo, aut cautiones jusset, aut emptiones, iustitiam cedunt.* 22 Al. cedendum est. 23 In modum agri non cedebant via publica, limites, luci, qui fundum tangebant, nisi id actum esset, ut cederent: cum vero neutrum dictum erat, cedere non debebant, ut hic. l. litor. 51. sup. de contrah. empt. 24 Fundo ad mensuram vendito, num aggeres, & fossæ mensurande sunt? Bartolus ait, in l. 51. §. 3. de contrah. empt. in via aliud esse ait, ad l. 27. §. 3. in fr. de instr. quod & Baldus sentit. C. de contrah. empt. in pr. quæst. 4. nec enim venire in commercium, vel contractum, licet aliqua utilitas ex eis percipiatur: dominus prædiorum in illis non habere titulum, sed solam utendi commoditatem: accessorie magis venire ex agrorum coherencia, quam contractus potestatis: id liquere magis, quod per se vendi non possunt. Baldus distinguit: negat enim ripas mensurandas, si exceptæ sint: finem comprehendit in termino, vendi posse: eam conventionem admitti venditoris gratia, qui cernens in ripa commoditatem (puta salicet, arboreis) pluris fundum vendere voluerit, ut alter emere: res enim ut interdum emimus propter accessiones, l. 34. in princ. sup. de contrah. empt. ita & eadem pluris iidem de causis vendimus. Huic questioni subnotatio, quod ibid. Baldus notat, colonum, ad fundi fossas, quæ ad perpetuam rei memoriam constructæ sint, reficiendas non teneri: teneri vero, si faciant ad utilitatem ejus anni, quo condixerit. 25 Emptio sub conditione contracta, quantum ad periculum deteriorationis, pro perfecta habetur, modo appareat, quantum venierit. Interitus & custodia ad venditorem pertinent, nisi aliud convenerit. l. 10. in fr. de empt. tit. Mod. 26 Perfectæ venditionis is est effectus, ut ab ea periculum rei spectet ad emptorem. 27 Vide l. 1. C. h. t. 28 Perfectam venditionem facit rei certitudo, ejus pretium, & si pure venit, aut si sub conditione venit, & conditio extitit. 29 l. 9. C. de contrah. empt. 30 Certum censetur, de quo apparet, quid, quale, quantum. l. 74. l. 75. in fr. de verb. oblig. 31 l. 9. C. de contrah. empt. 32 Venditio sub conditione contracta, deficiente conditione nulla est: existente perfecta est, & periculum ad emptorem pertinet. Si ea pendente venditor vel emptor mortuus sit, obligatio transit ad heredes: quod si res tradita sit pendente conditione, emptor eo ipso rem ipsam ulucapere non poterit, quia pendente conditione non est emptio: Si interierit, venditoris; Si deterior tantum facta, emptoris erit periculum. 33 l. 7. in princ. sup. de contrah. empt. 34 Initium legis, est hic paralogismus apud Fulgolum. in l. pecuniam. 36. sup. de reb. cred. 35 l. 4. C. h. t. 35 Conditione venditionis existente, venditio in præteritum evocatur, ut quasi pure facta videatur. l. 11. §. 1. in fr. qui potiores. Conditionis even-

tus facit, ut quasi pure fuisse negotium videatur. 37 Alit quam emptori. 38 l. 2. §. 2. in fr. pro empt. 39 Al. sed. 40 l. 41. in fin. sup. de contrah. empt. 41 l. 6. circa fin. C. de pactis inter empt. 42 l. 23. §. 1. de verb. oblig. 43 Vide l. 33. §. 3. de verb. oblig. 44 Conditione venditionis pendente, si res interest, periculum est venditoris: si sit deterior, emptoris, ut hic. Quid ita? ubi res non extat, fictio non habet, ubi hæreat: fecus, ubi extat, licet deterior sit. l. huic. 15. sup. ad leg. Aquilianam. Arqui venditore vel tempore mortuis pendente conditione, non interit venditor, vel emptio: Kede: nam ipsi heredes ipsam delinctorum personam repræsentant, & una eademque persona censentur cum defuncto. Sup. cod. l. si prædium. sup. de in diem addit. 45 Dixit ad l. 60. sup. de condit. indeb. 46 Legatum tamen ex simili conditione non transit. l. 13. in fr. quando dies. 47 Jus utendi fruendi, si mihi ab usufructuario venditum sit, usufructuario ipso mortuo, heres venditoris non amplius mihi debebit, & tamen heredi meo debebit. Si vero proprietarius usufructum mihi venderit, & post mortuum sit, heres venditoris mihi debebit, heredi meo nihil. 48 Idem vendi potest. §. 1. in fin. in fr. de usu. 49 Sed mihi. l. 3. C. de usufruct. 50 Fundo inspecto tantum, necdum emptio, arbores interim, dum emptio pericicaretur, dejectæ, emptori non debentur. Quid ita? quia non emit. Cur non emit? Quia antequam emit, fundi esse desierunt. Quid, si emptor nequivit dejectas, venditor scivit, nec admittit? Quam emptoris interfuerit, res estimabitur, ut hic. Quid, si quis emit fundum, & emptione jam perfecta, arbores vi dejectæ, vel igne consumptæ? Emptio fundi non videbitur contracta, si contemplatione arborum fundus comparatus est. l. 58. sup. de contrah. empt. 51 Inspecti ab emptore fundi tempus non incipimus, sed contractus. 52 Vide l. 58. sup. de contrah. empt. 53 Venditor fundi emptori id præstare non cogitur, quod ante venditionem perfectam fundi esse desierit. 54 l. 58. sup. de contrah. empt. 55 Aliud si non convenit. l. 5. C. h. t. Interim colligunt, conventionem nuquam vestiri contractus unitio, etiam conditionalis sit. 56 Et ita pactum nudum, vetitum coherencia contractus, valet. 57 Ut in rebus mobilibus, ita in immobilibus non dicitur perfecta venditio, antequam mensurentur. Bart. 58 Ante mensuram, de qua faciendâ convenit, non est fundi venditio. 59 Aquæ inundatione, aut chasmate fundi, & immobilia interire dicuntur. vid. l. 23. J. de reg. jur. 60 Terræ motu. l. 47. in fin. §. de leg. 1. v. Plin. 2. cap. 26. 61 l. 5. C. h. t. 62 Levillima scilicet, & quidem inhabitantium: quod plerumque accidit. l. 5. §. 1. sup. de offic. Praef. vigil. ergo non semper eorum culpa id accidit. 63 Fieri possit. Hutom. 4. obs. 32. Goth. Sed male, ut eum repræsentat Arnold. Vinn. Select. quæst. lib. 1. c. 33. S. L. 64 Non tamen sine aliquo culpa. Cujac. 17. obs. 29. in fin. 65 Incendium rei alienæ, frugi homo, & diligens custos non præstat. 66 Frugi homo, cui opponitur nequam. 67 Si venditoris dolo & lata culpa incendium accidit, tenetur de incendio, l. 11. §. de incendio. Si diligens fuit, ad instar eorum qui sunt frugi, & diligentes, in custodienda re vendita, non tenetur de incendio, utcumque servi ejus negligentia incendium accidit, ut hic. Id enim tortuio accidit, id est, extra ejus dolium, & latam culpam, ideoque venia indiget. l. 11. in fr. de incendio. & hæc quidem de venditore. Quid de conductore dicendum est? Eum scilicet eodem exemplo non teneri, si contra præsumptionem negligentia scilicet lata, & doli probaverit diligenter fuisse, quo probato securus est. ut hic. Quoniam nonnulli distinguunt, ut conductor teneatur, incendii servi convictis, si in officio sibi commisso deliquerit, puta lucernam in stabulo custodiendo non habuerit: si in alio loco extra munus suum, non teneatur: Quis enim hæc præstare possit? v. Andr. Gail. 2. obs. 21. Quid? an ex incendio probato servi conductoris illico tenebatur, tanquam plane convicti? ut continuo necesse sit ab eis incendium ortum fuisse, si non ab eorum domino fuerit admittit? utique conductores absolute locator probationes suas afferre debet: ergo & certum ex his aliquem omnino nominare tenetur, ne aliquis incerta ferat sententia. Num vero eo casu conductor vicinis tenebitur incendi nominem, si incendi ratione eis nocitum fuerit? distinguit, ut supra. Quid, si quis ades incendio proximis intercederet, ne ignis ad suam domum perveniret? non tenetur. vid. l. 3. §. 7. J. de incendio. Is vero, cujus ades ita destruxit fuerint, vicinæ servanda causa, num exemplo contributionis, que jactus causa sit, in vicinis ager? v. d. l. 3. 68 Ut & alibi mensuras. v. l. 13. §. 8. J. locari. v. Suetonium, in Claudio c. 16. in fin. Goth. Intellectum hujus legis vid. apud Nicol. Burgund. de peric. & culpa. c. 7. n. 45. Ant. Adde Joann. Robert. l. 3. sent. c. 3. Briffon. l. 4. sect. c. 4. S. L. 69 Viarum enim cura ædibus commissa erat. l. 1. J. de via publica. De viarum curatoribus tractat Paulus l. 5. c. 9. 2. qui & vicinæ dicuntur.

dit : Si traditi essent emptori, aut per eum stetit, quominus traderentur, emptoris periculum esse placet;

13. JULIANUS lib. 3. ad Urfeium Ferozem.

Etumque cum Edili, si id non jure fecisset, habiturum actionem legis Aquiliae: aut certe cum venditore ex empto agendum esse, ut is actiones suas, quas cum Edile habuisset, [ei] praestaret.

1. De furto. De traditione.

14. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Quod si neque traditi essent, neque emptor in mora fuisset, quominus traderentur, venditoris periculum erit. §. 1. Materia empti si furto periisset postquam tradita esset, emptoris esse periculo, respondit: si minus, venditoris: Videri autem trabes traditas, quas emptor signasset.

De vino corrupto.

15. GAJUS lib. 2. Cottidianarum rerum.

Si vina, quae in doliis erunt, venierint, eaque, antequam ab emptore tollerentur sua natura corrupta fuerint: si quidem de bonitate eorum affirmavit venditor, tenebitur emptori: quod si nihil affirmavit, emptoris erit periculum: quia, si non degustavit, si non degustando male probavit, de se queri debet: Plane, si, cum intelligeret venditor, non duraturam bonitatem eorum usque [ad] in eum diem, quo tolli deberent, non admonuit emptorem, tenebitur ei, quanti ejus interesset admonitum fuisse.

De re ab emptore conducta, donec pretium solvat.

16. JAVOLENUS lib. 7. ex Cassio.

Servi emptor, si eum conductum rogavit, donec pretium solveret, nihil per eum servum acquirere poterit: quoniam non videtur traditus is, cujus possessio per locationem retinetur a venditore: Periculum ejus servi ad emptorem pertinet, quod tamen sine dolo venditoris intervenerit.

De mora.

17. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

Illud sciendum est, cum moram emptor adhibere coepit, jam non culpam, sed dolum [malum] tantum praestandum a venditore. Quod si per venditorem & emptorem mora fuerit, Labeo quidem scribit, emptori potius nocere, quam venditori, moram adhibitam: Sed videndum est, ne posterior mora damnosa ei sit. Quid enim, si interpellavero venditorem, & non dederit illi, quod emeram; deinde, posteriore offerente illo, ego non ceperim? Sane hoc casu nocere mihi deberet. Sed si per emptorem mora fuisset; deinde cum omnia in integra essent, venditor moram adhibuerit, cum posset se exolvere, aequum est, posteriorem moram venditori nocere.

De oneribus habitationum finitis. 1. De evictione.

18. PAPINIUS lib. 3. Responsoium.

Habitationum oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam causam venditori non tenetur, si nihil aliud convenit, quam ut habitationes secundum defuncti voluntatem super pretium libertis praestarentur. §. 1. Ante pretium solutum dominii quaestione mota, pretium emptor solvere non cogitur, nisi fidejussores idonei a venditore ejus evictionis offerantur.

De mora in pretio solvendo.

19. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

1 Vide l. 102. infr. de solut. Injuria rei emptae illata a iudice, emptori nocet, si vel ei tradita tuit, aut per eum stetit, quominus traderetur, ut hic. §. 1. l. 14. infr. eod. 2 Mora emptoris ipsi nocet auctori. 3 l. 13. l. 14. infr. eod. l. 4. §. ult. C. h. t. 4 Poterat enim in jus vocari, quia non erat summus magistratus, & cum imperio. Cic. 2. in Verrem. 13. Gell. 13. ex Varro. 5 Litem suam facit iudex, cum potestate abuti. adde l. adiles. infr. de via publica. 6 l. 2. sup. eod. 7 Si vendita materia furto periisset ante traditionem, venditoris damno fit: si post, emptoris: videtur autem ab emptore tradita, quas emptor signavit. Synops. Basilic. 19. tit. 6. c. 7. De materia dixi ad leg. 12. sup. de usufructu. Materia autem hic, ligna ad aedificandum parata. 8 Imo signatione res non videtur tradita. l. 1. §. 2. sup. eod. An hic aliud in trabibus quam in doliis vini signatis? Si aliud, cur aliud? An quia vini dolia signari in altum finem possunt, quam ut tradita habeantur: trabes non possunt signari ob alium finem? 9 Signatio interdum habetur pro traditione: vide quae notavi ad l. 1. in pr. sup. eod. 10 Id genus vini doliarum. l. 1. §. 1. m. sup. eod. 11 Vide quae notavi de admittentibus ad l. 12. §. 13. sup. mandati. 12 Vini doliarum venditi periculum emptoris est, etiam ante degustationem. 13 Paria sunt, male degustare, & non degustare. 14 Decipit emptorem venditor, qui eum non admonet viciorum rei emptae. adde l. 14. in fin. infr. de lib. l. 3. c. h. t. 15 V. l. 3. 16 Emptor servi, eum conductum a venditore rogare potest, donec pretium solvat. adde l. 37. infr. de acquir. vel amitt. possess. idem precario rogare potest. l. 20. infr. de precario. Id genus possessionis, neque unum est, neque plenum. Itaque qui servum ita conuatum aut precario habet, nihil per eum acquirit. Quid ejus servi, cujus periculum est, a venditoris, aut emptoris potius? emptoris, ut hic. 17 Per colonum enim possidemus, l. 25. §. 1. l. 37. infr. de adq. vel amitt. possess. ut & per ipsum rei emptorem, donec pretium rei nobis ab eo solvatur, ut hic. & contra. Nam est venditor non tenetur praestare transterrere dominium rei venditae, si tamen venditor in instrumento fatetur se constituere nomine emptoris rei venditae possessorem, his verbis rei possessorem se ei tradidisse demonstraverit: Nihil enim interest, an quis per se ipsum rem venditam prehendant, ingrediantur, an per alium. Quid, si venditor constituit se nomine emptoris precario possidere? in emptorem sola civilis possessio, non naturalis, transtertur. Ferrarientis, formula 37. summa 12. Bartol. post Accursium notat requiri, ut aliquis possideat civiliter & naturaliter, ad hoc, ut faciat fructus suos, id est, neminem fructus rei suos facere, nisi civiliter & naturaliter possideat. 18 V. l. 5. sup. eod. l. 37. infr. de act. empt. 19 Mora ubi solus est emptoris, ipsi tantum auctori nocet, ut hic. ubi emptoris, & venditoris, qui postremus eorum moram admiserit, mora is tenebitur. vers. quod si. adde Synopsin Basilic. 19. tit. 6. c. 9. 3. Harm. 3. §. 21. Goth. Restituitur haec lex a Nicol. Burgund. tract. de peric. §. culpa. c. 7. n. 43. Ant. 20 l. 51. §. de act. empt. 21 Mora posterior nocet, vide tamen Socin. num. reg. 27. 22 Al. poltea. 23 Vid. l. 17. §. 2. in fin. infr. de dol. mal. §. met. excepti. l. 24. C. de evictione. 24 Evictione initio venditionis imminente, emptor pretium alias solvere non cogitur, nisi fidejussores idoneos a venditore accipiat, ut hic. Quid in hac specie, num recte postulat fidejussores adversus quoscunque, qui postea litem movere possunt, vel potuerunt? an adversus cum tantum, qui tum agat? etiam in quocunque. l. 1. m. §. 1. sup. tit. prox. v. interpretes in l. si post perfectam. 24. C. de evict. & ita Jacobus de Arena, Richardus Malumbra, & Cynus putant. Unde quidam hoc interpretantur, haec cautelam emptori suggerunt, uti ne pretium ita venditori solvat, certos homines summis, qui litem rei venditae nomine venditori moveant. 25 Gratia scilicet. 26 Usuras pretii, ob moram in eo venditori numerando, praestat emptor. An & lucrum omne, quod venditor ex pretio etiam supra legitimum usurarum modum facere potuit? non praestabit, ut hic. adde Synopsin Basilic. 19. tit. 6. c. 11. 3. Harm. 3. §. 63. 27 Imo eo casu lucrum cessantis aut ipsi lucrum habenda ratio est. l. 2. in fin. sup. de eo, quod servum habuisset, lucrum praesens habere poterit: Aliud est in eo, qui negotiari non est

Venditori si emptor in pretio solvendo moram fecerit, usuras 26 dumtaxat praestabit, non omne omnino, quod venditor, mora non facta, consequi potuit, veluti si negotiator fuerit 27, & pretio soluto, ex mercibus plus 28, quam ex usuris, quaerere potuit.

TIT. VII.

DE SERVIS EXPORTANDIS 29, VEL SI ITA MANCIPIUM VENIERIT, UT 30 MANUMITTATUR, VEL CONTRA 31.

De servo exportando, §. legis remissione.

1. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

SI fuerit distractus servus, ne aliquo loci moretur, qui vendidit, in ea conditione est, ut possit legem remittere, ipse Romae 33 retinere: Quod & Papinianus lib. III. respondit, propter 34 dominum enim (inquit) securitatem custoditur lex, ne 35 periculum subeat.

De interdictione Italiae.

2. MARCIANUS lib. 2. Publicorum.

Exportandus si venierit ab Italia, in provincia 36 morari potest: nisi specialiter prohibitum fuerit.

3. PAULUS lib. 50. ad Edictum.

SI quis hac lege venit, ut intra certum tempus manumittatur, si non sit manumissus, liber fit: si tamen is, qui vendidit, in 37 eadem voluntate 38 perseveret, heredis voluntatem non esse exquirendam.

De minore vendente servum, ut manumittatur.

4. MARCELLUS lib. 24. Digestorum.

SI minor viginti annis servum tibi in hoc vendiderit, [& tradiderit,] ut eum manumitteres, nullius 40 momenti est traditio, quamquam ea mente tradiderit, ut 41, cum viginti annos ipse expleset, manumitteres: non enim multum facit, quod distulit libertatis praestationem, lex quippe consilio ejus quasi 42 parum firmo restitit.

De interdictione pomerii.

5. PAPINIUS lib. 10. Quaestionum.

CUI, pacto venditoris, pomerio 43 cujuslibet civitatis interdictum est, urbe 44 etiam interdictum esse videtur. Quod quidem alias cum Principum mandatis praeciperetur, etiam naturalem 45 habet intellectum, ne scilicet qui careret 46 minoribus, fruatur majoribus.

De pacto, ne ancilla manumittatur, neve prostituatur, §. de stipulatione penali. 1. De eo, quod interest.

6. IDEM lib. 27. Quaestionum.

SI venditor ab emptore caverit, ne serva manumitteretur, neve prostituatur, & aliquo facto, contra quam fuerat exceptum, evincatur, aut libera iudicetur, & ex stipulatio poena petatur, doli exceptionem quidam obstatorem putant: Sabinus, non obstatorem: Sed ratio faciet, ut jure 47 non teneat stipulatio, si ne manumitteretur, exceptum est: nam incredibile est, de actu manumittentis, ac 48 non potius de effectu beneficii cogitatum: ceterum si ne prostituatur, exceptum est, nulla ratio occurrit, cur poena peti, & exigi non debeat, cum & ancillam contumelia adfecerit, & venditoris affectionem 49 forte, simul & verecundiam laeserit: etenim alias, remota quoque stipulatione, placuit ex vendito esse actionem.

§. 1. Si quid emptor, contra quam lege venditionis cautum est, fecisset, [aut non fecisset,] nobis aliquando 50 placebat, non alias

solitus: tunc enim incerti lucri habenda non est ratio: Multa enim accidere possunt, quae lucrum impediunt: & in lege Aquilia non confideratur futurum lucrum, quod spe tantum erat, propter ejus incertitudinem. l. 29. §. 3. sup. ad legem Aquil. & ita Corneus has leges conciliat. 3. Miscell. 14. Sed praestat, didam legem secundam ad tradiditum pecuniarum referri. 25 Lucrum ex mercibus suis negotiator facere etiam supra legitimum usurarum modum potest: neque id cum facit, injuria facit, aut ut improbus foenerator. Id enim lucrum genus jure licitum. 29 L. 4. Cod. 55. Τα μη δὲ ἀγγεῖον ἐν τῷ τόπῳ, 19. Eclog. 17. vers. 7. 30 L. 4. Cod. 57. 31 Additur in Ecloga, ibid. καὶ περὶ χερσὶν ἐπιχειρῶν, de manum injectione: quo pertinet l. 9. infr. eod. 32 Ut in omnibus quaeratur, an domini voluntate Romam venierit. l. 2. C. si servo export. 33 Et Romae. Halo. 34 Renunciari pacto prohibitorio potest ab eo, cujus favore fuit introductum. Bald. 35 Solent enim ita plerumque vendi, ne quo loco morentur, ubi venditori nocere possint. 36 Limitata dispositio limitatum producit effectum. Bald. adde l. 63. sup. de contrah. empt. 37 Adde l. 27. §. 2. l. 30. in fin. sup. mandati. l. 15. §. de manumission. l. 6. in fin. C. si manumission. ita fuerit. 38 Imo, voluntatem mutare non potest. l. 1. in fin. J. qui sine manumission. 39 Synops. Basilic. 19. tit. 17. c. 1. 40 l. 31. §. de legat. 2. l. 7. in fin. infr. qui, §. a quibus. l. 66. infr. de verb. oblig. l. 4. C. qui manumittere. 41 Tempore prohibito facta non valent, licet effectus sit dilatus in tempus concessum, quoties nimirum lex negotio vel ab ipso ejus initio resistit, ut hic. locus si prohibicio ad effectum, non ad initium referretur. l. in tempus. 62. infr. de hered. inst. 42 Consilium minoris viginti annis, parum firmum lege praesumitur. 43 Καλοῦσθ τὰ προαίτιαι, Eclog. c. 5. Est igitur προαίτιαι, pomerium, suburbanum, anteurbanum. de pomerio Urbis v. Varro. Frontinum, Livium l. 13. Gell. 14. §. 15. c. 27. Tacitum 12. Aggenum Urbicum, & Frontinum, Pollucem 9. Majoragium. 2. Miscell. 13. 44 Patria tua, l. 7. §. 13. J. de interd. §. releg. Roma sc. Duar. adde l. ut. C. si servus export. urbe, qua venit, quod Demostheni & Eliano est vendere ἢ ἐργάζεσθαι. 45 Naturalis intellectus est, qui a natura: A natura, hoc est, quae omnibus hominibus, & in omnibus homines ex aequo facta est, adde l. 13. §. 7. J. de excus. tutor. 46 Scilicet majoribus removeretur, qui a minoribus est remotus. l. 4. sup. de senator. d. l. 7. in fin. 47 Jure non tenent, quae ipso jure non tenent. v. l. 122. §. 5. in fin. infr. de verb. obligation. 48 Actus & effectus differentia: Actus, facti: Effectus, juris est. 49 Affectionis sinceræ & honeste in actionibus ratio habetur, adde l. 7. infr. eod. 50 l. 7. infr. eod. quae est de sumpta ex libro de summa ab hac corrigitur. Ita sane quidam putant esse. At mihi primum non tanti horum Papiniani, quanti haec Pandectarum dispositio est. Dicemus itaque hanc, ut priorem, proximam, & posteriore lege mutari, eo magis, quod sequentis legis ratio tota ab aequitate, & bono fit: & alioquin, haec etiam lex, a viro bono. Haec cum essent, tanti nobis non fuerit contraria Sabini auctoritas, quanti aequum ipsum & bonum. Et vero denegata hoc casu actionis hanc rationem adferunt Graeci, Synops. eod. c. 5. in fin. ἐργῆς ἀπαραίτητος ὡς ἔχει δὲ ἀπὸ δέου, Ira satisfactio non habet quod intersit. Addunt tamen illo loco Graeci actionem dari venditori eo casu, si propterea minoris servum vendidit, ut indignationi, dolori, darditiae, & inhumanitatis satisficeret. Hoc illi casu venditorem utiliter agere posse existimant. Ego contra, propter superiores, quas protulit rationes, ac maxime posse, quod jure & injuria summum sit discrimen, neque hanc potestatem injurioso homini jus faciat, ut vindictam suam exerceat, vel ut juris nomine abutatur, ad lasciviam suam in servos excedendam. Ideo magis nobis amplectendum est, quod immanis lascivia dominorum novis legibus sit restricta: ut servitus nomine, servos etiam ab alienare cogantur domini, & quidem bonis conditionibus, non sibi tantum, sed & servo. l. 2. sup. de his, qui sunt sui. Contra qui se fecerint, Exhircionum & Cyclopum gentem, conscientia victi, auxerint: nisi contra vindictam, aut lasciviam, interst venditoris servum venditum, in Italia non esse, ut a quo forte invidias aut quid tale metuat.

ex vendito propter pœnam homini irrogatam agi posse, quam si pecuniæ ratione venditoris interesset, veluti quia pœnam promississet: cæterum viro bono non convenire credere, venditoris interesse, quod animo favientis satisfactum non fuisset. Sed in contrarium me vocat Sabini sententia, qui utiliter agi ideo arbitratus est, quoniam hoc minoris homo venisse videatur.

Si pœna promittitur pacto nudo, non potest exigi, nisi intersit. Bart.

7. IDEM lib. 10. Quæstionum.

Servus ea lege venit, ne in Italia esset: quod si aliter factum esset, convenit citra stipulationem, ut pœnam præstaret emptor: Vix est, ut eo nomine vindictæ ratione venditor agere possit: acturus utiliter, si non servata lege, in pœnam, quam alii promisit, acturus, incidere. Huic consequens erit, ut hætenus agere possit, quatenus alii præstare cogitur: quiddid enim excedit, pœna non rei persecutio est. Quod si, ne pœna causa exportaretur, convenit, etiam affectio nis ratione recte agatur. Nec videntur hæc inter se contraria esse, cum beneficio adfici hominem, intersit hominis: enimvero pœnæ non irrogatæ indignatio solam duritiem continet.

Si venditor voluntatem mutaverit.

8. IDEM lib. 27. Quæstionum.

Quæsitum est, si quis proprium servum vendidisset, & ut manumitteretur intra certum tempus, præcepisset, ac postea mutasset voluntatem, & emptor nihilominus manumississet, an aliquam ex nomine actionem haberet? Dixi, ex vendito actionem, manumisso servo, vel mutata venditoris voluntate, evanuisse.

Si emptor servum vendiderit eodem, vel diverso pacto.

9. PAULUS lib. 5. Quæstionum.

Hic locus ostendit Papinianum variasse, l. 22. §. 3. C. de furt. v. Cujac. in hunc locum. 2. obf. 37. præsertim in j. n. & ad Africanum. fol. 39. Porro variare an & quatenus liceat, v. l. 7. §. 1. de reg. jur. 2 Res vendita cum pacto aliquo, minus valet, quam cum libera vendita est. adde l. 3. §. de verb. oblig. pacto quippe hujusmodi minuitur rei libertas. Pactum r. i. additum, pars ejus intelligitur. 3 Et sic, ut exportaretur. 4 Ut in calu l. 11. in fin. sup. de religioſis, & in ultris. l. 3. C. de usuris. 5 Observa jus æquum & humanum; nec puta per legem superiorem id corrigi; ut ibidem plenus ostendit. 6 Vindicta. 7 Aliud pœna, aliud rei persecutio. 8 Affectio nis ratione interdum actio perimititur, ut in l. 54. sup. mandati, adde l. 6. in fin. princ. sup. eod. 9 Stipulari pœnam, si servus in Italia fuerit, & si pœnæ causa fuerit exportatus, ita non contraria sunt, ut suo tamen modo contraria fiat, vel diverſa. Priore calu, pœnam possis petere, quatenus alii præstare cogaris, ut hic. hoc est, si tua interdum pecuniæ ratione, l. 6. §. eod. non alia: Durus enim homo videre, si ob id agas, quod servitus tua non sit satisfacta. Posteriori calu pœnam possis recte petere, etiam si nihil pecuniæ ratione tua interdum: Nam cum stipularis ab emptore pœnam, si servum exportaverit, pœnæ causa, viri boni officio atque munere fungaris. l. 6. §. eod. Tua interdum id non fieri, quia vir bonus es, quia cujusque hominis interest beneficio adfici: affectio nis ratio, non injuste habetur hæc ratio: Justa affectio est, servum non exportari: Injusta, animo tuo favientis satisfacti, d. l. 6. vindictæ & dicitur tue rationem haberi, hæc lege. 10 Contraria postulant non audientur. 11 Beneficio adfici hominem, hominis interest, ut in l. 1. §. pen. & ult. §. de periculo. v. Cic. 2. Officiorum. 12 Interest hominis hominem beneficio adfici: societati enim & cognationum quandam inter nos constituit natura. l. 3. §. sup. de justis. 17 13 Durus homo est, qui hoc ipso indignatur, quod ex animi sui sententia ac servitia alteri pœna non sit irrogata, ut hic. Ita Calus Fimbria notatur merito, quod, cum in funere C. Marii curasset Scævola vulnerari, sanctissimum atque ornatum civitatis Romanæ virum, ei diem Scævola dixit, postquam comperit eum posse vivere: Cum ab eo quereretur, quid tandem accusaturus esset eum, qui pro dignitate ne laudare quidem quicquam faceret, dicitur hominem, ut erat furiosus, respondisse, quod non totum telum corpore receperit. Vide Ciceronem pro Sexto Roscio Amerino. 9. Valer. 11. 14 Id est, vindictæ. 15 Κακοδιδες, 19. Synops. 17. c. 7. σκληρότης καὶ ἀπειθαρχίας vocavit, c. 5. 16 Cur? Quia quando pactum de nou manumittendo servo opponitur tertii gratia, puta emptoris, non potest per venditorem in ejus præjudicium revocari. Baldus. 17 Manus injectio (que Græcis χειρὸς ἐπιβολή, Synops. eod. inscript. tituli) in legibus duodecim Tabularum perimittebatur adversarii in jus vocandi, itemque ad facti vindicandi causa, ut illo loco, manus injectio est. & alio, si calu-

Tertius servum vendidit ea lege, ut si Romæ moratus esset, manus injiceret liceret: emptor alii eadem lege vendidit: servus fugit a secundo emptore, & Romæ moratur: Quæro, an sit manus injectio, & cui? Respondi: In fugitivo non est dubitandum, nihil contra legem factum videri, quia nec domino auferre se potest, nec qui in fuga est, ibi moratur: quod si [ex] voluntate 24 secundi emptoris, contra legem moratus sit, potior est habendus est, qui auctor fuit legis: & posterior, magis admonendi emptoris, & liberandi se eandem legem repetierit: nec poterit aliquo modo auferre legem sui venditoris, cujus conditio extitit: nam & si pœnam promississet, tenetur, licet ipse quoque stipulatus esset: sed in pœna promissa duæ actiones sunt: manus autem injectio in servum competit. † Quod si prior ita vendidit, ut prostituta libera esset, posterior, ut manus injicere liceret, potior est libertas, quam manus injectio. Plane, si prior lex manus habeat injectionem, posterior libertatem, favorabilius dicitur, liberam fore, quoniam utraque conditio pro mancipio additur, & sicut manus injectio, ita libertas eximit eam injuriam.

De libertate collata in tempore mortis emptoris.

10. SCÆVOIA lib. 7. Digestorum.

Cum venderet Pamphilam, & Stichum, venditioni inseruit pactum conventum, uti ne eadem mancipia, Pamphila & Stichus, quos minorato pretio vendidit, alterius servitute, quam Seii paterebunt, post mortem ejus in libertate morarentur: Quæsitum est, an hæc mancipia, de quibus inter emptorem & venditorem convenit, post mortem emptoris jure ipso liberata sint? Respondit, secundum constitutionem Divi Adriani super hoc prolata, Pamphilam & Stichum, de quibus quæreretur, si manumissi non sint, liberos non esse. Claudius: Divus Marcus ex lege dicta libertatis in vendendo, quamvis non manumissos fore liberos in Semeſtribus constituit, licet in mortis tempore emptoris distulit venditor libertatem.

pedemove fruit, manum endo jacito, qua de re scripti ad leges duodecim Tabularum. Interdum manus injectio perimititur domino, servi sui vindicandi causa. vid. l. 1. C. si servus export. interdum auxiliari ferendi causa, ut in fine hujus legis. adde l. 20. §. de manum. l. 54. C. de decurion. Tertul. 1. adversus Marcianem. quodammodo injecta manu detinent adversarii sentium. 18 Elegia ibidem, in Epigraphæ l. 1. l. 2. C. si servus export. 19 In servum Romæ morantem. 20 Vel an servus commissus sit. l. 16. §. 4. inſr. de publican. 21 An primo venditori, an secundo? 22 Επὶ τὴν τὴν τὴν Paulus: Servus domino se auferre fuga, seu fugiendo non potest: servus dominum possessionem sua privare per fugam non potest, seu domino tubvertere possessionem non potest. l. Pomponius. 13. l. rem. 15. §. de acquir. vel amitt. possess. l. ult. §. servus. 4. §. de public. l. non solam. 33. §. f. rem. 5. §. de usurpat. 23 Αντιπρῆξῆς hac utitur Paulus; etiam si servus per fugam se domino auferre possit, quia tamen in fuga est, ubi in fuga sit, morari dici non potest: Ita non moratur, ubi agit ad fugam. l. servus. 82. inſr. de leg. 3. Hæc sunt contraria, demorari, & esse in fuga: itare & iugere. Fugitivi & erroris nullæ sunt sedes certæ. 24 Vide quæ scripti ad l. 12. in fin. inſr. qua in fraud. creditor. 25 Pactum manus injectionis adjectum contractui, rem venditam ita afficit, ut a quolibet possessore vel successore possit auferri. 26 Nec posterior, qui magis admonendi emptoris & liberandi gratia, eandem legem repetierit, poterit aliquo modo &c. Hal. 27 Non una ex vendito, alia ex stipulatione, sed una, qua ipse, altera, qua alius ei tenetur. Accurſus. 28 Al. ab injuria. Ita manus injectio plerumque fiebat, auxiliari ferendi causa adversus injuriam servorum pudicitia vel similibus modis illatam. 29 Vide quæ scripti ad l. 122. §. Flavius. inſr. de verb. oblig. Goth. Adde Hotomann. 4. obf. 4. Cujac. lib. 10. obf. 21. Ant. Fab. conſult. lib. 14. cap. 4. Ant. 30 Id est, minore. 31 Pactum valet, ut ne servus venditus sit liber, nisi post mortem emptoris. 32 Ad hæc clausulam, ut in libertate morarentur, referenda est constitutio D. Hadriani, non D. Marci, de qua inſr. eod. vide Cujac. 10. obf. 21. 33 Constitutio divi Marci & Commodi (ad quorum ætatem pervenit Certidius Scævola hujusce legis auctor) servum ea lege venditum, ut manumitteretur, cessante emptore, ipso jure liberum facit, atque ideo repræſentat, quod facere emptor debuit. l. ult. C. si mancip. ita fuerit. Cujac. 10. obf. 21. adde l. 11. §. 1. sup. de minoribus. vide Hotomannum 4. obſer. 4. 34 Semeſtria, vel semeſtria D. Marci, l. 46. sup. de pactis. l. 12. inſr. de acq. vel omitt. heredit. §. 1. Inſt. de excus. ubi Theophilo dicitur εἰς ἡμισίους διακέτης, ibid. scriptis, quæ in semeſtribus consiliis constituta, & ab eo reſcripta. Nam semeſtria Augustum suo consilia instituisse, Suetonius in Augusto, c. 35. & Dion, lib. 55. & Zonaras in Augusto scribitur. Glossis veteribus utrique testamenti semeſtria dicitur liber, in quo sex mensium actiones continentur.

LIBER NON US DECIMUS.

TIT. I.

DE ACTIONIBUS EMPTI, ET VENDITI.

Si non tradatur. 1. De servitute celata. De bona fide.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Si res vendita non tradatur, in id, quod interest, agit: hoc est, quod rem habere interest emptoris: hoc autem interdum pretium egreditur, si plures interest, quam res valet, vel empta est. §. 1. Venditor, si, cum sciret deberi servitutem, celavit, non evadet ex empto actionem: si modo eam rem emptor ignoravit: omnia enim, quæ contra bonam fidem sunt, veniunt in empti actionem. Sed scire venditorem, & celare, sic accipimus, non solum si non admonuit sed & si negavit servitutem itam deberi, cum esset ab eo quæsitum: sed & si proponas, eum ita dixisse, Nulla quidem servitus debetur, verum, ne emergat inopinata servitus, non teneor, puto enim ex empto teneri:

Hunc titulum in Synopsin contraxit Charondas lib. 3. verisimil. cap. 12. & in eundem scripsit Gabriel Mudæus. Mod. 2 L. 4. Cod. 49. Paulus 2. sent. 17. 19. Synops. Basil. eod. cap. 1. 3 Ex empto actione utitur is, qui emit. l. 11. inſr. eod. 4 Ex vendito actione utitur venditor ad ea consequenda, quæ ei ab emptore præstari oportet. l. 13. §. 19. inſr. eod. 5 Tradit rem, & restituit stipulationes, merum factum continere, hinc colligit Zasius, 2. Respons. 20. cum id, quod interest, hic succedat loco rei. 6 l. 11. §. 9. inſr. l. 4. 10. 12. C. h. t. l. 68. in fin. sup. de contrahend. empt. 7 Id, quod interest, nihil aliud est, quam utilitas, quæ mihi abest, quamque adipisci potui, quæ vel jurejurando actoris, vel officio judicis, æstimatur. l. 15. §. 7. inſr. quod vi. & modo tanti, quanti res est, l. 11. inſr. de re judicat. (ut ita plane tunc idem sit rei pretium, & id, quod interest) modo minoris est, quam res, l. 9. in fin. sup. ad exhibend. modo pluris, ut in hac lege. & hoc postremo genere plures æstimatur utilitas, quam sit res: hinc quod excedit verum pretium, pœna est: cui tamen modus injectus est a Justiniano. Cujac. 9. obf. 31. l. unie. C. de sententiis, quæ pro eo. v. l. 5. sup. de in lit. jurand. 8 Vide Molinæum de eo, quod interest num. 33. Vandum lib. 1. quæſtion. var. quæſt. 9. Pileum quæſt. 116. Mod. 9 Id, quod interest, pretium rei egredi potest, si plures interest, quam res valet, vel empta est. Synops. Basil. eod. c. 1. 10 Imo, nunquam, l. 21. §. 3. inſr. eod. 11 Tunc enim dolum committit, ideoque tenetur. v. l. 6. §. 8. inſr. eod. 12 Celans servitutum venditor ignoranti emptori, empti actione tenetur: scienti, non tenetur. 13 Mala fides est celare emptorem. 14 Celat servitutem, & qui non admonet,

quia servitus debeatur, & scisset: sed si id egit, ne cognosceret emptor aliquam servitutem deberi, opinor, cum ex empto teneri. Et generaliter dixerim, si improbato more versatus sit in celanda servitute, debere eum teneri, non si securitati suæ prospectum voluit. Hæc ita vera sunt, si emptor ignoravit servitutes: quia non videtur esse celatus, qui scit, neque certiorari debuit, qui non ignoravit.

De modo fundi. 1. De possessione.

2. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Si in emptione modus dictus est, & non præstatur, ex empto actio est. §. 1. Vacua possessio emptori tradita non intelligitur, si alius in ea legatorum fidei commissorum servandorum causa in possessione est, aut creditores bona possideant. Idem dicendum est, si venter in possessione sit: nam & ad hoc pertinet vacui appellatio.

& qui interrogatus negat servitutem deberi, sed & qui id agit, ne cognosceret emptor aliquam servitutem deberi: & breviter, qui improbato more versatus in celanda servitute. 15 ὁμορολογία. Is enim celat emptorem, qui interrogatus non tantum negat mendaciter servitutem deberi, sed & qui ultro non admonet. v. Cic. 3. Off. adde l. 39. in princ. J. eod. 16 Forte legendum, ut emergat, vel si emerget. 17 Al. scivit. 18 c. 31. de reg. in 6. l. 43. §. 1. sup. de contrah. empt. l. 12. in fin. C. de contrah. stipulatione. 19 Tunc enim non ab alio, sed a seipso decipitur. l. 26. sup. de rei vend. & volenti dolus non inferitur, l. 9. C. h. t. l. 145. inſr. de reg. jur. etiam in transactione, & donatione. l. 34. C. de transact. 20 Modus agri in fundorum venditionibus plerumque dicebatur, ut hic. l. 13. §. 14. l. 42. inſr. eod. disj. ad l. 7. in fin. sup. de percic. & commod. rei vend. l. qui fundum. 40. §. qui agrum. 2. sup. de contrah. empt. Modum ita dicitur venditor præstare actione ex empto cogitur emptori, ut hic. Synops. eod. c. 2. 21 Non præstatur, quoties minor invenitur. l. 4. §. 1. l. 6. §. 4. inſr. eod. l. 45. adde §. leg. 69. in fin. inſr. de exiſt. 22 Oum in duplici: Hinc Paulus 2. sent. 17. distractio, inquit, fundo, si quis de modo mentiar, in duplo ejus, quod mentitus est, officio judicis æſtimatione facta convenitur. §. lib. 1. tit. 19. §. 1. Quædam actiones, si a reo intencientur, duplantur, veluti judicati, depensæ (restitutæ depositi): item de modo agri, cum a venditore emptor deceptus est. & §. tit. 5. §. 7. dixi ad Ciceronem 3. Offic. 23 Vacua possessio non traditur emptori, si in ea sit tertius aliquis qui ventris, legati, fideicommissi, vel debiti nomine, de vacua possessione agit. l. 12. C. de probation.

De fructibus. 2. De servitutibus. 3. De mora. De rei estimazione. 3. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Ratio 1 possessionis, quae a venditore fieri debeat, talis est, ut, si quis eam possessionem iure 2 avocaverit 3, tradita possessio non intelligatur. §. 1. Si emptor vacuum possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu 4 agat, fructus non venient in eam actionem: quia 5 & qui fundum dari stipularetur, vacuum 6 quoque possessionem tradi oportere, stipulari intelligitur, nec 7 tamen fructuum praestatio ea stipulatione continetur 8, neque rursus plus debet esse in stipulatione, sed ex empto superesse ad fructuum praestationem.

§. 2. Si iter, actum, viam, aquaeductum per tuum fundum emero, vacuum possessionis traditio nulla est: itaque cavere debes, per 9 te non fieri, quo minus utar. §. 3. Si 10 per venditorem vini mora fuerit, quo minus traderet, condemnari eum oportet, utro tempore plus vinum fuit 11, vel quo venit, vel quo lis in condemnationem deducitur, item quo loco plus fuit, vel quo venit, vel ubi agatur.

§. 4. Quod si per emptorem 12 mora fuisset, aestimari oportet pretium, quod sit, cum agatur, & quo loco minoris sit. Mora autem videtur esse, si nulla difficultas venditorem impediatur, quo minus traderet, praesertim si 13 omni tempore paratus fuit tradere. Item non oportet ejus loci pretia spectari, in quo agatur: sed 14 ejus, ubi vina tradi oportet: nam 15 quod a 16 Brundusio vinum venit, et si venditio alibi facta sit, Brundusii tradi oportet.

De dolo promissoris, de dupla. 1. De modo agri.

4. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI servum mihi ignorantem, sciens 17 furem, vel noxium esse, vendideris, quamvis duplam promiseris, teneris mihi ex empto, quanti mea intererit scisse, quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non 18 possum, antequam 19 mihi quid abesset. §. 1. Si 20 modus 21 agri minor invenitur, pro numero jugerum auctor 22 obligatus est: quia ubi modus minor invenitur, non potest aestimari bonitas loci, qui 23 non exstat: sed non solum, si modus agri totius minor est, agri cum venditore potest, sed etiam de partibus ejus, ut puta si dictum est, vineae jugera tot esse, vel oliveti, & minus inveniantur. Ideo [que] his casibus pro bonitate loci fiet aestimatio.

De venditione ex voluntate, 1. Vel quasi ex voluntate testatoris.

5. IDEM lib. 3. ad Sabinum.

SI heres testamentum quid vendere damnatus sit 24, & vendiderit 25, de reliquis 26, quae per consequentiam 27 emptiois propria sunt, vel ex empto, vel ex testamento, agi cum eo poterit. §. 1. Sed si falso 28 existimans se damnatum vendere, vendiderit, dicendum est, agi cum eo ex empto non posse, quoniam doli mali exceptione actor summoveri potest 29: quemadmodum si falso existimans se damnatum dare, promississet, agentem doli mali exceptione summoveret: POMPONIUS etiam incerti 30 condicere eum posse ait, ut liberetur.

De modo fundi. 1. De pacto, ut quid fiat. 3. De adificatione prope locum venditum. 4. De vase. 5. De itinere. 7. De filiofamilii vendente. 8. De dolo venditoris.

6. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

TENETUR ex empto venditor, etiam si [agnoverit 31] minorem fundi modum esse. §. 1. Si vendidisti tibi insulam 32 certa pecunia, & ut aliam insulam meam rescires, agam ex 33 vendito, ut rescias: si autem hoc solum, ut rescires eam, convenisset, non 34 intelligitur emptio & venditio facta, ut [&] Neratius scripsit. §. 2. Sed si aream tibi vendidisti certo pretio, & tradidisti ita, ut insula adificata

1 Al. datio, al. traditio. Cujac. 13. obs. 35. & Hotom. quaest. illust. 11. Hinc Cujac. 11. obs. 19. definiunt, traditionem esse dationem possessionis. 2 Non traditum possessio, quae iure avocari potest: nec enim videtur datum, quod ita datur, ut habere non possis. l. 29. §. 3. f. de leg. 3. facit l. 22. infr. de acquir. vel amit. possess. l. 4. §. 12. f. de usurp. et usu cap. 3 Traditum non videtur, quod iure avocari potest. adde l. 1. c. fin. regum. 4 Qui simpliciter fundum (non conjunctim rem, vacuumque possessionem, l. 4. f. de usuris) tradi stipulatur, vacuum possessionem: sed vacuum possessionem sine fructibus stipulatur, licet mora in tradendo sit commissa, ut hic. Imo, qui eo casu agit ex stipulatu, non sine fructibus, si moram committit contigerit, possessionem stipulatur, cum quanti sua intererit. contempni debeat. l. 114. f. de verb. oblig. Respondeo, tunc interesse venire, non fructus: hi cum veniant, omnes: illud quoties petitur, quatenus mea intererit, dumtaxat contempni. At qui fructus consequitur ob moram eo casu, si ex empto egero, ut hic. in fin. Cur tam varie? actio ex empto, bona fidei: ex stipulatu, stricti juris est. 5 Dandi fundi promissor vacuum quoque possessionem ejus debet tradere. 6 Vacuum rei possessionem tradere emptori quid est? A nemine occupatam: sic qui castrum restituere alteri promittit, arcem in eo a se edificatam retinere non potest. Bart. 7 Stipulatione, vacuum possessionem tradi, fructus non veniunt. l. 78. in fin. infr. de verb. oblig. 8 Imo, continetur, l. si stipulatus. 4. infr. de usuris: ibi rem dari, & vacuum possessionem tradi, convenit; hic, vacuum possessionem tantum. Possis & meo iudicio recte dicere, haec verba Sabinum esse, a cuius sententia POMPONIUS mox recedit his verbis, sed ex empto superesse ad fructuum praestationem: quasi dicit, Sabinus putat hac stipulatione vacuum possessionem tradi, fructus non contineri, sed eo contra puto actionem ex empto ad fructuum praestationem competere. 9 Cur patientia in incorporalibus, pro traditione habetur? quia in incorporalibus plena non est traditio. 10 V. l. vinum. 22. supr. de reb. credit. l. ultim. §. de cond. triticariae. 11 Venditor a tempore morae tenetur, quanti plurimi res fuit, loci & temporis ratione: Temporis, inquam; rei venditae, vel tententiae, vel intermedii loci, quo venit, vel in quo res vendita petitur. 12 Emptor, si moram committit in re emptae accipienda, nec pollet ei venditor rem tradere, aestimationem rei a venditore recipiet. Quam? quanti res valet, cum agitur, & quo loco minoris sit. 13 Moram committit, qui nulla difficultate impeditur, cum potuit, rem non tradidit. 14 l. 12. §. 1. supr. de deposti. l. 3. infr. de reb. aucit. judic. 15 Ut si a Brundusio v. v. e. v. a. f. l. b. tradi oporteat. 16 A Brundusio vinum venisse num id dicitur, quod Brundusii tradi oporteat? num quod Brundusii venit? An potius; quod Brundusii est, ut in Comedia, ab Andria haec ancilla est? 17 Idem si ignorans. l. 11. §. 7. v. l. 13. §. 1. infr. cod. 18 Cur non possim? Duplex stipulatio juris vel facti evictionem exigit. l. 3. infr. de doli mal. et met. except. 19 Sed ex empto. v. l. 30. §. 1. infr. cod. 20 Modus agri si minor invenitur, pro numero jugerum venditor obligatur, & pro modo pretium minuitur: si vero non totius agri, sed partis eius minor est modus (puta vineae), tunc & bonitatis habetur ratio. Synops. cod. e. 4. 21 V. quae notavi ad l. 2. supr. cod. 22 Auctor, est venditor, qui auctoritatem debet. l. ult. infr. de evict. 23 Quod non est, non habet bonitatem, nec malitiam. Bartolus. Qualitas enim non potest esse sine subjecto. Bald. Aestimari non potest, quod non est. 24 Potest enim ad id damnari: quod ut intelligatur, v. l. 49. §. 8. infr. de leg. 1. 25 Ex ea causa scilicet, quae necessaria est. 26 Ut l. 27. infr. de solutionib. 27 De quibus l. 13. in fin. et seq. infr. cod. 28 Atque ita minime contentiens. l. 9. supr. de contrah. empt. 29 Qui petit, quod redditurus est. l. 8. infr. de doli mal. et met. except. 30 Sine causa. l. 3. supr. de cond. et test. sine causa. 31 Ignoraverit. Hal. ut l. 11. §. 7. infr. cod. 32 Molinuz in labyrintho de divid. et individ. part. 3. num. 35. Mod. 33 Cur ex vendito? Actio, quae ex ipso contractu est, utimur ad ea, quae ex pacto contractui in continentibus adjecto sunt praemissa. l. postea. 72. supr. de contrah. empt. Goth. V. Goedd. de contrah.

partem 35 dimidiam mihi retradas 36, verum est, & ut aedifices, agere me posse ex vendito 37, & ut aedificatam mihi retradas; quamdiu enim aliquid ex re vendita apud te superesset, ex vendito me habere actionem constat. §. 3. Si locum sepulchri emeris, & propius 38 eum locum, antequam mortuus ibi inferatur, aedificatum a venditore fuerit, poteris ad eum reverti. §. 4. Si vas aliquod mihi vendideris 39, & dixeris certam 40 mensuram capere, vel certum pondus habere, ex empto tecum agam, si minus praestes: sed si vas mihi vendideris, ita ut adfirmares integrum, si id integrum non sit, etiam id, quod eo nomine perdidim, praestabis mihi: si vero non id actum sit, ut integrum praestes, dolum malum dumtaxat praestare te debere: Labco contra [putat], & illud solum observandum, ut 41, nisi in contrarium id actum sit, omnimodo integrum praestari debeat: & est verum. Quod & in locatis 42 doliis praestandum, Sabinum respondisse, Minicius refert.

§. 5. Si tibi iter vendidero, ita demum auctorem me laudare 43 poteris, si tuus 44 fuerit fundus, cui acquirere servitutem volueris: iniquum est enim me teneri, si propter hoc acquirere servitutem non potueris, quia dominus vicini fundi non fueris. §. 6. Sed si fundum tibi vendidero, & ei fundo iter accessurum 45 dixero, omnimodo tenebor itineris nomine, quia utriusque rei quasi unus venditor obligatus sum. §. 7. Si filiusfamilias 46 rem vendiderit mihi, & tradiderit, sicut paterfamilias tenebitur 47. §. 8. Si dolo malo aliquid fecit venditor in re vendita, ex empto, eo nomine, actio emptori competit: nam & dolum 48 malum eo iudicio aestimari oportet, ut id, quod praestaturum se esse pollicitus sit venditor, emptori praestari oporteat. §. 9. Si venditor sciens obligatum 49 aut alienum vendidisset, [&] adjectum sit, neve 50 eo nomine quid praestaret; aestimari 51 oportet 52 dolum malum ejus, quem semper abesse oportet 53 in iudicio empti, quod bonae fidei sit.

De mendacio venditoris.

7. IDEM lib. 10. ad Sabinum.

FUNDUM mihi cum venderes, deduculo usufructu, dixisti, [eum] usufructum Titii esse, cum 54 is apud te remansurus esset: si coeperis eum usufructum vindicare, reverti adversus te non poteris 55, donec 56 Titius vivat, nec 57 in [ea] causa esse coeperit, ut, etiam si ejus usufructus esset, amissurus eum fuerit: nam tunc (id est, si capite deminutus vel mortuus fuerit Titius), reverti poteris ad te venditorem. Idemque juris est, si dicas eum usufructum Titii esse, cum sit Seii.

Si praedium liberum pro servo traditur, 1. Vel contra.

8. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI tibi liberum praedium tradidero, cum serviens tradere deberem, etiam conditio incerti 58 competit mihi, ut patiaris eam servitutem, quam debuit, imponi. §. 1. Quod si 59 servum praedium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debuisti, [tu] ex empto habebis actionem, remittentem ejus servitutis gratia, quam pati non debeas.

De emptore, qui non vult rem tollere.

9. POMPONIUS lib. 20. ad Sabinum.

SI is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit, ex vendito agi cum eo potest, ut eos 60 tollat 61.

De concursu actionum.

10. ULPIANUS lib. 46. ad Sabinum.

NON 62 est novum 63, ut duae obligationes in ejusdem persona, de eadem re concurrant 64: cum enim is, qui venditorem obligatum habebat, ei, qui eundem venditorem obligatum habebat, heres existerit, constat, duas 65 esse actiones in ejusdem persona concurrentes,

§. 1. c. 9. n. 47. 34 Cur non emptio facta intelligitur? quia hoc tantum actum est, ut insulam meam rescires. 35 Si rem tibi a me venditam trado, ut in ea quid facias, eoque facto ejus rei pretii partem dimidiam retradas, non est locatio, aut permutatio, sed venditio: quia in hac conventionem nominatim, ut §. 1. supr. cod. facta est mentio venditionis. Quod si nominatim venditionis non est facta mentio, & pecunia rem superet, emptio: si res pecunia, permutatio: si utrinque res & pecunia sit aequalis, in dubio intelligitur contractus innominatus. Bart. ad l. 1. infr. de rerum permutat. 36 Retradere, est retro dare. 37 Atqui eo casu venditio non fuit. l. 13. §. 1. infr. de pacat. 38 Quam lege statutum. v. l. ult. supr. finium. 39 Vide Anton. Guibertum lib. 1. quastion. jur. c. 13. Molinuzum de eo quod interest. num. 49. §. 4. 55. et 57. Mod. 40 Certa & integra venditio emptori sunt praestanda: Certa, puta, certa mensura, certum pondus, integrum. v. l. 2. supr. cod. 41 In venditione, locacione, & commutato valis alicuius, l. 18. §. 3. supr. commadati. in dubio intelligitur, ut incorruptum praestet. Bartolus. Quid, si quis nesciens vitiosum vendiderit, vel locaverit? tenebitur in id quod interest accipientis. v. l. 19. §. 1. infr. locati. 42 l. 19. §. 1. infr. locati. 43 Laudare auctorem quid est? nominatim citare, & ad sui defensionem accedere, appellareque eum, qui tibi vendidit, vel a quo rem habuisti, quod vulgo summare dicitur. Budaeus ex Gell. 2. Maer. 16. Nam laudare apud veteres nihil aliud, quam nominare. Festus in Laudare. Nonius, Laudare est verbis esse: & rursus, laudare etiam significat nominare. 44 Est enim haec iusta causa impedimenti. l. 1. supr. comm. praed. 45 l. 27. infr. cod. 46 Filiusfamilias vendens, sicut paterfamilias, tenetur. Synops. Bas. 19. tit. 8. c. 6. 47 Venditi nomine, ut hic. ut & alibi, deposti. l. 1. §. 42. supr. deposti. & generaliter ex omnibus causis, ut paterfamilias obligatur. l. 39. infr. de obligationib. et actionib. 48 l. 1. §. 1. supr. cod. l. 11. §. 15. in fin. l. 13. §. 6. et l. 39. in fin. infr. cod. l. 43. l. 68. supr. de contrah. empt. 49 Qui alienum, vel obligatum sciens vendidit: tenetur: quamvis pactus fuerit, ne quid eo nomine praestaret. Synops. cod. fac. 6. 50 Id est, ne de evicione teneretur. 51 Etita pactum, ne quis teneretur de evicione, non prodest venditori, qui causam, ex qua res evinceretur, scivit, & tacuit, ut hic. neque emptori res ea nocebit, si modo ignoravit evicionem. l. 1. in fin. supr. cod. Bart. 52 Non ut agat de evicione adversus venditorem (pactum enim contrarium interpositum est) sed ex empto, ex clausula doli, quia sciebat servum alienum, & tacuit. l. 30. in fin. infr. cod. Baldus ad l. 4. c. h. 2. quast. 5. paulo aliter distinguit, sed meo iudicio, male. 53 l. 11. in fin. infr. cod. l. 12. supr. de heredit. vel action. vendit. l. 14. §. 9. infr. de adilit. l. fin. c. cred. evict. pignor. 54 Et ita venditor in dolo fuisse videtur, cum partim contrahat nomine proprio, partim ut nuncius, cum nuncius non esset. 55 Eoque modo, supervacua adjectio personae inutilis, aut falsa demonstratio personae non vitiat contractum, sed in totum valet. l. 64. supr. de contrah. empt. 56 Ut eo pacto usufructus mihi adquiratur sub iisdem omnibus qualitatibus & conditionibus, quibus personae nominatae quis sit esset. Bart. hic. Bald. ad l. 6. c. si quis alteri. 57 Al. vel. 58 l. 35. supr. de servit. praed. urbanorum. l. 22. in fin. supr. de condit. indebiti. 59 l. 7. §. 3. de doli. l. 6. §. 4. supr. commun. praed. 60 Sic est in vino vendito. l. 1. §. 3. supr. de periculo. 61 Eadem ratione agi potest adversus creditorem, ut debitum recipiat. 62 Cur? quia utraque pars est, & aequae principalis. l. 5. infr. de fideiussoribus. 63 l. 21. §. 1. infr. de fideiussoribus. Hinc colligit Bartolus, duas actiones inferi posse in uno & eodem libello: Diversarum enim rerum nomine posse quem diversis actionibus uti. Goth. V. cap. 2. et 3. extr. de causa poss. et propriet. et 43. extr. de scriptis. & ibi Gloss. Anf. 64 Concurrendum dicitur actiones, quae uno & eodem libello contineri possunt: Unam autem libellum dici Baldus notat, cujus unica sit conclusio. 65 Imo, una est. l. 5. infr. de fideiussoribus.

propriam,

propriam, & hereditariam, & debere heredem institutum, si velit separatim duarum actionum commodo uti, ante aditam hereditatem propriam venditorem convenire: deinde, adita hereditate, hereditarium: quod si prius adierit hereditatem, unam quidem actionem movere potest, sed ita, ut per eam utriusque contractus sentiat commodum. Ex contrario quoque si venditor venditori heres extiterit, palam est, duas evictiones eum præstare debere.

Cui datur actio ex empto. 1. *Quid in eam venit.* 2. *De traditione rei, & solutione pretii.* 3. *De redhibitione.* 4. *De sanitate animalis.* 5. *De muliere empti pro virgine.* 6. *De repetitione arrharum.* *De evizione distractenda.* 7. *Qualis præstatur servus a venditore.* *De cautione, habere licere.* *De traditione.* 12. *Si emptor noxali iudicio damnatur.* 13. *Si questio de possessione moveatur emptori.* 14. *De dupla.* 16. *De evizione.* *De dolo venditoris.* 17. *De eo, quod accedit rei vendita.* 18. *De promissione, habere licere.* *De evizione.* *De alea.* 11. IDEM lib. 32. ad Edictum.

EX 4 empto 5 actione, qui emit, utitur. §. 1. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari convenit: cum enim sit bonæ fidei iudicium, nihil magis bonæ fidei congruit quam id præstari, quod inter contrahentes actum est: quod si nihil convenit, tunc ea præstabitur, quæ naturaliter infunt hujus iudicii potestate. §. 2. Et in primis ipsam rem 13 præstare venditorem oportet, id est, tradere: quæ res, siquidem dominus fuit venditor, facit & emptorem dominum: si non fuit, tantum 15 evizione nomine venditorem obligat, si modo pretium est numeratum, aut eo nomine satisfactum. Emptor autem nummos venditoris 17 facere cogitur. §. 3. Redhibitionem 18 quoque contineri empti iudicio, [&] Labeo & Sabinus putant, & nos probamus.

§. 4. Animalium quoque venditor cavere debet, ea sana 19 præstari: & qui jumenta vendidit, solet ita promittere, esse, bibere, ut oportet. §. 5. Si quis virginem se emere 20 putasset, cum mulier venisset, & sciens errare eum venditor passus sit, redhibitionem quidem ex hac causa non esse, verumtamen ex empto competere actionem ad 21 refundendam emptionem, & pretio restituto mulier reddatur. §. 6. Is, qui vina emit, arrhæ nomine certam summam dedit: postea convennerat, ut emptio irrita fieret: Julianus, ex empto agi posse ait, ut arrhæ restituatur: utilemque esse actionem ex empto etiam 22 ad distractendam, inquit, emptionem. Ego illud quæro, si annulus 23 datus sit arrhæ nomine, & secuta emptione, pretioque numerato, & tradita re, annulus non reddatur, qua actione agendum est: utrum condicatur, quasi ob causam datus [sit,] & causa finita sit: an vero ex empto agendum sit? Et Julianus dicitur, ex empto agi posse: certe etiam condici 24 poterit, quia jam sine causa apud venditorem annulus est. §. 7. [Venditorem,] etiam si ignorans 25 vendiderit, fugitivum 26 non esse præstare emptori oportere, Neratius ait.

§. 8. Idem Neratius, etiamsi alienum servum vendideris, furtis 27, noxisque 28 solutum præstare [te] debere, ab omnibus receptum ait, & ex empto actionem esse, ut habere 29 licere emptori caveatur 30, sed & ut tradatur 31 ei possessio. §. 9. Idem ait, non tradentem, quanti interest 32, condemnari: satis autem non dantem 33, quanti plurimum auctorem 34 periclitari oportet. §. 10. Idem Neratius ait, propter omnia hæc satis esse, quod plurimum est, præstari, id est, ut sequentibus actionibus, deducto eo, quod præstitum est, lis æstimetur. §. 11. Idem recte ait, si quid horum non præstetur, cum cætera facta sint, nullo deducto condemnationem faciendam.

§. 12. Idem lib. II. Responsum ait, Emptorem noxali 35 iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi, quanti 36 minimo defungi potuit. Idemque putat, & si ex stipulatu agat, & five defendat noxali iudicio, five non, quia manifestum fuit noxium

servum fuisse, nihilominus vel ex stipulatu, vel ex empto, agere posse.

§. 13. Idem Neratius ait, venditorem in re tradenda debere præstare emptori, ut in lite de 38 possessione potior 39 sit: Sed Julianus lib. xv. Digestorum probat, nec videri traditum, si superior in possessione emptor futurus non sit; erit igitur ex empto actio, nisi hoc præstetur.

§. 14. Cassius ait, eum 40, qui ex dupla 41 stipulatione, litis æstimationem consecutus est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus cavere solet, nihil consequi posse. Julianus, deficiente dupla 42, ex empto agendum putavit. §. 15. Denique libro x. 43 apud Minucium ait, si quis servum ea conditione vendiderit, ut intra triginta dies duplam promitteret, postea ne quid præstaretur, & emptor hoc fieri intra diem non desideraverit, ita demum non teneri venditorem, si ignorans alienum vendidit: tunc enim in hoc fieri, ut per ipsum, & per heredem ejus, emptorem habere liceret: qui 44 autem alienum sciens vendidit, dolo (inquit) non caret, & ideo empti iudicio tenebitur.

§. 16. Sententiam Juliani verissimam esse arbitror in pignori quoque: nam si jure 45 creditoris vendiderit, deinde hæc fuerint evicta, non tenetur, nec ad pretium restituendum ex empto actione creditor: hoc enim multis constitutionibus effectum est. Dolum plane venditor præstabit: denique etiam re promittit de dolo; sed etiam non repromiserit, sciens 46 tamen sibi non obligatum, vel non esse ejus, qui sibi obligavit, vendiderit, tenebitur ex empto, quia dolum eum præstare debere ostendimus.

§. 17. Si quis rem vendiderit, & ei accessurum 47 quid dixerit, omnia quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoque sequenda sunt 48, ut tamen evizione nomine non in duplum teneatur, sed in hoc tantum obligetur, ut emptori habere liceat, & non solum per se, sed per omnes. §. 18. Qui autem habere 49 licere vendidit, videamus, quid debeat præstare: Et multum 50 interesse arbitror, utrum [hoc] polliceatur, per se 51, venientesque a se personas non fieri, quo minus habere liceat: an vero per 52 omnes: Nam si per se non videtur id præstare, ne alius evincat: proinde si evicta res erit, five stipulatio interposita est, ex stipulatu non tenebitur, five non est interposita, ex empto non tenebitur? sed Julianus lib. xv. Digestorum scribit, etiam 53 si aperte venditor pronunciet, per se heredemque suum non fieri, quo minus habere liceat, posse defendi, ex empto, eum in hoc quidem non teneri, quod emptoris interest; verumtamen 54, ut pretium reddat, teneri. Ibidem ait, idem esse dicendum & si aperte in venditione comprehendatur, nihil 55 evizione nomine præstatum iri, pretium quidem debere 56 re evicta, utilitatem non debere: Neque enim bonæ fidei contractus hanc patitur conventionem, ut emptor rem amitteret 57, & pretium venditor retineret: Nisi forte (inquit) sic quis omnes istas superscriptas conventiones recipiat, quemadmodum recipitur, ut venditor nummos accipiat, quantumvis meræ ad emptorem non pertineat, veluti 58 cum futurum 59 jactum retis a piscatore emimus, aut indaginem plagis positæ a venatore, vel pantheram 60 ab aucupe: nam etiamsi nihil capit, nihilominus emptor pretium præstare necesse habebit, sed in superscriptis conventionibus contra erit dicendum, nisi forte sciens alienum vendit; tunc enim, secundum supra a nobis relatam Juliani sententiam, dicendum est, ex empto eum teneri, quia dolo facit.

De jactu retis.
12. CELSUS lib. 27. Digestorum.
SI jactum 61 retis 62 emero, & jactare retem piscator noluit 63, incertum 64 ejus rei æstimandum est: si quod extraxit piscium, reddere mihi noluit, id æstimari debet, quod extraxit 65.

De vitio rei vendita. De scientia vel ignorantia venditoris. 4. *De mendacio venditoris.* 5. *De dolo emptoris.* 6. *Vel vendentis.* 7. *Tutoris.* 8. *De obligatione pretii.* 9. *De parte pretii soluta,* & *re evi-*

1 Adde l. 14. in princ. & s. 2. infr. de except. rei iudic. 2 Facit l. 52. §. 14. §. pro socio. 3 Quoties quis petitionem unius actionis dividit, potest opponi, & peti, ut totum in unum iudicium deducat. Bart. hic. 4 2. Feudor. 55. vers. nos autem. in fin. 5 Cui opponitur ex vendito. de qua in l. 13. §. 19. infr. cod. 6 Contractus enim ex conventionem partium legem accipiunt. l. 1. §. 6. sup. de poss. v. l. 13. sup. commum. prætor. 7 l. 1. sup. de pactis. etque grave fidem fallere. l. 1. sup. de constituta. 8 Si modo res, personæ, & similes circumstantiæ venditionem non impediunt. 9 Quo vocabulo intellige successores ipsorum contrahentium. Nam qui emptori succedit, eum emptoris creditoribus quasi contrahere videtur. arg. l. 5. §. 2. infr. de obligat. 10 Id igitur, quod in re ipsa inest, debet tamen tantum, non quod extra rem. 11 Naturaliter infunt iudicij seu actionis empti potestate, quæ naturalia sunt emptionis. 12 Baldus ad leg. tert. c. de pericul. notat, emptorem ex emptionis contractu lex principaliter consequi oportere a venditore, ut ex contractu habeat actionem, l. 7. sup. de dolo. ut a venditore habeat rei etiam furtivæ traditionem, idem ad leg. 34. §. 3. sup. de contrah. empt. ut non patiatu decessionem (tunc enim consequitur quantum pluris servum emisisset, l. 13. §. 4. infr. cod.) ut habeat dominium rei, vel usufructum conditionem: ut res vendita vitio careat (tunc enim tenetur in id quod interest, & in rem l. 23. j. cod.) ut propter evizione rei emptor damnum non sustineat, five ut dolo venditoris non ei noceat ante rem emptam. Bald. 13 Et vacuum possessionem. l. 2. §. 1. sup. cod. Rem, inquam, cum fructibus, & reliquis accessoriis a tempore venditionis, ut quidam indistincte volunt: sed tamen æquius est id intelligi, si modo venditor pretij partem saltem accepit. l. 13. §. 10. §. 20. j. cod. l. pen. c. cod. 2. Paul. sent. 27. §. 7. 14 Principaliiter scilicet & ipso facto, non dare, id est, dominium, & jura dominij transferre: quemadmodum enim venditor dare potest (id est, proprietatem utiliter transferre: Dare enim id significat, l. 75. in fin. infr. de verb. obligat.) rem alienam, quam vendidit? at iniquum esse dixeris rem alienam emptori tradi: Sed hujusmodi traditio in emptorem nihil aliud, quam usufructus condicio transferretur, venditor interim de evizione obligatur. Quid, si res evicta sit? empti utetur actione, ut id, quod sua interest, consequatur. Dixi principaliter venditorem teneri tradere: nam per consequentiam dominium ipsum venit tacite, veluti si venditor sit dominus, ut infr. cod. 15 Ut tunc loco rei succedat obligatio in id, quod interest. 16 Venditor non tenetur dominium transferre, ut hic. nisi genus vendat. vide Socinum reg. 438. Bart. ad l. 2. sup. si cert. petat. 17 Id est, dare. Cur tam dispariter & varie sit, ut videlicet, emptor nummos dare teneatur, id est, accipientis facere, venditor vero rem dare non cogatur? Ille generis, hic speciei debitor est, quæ gravior eum onerat, quam si genus deberet, merito relevandus est in eo, ut tradere, non dare, teneatur. Accurf. Bart. 18 Ut in §. 4. & §. j. cod. Goth. Redhibitio quid sit, vid. l. 21. l. 60. infr. de adilit. edit. Anf. 19 Venditor animalium cavebat, ea sana præstari. l. 14. c. h. t. 20 Vel virginem ducere, cum locum esset. vide quæ de eo not. ad l. 11. in fin. & l. 41. in fin. §. de contrah. empt. Goth. Adde Novell. Leon. 93. l. 11. §. 1. sup. de contrah. empt. Goed. de contrah. stipulat. c. 3. n. 147. Anf. 21 Nota hoc verbum ad decisionem questionis nunc proxime a me propositæ. 22 Et arrham repetendam. l. 5. c. h. t. l. ult. c. quando. lic. ab empt. distud. 23 Ut in l. §. 15. sup. de infrtoria. Annulus interdum dabatur arrhæ nomine, ut hic. & d. l. 15. Plinius 33. c. 1. Argumento est consuetudo vulgi ad sponsores etiam annulo existente, ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior. 24 Arrhæ repetuntur conditione sine causa. l. ult. c. quando liceat ab empt. distud. 25 l. 4. sup. cod. vid. l. 13. §. 1. infr. cod. 26 Fugitivum non esse præstare emptori cogitur, qui servum vendit. l. 225. infr. de verb. signif. l. 14. c. hoc tit. 27 Μη ὑποτίθεισιν αὐτὸν κλαπῆν, ἢ ἔνοχον. Synops. Basil. 19. tit. 1. c. 8. 28 l. 17. §. 17. infr. de adilit. 29 Habere licere venditor emptori præstare debet. l. 8. j. de oblig. & ad. v. l. 38. j. de verb. oblig. vel ita, Agitur ad traditionem rei vendita, & ut caveatur emptori habere licere, Synops. cod. c. 11. 30 l. 37. §. 1. in fin. infr. de evict.

31 Eoque tradito teneatur emptori venditor ad interesse. l. 44. in fin. infr. de adilit. 32 l. 1. sup. cod. 33 Id est, non repromittentem, idque sine fideiussore. d. l. 37. in princ. §. 1. 34 Id est, emptorem agentem de evizione. 35 V. l. 7. c. cod. 36 Vendit fidei nomine noxali iudicio conventus ac condemnatus emptor non plus consequitur, quam quantum præstitit: nam five defendat noxali iudicio, five non (hoc est, five condemnatur, five non) & æstimationem litis solvat, habet actionem, quæ rem petit (id est, ex empto,) & actionem de damno infecto (hoc est, ex stipulatu,) si manifestum sit servum esse noxium. Ita Graeci, Auctor Synops. Basil. 19. tit. 1. c. 11. 37 Minimo defungi potuit emptor servum noxæ dedendo, quam centum solidos dando. 38 l. 2. l. 3. sup. cod. 39 l. 1. in fin. c. creditorem evict. pig. 40 In iudicio de possessione, venditor duplum solvens aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus cavere solet, non obligatur. Synops. Basil. cod. c. 11. Pretium, ut id, quod re ipsa interest, consecutus. 41 Puta, si fundus, domus, vel homo, vel alia res pretio facta vendita sit, de qua promitti soleat dupla 42 l. 19. infr. de evict. l. 8. l. 25. c. de evict. 43 Quinto. Sex enim tantum libros ad Minucium scripsit. 44 Dolo non caret, qui sciens alienum vendit. 45 l. 10. j. de distract. pig. l. 50. j. de evict. l. 1. c. credit. evict. Goth. Vide Kinschot. Respons. 42. Anf. 46 l. 2. c. credit. evict. pig. 47 l. 27. j. cod. 48 Al. sunt. 49 Vide integram leg. 38. j. de verb. oblig. Goth. Adde Goed. de contr. stipulat. c. 5. n. 268. Anf. 50 Imo, non interest, simpliciter habere venditor promittere, an habere licere per omnes promiserit. Accurf. arg. l. 38. j. de verb. oblig. cum & indefinita universaliter æquipollescent. 51 Habere licere per se, ut venientes suos promittens, de evizione extraneorum, id est, ab extraneis facta, non tenetur. 52 Habere licere per omnes stipulari & promittere possumus. 53 Si tibi vendidero hac lege, Neque per me, neque per heredem meum, vel venientes a me personas, futurum, quantumvis habere tibi liceat, & alius rem venditam evicerit: non teneor actione empti venditi, nec actione in rem id, quod interest, sed ad restitutionem pretii, nisi pactum fuerit, nihil præstitum iri, si res evincatur, dum ignorans rem alienam vendo: quippe qui scit, quantumvis ita fit conventum, in rem actione tenetur, non is, qui ignoravit: Nam fieri potest, ut venditor pretium lucretur, & emptor rem nullam consequatur, velut in piscatione & venatione: Nam tamen nihil caprum fuerit, tamen emptor pretium præstat. 19. Synops. 8. d. c. 11. in fin. 54 Qui promittit de evizione pro se, & herede tantum, tertio evincente non tenetur, nisi ad pretium, ut hic. si modo aliud conventum non sit. arg. l. 22. sup. de pactis. 55 Hoc pactum non est utile, si venditor in dolo fuerit, si ejus heres agat, aut si pretium repeti potest: nisi expresse dictum fuerit venditorem ad pretii restitutionem non teneri. Bart. hic. 56 Fautur, si ita pactum inter coheredes. v. Nicol. van der Hoogh, Singular. jur. 9. Anf. 57 Imo, hoc videtur fieri posse. l. 25. §. 17. sup. de petit. hered. 58 Jactus retis a piscatore, indago a venatore, panthera ab aucupe, emi potest. 59 l. 12. j. cod. 60 Id est, universionem venationem. Alciat. l. Parerg. 42. Sunt, qui putant legendum Fanthera plurali numero, quod παύρονογος fit genus retis, quod omnes aves concludere solet. 61 l. 11. in fin. sup. cod. l. 8. in fin. sup. de contrah. empt. v. l. 7. sup. de hered. vel action. vend. 62 Retis jactus vendi potest. 63 Quid, si vi ventorum impactu nauis in aliam navim piscatoriam, exque ea nisi præcisus finibus, se explicare non potuerint, ob eamque causam nulli pisces capti sint, an piscium non captorum habebitur ratio? non habebitur. l. 29. §. 3. sup. ad l. Aquil. Est igitur hic aliud quam in lege Aquilia. 64 Id est, quantum verisimiliter capi potuisset: quod colligitur ex consuetudine piscatoris. Accurf. Incertum ita æstimatur: ita id, quod interest, seu lucrum cessans piscaturæ certæ, & indubitata, ut hic. venationis & aucupii, peti potest, l. 2. in fin. sup. de eo quod certo loco. secus si captura erat incerta. arg. l. quemadmodum. 29. §. 3. vers. plane. §. ad l. Aquil. Medicus tract. de Venatione l. quæst. 15. 65 Ut reddiderit, non tenebitur de evizione, quia in hoc genere venditionis non ad aliud, quam ad ipsam ipsam simpliciter respicimus. Bald. ad l. 3. c. de donat.

10. De fructibus. 11. De pensionibus. 12. De actionibus emptori cedendis. 13. De operis servorum, de vecturis, de peculio aucto. 14. De alluvione. 15. De acquisitione rei emptæ ex causa lucrativa. 16. De dolo & culpa venditoris. 17. De parte fundi pro indiviso vendita. 18. De adquisitis per servum venditum. 19. Quid veniat in actionem ex vendito. 20. De pretio, & usuris. 21. De possessione. 22. De sumptibus in re distracta factis. 23. De pacto, ut emptor reum locupletem det. 24. De pacto, ut si prædium emptor herese ejus pluris vendiderit, ejus pars venditori præstetur. 25. De procuratore. 26. De pœna in fraudem legitimarum usurarum. 27. De collusione procuratoris vendentis. 28. De minore circumvento. 29. De pupillo vendente. 30. De habitatione vel fruitione excepta. 31. Quæ sunt prædii venditi, vel non.

13. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Julianus lib. xv. inter eum, qui sciens quid, aut ignorans vendit, differentiam facit in condemnatione ex empto: ait enim, qui pecus morbosum, aut tignum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantum ex empto actione præstaturum, quanto minoris esset empturus, si id ita esse scilicet: si vero sciens reticuit, & emptorem decepit, omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, præstaturum ei: si vero igitur ædes vitio tigni corruerunt, ædium æstimationem; si pecora contagione morboſi pecoris perierunt, quod interfuit idonee venisse, erit præstandum.

§. 1. Item qui furem vendidit, aut fugitivum, si quidem sciens, præstare debet, quanti emptoris interfuit non decipi: si vero ignorans vendidit, circa fugitivum quidem tenetur, quanti minoris empturus esset, si eum fugitivum scisset: circa furem non tenetur: Differentiæ ratio est, quod fugitivum quidem habere non licet; & quasi evictionis nomine tenetur venditor; furem autem habere possumus. §. 2. Quod autem diximus, quanti emptoris interfuit non decipi, multa continet, & si alios secum sollicitavit, ut fugerent, vel res quasdam abstulit. §. 3. Quid tamen, si ignoravit quidem furem esse, adseveravit autem bonæ frugi, & fidum, & caro vendidit? Videamus, an ex empto teneatur? Et putem, teneri. Atqui ignoravit: sed non debuit facile, quæ ignorabat, adseverare. Inter hunc igitur, & qui scit, interest: qui scit, præmonere debuit furem esse; hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem.

§. 4. Si venditor dolo fecerit, ut rem pluris venderet, puta de artificio mentitus est, aut de peculio, empti eum iudicio teneri, ut præstaret emptori, quanto pluris servum emisisset, si ita peculiatum esset, vel eo artificio instructus. §. 5. Per contrarium quoque idem Julianus scribit: Cum Terentius Victor decedisset, relicto herede fratre suo, & res quasdam ex hereditate, & instrumenta, & mancipia Vellicus quidam subtraxisset, quibus subtractis facile quasi minimo valeret hereditas, ut sibi ea venderetur, persuasit, an venditi iudicio teneri possit? Et ait [Julianus] competere actionem ex vendito in tantum, quanto pluris hereditas valeret, si hæc subtractæ non fuissent. §. 6. Idem Julianus, dolum solere a venditore præstari, etiam in hujusmodi specie ostendit: si cum venditor sciret fundum pluribus municipis legata debere, in tabula quidem conscripserit, uni municipio deberi, verum postea legem conscripserit, si qua tributorum aut vectigialis, indicationis quid nomine, aut ad via colationem præstare oportet, id emptorem dare, facere, præstareque oportere: ex empto eum teneri, quasi decepisset emptorem: Quæ sententia vera est.

§. 7. Sed cum in facto proponeretur, tutores hoc idem fecisse, qui rem pupillarem vendebant: quæstionis esse ait, an tutorum dolum pupillus præstare debeat? Et si quidem ipsi tutores vendiderunt, ex empto eos teneri, nequaquam dubium est. Sed si pupillas, auctoribus eis, vendidit, in tantum tenetur, in quantum locupletior ex eo factus est, tutoribus in residuum perpetuo condemnandis, quia nec transfertur in pupillum post pubertatem hoc, quod dolo tutorum factum est. §. 8. Offerri pretium ab emptore debet, cum

ex empto agitur: & ideo [&] si pretii partem offerat, nondum est ex empto actio: Venditor enim, quasi pignus, retinere potest eam rem, quam vendidit. §. 9. Unde quaeritur, si pars sit pretii soluta, [&] res tradita, postea evicta sit, utrum ejus rei consequatur pretium integrum ex empto agens? an vero, quod numeravit: Et puto magis id, quod numeravit, propter doli exceptionem. §. 10. Si fructibus jam maturis ager distractus sit, etiam fructus emptori cedere, nisi aliud convenit, exploratum est. §. 11. Si in locatis ager fuit, pensiones utique ei cedent, qui locaverat: Idem & in prædiis urbanis: nisi si quid nominatim convenisse proponatur. §. 12. Sed & si quid præterea rei venditæ nocitum est, actio emptori præstanda est: damni forte infecti, vel aquæ pluviae arcentæ, vel Aquilæ, vel interdicti quod vi, aut clam. §. 13. Item si quid ex operis fervorum, vel vecturis jumentorum vel navium quaesitum est, emptori præstabitur: & si quid peculio eorum accessit, non tamen, si quid ex re venditoris. §. 14. Si Titius fundum, in quo nonaginta jugera erant, vendiderit, & in lege emptionis dictum est, in fundo centum esse jugera, & antequam modus manifestetur, decem jugera alluvione adcreverint, placet mihi Neratii sententia existimantis, ut si quidem sciens vendidit, ex empto actio competat adversus eum, quamvis decem jugera adcreverint: quia dolo fecit, nec dolo purgatur: si vero ignorans vendidit, ex empto actionem non competere. §. 15. Si fundum mihi alienum vendideris, & hic ex causa lucrativa meus factus sit, nihilominus ex empto mihi adversus te actio competit. §. 16. In his autem, quæ cum re emptæ præstari solent, non solum dolum, sed & culpam præstam arbitror: nam & Celsus lib. VIII. Digestorum scripsit, cum convenit, ut venditor præteritam mercedem exigat, & emptori præstet, non solum dolum, sed & culpam eum præstare debere. §. 17. Idem Celsus libro eodem scribit: Fundi, quem cum Titio communem habebas, partem tuam vendidisti: & antequam traderes, coactus es communi dividundo iudicium accipere, si focii fundus sit adjudicatus, quantum ob eam rem a Titio consecutus es, id tantum emptori præstabis: quod si tibi fundus totus adjudicatus est, totum eum emptori trades: sed ita, ut ille solvat, quod ob eam rem Titio condemnatus es: Sed ob eam quidem partem, quam vendidisti, pro evictione cavere debes: ob alteram autem, tantum de dolo malo repromittere: æquum est enim, eandem esse conditionem emptoris, quæ futura esset, si cum ipso actum esset communi dividundo: Sed si certis regionibus fundum inter te, & Titium iudex divisit, sine dubio partem, quæ adjudicata est emptori, tradere debes. §. 18. Si quid servo distracto venditor donavit ante traditionem, hoc quoque restitui debet; hereditates quoque per servum adquisitæ, & legata omnia: nec distinguendum, cujus respectu ista sint relicta. Item quod ex operis servus præstitit venditori, emptori restituendum est: nisi ideo dies traditionis e pacto prorogatus est, ut ad venditorem opera pertinerent. §. 19. Ex vendito actio venditori competit ad ea consequenda, quæ ei ab emptore præstari oportet. §. 20. Veniunt autem in hoc iudicium infra scripta: In primis pretium, quanti res venit: item usuræ pretii post diem traditionis: nam cum re emptor fruatur, æquissimum est eum usuras pretii pendere. §. 21. Possessionem autem traditam accipere debemus, et si precaria sit possessio: hoc enim solum spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi. §. 22. Præterea, ex vendito agendo, consequetur etiam sumptus, qui facti sunt in re distracta: ut puta si quid in ædificia distracta erogatum est: scribit enim Labeo, & Trebatius, esse ex vendito hoc nomine actionem: Idem & si in agri servi curationem impensum est ante traditionem, aut [si quid] in disciplinas, quas verisimile erat etiam emptorem vel le impendi: Hoc amplius Labeo ait &, si quid in funus mortui servi impensum sit, ex vendito consequi oportere: si modo sine culpa venditoris mortem obierit. §. 23. Item si convenerit, cum res veniret, ut locuples ab emptore reus

erat, dixi ad l. 9. §. 32. infr. de injuriis. 25 Mōvon τὸ ἐν, duntaxat unum deberi. 19. Synops. §. c. 13. scil. hoc modo, si venditor sciens diversis tributis fundum obligatum esse, in venditione unum duntaxat deberi dixerit, & adjecerit, si quod hujus fundi nomine tributum, aut vectigal, aut indicationem, aut ad via refectionem præstare oporteret.

id emptorem dare facere oportere, actione ex empto tenetur doli mali causa. 26 Δημόσιον, ἢ ἐκφορέυμα, ἢ τέλεσμα, ἢ ὑπὲρ ὀδοστρωμάτων. Synops. Basilic. d. c. 13. 27 Vide quæ scripsi ad l. 27. §. 3. sup. de usufruct. 28 Celas tributa & vectigalia fundi pupillaris vendit. 29 Tutoris vendentis dolo, an & quatenus pupillus teneatur. 30 Actio ex empto tenetur is, qui vendidit: ex vendito is, qui emit: datur ex empto, emptori: ex vendito, venditori. 31 Ut l. 15. §. de dolo. 32 l. 8. in fin. C. h. t. l. 31. circa fin. §. de rebus creditis. 33 l. 57. §. de adilit. vide Hotom. quæst. illust. 20. 34 Quasi pignus retinere potest venditor rem, quam vendidit. adde l. 14. §. 1. infr. de furtis. l. 22. sup. de hereditat. vel actio. vendita. 35 Id, quod interest, pretium potest egredi. l. 1. §. eod. 36 Ex opera fervorum, & tactus pecorum, & ancillarum partium: sed & hereditatem, & legata per eundem servum adquisita. §. 18. J. eod. l. pen. C. eod. vide l. ult. in fin. infr. de jure fisci. 37 Si is ager locatus fuit. Hal. 38 Vide quæ scripsi ad l. ult. in fin. infr. de jure fisci. §. l. 13. §. eod. 39 Locatus scilicet. 40 l. 16. infr. de aqua. & aqua pluvi. 41 l. 11. §. 8. infr. quod vi, aut clam. 42 Modum agri in venditionibus veteres plerumque definebant, dixi ad l. 2. sup. eod. 43 Et sic plura jugera expressit, dixit, quam essent re ipsa. 44 Alluvio superveniens ante traditionem prodest venditori ad mensuram, si fuit ignorans: fecus, si sciens. Bart. 45 Vide l. 9. infr. de evictions. 46 Lucrativa causa non extinguit onerosam, ut hic. ut nec onerosa aliam onerosam, l. 10. sup. eod. extinguit tamen lucrativam in eadem persona, vel diversis, inter quas juri adcrendi locus est, l. 22. infr. de legat. 2. non inter quas jus adcrendi non est. Bald. hic, & l. omnes. infr. de oblig. 47 Non solum hic præstatur dolum & culpa in re vendita, sed & in ejus accessoriis. 48 l. 68. sup. de contrah. empt. 49 l. 7. §. 13. sup. comm. divid. 50 l. 7. infr. de rebus eorum. v. quæ scripsi ad l. 156. infr. de regul. 51 Juri adcrendi in contractibus etiam locus est, si emptoris interest: non aliis. scripsi ad l. 64. sup. de contrah. empt. 52 Atque ita quis cogitur rem suam vendere. 53 V. §. 10. sup. l. 23. infr. eod. l. 51. in fin. infr. de evict. 54 l. 23. in fin. infr. de adilit. 55 l. 1. l. 2. C. h. t. cui opponitur ex empto actio, de qua in l. 11. in princ. sup. eod. 56 Venditi actione venditor ab emptore hæc consequitur, pretium, usuras pretii post diem traditionis, ut hic. sumptus factos in rem distractam ante traditionem (puta in ædificia, curationem ægroti servi, disciplinas, funus) §. 22. infr. eod. Synops. eod. c. 13. 57 Post rem traditam, nisi emptor pretium situm exolvit, usuras ejus præstare cogendus est. Paul. 2. sent. 17. §. 9. l. 5. C. eod. l. 2. C. de usuris. 58 Fructuum & ulurarum æqua vicistrudo: qui fructus rei venditæ percipit, usuras pretii nondum soluti præstat venditori. l. 5. C. h. t. 59 Possessionem rei emptæ emptor accepit videtur a venditore, etiam si precario rem emptam ab eo possideat: habet enim precaria illa possessione fructus percipiendi facultatem. 60 Sumptuum varia exempla, in ædificia, medicos, disciplinas, funus, l. 10. in fin. sup. l. 10. C. de negotiis. 61 εἰς ἀξίωμα ἐκρυ, in ædibus instaurandis. Synops. ibid. quæ erant destructæ. 62 l. 38. §. 1. infr. l. 16. C. eod. Sumptus facti in re vendita per actionem ex vendito repetuntur. Bart. 63 Sumptus factos in disciplinas venditi servi ab emptore actione ex vendito venditor ipse consequitur. l. 27. §. 2. §. de usufruct. l. 25. §. de pignoratitia. 64 Verisimiles sumptus facile repetuntur. 65 Sic venditor hereditatis funeris impensas emptori imputat. l. 2. §. 17. sup. de hered. vel actio. vend. 66 In venditionibus sape hoc conveniebat, ut locupletior reus ab emptore daretur. Synops. 67 Expromissor. Accus. fidejussor pretii.

I Qui rem vitiosam ignorans vendit, quanto minoris fuisset empturus, qui sciens, quod interfuit emptoris rem idonee venisse, præstabit, id est, tenebitur ad interesse extra rem. Bart. 2 Si pecus morbosum vitiosumve tignum vendidero, si quidem ignorans fecero, id tantum ex pretio restituo, quanto minoris emptor, si vitium scisset, empturus erat: si vero sciens, ad id, quod interest, teneor. Quid enim, si ædes vitio tigni corruerint, vel pecora contagione morboſi pecoris perierint? Synops. eod. c. 13. 3 Retinere vitium rei venditæ, idque sciens, decipere est. l. 45. §. 1. infr. eod. 4 Venditoris emptorem decipientis in vitis rei retinendis, hæc pœna est, ut omnia detrimenta præstet, quæ ex emptione emptor traxerit. Διὰ τῆς ἀδῆς, Synops. ibid. 6 Idonee non vendit, qui emptorem decipit: qui celat vitia rei venditæ. 7 Qui fugitivum vendidit, aut furem, si quidem sciens, circa fugitivum præstat id, quod interest: circa furem duplum pretii, & si quod emptori damnum dedit: si vero ignorans, circa fugitivum tenetur ad pretium; circa furem non tenetur. Synops. eod. c. 13. 8 l. 4. sup. eod. 9 l. 11. §. 7. sup. eod. 10 Fugitivi & furis venditi differentia: gravior tenetur, qui fugitivum habet, quam qui furem. Furem habere possumus, fugitivum non item. 11 l. 1. C. de adilit. act. 12 Id, quod nostra interest, non decipi in servi emptione, multa continet. Non tantum enim pretium servi continet, sed & si quos alios sollicitavit, vel ut fugerent, vel ut res quasdam auferrent. Synops. ibid. 13 Πιστόν, ἢ χρονοῦτον. Si venditor furem ignorabat, & tamen adseverabat, se fidum & frugi vendere; tenetur: Nam qui scit, quia non præmonuit emptorem, tenetur: qui ignorat, quia temere, quæ non essent, adseveravit. Synops. eod. 14 Ut caro venderet. Haloband. 15 Hinc collige quem teneri in id, quod interest ratione culpe in vendendo admittæ, ut hic. 16 Id est, scurrilem, ac verboſum rerum venalium commenſationem, qua venditores emptorem hiantem in ducere volunt: notum enim illud. Laudat venales, qui vult obtudere, merces. 17 V. l. 1. §. 13. infr. si quid in fraud. patron. Goth. Ad hunc §. 4. & v. Gæd. de contrah. stipulat. c. 3. n. 116. 144. & 145. Ant. 18 Vel, ut apud Paulum est 2. sent. 17. §. 6. quanto minoris valuisset, emptori præstare compellitur, nisi paratus sit eum redhibere. adde l. 43. §. de contrah. empt. 19 Relativa, contrariorum species. §. 25. J. eod. dixi ad l. 41. §. de regulis. 20 l. 9. §. de dolo. 21 Dolum venditor præstare cogitur, tenetur de dolo, ut hic. Idem in locatore, ut in specie proposita, & agitata a Beruo, quæſt. 62. quem vide. Goth. Vid. Johann. a Sand. decis. Frisic. lib. 3. tit. 4. desin. 6. Ant. 22 V. l. 39. infr. eod. si venditor sciens diversis tributis obnoxioſus esse fundum, in venditione unum duntaxat dixerit, & adjecerit, si quid hujus fundi nomine, tributum scilicet, aut vectigal, aut indicationem, aut ad via refectionem præstare oporteat, id emptorem dare facere oportere, actione sc. ex empto tenebitur doli mali causa, ut hic. si vero tutor erat, qui hoc fecit in venditione rei pupillaris, si quidem ipse vendidit, tenetur: si vero pupillo vendenti auctor fuit, pupillus quidem, in quantum locupletior factus est, tenetur: tutor autem in residuum, perpetuo: Nam quod ipsius dolo factum est, post pubertatem in pupillum non transfertur. §. 7. infr. eod. 23 Vectigalia. Cujac. 5. obj. ult. quod Græca metaphrasia indicat, quæ hic habet: ἕξ ὁ πικρῆς εἰσὸς διαδραχμῆς ὑπερκαίοντος τείλετος τὸν ἀγρόν. Synops. 19. tit. 8. c. 13. 24 Tabulam hanc suspendi in auctionibus ædium licentis mos erat, dixi ad l. 15. §. 32. infr. de injuriis. 25 Mōvon τὸ ἐν, duntaxat unum deberi. 19. Synops. §. c. 13. scil. hoc modo, si venditor sciens diversis tributis fundum obligatum esse, in venditione unum duntaxat deberi dixerit, & adjecerit, si quod hujus fundi nomine tributum, aut vectigal, aut indicationem, aut ad via refectionem præstare oporteret.

detur, ex vendito agi posse, ut id fiat. §. 24. Si inter emptorem...

§. 25. Si procurator vendiderit, & caverit emptori: quæritur, an domino...

§. 26. Ibidem Papinianus respondisse se refert: si convenerit, ut ad diem pretio non soluto, venditori...

§. 27. Si quis colludente procuratore meo, ab eo emerit, an possit agere ex empto? Et puto...

§. 28. Sed & si quis, minorem vigintiquinque annis circumvenerit, & huic hæcenus...

§. 29. Si quis a pupillo sine tutoris auctoritate emerit, ex uno latere...

§. 30. Si venditor habitationem exceperit, ut inquilino liceat habitare, vel colono, ut perfrui liceat...

§. 31. Aedibus distractis, vel legatis, ea esse ædium solemus dicere, quæ...

14. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium. ID est, quo puteus operitur. 15. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

16. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium. NON magis, quam pulli, aut cætera animalia, quæ in fundo...

17. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum. FUNDI nihil est, nisi quod terra se tenet. Ædium autem...

laria 36: quoniam hæc instrumenti 37 magis sunt, etiam si ædificio co-

§. 1. Sed & vinum, & fructus perceptos 38, villæ non esse constat. §. 2. Fundo vendito, vel legato, sterculinum 39 &...

§. 3. Quæ tabulæ pictæ protectorio includuntur 40, item [que] crustæ marmoreæ, ædium sunt. §. 4. Reticuli circa...

§. 5. Item quod insulæ causa 42 paratum est, si nondum perfectum est, quamvis positum in ædificio sit, non tamen videtur...

§. 6. Si ruta 44 & cæsa excipiantur in venditione, ea placuit esse ruta 45, quæ eruta sunt, ut arena, creta, & similia:

§. 7. Labeo generaliter scribit, ea, quæ perpetui 43 usus causa in ædificiis sunt, ædificiis esse:

§. 8. Castella 49 plumbea, putea 50, opercula 51 puteorum, epitonia 52 fistulis adplumbata, aut quæ terra continentur,

§. 9. Item constat, figilla 53, columnas quoque, & personas 54 ex 55 quarum nostris 56 aqua salire solet, villæ esse. §. 10. Ea, quæ ex ædificio detracta 57...

§. 11. Pali, qui vineæ causa 58 parati sunt, antequam collocentur, fundi non sunt; sed qui exempti sunt hæc mente, ut collocentur, fundi sunt.

18. JAVOLENUS lib. 7. ex Cassio. GRANARIA, quæ ex tabulis 59 fieri solent, ita ædium sunt, si 60 stipites...

§. 1. Tegulæ, quæ 62 nondum ædificiis impostæ sunt, quamvis tegendi gratia allatæ sunt, in rutis & cæsis habentur 63:

§. 2. Aliud juris est in his 64, quæ detractæ sunt, ut 65 reponerentur: ædibus enim accedunt.

De significatione emptiois, & venditionis, & locationis, & conductionis.

19. GAJUS ad Edictum Prætoris titulo de publicanis. VETRES in emptione, venditioneque, appellationibus promiscue 66...

tunc esse partem fundi, & ceteri inter immobilia. 29. δὲν ἐστὶ τῶ ἀγροῦ ὁ μὲν...

30. Serræ, claves, salientes canales, crateres, domus magis portæ, quam domus instrumentum sunt. l. 12. §. 2. infr. de instructo. 31. Vide l. 12. §. 2. J. de instructo.

32. Μοχλοῖ, κλειδί, κλειδίον, Synops. ibid. 33. Κατασκευασμένον. Synops. ibid. 34. Atqui fundo, ut optimus, maximusque esset, legato, machinæ, vasa vinaria, id est...

35. Imo, fundo locato dolia cum reliquo instrumento colonus fructifera. l. 19. §. 2. infr. locati. Item dolia fistilia, item plumbea, quibus terra congesta est, & in his...

36. Tiraquellus de retractu, §. 1. gloss. 7. n. 98. hic mendum esse ait. 37. Quid ita, cum figilla, & statua adnexa, instrumentum domus non contineantur, sed...

38. Aliud si penderent, l. 44. infr. de rei vindic. 39. Sterculinum vendendi causa, quod habitum fuit, non sequitur emptorem...

40. Ea, quæ rectorio non continentur, in rutis sunt, non sunt ædium. l. 241. infr. de verborum signif. 41. l. 12. §. 17. infr. de instructo. 42. Nunc...

43. Imo sunt, quia crepta pro factis habentur, l. 19. §. 11. infr. de auro. Sed ibi de ultima voluntate agitur, reliqua latius extenditur: hic de contractu, qui stricte accipiendus est...

44. Derivatus est casus adde l. 18. l. 38. infr. de pig. perpetuo, id est, ut existimo, ea mente posita, ut illic essent, vivente eo, qui...

45. Al. putealia, ut l. 15. in fin. l. 14. §. eod. 46. Ruta cæsa, etli non sint expressæ nominatim, sunt tamen tacite venditoris. 47. l. 5. §. 2. infr. ad exhibendum.

48. Perpetua vim majorem habent, quam temporaria. Ex perpetua destinatione rei qualitate sumimus, ac finimus. Quæ sunt alieubi ad tempus, non videntur...

1 Inter venditorem & emptorem plerumque hoc conveniebat, ut si pluris rem emptor...

29 δὲν ἐστὶ τῶ ἀγροῦ ὁ μὲν ἡνικαυτὸ τῶ γῆ. Fundi nihil est, nisi quod terra se tenet. Synops. eod. c. 15.

20. IDEM lib. 21. ad Edictum provinciale.

[Dem est &] in locatione, & conductione.

De partu vendito ejus, que parere nequit. 1. De reticentia venditoris. 2. De errore in qualitate rei. 3. De mora venditoris. 4. De pacto, ut fundus venditus venditori locetur: 5. An ne alii vendatur, quam venditori. 6. De acceptione alternata.

21. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

SI sterilis ancilla sit, cujus partus venit, vel major annis quinquaginta, cum id emptor ignoraverit, ex empto tenetur venditor.

§. 1. Si praeii venditor non dicat de tributo sciens, tenetur ex empto: quod si ignorans non praedixerit, quod forte hereditarium praedum erat, non tenetur. §. 2. Quamvis supra diximus, cum in corpore consentiamus, de qualitate autem dissentiamus, emptionem esse: tamen venditor teneri debet, quanti interest non esse deceptum: & si venditor quoque nesciat, veluti si menses, quasi citreas emat, quae non sunt. §. 3. Cum per venditorem steterit, quo minus rem tradat, omnis utilitas emptoris in aestimationem venit, quae modo circa ipsam rem consistit: neque enim, si potuit ex vino (puta) negociari, & lucrum facere, id aestimandum est, non magis quam si triticum emerit, & ob eam rem, quod non sit traditum, familia ejus fame laboraverit: nam pretium tritici, non est servorum fame necatorum, consequitur: nec major sit obligatio, quod tardius agitur, quamvis crescat si vinum hodie pluris sit: Merito: quia si five datum esset, haberet emptor, si five non: quoniam saltem hodie dandum est, quod jam olim dari oportuit. §. 4. Si tibi fundum vendidero, ut eum conductionem certa summa haberem: ex vendito, eo nomine, mihi actio est, quasi in partem pretii ea res sit.

§. 5. Sed etsi ita fundum tibi vendidero, ut nulli alii eum, quam mihi venderes, actio eo nomine ex vendito est, si alii vendideris.

§. 6. Qui domum vendebat, excepit sibi habitationem, donec viveret, aut in singulos annos decem, emptor primo anno maluit decem praestare, secundo anno habitationem [praestare.] Trebatius ait, mutandae voluntatis potestatem eum habere, singulisque annis alterutrum praestare posse; & quamdiu paratus sit alterutrum praestare, petitionem non esse.

De mendacio venditoris.

22. JULIANUS lib. 7. Digestorum.

SI in qualitate fundi venditor mentitus sit, non in modo ejus, tamen tenetur emptori: pone enim dixisse eum, quinquaginta jugera esse vinea, & quinquaginta prati: & in vinea minus, & in prato plus inveniri: esse tamen omnia centum jugera.

De manumissione servi venditi cum peculio.

23. IDEM lib. 13. Digestorum.

SI quis servum, quem cum peculio vendiderat, manumiserit, non solum peculii nomine, quod servus habuit tempore quo manumittebatur, sed & eorum quae postea acquirit, tenetur, & praeterea

1 Id est. Cujacius ita restituit 9. obervo. 15. ut sit sensus: Veteres promiscue uti sunt emptiones venditionisque verbo: Promiscue, id est, ut & conductionem intelligerent (hinc emptores fructuum pro conductoribus accipiuntur. l. 21. §. de annuis.) & in locatione, & in conductione veteres locationem saepe venditionem appellarunt, & conductionem emptorem: quin etiam mercedem, five pensionem, pretium: idque propter viciniam emptionis, & locationis, ideoque Argem. 2. de limitibus, mancipibus ementibus, id est, conducentibus in agros singulos. Festus, Venditiones olim dicebantur bonorum locationes. Hinc forte legi occasione dedit, quod cum Publicani (ad quos referunt inscriptiones l. proxima §. eodem) emptores, five redemptores dicerentur, nonerunt juris interpretes, veteres emant, & vendendi verbo promiscue uti, ut alios contractus significarent, eoque pertinet, quod ibid. Cujacius observat, fœnus videri esse locationem, & conductionem. Hinc Horatius Conductus nuncius, id est, sumptus fœnoris, quas mercedem exegit, id est, usuras: & tamen fœnus proprie locatio non est. vide in hunc locum Robert. 1. animad. 7. §. 9. 10. adversus Cujac. Anton. Mercatorem pro eodem Cujac. 2. not. 7. §. 10. 2 Qui vendidit partum nasciturum, qui natus non poterat, tenetur in id, quod interest emptoris, si sciebat, ut hic. si ignorabat, restituere pretium tenetur. l. cuon hereditatem. 7. §. de hered. vel act. vendita. 3 Raro tamen ob id emitur. l. 27. §. de petitione hered. 4 Mulier major annis 50. sterilis dicitur: post 50 annum non gignit, ut hic, ideoque si ea ætate pariat, partus dicitur jubilis: recipitur tamen, estque legitimus, l. 12. c. de legit. hereditibus: ideoque lege Julia & Papia maribus sexagenariis, feminis quinquagenariis nuptiae interdixit erant. Ulp. in fragm. tit. 16. in fin. ubi dixi. quod postea fuit iustitiam l. penult. c. de nuptiis. Differentia ratio fuit, quod sexagenarii apti sint ad generandum, quinquagenarie mulieres non item. Arist. §. πρὸς ζωὴν. 5 Vide l. 39. in fr. cod. 6 De tributo non dicit, qui minorem capitacionem dicit, cum maior esset. l. 9. c. cod. 7 Idque merito: nam qui alterius in locum succedit, justam habet causam ignorandi. l. 42. in fr. de reg. jur. 8 Id est, l. 9. §. l. 14. §. de contrah. empt. non autem hoc referatur ad Pauli libros. Cujac. 2. obervo. 5. Goth. Vide ad hunc §. Goedd. de contrah. stipulat. c. 3. n. 37. Et seqq. Anf. 9 Hæc verba sunt Tribonian, non Pauli. Cujac. 2. obf. 5. 10 Error in corpore consensum venditionis impedit: in qualitate, non impedit. Et tamen ut qualitates error non impedit venditionem, potest tamen emptor agere adversus venditorem, & ab eo consequi quanti sua interest, non esse deceptum: Et vero decipitur emptor, qui menses quasi citreas emat, quæ non sunt citreae: si corpora spectes, mensa est, etiam quæ non citrea: si qualitates, non videtur vendita, nisi quæ citrea esset. 11 Non accidente, sed materia, vel genere. Vigilius. 12 Emptionem non esse. Halo. 4. August. 17. Cujac. 2. obf. 5. Notum ad tit. de act. empt. Conn. 7. comm. 6. Molinæ de eo, quod interest. n. 36. Robert. 1. animad. 13 l. 62. §. 1. §. de contrah. empt. 14 Mensa citrea magno in pretio veteribus fuerunt, ut Plinius indicat lib. 13. c. 15. cujus capitis hic est titulus, de Atlantis arboribus & cedrinis mensis, sed cum in lib. 1. legatur citreus, non cedrinis: & Petronius dicat: Afris eruta terra Citrea mensis: & cum Tertullian, lib. de Pallio, mensam a M. Tullio emptam (cujus meminit Plinius eo capite) orbem citri appellet, assentendum Philandro, qui lib. 8. Vitruvii 3. emendat in Plinio (d. c. 15. §. lib. 16. c. 15. §. 16.) citreus, citri, & citrum. Repositoria e citro. 13. Plin. 11. Citri arbores sunt frugiferae: Cedri sunt (ut Suidas scribit) δένδρον ἐν τῷ βοιωτικῷ, ὃ ἀπαρτίζει τὴν ἀρωματικὴν οὐλοδωλατρίαν. Cujac. 2. obf. 5. Hæc emendationes, etsi ei non largitur Robertus 1. animad. 4. (reprehensio eo nomine ab Anton. Mercat. 1. Not. 1.) tamen & hoc addit de citreis mensis, a Cicerone Verrina de signis. Verri obiectum, quod citream mensam a Q. Luciatio, omnibus scientibus Lilybaei abstulisset: Citreæ mensas, a Martialis inter pretiosum suppellectilem numerari lib. 9. in Mammuram. §. lib. 10. de Erete. 15 Anton. Guibert. lib. 1. quaest. jur. cap. 4. Lorient. de eo, quod interest. axiom. 22. 26. §. 64. §. de pact. axiom. 114. Molin. de eo quod interest. num. 96. 97. §. 99. Mod. 16 Id est, hic non attendendum lucra, sed damna, ut & l. ult. §. de peric. l. 26. in fin. §. de damno. l. 1. §. 21. in fin. §. de aqua & aqua pluv. l. 71. in fin. §. de furt. facit l. 13. §. 4. in fin. in fr. de injur. Imo, omnia detrimenta veniunt. l. 13. §. 3. cod. sed, & quantum mihi abest, & quantum lucrati, l. 13. §. rem rat. hab. quantum consequi ipse potui, l. 13. in fin. pr. §. cod. vel meo nomine potuisti, l. 7. c. arbit. tut. (puta hereditatem, l. 23. in pr. §. de l. Aquil. puta quan-

cavere debet, quidquid ex hereditate liberti ad eum pervenerit, restitutum iri. Marcellus notat: Illa praestare venditor ex empto debet, quæ haberet emptor, si homo manumissus non esset: non continebuntur igitur, quæ si manumissus non fuit, adquisiturus non esset.

De servo usufructuario emente. 1. Si servus furtivus, bona fide emptus, hominem emerit ex peculio, quod ad dominum pertinebat. 2. De servo vendente.

24. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

SI servus, in quo usufructus tuus erat, fundum emerit, & antequam pecunia numeraretur, capite minutus fueris: quamvis pretium solveris, actionem ex empto non habebis, propter talem capitis deminutionem, sed indebiti actionem aduersus venditorem habebis: ante capitis autem minutionem nihil interest, tu solvas, an servus ex eo peculio, quod ad te pertinet: nam utroque casu actionem ex empto habebis.

§. 1. Servum tuum imprudens a fure bona fide emi: is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem paravit, qui mihi traditus est: Possit te eum hominem mihi condicere, Sabinus dixit: sed si quid mihi abesset ex negotio, quod is gefisset, invicem me tecum acturum de peculio: Cassius veram opinionem Sabinu retulit, in qua ego quoque sum.

§. 2. Servo vendente hominem, fidejussor venditionis omnia praestare debet, in qua obligaretur, si pro libero fidejussisset: nam & in dominum actio sic datur, ut emptor eadem consequatur, quæ, libero vendente, consequi debuisset: fed ultra peculii taxationem dominus non condemnatur.

De vindemia pendente.

25. IDEM lib. 54. Digestorum.

QUI pendentem vindemiam emit, si uvam legere prohibeatur a venditore, adversus eum petentem pretium, exceptione uti poterit, si ea pecunia, qua de agitur, non pro ea re petitur, que venit, neque tradita est. Cæterum post traditionem five lectam uvam calcare, five mustum evehere prohibeatur, ad exhibendum, vel injuriarum agere poterit: quemadmodum si aliam quamlibet rem suam tollere prohibeatur.

De mendacio venditoris.

26. ALFENUS VARUS lib. 2. Digestorum.

SI quis, cum fundum venderet, dolia centum, que in fundo esse adfirmabat, accessura dixisset, quamvis ibi nullum dolium fuisset, tamen dolia emptori debebit.

De qualitate rei accessoria.

27. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni.

QUIDQUID venditor accessurum dixerit, id integrum ac sanum tradi oportet, veluti si fundo dolia accessura dixisset, non quassa, sed integra dare debet.

De pacto, ut emptor faciat, & stipulatione penali adjuncta.

28. JULIANUS lib. 3. ad Urseium Ferocem.

tum depretiatum fuit par occisi. §. 10. Inst. de l. Aquil. non unius anni, sed quinquennii fructus, ut in l. 23. §. 4. in fr. locati.) lucra denique habenda est ratio, l. 2. in fin. §. de eo quod certo loco. damnus enim incurritur venditor, qui lucrum amittit. l. 2. §. 11. in fr. ne quid in loco publ. At paucis dicam, & veteres & novi juris auctores id, quod interest, & ex damno & ex lucro statuerunt. l. unice. in fin. c. de sententis, qua pro eo, quod interest. Quid juris sit? In pecunia numerata, id locum habere quidam vident, arg. l. 118. in fin. in fr. de verb. oblig. Accurrit certe ait, casus illos omnes speciales esse, standum esse hodie dicta legi unice. 17 Utilitatem circa rem, interpretes nostri, interesse intrinsecum appellant. Molinæ tamen id non admittit: cum aliud sit circa rem & intra rem: Vult igitur interesse circa rem, esse aestimationem quanti plurimum a tempore morte. Et indubie qua hic circa rem vini dicitur utilitas, paulo post dicitur crescentes obligatio, vinum, quod hodie pluris est. 18 l. 12. C. h. t. 19 Imo est, & habetur hodie lucra ratio, l. unice. in fin. c. de sentent. qua pro eo, quod interest. Goth. Adde l. 2. §. in fr. §. de eo quod certo loco. Quæ sit veritas seu rei æstimatio, vid. Yanef. rer. quotidianar. l. 1. c. 6. §. 2. n. 10. l. 12. Anf. 20 Vide l. 10. C. h. t. 21 Pretium tritici hic non interpretor, pretium ab emptore venditori numeratum, sed aestimationem tritici, ad id tempus relatam, quo hodie pluris sit. Emptor non consequitur a venditore id, quod potuit negotiari ex vino: non consequitur quoque pretium servorum fame necatorum: pretium consequitur, ut hic, quod hodie vinum pluris est: vini forensis, atque adeo turmam æstimationem, quæ a negotiatione vini hic ita separatur. 22 Emptor tritici solum pretium a venditore, moram in tradendo committente, accipit, non servorum fame necatorum æstimationem, ut hic. Atenim dices, emptorem a venditore consequi pretium ædium, quæ conuerunt, si forte hæc vitiose tradite sint. l. 13. §. 13. in fr. cod. Prius est, inquis Accurrit, male (ut in dict. l. 13.) quam nullo modo, ut hic, tradere. 23 Vel solvatur a reo. l. 8. §. de eo quod certo loco. 24 Quia si datum esset, hoc haberet emptor: quoniam vero non dedit, saltem hodie &c. Haloand. 25 l. 6. §. 1. §. in fr. de serv. exportand. l. 16. §. de pericul. 26 Id est, quia vilis ideo turdum vendidisti. l. 75. l. 79. in fr. de contrahenda empt. 27 d. l. 75. §. de contrah. empt. 28 Lex plerumque dicebatur a venditore, dixi l. 34. §. de contr. empt. 29 factum hoc alternativum. 30 Eius enim, ut & rei, electio est. l. 10. in fin. §. de jur. dot. 31 In obligationibus annuis alternative conceptis, licitum est emptori singulis annis variare: de variandi facultate vide quæ notavi ad l. 20. in fr. de optione. 32 Vide l. 75. in fr. de regulis juris. 33 Qualitas alia est prati, alia vineæ: modus, est ipa fundi quantitas. 34 Modi & qualitates differentia. Modus agri, ejusdem quantitas: Qualitas, vinea, pratium. His cognitis dicimus: si non in modo sed qualitate venditor mentitus sit, tenetur. Nam forte quum centum essent jugera, vineam 50. jugerum dixit, quum non sit. Synops. cod. cap. 20. 35 An ut quoquo modo centum præstare jugera sufficiat? pro bonitate loci fiet æstimatio, vide l. 42. in fin. in fr. cod. 36 Si servum, quem cum peculio vendidi, manumifero, teneor & eorum nomine, quæ postea manumissus adquisivit: si quidem adquisiturus ea fuisset emptor, si manumissus non esset: simul etiam caveo, si quid ex hereditate liberti ad me pervenerit, emptori restitutum iri. Synops. cod. cap. 21. 37 Servus cum peculio suo vendi potest. 38 Ita cavet maritus uxori dotis nomine. l. 24. §. 4. in fr. soluto. 39 Atqui pactum de futura successione non valet. l. 4. c. de inutilib. stipulat. l. ult. c. de pactis. Goth. Solve. Quod fecus in pactis conservanda hereditatis initis. v. Paul. Buf. in l. 61. ff. de verb. oblig. & Burigiar. hic. Anf. 40 Vide l. 11. in fr. de minorib. l. 43. in fr. soluto. 41 Conditionem. l. 41. in fin. in fr. de contrah. empt. 42 l. 31. §. 1. in fr. de reb. cred. 43 Adde l. 34. §. de soluta. 44 §. 1. Inst. de fidejuss. 45 Pendentes fructus qui emit, potest eos propria auctoritate colligere, suis tamen impensis. 46 Doli. l. 5. in fin. c. de eversionib. l. 5. §. 4. in fr. de dol. mal. & met. except. 47 Injuriarum agi ob vim turbativam hinc colligit Castrensis: sed & vim illam, si mala fide fiat, maleficium esse notat. Ita injuriarum ager, qui jure suo uti prohibetur. 48 Cur non ex empto? Castrensis putat, venditorem post rem traditam ex empto, non conveniri, sed aliis actionibus. 49 Qui alium re sua uti impedit, injuriarum tenetur, vide Bald. in Rubr. C. de usufructu. v. l. 13. §. 7. in fr. de injuriis. 50 Vid. l. 27. in fr. cod. 51 Vid. l. 27. in fr. cod. 52 l. 34. §. de contrah. empt. 53 l. 6. §. 6. l. 11. §. 17. l. 25. in fr. cod. 54 Dolia fundo accedere plerumque venditores fundi nominatim dicebant, ut hic, & l. 26. in fr. cod. l. 54. in fin. in fr. cod. l. 60. l. 76. in fr. de contrah. empt. l. 33. in fr. de adils.

Pradia mihi vendidisti, & venit, ut aliquid facerem: quod si non fecissem, poenam promisi. Respondit, venditor, antequam poenam ex stipulatu petat, ex vendito agere potest: si consecutus fuerit, quantum poenae nomine stipulatus esset, agentem ex stipulatu doli mali exceptio summovebit: si ex stipulatu poenam consecutus fueris, ipso jure ex vendito agere non poteris; nisi in id, quod pluris ejus interfuerit, id fieri.

De emptione rei sub conditione legata.

29. IDEM lib. 4. ex Minicio.

Cui res sub conditione legata erat, is eam imprudens ab herede emit: actione ex empto poterit consequi emptor pretium, quia non ex causa legati rem habet.

Si servus venditus venditori furtum fecit. 1. De eo, qui sciens rem alienam vendit.

30. AFRICANUS lib. 8. *Quaestionum.*

Servus, quem de me cum peculio emisisti, prius quam tibi traderetur, furtum mihi fecit. Quamvis ea res, quam fubripuit, interierit, nihilo minus retentionem eo nomine, ex peculio me habiturum ait, id est, ipso jure, ob id factum minutum esse peculium, eo scilicet, quod debitor meus ex causa conditionis sit factus: Nam licet, si jam traditus furtum mihi fecisset, aut omnino conditionem eo nomine de peculio non haberem, aut eatenus haberem, quatenus ex re furtiva auctum peculium fuisset, tamen in proposito & retentionem me habiturum, & si omne peculium penes te sit, vel, quasi plus debito solverim, posse me condicere. Secundum quae dicendum, si nummos, quos servus iste mihi fubripuerat, tu, ignorans furtivos esse, quasi peculiarias ademeris, & consumpseris, conditio eo nomine mihi adversus te competat, quasi res mea ad te sine causa pervenerit. §. 1. Si sciens alienam rem ignorantem mihi vendideris: etiam, prius quam evincatur, utiliter me ex empto acturum putavit in id, quanti mea interit meam esse factam: quamvis enim alioquin verum sit, venditorem hactenus teneri, ut rem emptori habere liceat, non etiam ut ejus faciat, quia tamen dolum malum abesse praestare debeat; teneri eum, qui sciens [alienam] non suam ignorantem vendidit. Idem [est] maxime, si manumissuro vel pignori datus vendiderit.

De re vi adempta venditori. 1. Quid praestat venditor servi. 2. De duobus emptoribus.

31. NERATIUS lib. 3. *Membranarum.*

Si ea res, quam ex empto praestare debebam, vi mihi adempta fuerit, quamvis eam custodire debuerim, tamen propius est, ut nihil amplius, quam actiones persequenda ejus praestari a me emptori oporteat: quia custodia adversus vim parum proficit: actiones autem eas non solum arbitrio, sed etiam periculo tuo [tibi] praestare debebo, ut omne lucrum ac dispendium te sequatur.

§. 1. Et non solum, quod ipse per eum adquisit, praestare debeo, sed & id, quod emptor, jam tunc tibi tradito servo adquisiturus fuisset. §. 2. Uterque nostrum eandem rem emit, a non domino, cum emptio, venditioque sine dolo malo fieret; traditaque est: sive ab eodem emimus, sive ab alio, atque alio, is ex nobis tuendus est, qui prior jus ejus adprehendit, hoc est, cui primum tradita est: si alter ex nobis a domino emisset, is omnimodo tuendus est.

De falsis ponderibus.

32. ULPIANUS lib. 11. ad Edictum.

Si quis a me oleum, quod emisisset, adhibitis iniquis ponderibus accepisset, ut in modo me falleret, vel emptor circumscriptus sit a venditore ponderibus minoribus, Pomponius ait, posse dici venditorem sibi dare oportere, quod plus est, petere: quod habet rationem. Ergo & emptor ex empto habebit actionem, qua contentus esse possit.

De pluribus rebus emptis uzo pretio.

33. IDEM lib. 32. ad Edictum.

1 Notandus est hujus propositionis progressus. *Contractus venditionis habetur: pactum* adjicitur, ut aliquid fiat, stipulatio poenae, si id factum non erit, sublequitur. Pactum non impletur ab emptore. Quid juris? venditor agere potest ex pacto (vestito scilicet cohaerentia contractus) ut emptor faciat. Demum venditorem id non fecisse: venditori res restant actiones: una, ex vendito: altera, ex stipulatu. Quid, nam utraque simul uti poterit? Julianus respondet, venditorem priore prius uti posse: altera eleda, poenaeque percepta poenam sine dolo petere non posse. At minus in poena consecutus est, quam ejus interitus? Julianus hic ait ex priore (puta ex vendito) agi posse, si plus ejus interit. Adde l. 47. in fin. infr. eod. Si ita est, hoc consequi videtur, per stipulationem poenae procedentem contractum non novari. Nam si hic facta novatio, seu nova debendi causa esset, ex ea tantum nova obligatione, non ex ea partim, partim ex anterioribus ageretur, & poenae stipulatio sufficere videretur. vide apud Hotom. *quaeq. illustr.* 10. Interim sic habendum est, principalem obligationem poenali stipulatione non novari: nisi id actum sit. l. 8. §. 1. infr. de novationib. §. 3. *verfic. sed cum hoc. Inst. quibus mod. toll. oblig. l. ult. C. de novat.* 2 vide l. 4. §. 7. *infr. de del. mal. & met. except.* 3 Si ab herede imprudens emero rem mihi sub conditione legatam, actione ex empto pretium consequor. *Synops. Basil. eod. cap. 26. l. 16. sup. de contrah. empt.* 4 Quia nunc ex causa legati rem habet. Ita emendat Antonius Faber, §. *Conjektor.* 14. Nunc (inquam) id est, tempore existentis conditionis. 5 Non ex lucrativa causa. 6 vide Cujac. *ad Africanum.* 7 Si servum cum peculio tibi vendam, sique furtum ante traditionem mihi fecerit, ipso jure peculium minuitur. Quod si forte jam peculium tibi tradiderim, id ipsum recipio, ut hic. Ita post traditionem servi furtum acciderit, actionem eo nomine tecum non habeo, nisi eatenus, quatenus ex re furtiva peculium auctum est, *vers. Nam licet.* *infr. eod.* Quod si tu ignorans nummos istos furtivos esse, servo quasi peculiarias ademeris, & consumpseris, de iis mihi teneris. *vers. secundum.* *infr. eod. Synops. eod. c. 27. in pr.* 8 vide l. ult. *sup. de condit. furt.* 9 Obligatio naturalis oritur ex maleficio inter dominum & servum: eaque diminuit peculium ipso jure. 10 *Idiom. dicitur.* *Synops. eod. cap. 27.* Peculium ipso jure minuit id, quod domino vel patri debetur. 11 *Minus,* est detrahi, retineri, deduci, recondi. Igitur ipso jure *minus* legati, hic nihil aliud est, quam ex lege Falcidia quartae retentionem esse, qua heres utitur suo jure, quasi heres & dominus: & ideo retineri dicitur Falcidia jure hereditario. l. 14. *infr. ad l. Falcid.* jure testamenti. l. 42. *infr. de vulg.* 12 Adde l. 9. §. 6. *sup. de pecul.* 13 Conditione sine causa repetitur res nostras, quae apud alium sunt sine causa. l. *si me.* *Et Titium.* 32. *sup. de reb. cred.* 14 Ut l. 32. *in fin. sup. de reb. cred.* 15 *Si me.* *Et Titium.* 32. *sup. de reb. cred.* 16 Qui sciens ignorantem rem alienam vendit, etiam prius quam evincatur, ex empto convenitur in id, quantum emptoris interest rem esse factam, maxime si velit emptor manumittere vel pignorare, quod emit. Qui vero imprudens rem alienam vendit, non tenetur, ut emptorem dominum faciat, sed ut ei habere liceat. *Synops. eod. cap. 27. in fin.* 17 vide l. 4. *sup. eod.* Ante evictionem potest interdum agi. adde l. 19. §. 3. *sup. de negotiis.* 18 vide l. 25. *sup. de contrahend. empt.* 19 vide l. 36. *infr. eod.* 20 l. 35. §. 4. *sup. de contrah. empt.* l. 14. *in princ. infr. de furtis.* 21 Re per vim

ET si uno pretio plures res emptae sint, de singulis ex empto, & vendito agi potest.

De qualitate rei.

34. IDEM lib. 18. ad Edictum.

Si, fundo vendito, in qualitate jugerum captio est, ex empto erit actio.

De servitute evicta.

35. IDEM lib. 70. ad Edictum.

Si quis fundum emerit, quasi per eum fundum eundi agendi jus non esset, & inreddito de itinere actuque victus sit, ex empto habebit actionem: licet enim stipulatio de evictione non committatur, quia non est de jure servitutis in rem actione pronunciatum, tamen dicendum est, ex empto actionem competere.

De custodia rei & stipulatione damni infecti.

36. PAULUS lib. 7. ad Plautium.

Venditor domus, antequam eam tradat, damni infecti stipulationem interponere debet: quia antequam vacuam possessionem tradat, custodiam & diligentiam praestare debet, & pars est custodiae, diligentiaeque, hanc interponere stipulationem: & ideo, si id neglexerit, tenebitur emptori.

De dolo venditoris.

37. IDEM lib. 14. ad Plautium.

Sicut aequum est, bonae fidei emptori alterius dolum non nocere, ita non est aequum, eidem personae venditoris sui dolum prodesse.

38. CELSUS lib. 8. *Digestorum.*

Si venditor hominis dixit, peculium eum habere decem, nec quemquam adepturum: etsi plus habet, totum praestet; nisi hoc actum est, ut duntaxat decem praestaret: si minus est, praestet esse decem, & talem servum esse, ut tantum peculii habeat.

§. 1. Si per emptorem steterit, quo minus ei mancipium traderetur, pro cibariis, per arbitrium indemnitatem posse servari, Sextus Aelius, Drusus dixerunt: quorum & mihi justissima videtur esse sententia. §. 2. Firmus a Proculo quaesit, si de plumbeo castello fistula sub terram missa, aquam ducerent in aenum lateribus circumstructum, an haec aedium essent? an ut ruta caesa vincata fixaque, quae aedium non essent? Ille rescriptis, referre, quid acti esset. Quid ergo, si nihil de ea re neque emptor neque venditor cogitaverunt, ut plerumque in ejusmodi rebus evenisse solet? nonne propius est, ut inserta & inclusa aedificio partem ejus esse existimemus?

De reticentia venditoris.

39. MODESTINUS lib. 5. *Regularum.*

Quero: si quis ita fundum vendiderit, uti venditum esse videatur, quod intra terminos ipse possedit; sciens tamen aliquam partem certam se non possidere, non certiorari emptorem: an ex empto iudicio teneatur, cum haec generalis adiectio ad ea quae specialiter novit qui vendidit, nec exceptio, pertinere non debeat: ne alioquin emptor capiatur, qui fortasse, si hoc cognovisset vel empturus non esset, vel minoris empturus esset, si certioratus de loco certo fuisset: cum hoc & apud veteres sit relatum in ejus persona, qui sic exceperat, *servitutes si quae debentur, debentur*: etenim juris auctores responderunt, si certus venditor quibusdam personis certas servitutes debere, non admonuisset emptorem, ex empto eum teneri debere, quando haec generalis exceptio non ad ea pertinere debeat, quae venditor novit, quae [que] specialiter excipere & potuit & debuit, sed ad ea quae ignoraverit, & de quibus emptorem certiorare nequivit? Herennius Modestinus respondit: si quid circumvenienti emptoris causa venditorum specie de qua quaeritur, fecit, ex empto actione conveniri posse.

De arboribus frantibus.

40. POMPONIIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

ablata, venditor liberatur, nisi vis ei sit illata ob ejus inimicitias: tunc enim videtur res amissa, aut iterum culpa venditoris. l. 25. §. 4. J. locati. l. 66. in princ. J. solut. matrim. 22 l. 9. §. 4. *sup. de Publiciana.* l. 15. C. de rei vind. 23 l. 32. §. 1. J. ad leg. Corn. de falsis. adde l. 18. §. 3. *sup. de dolo.* 24 Al. ex empto vendito, ut l. 19. *sup. de heredit. vel action. fidei Varro.* 2. de re rustica. 2. ex conducto locato. 25 Idem, si plures commodate sint. l. 17. §. 4. *sup. commodati.* 26 vide l. 41. *in fin. J. eod.* 27 Adde l. 3. §. 2. *infr. de itinere, actuque.* 28 Evicta servitute agitur ex empto, non ex evictione. l. 75. *infr. de evict.* 29 Venditor etiam in immobilibus custodiam debet, antequam ipsa immobilia tradat. 30 l. 18. §. 7. *infr. de damno.* 31 l. 35. §. 4. *sup. de contrah. empt.* l. 12. *infr. de furtis.* 32 l. 31. *sup. eod.* 33 Custodiam venditae domus qui debet, damni infecti stipulationem ejus domus nomine negligere non debet: pars enim custodiam est, ac diligentiam, stipulari de damno infecto: qui id omisit, negligens fuit. 34 Bonae fidei emptori doli venditoris, neque nocet neque prodest. 35 vide l. 3. C. de pericul. Doli suus nemini prodest. 36 Quom vendiderem servum, dixi eum habere peculium decem aureorum, si minus est, decem aureos impleo: si plus habet, totum emptor accipit: nisi convenit, ut decem ei duntaxat praestarentur. *Synops. Basil. eod. cap. 33.* 37 Expensas agnoscit, seu praestat, qui moram admittit. 38 l. 13. §. 2. *sup. eod.* ut in commodato. l. 18. §. 2. *sup. commodati.* 39 Al. arbitrium. 40 Ut l. 17. §. 3. *sup. eod.* 41 Ut l. 47. *sup. de contrah. empt.* 42 Ut l. 19. §. 2. *infr. locat. aeneum, Accurs. specum, Eudius*: Florentina videtur esse melior, ut aeneum sit miliarium. l. 19. §. 12. *infr. de auro. Miliarium* autem male Beroaldus, Nehrillensis & Accursus vas esse tradunt ad miliarium coquendum sine ullo auctore: probandum potius, quod Athenaeus lib. 3. *de gastronomia* scribit, το μαλακιστον καδουμινον υπο Ρωμαϊων το εις δεφυη υδατος κατηροισιαν κατιστακτωμενον & breviter, miliarium cocinatorium nihil aliud est, quam aeneum (in quo aqua a potandum calefit. l. 18. §. 3. *infr. de instructio.* In balneario instrumentum miliarium Paulus etiam numerat, in quo aqua ad lavandum calefit. Paulus 3. *sentent.* 6. §. 65. & ibi Cujac. 2. *observat.* 6. Aeneum etiam, id est, in quo aqua calida lavatur olea, l. 19. §. 2. *infr. locati.* Miliarium meminisset Seneca, 3. *Naturalium.* 24. §. 4. c. 9. Vas igitur fuit ad calefaciendam aquam potui usitatum. Glossis δεφουητορον. Nam veteres aqua usi, alias calida in potu Seneca, l. de ira 12. c. 2. de ira 25. adde l. 15. §. 3. *infr. de instructio.* 43 vide l. 17. §. 6. *sup. eod.* 44 Junctae, & ita vulgatae. Fixa & junctae hic opponit ruti & caetis; hxis & junctis Livius 39. adjecti immolita, quo nomine quaeque citra aedificii formam molita sunt, significantur, ut in legibus limitum, Ne quis eos limitis decumanos obseptis, neve quid in eis immolatum, neve quid ibi positum habeto. 45 Infixa, infixa, dixi ad l. 7. *infr. de incendio.* 46 Capriola exceptio nocet excipienti. 47 l. 13. §. 6. l. 21. §. 1. *sup. eodem.* l. 35. in fin. l. 43. in fin. *sup. de contrah. empt.* l. 9. *sup. de periculo.* 48 Servitutum recipendarum haec generalis fuit formula. His enim modis recipiebantur, *Quibus est servitus, utique est.* l. 10. *sup. comm. prad.* De speciali servitutum receptione dixi ad l. 17. §. 3. *sup. de servit. prad. urban.* 49 Generalis exceptio permittitur ignorantibus: specialis a sciente exigitur.

Quintus Mucius scribit: Dominus fundi de pradio arbores stantes vendiderat, [&] pro his rebus pecuniam accepit, & tradere nolebat: emptor querebat, quid se facere oporteret: & verebatur, ne hae arbores ejus non viderentur factae? Pomponius: Arborum, quae in fundo continentur, non est separatum corpus a fundo: & ideo, ut dominus suas specialiter arbores vindicare emptor non potest, sed ex empto habet actionem.

De retentione venditoris.

41. P A P I N I A N U S lib. 3. Responforum.

In venditione, super annua pensatione pro aquaeductu infra domum Romae constitutam, nihil commemoratum est: Deceptus ob eam rem ex empto actionem habebit: itaque, si conveniatur ob pretium ex vendito, ratio improvisi oneris habetur.

De compensatione lucri & damni.

42. P A U L U S lib. 2. Quaestionum.

Si duorum fundorum venditor separatim de modo cujusque pronunciat, & ita utrumque uno pretio tradiderit, & alteri aliquid desit, quamvis in altero exsuperet, forte si dixit, unum centum jugera, alterum ducenta habere, non proderet ei, quod in altero ducenta decem inveniantur, si in altero decem desint: Et de his ita apud Labeonem relatum est. Sed an exceptio doli mali venditori profutura sit, potest dubitari? Utique si exiguus modus silvae desit, & plus in vineis habeat, quam repromissum est, an non facit dolo, qui jure perpetuo utitur? nec enim hic, quod amplius in modo invenitur, quam alioquin dictum est, ad compendium venditoris, sed ad emptoris pertinet; & tunc tenetur venditor, cum minor modus invenitur. Videamus tamen, ne nulla querela sit emptoris in eodem fundo, si plus inveniat in vinea quam in prato, cum univcrsus modus constat. Similis quaestio esse potest ei, quae in duobus fundis agitata est, & si quis duos statuliberos uno pretio vendat & dicat, unum decem dare jussim, qui quinquedecim dare debebat: nam & hic tenebitur ex empto actione, quamvis emptor a duobus viginti accepturus sit. Sed rectius est, in omnibus scriptis casibus lucrum cum damno compensari: & si quid deest emptori, five pro modo, five pro qualitate loci, hoc ei resarciri.

De venditione servorum, quibus fideicommissaria libertas debetur.

De sumptibus ab emptore factis, cui res evincitur.

43. I D E M lib. 5. Quaestionum.

Titius, cum decederet, Seia Stichum, Pamphilum, Aescufam, per fideicommissum reliquit, ejusque fidei commisit, ut omnes ad libertatem post annum perduceret: cum legataria fideicommissum ad se pertinere nolisset, nec tamen heredem a sua petitione liberaffet, heres eadem mancipia Sempronio vendidit, nulla commemoratio fideicommissae libertatis facta: emptor, cum pluribus annis mancipia scripta sibi servissent, Aescufam manumisit: [&] cum caeteri quoque servi cognita voluntate defuncti, fideicommissam libertatem petissent, & heredem ad Praetorem perduxissent, jussu Praetoris, ab herede sunt manumissi: Aescufae quoque, nolle se emptorem patronum habere, responderat: cum emptor pretium a venditore, empti iudicio, Aescufae quoque nomine repeteret, lectum est responsum Domitii Ulpiani, quo continebatur, Aescufam pertinere ad rescriptum sacrarum constitutionum, si nollet emptorem patronum habere: emptorem tamen nihil posse post manumissionem

I Arbores quae in fundo sunt, non efficiunt corpus a fundo separatum. Unde notant, Dominium arborum solo cohaerentium, sine solo transferri non posse. 2 Qui nondum rem emptori tradidit, adhuc ipsius dominus est. l. 8. C. h. t. l. 50. sup. de rei vindic. l. 20. C. de pectus. l. 27. C. de rei vindic. l. 3. C. de his, qui a non domino. l. 14. inf. de falsis. S. 3. in fin. inf. de emp. l. 3. l. ult. sup. de rei vindic. 3. l. ult. sup. de rei vindic. 4. Emptor ad verum creditorem non tradentem, non utitur rei vindicatione, sed ex empto actione personali. Cur ita? Ex contractu generaliter non transfertur dominium ante traditionem. l. si ager. 50. sup. de rei vindic. l. 25. sup. eod. l. penult. C. de rei vindic. licet ius pignoris sola conventionione transferatur. l. 1. sup. de pignorat. act. 5. Ad patientiam scilicet, quae habetur loco traditionis. Bald. ad titul. C. de contrah. emp. qu. ult. ad l. 25. sup. eod. 6 De annua praestazione scripsit Jacobus Venantius Bononiensis. 7 Pro aquaeductu Romae annuae pensationes praestabantur. l. 27. S. 3. sup. de usufruct. l. 1. C. de aquaeductu. 8 Lige constituitur. 9 Venditor ut commodata, ita fundi vitia emptori indicare cogitur. 10 Ex vendito actio datur ad pretium. 11 Id est, celatque pensationis domino fundi fervientis praestanda, quae actio non tendit ad evictionem, sed ad pretii exonerationem, five ex empto, quanto minoris: quod verba antecedentia, si conveniatur ob pretium, ostendunt. v. Cujac. ad l. 23. inf. de verb. obligat. Hinc posse colligi videtur, venditorem teneri tradere rem liberam a servitute. Item, emptori decepto competere actionem & exceptionem. eod. Goth. Pro intellectu huius legis vid. Joann. Decher. lib. 2. differt. 7. num. 19. Anf. 13. l. 47. §. de eviccionib. 14. Actione ex editio perpetuo. 15 Si per ignorantiam venditor in una re decipitur, & in alia decipit in uno scilicet contractu, non in pluribus debet horum fieri compensatio. Bart. ad hanc legem. Baldus ad l. 12. C. eod. dicit alibi non esse. 16 Vineae quippe reditus longe amplior est quam prati: ita iudicant Jurisconsulti: ita Columella 3. c. 3. Vulgus aliter, quod pratum sine opere paratum sit, & quod ei quam minime noceri possit: sed, ut ille docet, quod vinea infamis est, hoc non suo, sed hominum vitio contingit, qui vinea per avaritiam, vel inlicitam, vel negligentiam perdunt: qui, si cum scientia sociaverint diligenter, omnes illos, qui sanum suum & olera amplectantur, incremento patrimonii facile superarent. v. Cujac. 8. ad Afric. & Catonem, c. 2. de re rustic. & Varonem, l. 1. c. 7. 17 Hae fraus dimidium non superat, & ita tolerabilis est. l. 10. inf. de statuliberis. 18 Verba sunt Tribonianum, non Pauli. Cujac. 8. ad Afric. 19 l. 11. in fin. sup. de negot. 20 Compensatio qualitatum admittitur. 21 l. 4. in fin. l. 22. l. 34. sup. eod. 22 Et sic in diem, talis non est statuliber, sed quasi, l. 51. §. 3. inf. de fideicom. libert. Statuliber, si ei libertas obtigerit, nullum habet patronum: is cui obtigerit fideicommissaria, nullum habet duriorem vel ingratum. l. 24. in fin. inf. de fideic. libert. Cuj. 8. ad Afric. Goth. Adde Gozad. ad l. qui se patris. C. unde lib. n. 93. §. ibi Fab. Acoromb. n. 68. Bereng. a Paulac. ad l. unie. C. de sentent. qua pro eo quod inser. n. 130. §. 232. §. seq. ubi Ray. de Forl. num. 15. Petr. Rebuffi. n. 130. 134. 138. §. 140. Mod. 23 Et suo damno. l. 10. §. 1. l. 15. l. 24. in fin. inf. de fideicom. libert. 24 Ut d. l. 24. §. ult. 25 Recusare sibi aliquem patronum. Nolle legatum, non idem esse quod repudiare, cum possit deliberare, hic notat Bald. 26 Lecebantur apud Praetorem responsa Jurisconsultorum, ut intelligerent, quid consulissent, ut hic. vide & l. unie. C. Theod. de respons. prad. ut & cautiones, l. lect. sup. de reb. eod. 27 Habet enim electionem. l. 45. in fin. inf. eod. 28 Sed venditorem, id est, heredem. l. 45. §. ult. inf. eod. §. d. l. 24. 29 Paulus ab opinione Ulpiani in sententia Juliani declinat. inf. eod. 30 Quae eam non liberavit &c. Hal. 31 Al. dicentis, manumissione non amitti eo modo ex empto actionem. Et ita vulgata. 32 Manumissione ex empto actionem eo modo non amitti. Haloand. 33 Patronatus ius qui amittitur, cum peculiariter ejus interit, actionem habet ex empto. Bart. alias qui libertum habet, non dicitur locupletior: cum libertus non possit velinari. l. 5. in fin. j. de pater. 34 Empti iudicium non tantum pretium, sed & id, quod interest emptoris, continet. l. 70. inf. de eviccionib. 35 Non tamen ultra duplum. l. 44. inf. eod. nisi dixeris huius legis, & l. 44. §. 45. casum esse speciale, quia retentione emptor in servo manumisso ut non potuit. 35 Al. exceffisse. 37 Sub mediocrium facultatum, ut l. 44. inf. eod. qui non possit emptori refundere tantos sumptus, ac meliorationes. l. 27. l. 28. sup. de rei vindic.

a venditore consequi: Ego cum meminiffem & Julianum in ea sententia esse, ut existimaret, post manumissionem quoque empti actionem durare: quare, quae sententia vera est? Illud etiam in eadem cognitione nomine emptoris desiderabatur, ut sumptus, quos in unum ex his quem erudierat, fecerat, ei restituerentur. Item quare, Aescufae, quae recusavit emptorem patronum [habere], cujus sit liberta constituta, an possit vel legatariam, quae non 30 liberavit, vel heredem patronum habere: nam caeteri duo ab herede manumissi sunt? Respondi, semper probavi Juliani sententiam putantis 31, [manumissione 32 non amittitur 33 eo modo]. De sumptibus vero, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est: nam empti iudicium ad eam quoque speciem sufficere existimo: non enim pretium continet tantum, sed 34 omne 35 quod interest emptoris, servum non evinci: Plane, si in tantum pretium excedisse 36 proponas, ut non sit cogitatum a venditore 37 de tanta summa: veluti 38 si ponas 39 agitorem 40 postea factum vel pantomimum 41, evictum esse eum qui minimo venit pretio, iniquum videtur, in magnam quantitatem obligari venditorem:

44. A F R I C A N U S lib. 8. Quaestionum.

Cum [&] forte idem mediocrium 42 facultatum sit, [&] non 43 ultra duplum 44 periculum subire eum oportet:

45. P A U L U S lib. 5. Quaestionum.

Idque [&] Julianum agitasse 45 Africanus refert: quod justum est: sicut minuitur 46 praestatio, si servus deterior apud emptorem effectus sit, cum evincitur 47. §. 1. Illud expeditius videbatur, si mihi alienam aream vendideris, & in eam ego aedificavero, atque ita eam dominus evincit: nam, quia 48 possum petentem [dominum], nisi 49 impensas aedificiorum solvat, doli mali exceptione summove-re, magis est, ut ea res ad periculum venditoris non 50 pertineat: Quod & in servo dicendum est 51, si in 52 servitutem, non in libertatem evinceretur, ut dominus mercedis & impensas 53 praestare debeat: Quod si emptor non possideat aedificium vel servum, ex empto habebit actionem. In omnibus tamen his casibus, si sciens 54 quis alienum vendiderit, omnimodo 55 teneri debet. §. 2. Superest tertia 56 deiberatio, cujus debet esse liberta Aescufae, quae recusat emptorem? Et non sine ratione dicitur, ejus debere effici libertam, a quo vendita est, [id est heredis,] quia & ipse ex empto actione tenetur: Sed hoc ita, si non Aescufae elegerit 57 emptoris patronatum: tunc etenim & illius remanet liberta, & ille ex empto actionem non habet, quia nihil ejus interest, cum eam libertam habet.

Si aliena rei venditor domino successerit.

46. I D E M lib. 24. Quaestionum.

Si quis alienam rem vendiderit, & medio 58 tempore heres domino rei extiterit: cogetur implere 59 venditionem.

De poena & usuris.

47. I D E M lib. 6. Responforum.

Lucius Titius 60, accepta 61 pecunia ad materias 62 vendendas 63 sub poena certa, ita ut si non integras repraesentaverit 64 intra statuta tempora, poena conveniatur, partim datis materiis, decessit: cum igitur testator 65 in 66 poenam commiserit, neque 67 heres ejus reliquam materiam exhibuerit, an & 68 in poenam, & in usuras conveniri possit:

38 Dic idem, si libarius aut pictor. l. 28. sup. de rei vindic. 39 Agitatores, inter servos pretiosos numerati & habiti. vide tamen l. 4. C. de post. 40 l. 25. §. 1. inf. de oper. libert. de agitatoribus & pantomimis vide quae notavi ad l. 4. C. de spectaculis. lib. 12. tit. 10. 41 Vel pictorem aut libarium. l. 28. sup. de rei vindic. 42 Extremus primorum Horatius mediocris patrimonii. l. 25. inf. de oper. libert. 43 Evidae re, interesse impensas ab emptore factarum, extra iudicium sic. (nam judiciale vitium victori universas praestare debet, l. 79. sup. de judicis.) non debet excedere duplum pretii conveniri vel communis, l. un. C. de sent. qua pro eo quod interest. nisi agatur contra scientem. l. 25. §. 1. in fin. inf. eod. Bart. 44 l. 2. inf. de evict. l. quod si nolit. 31. §. quia assidua. 20. inf. de edict. id est, quanti res empta est, tantum solvit venditor emptori: ut duplum hic non sumatur extra pretium rei. Cujac. in l. 8. ad Afric. id est, cum pretio tantumdem solvit. Hanc enim significationem duplum habet in eviccionibus, l. 48. l. 56. inf. de evict. nisi aliud conveniri; potest enim conveniri de triplo & quadruplo. l. si dictum. 56. inf. de evict. l. si curator. §. 3. de jure fisci. l. 4. in fin. sup. si quis cautionibus. item ibidem. 45 Agitasse est, respondisse: verbum Africano usitatum. l. 19. §. 1. sup. ad SC. Vellejanum. qui & sepe quoque Juliani auctoritate utitur, ut hic. 46 l. 66. in fin. l. 70. §. de evict. Imo non minuitur. l. 64. inf. de evict. 47 Ut e contrario non augetur quantitas eviccionis, si res melior fuerit effecta. l. 64. inf. de evict. Hinc collige, Quoties agitur ex empto de eviccionibus, extimationem spectari rei, quo tempore res evincitur, ut hic, secus si ex stipulatione ageretur re evicta. Bartol. hic. 48 l. 14. §. commun. divid. l. sumptus. 48. sup. de rei vindic. l. Paulus respondit. 14. §. de dol. mal. §. met. except. arg. l. 16. C. de evict. l. si fidejussor. 29. §. 1. §. mandati. 49 vide l. 16. C. de eviccionibus. atque ita utitur retentione. l. 14. §. 1. §. commun. divid. 50 Imo non idem dicendum in servo, quod in are. l. 27. in fin. sup. de rei vind. Solve: idem dicendum, si dominus habet, quod solvat: secus, si non habet. 51 Evinci in servitutem & libertatem differunt. Cum servi evincuntur in libertatem, emptor relatione uti non potest: cum in servitutem, uti potest relatione. 52 v. l. 1. C. de infantib. expof. 53 l. 13. sup. eod. 54 Id est, etiam ultra duplum, quod notari debet. 55 De qua in l. 43. vers. item quare, Aescufae. sup. eod. 56 Potest enim eligere, l. 25. inf. de fideicommissar. ideo posse nolle dicitur, l. 43. sup. eod. nam ut nolle possit, debet posse velle. vide l. 3. inf. de reg. jur. 57 Dominium accedens venditori, prodest emptori. 58 Id est, rem tradere & ea face-re, quae in venditione desiderari solent & exigi. Accurs. 59 Venditor scilicet. 60 Ab emptore scilicet. 61 Materia quid esset, dixi ad l. 12. sup. de usufr. 62 Id est, tradendas, ut emptori materias, puta lignum vel lapides vendere. 63 Praestiterit, vulgat. repraesentaverit. Cujac. 3. obf. 15. ut in l. 22. inf. ad SC. Trebell. Repraesentare, est exhibere vel praemature dare, ideoque paulo post. inf. eod. neque heres ejus reliquam materiam exhibuerit. Verum idem Cujac. 13. obf. 35. ab ea emendatione discedit. & verbum repraesentandi amplectitur: nam ut Plautus & Catoni, & nostris auctoribus, resolvere, est rem solvere; ita praesentare, est rem praestare, ut l. 6. sup. quod cum eo. 64 Testator hic accipitur pro defuncto: nec enim ista hic causa testamentaria est. 65 Committit in poenam, qui in stipulatione poenalem, cui poena sit adjecta, committit. 67 Quid, si heres reliquam partem mulieri exhibuerit, seu tradiderit, post tempus, cum purgaret moram, ut ne poenam conventam praestaret? non purgaret, l. magnam. 12. C. de contr. stipul. l. trajectitia. 23. §. de illo. inf. de obligat. l. 2. C. de jure emphiteut. hoc est, tamen heres post moram offretur, tamen poenam ejus praestat, ut hic. at non id, quod interest: oblatio hae poenam conventam non sistit, sed id, quod interest tantum: non poenam, quia in contractibus ubi dies est, & poena, lapsa die mora purgari non potest. Stipulationem inter contrahentes ita placitam lex non potest immutare, nisi cum magna fraude stipulatoris. vide Alciat. 8. resp. 4. 68 Vendita res si non traditur, agi potest, & in poenam pacitiam, seu promissam, & ad pretium recipiendum cum usuris, si id pretium accepit emptor ab alio sub usuris, ut hic. Atqui poenam & usuram simul praestare, id in fraudem legitimarum usurarum esse videtur: quia & majores nemo recte stipulari possit. l. cum allegat. 15. C. de usuris. Sed utrumque hic simul petitur, cum ad res diversas referatur. Petit itaque poenam ex stipulatione: pretium, actione ex empto: pretii usuras, officio judicis. praeser-

præsertim cum emptor mutuatus pecuniam¹, usuras gravissimas expendit? Paulus respondit, ex contractu, de quo queritur, etiam heredem² venditoris in pœnam conveniri posse³, in actione quoque ex empto⁴ officio judicis, post⁵ moram intercedentem usurarum⁶ pretii rationem haberi oportere.

De instrumentis fundi & finibus.

48. SÆVO LA lib. 2. Responsorum.

Titius heres⁷ Sempronii fundum Septicio vendidit ita: *Fundus Sempronianus, quidquid Sempronii juris fuit, erit tibi emptus tot nummis*: vacuumque possessionem tradidit, neque fines ejus demonstravit: Queritur, an empti iudicio cogendus sit ostendere ex instrumentis hereditariis, quid juris defunctus habuerit, & fines ostendere? Respondit, id ex ea scriptura præstandum, quod sensisse intelliguntur: Quod si non appareat, debere venditorem & instrumenta⁸ fundi, & fines ostendere⁹: hoc etenim contractui bonæ fidei consonat.

De venditore, qui colonum per collusionem supposuit. 1. De usuris.

49. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Qui per collusionem imaginarium colonum, circumveniendi emptoris causa, supposuit¹⁰, ex empto tenetur: Nec defenditur, si, quo facilius excogitata fraus occultetur, colonum & quinquennii pensiones in fidem suam recipiat. §. 1. Pretii forte¹¹, licet post moram, soluta¹², usuræ peti non possunt, cum hæc non sint in obligatione, sed officio¹³ iudicis præstentur.

De emptore liberato beneficio legis.

50. LABEO lib. 4. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.

Bona¹⁴ fides non patitur, [ut,] cum¹⁵ emptor alicujus legis¹⁶ beneficio pecuniam rei venditæ debere desisset, antequam res ei tradatur, venditor tradere compellitur & re sua carere: possessione autem tradita futurum est, ut rem venditor¹⁷ æque amitteret; utpote cum petenti eam rem [emptor exceptionem rei venditæ & traditæ] obijciat, ut perinde¹⁸ habeatur, ac si petitor ei neque vendidisset, neque tradidisset.

De mora.

51. IDEM lib. 5. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.

SI & per emptorem & venditorem mora¹⁹ fuisset, quominus vinum præberetur & traderetur, perinde esse ait, quasi²⁰ si per emptorem solum fuisset: non enim potest videri mora per venditorem emptori facta esse, ipso²¹ moram faciente emptore. §. 1. Quod si fundum ea lege, *uti des pecuniam Kalendis Juliis*, etsi ipis Kalendis per venditorem esset factum, quo minus pecunia ei solveretur, deinde per te stare, quo minus solveres: uti posse adversus te lege sua venditorem dixi²²: quia in vendendo hoc ageretur, ut quandoque²³ per emptorem factum sit, quo minus pecuniam solvat, legis pœnam patiatur: Hoc ita verum puto, nisi²⁴ si quid in ea re venditor dolo fecit.

De instrumentis exhibendis. 1. De prædico æstimato in dotem dato. 2. De militia. 3. De ripa domus venditæ junctæ.

¹ Sub usuris scilicet, ut venditori pretium lignorum solveret. ² l. 52. §. 1. *infr. eod.*
³ Actione ex stipulatu. ⁴ Quæ emptori competit, præter superiorem ex stipulatu. Hinc colligit Bartolus, stipulationem pœnam non perimere (cum ex empto agi possit) actionem detinentem ex contractu venditionis, & ita non novare.
⁵ Id est, ob moram commissam a venditore. ⁶ Hinc constat emptorem, & rem ipsam a venditore petere posse, & usuras pretii illati, si pretium a tertio, solvendi causa, sub usuris accepit. vide Bald. ad l. 4. c. *ead. qu. 4.* & ad l. 2. c. *de usuris*. ⁷ Vid. in hanc legem Leonin. lib. 3. *emend. c. 20. n. 1.* & Innocent. in *cap. final. extr. de empt. & vend.* Anl.
⁸ His enim jura fundi declarantur ac demonstrantur. ⁹ Sed & instrumenti descriptionem ei permittitur, l. 15. *infr. de reb. auct. vide quæ notavi ad l. 4. §. 5. *supr. familiae**. adde l. 52. j. *ead.*
¹⁰ Facit exemplum Cannii & Pythii apud Cicer. 3. *off.*
¹¹ Officium iudicis mercenarium extinguitur forte soluta. Bald. ¹² Soluta forte, usuræ debite ob moram (post sententiam antecedentem, l. 4. c. *de postul. l. ult. in fin. princ. C. de usur. rei judic.*) non petuntur, ut hic. *Synops. eod. cap. 42.* ¹³ l. 8. *supr. de eo, quod certo loco.* Hinc colligitur, officium iudicis non præsupponere vel fingere obligationem vel actionem, adde l. 3. *in fin. *infr. de annuis**. idque in restitutionibus concedendis apparere, l. 17. *in fin. *infr. de minor. adde l. deducit. 58. §. acceptis *infr. ad SC. Trebell. l. quæro. 59. in fin. *infr. locati***.
¹⁴ Emptio & venditio contractus est bonæ fidei: Unde notant fide sua emptore soluto venditorem fide sua liberari, ut si unus alteri fidem servare non cogatur, alter alteri quoque eandem servare non teneatur. ¹⁵ Emptor si quo beneficio pretium solvere non cogitur, nec cogitur venditor ad rem emptori tradendam. ¹⁶ An restitutionis, aut quod jus iniquum imperavit, ut Accursus sentit? an acceptilationis, ut Bartol. l. *ult. *infr. de acceptilat.** An potius novatum tabularum, quibus debitum ei remittitur, ut hinc locum accepit Cujac. 11. *observ. 40.* ¹⁷ Venditor eam amittit, utpote &c. Haloand.
¹⁸ Sensus est, Restitutio minore adversus venditorem, venditor non modo ei rem præstare non cogitur sine pretio, l. 35. *supr. de minoribus sed & traditam repetere potest. l. 27. §. 1. *supr. de minoribus**, perinde ac si neque vendidisset, neque tradidisset, ut hic. At, inquit, minore restituitur fidei iussoribus ejus non judari, perinde ac si nunquam fidei iussissent, sed eos creditori minoris adhuc adstringi, l. 1. c. *de fideiussor. minor. l. 13. *supr. de minorib.** Ita non pugnant invicem: siquidem hæc lex restituito minore restituit & ejus adversarium: Leges autem superiores restitunt minorem, non ejus fidei iussorem, quia de nece sive detrimento tertii, puta creditoris, agitur, in quem, etiam si dolo cum minore contraxit, l. 7. §. 1. *infr. de exception. l. 2. in fin. C. de fideiussoribus minor. et si nihil illi deperit restituitur minore, fidei iussor restituitur, ut in casu l. 89. j. *de adquir. vel omitt. heredit.**
¹⁹ Et sic, cum certo die ac certo loco tradi vinum oporteret, nullus interfuerit. ²⁰ Emptoris mora tollit effectum moræ venditoris. Vel ita, in pari, hoc est, eisdem temporis, mora emptoris & venditoris, deterior est agentis conditio: in successiva, ultima mora nocet. ²¹ Mora emptoris seu debitoris non inspicitur, cum venditor, id est creditor, est in mora. Bart. l. 17. *supr. de periculo*. ²² Nisi ipse venditor dolo fecerit: atque ita mora posterior (puta ab emptore admissa, post moram venditoris) nocet, ut hic. nisi dolo adversarii intercesserit. *infr. eod. in fin.* ²³ Quandoque præquadocunque.
²⁴ Mora ultima quando, & cui noceat, dixi ad l. 17. *supr. de peric. & comm.*
²⁵ Antapocha hic videtur definiti. Est autem antapocha chirographum tributum a debitore retro soluti. adde l. 2. c. *de cond. ex lege*. atque ita dominus per antapocham probat tributum sibi deberi. ²⁶ Propter tributa non soluta potest heri venditio fundi. *C. si propt. public. pensitat. & C. de capiend. & distrahend. pignor. tribut. causa. lib. 10. tit. 21.*
²⁷ Conductor seu collector tributorum alicujus provincie vel syndicus villicus, vel castri, qui collectam pro omnibus castri sui solvere cogitur, possessionem non solventium potest vendere. Bart. ut qui emit vectigal vel fructus, reditus & provisionem emitte penas transfretorum sive contumacium. Ventus vectigalium a communi, qui tenentur solvere vectigal, l. 60. §. 8. *infr. locati*. coque casu sive cessit sint actiones sive non, tacite tamen videtur cessat actu iplo emptionis & venditionis. Bald. ad l. 17. c. *de usuris*. ²⁸ Salsus, pascua, loca passionibus addicta, l. penult. §. 1. *supr. si servitus. l. 25. *supr. de pignorat. l. 8. *infr. de instructo***. Varro 4. *de lingua*. Quos agros non colebant propter sylvas, aut id genus, ubi pecus pasci possit, & possidebant, ab usu suo saltus nominantur. Alius Gallus apud Festum in *Saltum*, Saltum dicitur ubi sylva & pastiones sint, quarum causa calcæ quoque ibi sunt: si qua particula in eo saltu, pastorum aut cultodum causa aratur, ea res non peri-*

52. SÆVO LA lib. 7. Digestorum.

Creditor fundum sibi obligatum, cujus chirographa²⁹ tributorum a debitore retro solutorum apud se deposita habebat, vendidit Mævio ea lege, *ut si quid tributorum nomine debitum esset, emptor solveret*: Idem fundus ob causam²⁶ eorum tributorum quæ jam soluta erant, a conductore²⁷ factus²⁸, in quo idem fundus est, venit: eumque idem Mævius emit, & pretium solvit: Quæsitum est, an empti iudicio, vel aliqua actione, emptor a venditore consequi possit, ut solutionum suprascriptarum chirographa [ei] dentur: Respondit, posse emptorem empti iudicio consequi, ut instrumenta de quibus quereretur, exhibeantur²⁹. §. 1. Prædium æstimatum³⁰, in dotem a patre filia suæ nomine datum, obligatum creditori apprehenditur: Quæsitum est, an filius³¹, qui hereditatem patris retinet, cum ab ea se filia abstinuisse, dote contenta, actione ex empto teneatur, ut a creditore³² lueret, & marito liberum³³ præstaret? Respondit, teneri. §. 2. Inter venditorem & emptorem militiæ³⁴ ita convenit, ut salarium quod debeatur ab illa persona³⁵ emptori cederet. Quæsitum est, emptor militiæ quam quantitatem a quo exigere [debet], & quid ex ejusmodi pacto venditor emptori præstare debeat? Respondit, venditorem actiones extraordinarias eo nomine, quas haberet, præstare debere. §. 3. Ante domum mari junctam, molibus jactis ripam³⁶ constituit: & *uti*³⁷ ab eo possessa domus fuit, Gaio Seio vendidit: Quæro, an ripa, quæ ab auctore domi conjuncta erat, ad emptorem quoque jure emptionis pertineat? Respondit, eodem jure fore venditam domum, quo³⁸ fuisset prius, quam veniret.

De mercede insula vendita: 1. De sepulchro non excepto.

2. De habitatione excepta.

53. LABEO lib. 1. Pithanon.

SI mercedem³⁹ insula accessuram [esse] emptori dictum est⁴⁰, quanti insula locata⁴¹ est, tantum emptori præstetur. Paulus⁴²: Imo si insulam totam uno⁴³ nomine locaveris & amplioris conductor locaverit, & in vendenda insula mercedem emptori cessuram esse dixeris, id⁴⁴ accedet, quod tibi totius insula conductor debebit. §. 1. Si eum fundum vendidisti, in quo sepulchrum⁴⁵ habuisti, nec nominatim tibi sepulchrum excepisti, parum⁴⁶ habes eo nomine cautum. Paulus: Minime, si⁴⁷ modo in sepulchrum⁴⁸ iter publicum transit. §. 2. Si⁴⁹ habitatoribus habitatio lege venditionis recepta⁵⁰ est, omnibus in ea habitantibus, præter⁵¹ dominum, recte recepta habitatio est. Paulus: Imo, si cui in ea insula quam vendideris, gratis⁵² habitationem dederis, & sic receperis, habitatoribus, aut⁵³ quam quisque diem conductum habet, parum caveris: nominatim enim de his recipi oportuit: itaque eos⁵⁴ habitatores emptor insula habitatione impune prohibebit.

De eo quod servus venditus fecit jussu venditoris. 1. De doliis fundo accedentibus.

54. IDEM lib. 2. Pithanon.

SI servus quem vendideras, jussu tuo aliquid fecit, & ex eo crus⁵⁵ fregit, ita demum ea res tuo periculo non est, si id imperasti quod solebat ante venditionem facere, & si id imperasti quod etiam non vendito servo imperaturus eras. Paulus: Minime: nam si⁵⁶ periculofam rem ante venditionem facere solitus est, culpa tua id fa-

mit nomen saltus, non magis quam fundi, qui est in agro culto: & ejus causa habet ædificium, si qua particula in eo habet sylvam. Cætera vide in l. 19. §. 1. *infr. locati*.
²⁹ Venditor cogitur emptori exhibere instrumenta, quæ ad defensionem rei venditæ pertinent. adde l. 48. *in fin. *supr. eodem**. vide l. 6. *infr. de fide instrum.* & l. 5. *supr. famul.*
³⁰ Æstimatam dotem accipiens maritus, ad eam agit actione ex empto, ut hic, quasi videatur emisse adde l. 1. c. *de jure dotum. l. ex conventione. II. C. de passis. l. quoties. 16. J. de jure dotum*. ³¹ Heres (c. l. 47. *supr. eod.*) ³² Vide l. 41. §. *de contr. empt. l. 5. C. de eversionibus*. Si filia ab hereditate patris se abstineat, debet dotale prædium ab herede defendi. Bart. ³³ Liber fundus præstatur, cum nemini obligatus est.
³⁴ De militia venditio, vide l. 27. c. *de pignor. Nov. 53. c. 5*. Cæterum militiæ est officium eorum, qui in aliqua schola inter statutos relati sunt, & ab ea salarium accipiunt.
³⁵ Id est, a collegio, aut corpore aliquo, puta advocatorum: & sic militarium salarium & tentatoris possessa est, l. 1. *infr. de servit. leg. & ideo pilas & columnas extra domum ei conjunctas, vel adjacentes, vendere, vide l. 38. *in fin. *supr. eod*** legare intelligitur, l. 41. §. 6. *de leg. 3*. omnia denique quæ ibi fuerunt, quibusque domus fuerit instructor, l. 91. §. 1. *infr. de leg. 3*. ³⁸ Facit l. 30. *infr. de acquir. rer. domin.* ³⁹ Ut l. 58. *in princ. j. locati*. ⁴⁰ Imo, ut dictum non sit, videtur accedere. vide quæ notavi ad l. ult. *infr. de jure jfci*. ⁴¹ Sub, a quoconque: & in eo erravit Labeo. ⁴² A Paulo in tribus notari Labeonem cum lege observat. ⁴³ Uno nomine insulam locat, qui totam locat, ut *infr. eod.* nec cum veteribus quibusdam hæc legas, tuo nomine. ⁴⁴ Venditio insula quæ mercedem accessuram dicit, de mercede sibi debita a primo conductore cogitatur intelligitur, non de mercede, quam primus conductor ab aliis secundis conductoribus relocando insulam stipulatus est. Potest enim conductor relocare insulam: & quidem amplioris mercede. ⁴⁵ Bartolus id extendit ad facellum, ut si fundo vendito facellum cohereret, venditum videatur, nisi aditum habeat ex publico. adde l. 43. *supr. de rei vindicat.* ⁴⁶ Parum habet cautum, qui sibi parum cavet vel prospexit. ⁴⁷ l. 10. *supr. de religioj.* alias emptori cedere videtur, l. 24. l. 73. *in fin. *supr. de contr. empt. adde l. 30. in fin. *supr. familiae***. ⁴⁸ Hic agitur de via publica dividente sepulchrum a fundo. l. *Actus*. §. *infr. de acquir. rerum dominio*. Quippe via publica, finis est intra rem, non extra. l. *id* quod. 7. §. 1. *infr. de pericul.* ⁴⁹ Vide Romanum *in singul. 27*.
⁵⁰ Recipi dicuntur, quæ excipiuntur. ⁵¹ Domum tibi venditi ea lege, ut qui in ea habitant, habitationem habeant: in ea Titius mercede, Cæsus gratis, quintetiam & ego simul habitamus: Titio recte excepta est habitatio: quia licet regulariter nemo alteri stipulari possit (l. 38. §. 17. *J. de verb. obligat.*) fallit tamen in traditione rei suæ. l. *pen. C. ad exhibend.* An & Titio & mihi? nullo modo: Ut hinc constat in generali exceptione non comprehendendi personam loquentis. Accurs. Bart. hic. Quid, si nullus in ea demo præter me habitabat? id videtur intelligi, ut ipse venditor habeat jus habitandi. Bart. ad l. 72. *(quæ ibi est 73.) *infr. de legat. 1.** Nisi maius in tres casus totam hanc legem dividere, quorum primus hic fuerit: Venditor excipiens habitationem habitatoribus, aliis non sibi exceptis intelligitur: quippe in generali sermone non continetur persona loquentis. l. *inquisitio. IS. C. de solut. l. *speculatum**. §. *fact. *infr. de pecul. leg.** ⁵² Gratuitam habitationem habeentibus venditor habitationem excipisse non intelligitur, cum generaliter excipit habitatores habitationem. adde l. *Aquilius. 27. j. de donat.* Ita fiet, ut qui gratuito habitant, specialiter excipi oporteat. Si tamen proprius hanc legem considerabimus, facius dici fuerit generali exceptione habitatorum eos excipi quoque, qui gratis habitant: at non hac exceptione speciali, aut quam quisque diem conductum habet, gratuitos habitatores exceptos: Hac enim speciali antecedentem generalem restringit ad eos tantum, qui conductum habeant, non ad eos, qui gratis habitant, perimere: Nec enim qui gratis habitat, conductum habet.
⁵³ Aut pro §: legendum; at quam *depxaxiōs*, pro ad quam, vel si minus id placet, iā quam.
⁵⁴ Emptor habitationis, post traditam sibi possessionem, potest impune habitatores expellere: facit l. 12. l. 18. *infr. de vi*. ⁵⁵ Ut in l. 26. §. *commun. divid. l. 3. §. 1. *supr. de servo corrupto**. & l. *ult. *supr. ad leg. Aquil.** ⁵⁶ Venditor servo venditof imperare non potest, ut quæ periculofa ante venditionem facere confusus erat, faciat, ut hic, sed nec id quod prædus paterfamilias imperaturus non esset. *vers. idem juris. *infr.** Quid, si hoc expressum fuit, ut eo uti, eique imperare possit venditor? Novam rem etiam potest venditor imperare, quam imperaturus alias non erat, si non venditus esset servus.

ctum esse videbitur: puta enim eum fuisse servum, qui per catadromum descendere aut in cloacam dimitti solitus esset. Idem juris erit, si eam rem imperare solitus fueris, quam prudens & diligens paterfamilias imperaturus ei servo non fuerit. Quod, si hoc exceptum fuerit? Tamen potest ei servo novam rem imperare, quam imperaturus non fuisset, si (non) venisset: veluti si ei imperasti, ut ad emptorem iret, qui peregre esset: nam certe ea res tuo periculo esse non debet: itaque tota ea res ad dolum malum duntaxat, & culpam venditoris, dirigenda est.

§. I. Si dola octoginta accedere fundo, quo infossa essent, dictum erit, & plura erunt, quam ad eum numerum, dabit emptori ex omnibus, quæ vult, dum integra det: si sola octoginta sunt, qualiacunque emptorem sequentur, nec pro non integris quicquam ei venditor præstabit.

De servo qui est apud hostes. 55 POMPONIUS lib. 10. Epistolarum.

SI servus, qui emeretur vel promitteretur, in 7 hostium potestate sit, Octavenus magis putabat, valere emptionem & stipulationem; quia inter ementem & vendentem esset commercium: potius enim difficultatem in præstando eo inesse, quam in natura: etiam si officio iudicis sustinenda esset ejus præstatio, donec præstari possit.

TIT. II. LOCATI 11 CONDUCTI 12.

Cujus juris est locatio, & quomodo contrahitur. 1. PAULUS lib. 34. ad Edictum.

LOCATIO & conductio, cum naturalis sit, & omnium gentium, non verbis, sed consensu contrahitur: sicut emptio & venditio.

Collatio locationis & emptionis. 2. GAJUS lib. 2. Rerum cottidianarum.

LOCATIO & conductio proxima est emptioni & venditioni: hisdemque juris regulis constitit. Nam ut emptio & venditio ita contrahitur, si de pretio convenit: sic & locatio & conductio contrahi intelligitur, si de mercede convenit. §. 1. Adeo autem familiaritatem aliquam habere videntur emptio & venditio, item locatio & conductio, ut in quibusdam queri soleat, utrum emptio & venditio sit, an locatio & conductio: ut ecce, si eum aurificem mihî conveniret, ut is ex auro suo annulos mihî faceret certi ponderis, certæque formæ, & acceperit (verbi gratia) trecenta: utrum emptio & venditio sit, an locatio & conductio? Sed placet, unum esse negotium, & magis emptionem & venditionem esse. Quod si ego aurum dederò, mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio & conductio sit.

De æstimatione. 3. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

CUM fundus locetur, & æstimatum instrumentum colonus accipiat, Proculus ait id agi, ut instrumentum emptum habeat colonus: sicuti fieret, cum quid æstimatum in dotem daretur.

De voluntate & morte locatoris ejusque qui precario concessit. 4. IDEM lib. 16. ad Sabinum.

Κατάδρομος γέρον. Haloand. Hoc quid est? si bono Accursio credimus, cursus fluentium erit. Badius de cursoriis ad verbum interpretatur. Hinc Tranquillus, in Nerone, c. 11. Nobilissimus eques Romanus elephantum superdens per catadromum (quod etiam Græci hippodromon, Galli lices & torneamenta, vocant) decurrat. Sed cum catadromus nihil habeat commune cum cloaca, servus cum decurcione equitri, mendum hic ideo esse putat Alcivatus, 1. Parerg. 20. & ex quarto Pollucis 19. decurcionem gruis sic dictam scribit, cum ex tubili theatri parte, per machinam quis delapsus, aliquid rapit & furium secum aportat, ut cum Aurora Memnonem rapiebat, Jupiter Ganymedem; metaphora sumpta a gruibus, quæ in terram descendunt, subripiendi alicuius lapidis causa. Hinc grus machina Vitruvio, qua architecti laxa ingenia sublevent. Verum Turnebus 27. advers. 18. in fin. catadromum funem intelligit, qui fummo theatro alligatus, declivis ad imum theatri pertingebat solum, degebaraque; per quem descendere maximi periculi & artis, atque adeo miraculi erat: hinc Dio, ἔτι δὴ ἡ ἐδέξασ ἀνὰ χεῖρ ἐὶς τὴν ἀνωτάτην τῷ θεατρῷ ἀνάβηκα, ἢ ἐκείθεν ἐπὶ οὐραίων κατὰ δρόμον ἀναβάντων Φέρων. hac ille. Sed nos aliquando certius hunc locum explicabimus. vid. interim Græcos in l. 4. sup. ad l. Aqu. qui hunc locum accipiunt de filio, qui servum meum iussit, τὴν σκωλαρίαν, scilicet emptionem quamdam periculosam confendere: vel κατάδρομον εὐθὺς τὰν τῶν μεταλλῶν. l. 3. l. 6. C. de Metallariis. 2 Facit l. 3. §. 1. sup. de servo corrupt. 3 Culpa est, si quis imperet servo, quod prudens & diligens paterfamilias non sit imperaturus. 4 Dixi ad l. 27. sup. eod. 5 Vide l. 18. sup. eod. l. 76. sup. de contr. empt. 6 Venditor dola octoginta infossa vendidit. Si plura fuerint, octoginta dabit, sed ea tamen integra: si tantum octoginta sunt, qualiacunque ea fuerint præstando liberabitur. 7 l. 9. l. 98. l. 104. §. 2. j. de legat. l. 1. l. 103. j. de verb. oblig. 8 Difficile & impossibile distrent, ut hic. l. Cum heres. 4. §. 1. j. de statuliber. Impossibile, in re ipsa: Difficile, in personis: Unde Aristoteli definitur, Difficile λυπη, ἢ πλεονεχέον, hoc est, esse quod summo labore vel prolixo tempore sit. Impossibile id efficit, ut ne stipulatio committatur, at non difficile. Difficultas non facit inutilem stipulationem, ut hic. l. 2. §. ex his j. de verb. oblig. Impossibilitas inutilem facit. 9 Facit l. 137. §. 4. inf. de verb. oblig. 10 Officio iudicis dantur dilaciones. Dantur autem iusta ex causa, donec recte negotium possit expediri.

11 Lib. 4. Cod. 64. Et 20. Ecolg. l. adde l. 11. C. 70. 71. Et 3. Inf. 24. Et 2. Extran. 18. Et 3. Harm. 8. & Paul. 2. sentent. 18. Huc referre visum est, perpetuam locatoris & conductoris differentiam non sumi ab eo, qui dat aut accipit: Magis perpetua erit, si dixerimus locatorem esse eum, qui rem (puta domum) vel se utendum (puta profectorem aut magistrum) præbet: conductorem, qui rem ab alio accipit utendum, vide Cujac. 2. observ. 28. 12 De conducti actione, vid. l. 15. j. eod. 13 Naturalis locatio est, hoc est, contractus locationis, iure naturali, quod & gentium, inducitur est. l. 1. §. 1. sup. de justitia. 14 l. 5. j. eod. 15 Tantum, ut stipulatio. l. 1. §. 7. inf. de obligat. Et action. 16 l. 2. inf. de obligat. Et action. 17 Locationis cum venditione, conductio cum emptione, similitudo quædam est, adde l. 2. inf. eod. 18 Nam in utraque intervenit pretium. l. ultim. in fin. sup. de leg. Rhodia. l. 10. in fin. inf. de acqu. vel amit. possess. Pretium locationis, interdum merces (ut in operis, Græci μετῶν), interdum pensio, reditus, ut in prædiis, Græci pretium habitationis ἐνοίκιον καὶ ὑπονοίκιον. Novell. 43. SS. 120. Harmenop. 3. Epitam. 8. Clem. Alexand. 1. Stromaton. τῶ μὲν ναυκλήμω δὲ δὲν λέγεται ναύλον τῷ δὲ τελοῦν, τέλος ἢ ἐνοίκιον μὲν τῷ εὐθυμῶν, μετῶν δὲ τῷ διδασκάλῳ, ἢ τῷ πηρασκόντι ἀρροῶνα. Cujac. 4. observ. 26. 19 Different tamen: nam in venditione, traditio: in locatione factum venit. Bart. 20 Pretium in emptione & venditione requiritur: neque emptio est aut venditio sine pretio. Ita pretium nota est emptionis. 21 Pretium in venditione præstatur pro ipsa re: in locatione & conductione, merces præstatur pro usu rei: Ita fit, ut ex quantitate pretii, contractus locationis a venditione distinguatur. Pretium enim majus datur pro ipsa re & in emptione, quam pro usu rei in conductione. 22 Tria sunt substantialia hujus contractus: consensus, l. 1. sup. eod. merces seu pensio, ut hic, res

LOCATIO precariive rogatio ita facta, quoad is, qui eam locasset, dedisset, vellet, morte ejus qui locavit, tollitur. De pensione remissa. 5. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

SI tibi habitationem locaverò, mox pensionem remittam, ex locato & conducto agendum erit. De eo quod conductor furti actione consecutus est. 6. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale. IS qui rem conduxerit, non cogitur restituere id, quod rei nomine furti actione consecutus est. De locatione alienæ insulae per plures personas ambulante. 7. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

SI tibi alienam insulam locaverò quinquaginta, tuque eandem sexaginta, Titio locaveris, & Titius a domino prohibitus fuerit habitare, agentem te ex conducto, sexaginta consequi debere placet: quia ipse Titio tenearis in sexaginta. 8. TRYPHONINUS lib. 9. Disputationum. NOs videamus, nec non sexaginta præstanda, nec quinquaginta sint, sed quanti interest perfrui conductione: tantundemque consequatur medius, quantum præstare debeat ei qui a se conduxit; quoniam emolumentum conductionis, ad comparationem uberius mercedis computatum, majorem efficit condemnationem: & tamen primus locator reputationem habebit quinquaginta, quæ ab illo perciperet, si dominus insulæ habitare novissimum conductorem non vetuisset. Quo jure utimur.

De evictione prædii locati. 1. De morte fructuarii, qui locavit. De edificio exusto. 2. De vi majore. 3. De igni innocente habendo. 4. De grege abactio. 5. De imperitia. 6. De acquisitione rei conductæ. 9. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum. SI quis domum bona fide emptam vel fundum locaverit mihi,isque sit evictus sine dolo malo culpaque ejus, Pomponius ait, nihilominus eum teneri ex conducto ei qui conduxit: ut ei præstetur, frui quod conduxit licere. Plane, si dominus non patitur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare, æquissimum esse ait, absolvi locatorem. §. 1. Hic subjungi potest, quod Marcellus lib. VI. Digestorum scripsit: si fructuarius locaverit fundam in quinquennium, & decesserit, heredem ejus non teneri, ut frui præstet; non magis quam insula exusta teneretur locator conductori. Sed an ex locato teneatur conductor, ut pro rata temporis, quo fructus est, pensionem præstet, Marcellus querit: quemadmodum præstaret, si fructuarii servi operas conduxisset vel habitationem: Et magis admittit, teneri eum: & est æquissimum. Idem querit: si sumptus fecit in fundum, quasi quinquennio fructurus, an recipiat? Et ait, non recepturum: quia hoc evenire posse prospicere debuit. Quid tamen, si non quasi fructuarius ei locavit, sed quasi fundi dominus? Videlicet tenebitur: deceptus enim conductorem: Et ita Imperator Antoninus cum Divo Severo rescripsit. In exustis quoque ædibus, ejus temporis, quo ædificium stetit, mercedem præstandam rescripserunt. §. 2. Julianus lib. xv. Dige-

storum